

KEULER JENŐ
DIPLOMÁTÓL NYUGDÍJIG
A KODÁLY ZOLTÁN
ZENEMŰVÉSZETI SZAKKÖZÉPISKOLÁBAN
(Debrecen 1964–1997)

Budapest 2014

TARTALOMJEGYZÉK

DIPLOMÁTÓL NYUGGDÍJIG HORIZONTÁLIS ÁTTEKINTÉS

	oldal
I. Állásom elfoglalása, az első évek tapasztalatai.	1
II. A középfokú zenei szakképzés intézményi feltételeinek átszervezése. Zeneelmélet-tanári konferenciák.	2
III: Povuzáció. (Kísérlet egy 12 szótagú szótagrendszer megtanítására és zenepedagógiai alkalmazására.)	4
IV. Lengyelországi tanulmányút	5
V, Litvániai kapcsolatok a hetvenes években.	10
VI. Modernzene-ismeret kísérleti tantárgy a hetvenes években.	11
VII. Kedvezőbb feltételek a modernzene-ismeret tárgy tanításában.	14
VIII. Próbálkozások a hangjelenségek megmutatkozásának osztályozására.	15
IX.. Tanítási szemléltető eszközeink	17
X. Újabb bemutatató tanítások.	18
XI. A zenei befogadás készségét fejlesztő tanácsok.	19
XII. Tapasztalatgyűjtés a zenei interpretáció eszközeiről.	19
XIII: Tanulságok az újabb kísérleti évek tapasztalatai alapján.	21
XIV: Az „A” és a „B” témakör párhuzamos tárgyalásának terve.	22
XV. Dilemmák az 1979/80 évi zeneoktatási reform közeledtével.	23
XVI. A tantervi reform hatálybalépése — alkalmazkodás az új körülményekhez..	25
XVII. Alkotói tervek — Tudományos elképzelések.	27
XVIII. Újítási törekvések Debrecenben — Alkotó-kutató stúdió létesítésének igénye.	28
XIX. Kapcsolatok a MTA Zenetudományi Intézetével.	29
XX. Szaktantermek — Iskola-számítógép.	30
XXI. Párhuzamosságok és kapcsolódások a tudományos és a pedagógiai munkában.	31
XXII. Törések – Perspektívák – Szándékok.	31
XXIII. A hangkvalitás fogalma és képzete közti viszony problematikája.	32
XXIV. Vizsgálódás és alkotás a mikrotonális hangrendszerek világában.	34
XXV. Paradoxonok az oktávazonosság megítélésében.	35
XXVI. Kökényessy Miklós a Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskola élén. (Újabb eszközök beszerzése, fakultatív foglalkozások).	36
XXVII. Kökényessy Miklós lemondása — A megüresedett igazgatói állás megpályázása.	38
XXVIII. Tapasztalatok, meglepetések, intézkedések új munkakörömben.	38
XXIX. Tervek az 1996-évi világkiállításon való részvételre. — A debreceni zeneoktatási intézmények közös pályázata.	42
XXX. Pályázatunk minősítése. — A Világkiállítási Tanács szempontjai.	44
XXXI. A világkiállítási Pályázati Bizottság döntése. Támogatáskérés az önkormányzattól. Szponzorok keresése. — Debreceni Zeneoktatási Intézményekkel a Világkiállításért Alapítvány.	45
XXXII. Mindennapi ügyeink sikereink és gondjaink.	46
XXXIII. A közalkalmazotti törvény hatályba lépése — Rosszat sejtető perspektívák.	47
XXXIV. A zenei szakképzést ellehetetlenítő törvények.	48
XXXV. Fegyelmezési teendők.	50
XXXVI. Eredményes szakmai munka — Külföldi tájékozódás.	51
XXXVII. Intézményünk alulfinanszírozásából eredő gondjaink.	52
XXXVIII. Bízató jelek expo-céljaink fenntartói támogatásának szándéka felől.	53
XXXIX. Üres iskolaépület ideiglenes használatbavételének esélye.	54

		oldal
XL.	Pályázaton nyert pénzünk zárolása majd megcsonkítása.	55
XLI.	Alkalmazottaink fizetési besorolásának felülvizsgálata.	55
XLII.	Intézkedések ellentmondásos jogszabályok mellett.	57
XLIII.	Házon kívüli ténykedéseink 1994 tavaszán és nyarán. Tervek 1994 őszére.	58
XLIV.	Változások a nagypolitikában — Bizonytalanságok az expo-ügyben.	59
XLV.	A pénzügyi ellenőr vizsgálódása. Magyarázatkérés a bértúllépéshez vezető. „mulasztások” okáról. A gazdasági ellenőrzés záró tárgyalása.	59
XLVI.	1994/95 tanév – Fiatal tanerők alkalmazása.	
	— Változás a szakmai igazgatóhelyettesi feladatok ellátásában.	61
XLVII.	Fenntartói ötletek lehetséges intézmény-összevonások terén.	62
XLVIII.	Alternatív stratégiák világkiállítási terveink ügyében.	63
XLIX.	Új tanév kezdése a régi gyakorlat szerint, törvényellenesen.	63
L..	Jövőképek a közoktatási törvény perspektívájában. — Az öt tantárgyas érettségi izsgára való felkészítés feltételei. – Nyugtalanság és feszültségek a tantestületben.	64
LI.	Eredményes szakmai munka iskolán belül és kívül —Gyász..	65
LII.	Minisztériumi érdeklődés a felelősségvizsgálatról — Kedvező TOK jelentés — Szakvezetői véleménynyilvánítás a régió közoktatási helyzetéről.	66
LIII.	Előkészítő munkálatok a zenei szakképesítéssel kapcsolatos központi rendelkezések meghozatalához.	
	— Tanszakvezetői, tanszaki és plenáris értekezletek iskolánkban.	67
LIV.	A művészeti szakközépiskolák jogállásának módosítási tervezete.	68
LV.	Lázongás a tantestületben és a diákok körében.	69
LVI.	Túllépés-mentes évvárás. Nézetkülönbségek a polgármesteri hivatalban.	71
LVII.	Az EXPO lemondása — Dilemmák. Millecentenáriumi perspektívák.	
	Világkiállítási alapítványunk a megváltozott jogi helyzetben.	73
LVIII.	Intézményünk millecentenáriumi programszervezésének nem javuló tárgyi feltételei.	74
LIX.	Intézményközi kapcsolataink 1995-ben.	75
LX.	Tanári hangversenyeink 1995-ben.	76
LXI.	Tovább romló körülmények — Hogy jutottunk idáig?	77
LXII.	Szolgálati lakások kínálata.	78
LXIII.	Az OIH pályázati felhívása, érdeklődése millecentenáriumi programunk felől.	
	Világkiállítási alapítványunk sorsa.	79
LXIV.	Tájékoztódás tantestületünk tagjainak részvételi kedvéről millecentenáriumi programtervezetünk megrendezése esetén.	80
LXV.	Előrelépés helyi szabályzataink megújításában —	
	Testvérvárosi kapcsolatfelvétel Paderborn várossal —	
	Részvételünk a IV Európai Ifjúsági Zenei fesztiválon.	81
LXVI.	Normalizálódni látszó pénzügyi viszonyok fenntartószervünkkel.	82
LXVII.	Életkörülményeim javítását célzó önkormányzati szándékok —	
	Jövőbe néző tervek, és kedvezőtlen fordulat szolgálati lakásom használatba vétele ügyében.	83
LXVIII.	Személyi változás kollégiumunk vezetésében.	
	Előkészületek az 1996 évi ordzágos szolfézsversenyre.	84
LXIX.	Gazdasági kényszerintézkedések elrendelése a nyári szünet közepén.	85
LXX.	Kényszerintézkedéseim bejelentése és fogadtatása a tantestületben.	85
LXXI.	A tanulóifjúság tájékoztatása a tanévnyitón. Indulati hullámok a tantestületben.	86
LXXII.	Bevétel-növelési kényszer iskolánk gazdálkodásában —	
	Alkalmi disszonanciák a szomszéd zeneiskolával ápolat kapcsolatunkban.	87

	oldal
LXXIII. Szakmai teendőink iskolán belül és kívül az új tanév őszén.	89
LXXIV. Szakmai hozzászólás a zenei szakképzés kimenő követelményeinek végleges megfogalmazásához.	89
LXXV. Részletes tájékoztatás a Nemzeti Szakképzési Intézetnek az iskolánkban meghonosított innovációról.	90
LXXVI. NKA támogatás „Hangrendszer-elmélet” című könyvem kiadásához.	92
LXXVII. Intézményvezetői önátvilágítás a fenntartó által megadott szempontok szerint.	93
LXXVIII. Véleménynyilvánítás Debrecen MV Önkormányzata Oktatási Konceptiójának tervezetéről.	95
LXXIX. Vélemény-nyilvánítás a debreceni zeneoktatás helyzetének kérdéséről.	96
LXXX. Kisebbség-nagyobb feszültségek a tantestületben.	
. A közalkalmazotti szabályzat vitás kérdéseinek rendbetétele.	97
LXXXI. Sztrájk.	98
LXXXII. Igazgatói megbízatásom utolsó féléve.	98
Ad (1) Napi ügyeink a tanév rendje szerint.	99
Ad(2) Kapcsolattartás fenntartószervünkkel.	101
Ad(3) Együttműködés a MKM Tanügyigazgatási Főosztályával.	106
Ad(4) Stafétabot-átadási előkészületek.	110
Ad(5) Nyugdíjazás-utáni terveim.	113
Ad(6) Utolsó közszereplések, búcsú.	114
Ad(7) Munkakör-átadás, utómunkálatok.	116
LXXXIII. VERTIKÁLIS ÁTTEKINTÉS.	123
LXXXIV. Kollégáim.	123
LXXXV. Külső kapcsolataink.	124
LXXXVI. Testvériskolai kapcsolataink.	126
LXXXVII. Zeneszerzés tanszakunk működésének jellemzése.	130
LXXXVIII. Zeneszerzés tanszakunk a hetvenes években.	133
LXXXIX. Módszertani kérdések a saját stílus megtalálásához.	134
XC. Zeneszerzés tanszak és a zeneelmélet-szolfézs tanszak.	135
XCI. Zeneszerzés tanszakunk a nyolcvanas években.	136
XCII. Zeneszerzés tanszakunk a kilencvenes években.	143
XCIII. Társaim az iskolavezetésben.	146
FÜGGELÉK [1] A modernzene-ismeret órákon leggyakrabban elhangzott művek listája.	151
FÜGGELÉK [2] Közszereplések, publikációk és kéziratok a tárgyalt időszakból.	159
FÜGGELÉK [3] A modernzene-ismereti tananyag témakörei.	162
FÜGGELÉK [4] Gondolatok a zeneművészeti szakközépiskolai elméleti tárgyak tanterv-módosítási vitájának megtervezéséhez.	168
FÜGGELÉK [5] Háttérirodalom.	177

KEULER JENŐ

DIPLOMÁTÓL NYUGDÍJIG (1964–1997)

**HÁROM ÉVTIZED ZENEPEDAGÓGIAI TAPASZTALATAI
A DEBRFECENI KODÁLY ZOLTÁN ZENEMŰVÉSZETI SZAKKÖZÉPISKOLÁBAN
(TRADÍCIÓ, INNOVÁCIÓ, ELMÉLETI ÉS GYAKORLATI SZAKKÉPZÉS, ISKOLAVEZETÉS)**

I. ÁLLÁSOM ELFOGLALÁSA. AZ ELSŐ ÉVEK TAPASZTALATAI

1964-ben zeneszerzőként diplomáztam. Ugyanebben az évben zeneszerzés-tanári állás betöltésére hirdetett pályázatot a Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakiskola. Megpályáztam az állást, nem sejtve, hogy a vidéki szakiskolák zeneszerzés-tanárainak sokkal több kötelezőtárgyi órát kell ellátniuk, mint ahány főtárgy óra a zeneszerzés szakosok létszáma alapján esedékes lehet. (Nem számítottam arra sem, hogy a zeneszerzés tanszak hivatalos nevén csupán *zeneszerzés előkészítő* tanszak, ahol négy éven át *zeneelméletnek* nevezik a főtárgyat, amihez csupán a harmadik és negyedik évfolyamban társul kötelezőtárgyként a zeneszerzés gyakorlat.) Első igazgatóm, *Gulyás György*, mindjárt az első évben hat különböző tantárgy tanításával terhelt meg heti 40 órában (19 túlórával), ami alaposan próbára tette teherbíró képességemet. Nagyhirű tanároknak, *Szabó Emilnek* és *Pongrácz Zoltánnak* lettem utóda. Nemcsak főtárgyi, hanem kötelező-tárgyi teendőiket is nekem kellett továbbvinnem, olyan feladatokat is ellátva, amelyekre a zeneakadémián nem készítettek fel. (Pl. a tanárképzős zenetörténet-tanításra, amit nekünk a zeneakadémián csak Beethovenig tanítottak.)

A zeneszerzés-tanításban biztosságot irányelvnek bizonyult az a módszer, amellyel zeneakadémiai mesterem, *Farkas Ferenc* nevelt bennünket. Mesteremhez hasonlóan én is arra igyekeztem ráirányítani tanítványaim figyelmét, hogy a legkülönbözőbb stílusú zenei anyagok szerveződésében is felfedezhetők hasonlóságok, (sűrűsödések, ritkulások, emberléptékű feszültségváltozások), melyek azt sejtetik, hogy a zenében is érvényesülnek objektív törvényszerűségek, még ha nem is lehet ezeket képletszerűen formalizálni. Szakágamból adódóan már zeneakadémistaként is módomban állt többféle zeneszerzői törekvéssel megismerkedni, újszerű zenei tartalmakkal szembesülni, újszerű zenei élményeket átélni. Tovább tágult látóköröm, amikor Pongrácz Zoltán ösztönzésére 1965-ben ellátogattam a darmstadti *Internationale Ferienkurse für Neue Musik* néven rendezett kortárszenei tanfolyamra, majd ezt követően Münchenben is végighallgattam egy elektronikus-zenei előadás-sorozatot. Élményekben gazdag tapasztalatok forrása volt, hogy a hatvanas években évről évre látogatója voltam a *Varsói Ősz* kortárszenei fesztiválnak. Élményeimet, tapasztalataimat rendszeresen megosztottam zeneszerző növendékeimmel. Hangfelvételeket hoztam haza tanítványaim zenei látókörének tágítása érdekében.

Külföldi tapasztalataim kapcsán ébredtem rá, hogy szakmai készségem igencsak hiányos. Akusztikai, és pszicho-akusztikai képzésben egyáltalán nem részesültünk a zeneakadémián. Hiányosak voltak matematikai ismereteim is, amelyek szükségesek a hangok fizikai szférájában való eligazodáshoz. Intenzív önképzésbe kezdtem, és frissen szerzett tudásomat késedelem nélkül megosztottam zeneszerző növendékeimmel, akik szintén csak felszínes hangtani ismeretekhez juthattak középiskolai fizika-tanulmányaik folyamán. Önképző tevékenységemben egyaránt súlyt fektettem arra, hogy alaposabban megismerjem a modern zene klasszikusainak (akkortájt elsősorban Bartóknak, Webernek, és Hindemithnek) zenei gondolkodásmódját, valamint, hogy ismereteket szerezzek a zenével leginkább kapcsolatba

hozható társtudományok, pszicho-akusztika, hallásfiziológia, agyfiziológia tudnivalóiban. Mély benyomást tettek rám az *általános rendszerelmélet* által feltárt igazságok, melyek már a kezdeti időben is jó vezérfonalat jelentettek Bartók Mikrokozmoszának elemzésében, és még hangsúlyozottabb szerephez jutottak későbbi pedagógiai munkásságom folyamán.¹

A kötelezőtárgyi foglalkozásokon (szolfézs, zeneelmélet, zeneirodalom) kezdetben nem sok lehetőségem nyílt a hivatalos tanterv anyagán túlmenő tudnivalókkal gazdagítani tanítványaim ismereteit. Ezt a hatvanas években a rendkívül alacsony óraszám is gátolta. A tanulócsoporthoz mindössze egy zeneirodalom órájuk volt hetente. Zeneelméletet csak a III. évfolyamtól kezdve tanultak a hangszeres tanulók. Ez az akkori gyakorlatban szinte kizárólag a négyszólamú összhangzattan-példák szerkesztésére korlátozódott. Csodálkozva tapasztaltam, hogy több tanítványomnál jelentős különbség mutatkozik szolfézsbeli és zeneelméletbeli előmenetelükben. Olyan szélsőséges esetek is előfordultak, hogy szolfézsversenyen győztes tanulók, a bukás szélén álló eredményt értek el összhangzattanból. Nemcsak a példák zongorázása okozott gondot nekik, hanem a hallásgyakorlatokban is tévesen fokszámoztak, és nem tudták néven nevezni az akkordokat, holott a négy szólamot hibátlanul jegyezték le. Úgy ítélt meg, hogy az én pedagógiám kudarca, ha kiváló képességű muzsikusként nem tudom megtanítani az összhangzattant, csupán azért, mert nem érdekli őket, vagy, mert nehezen tájékozódik a zongorán. Kodály zenepedagógiai útmutatásain elgondolkodva kísérletezni kezdtem az *énekes alapon történő összhangzattan-tanítás* módszerével. Következésképpen énekelve, *szómozgálva* gyakoroltuk a dúr és a moll hangnem fokaira épülő akkordokat és megfordításait. A négyszólamú szerkesztést is énekelve tanítottam meg, basszus—szoprán—alt—tenor sorrendben énekeltetve a négy hangból álló akkordok hangjait. Zongorán is csak azután engedtem megszólaltatni az akkordokat, miután énekelve elhangzottak. Az éneklésbe többnyire az egész osztályt bevontam. Ilyenformán a jó hallású tanulók játszva, munkabefektetés nélkül is könnyen megtanulták az akkordok neveit, a gyengébb hallásúak pedig rákényszerültek, hogy fülüket használva folyvást munkára készítsék hallásukat, és ne csak spekulatív úton igyekezzenek megtalálni, hogy melyik szólamban mikor milyen hangnak kell hangzania. Akik rászoktak, hogy hallásukra támaszkodva, gondolkodzanak, viszonylag hamar gyakorlatot szereztek abban is, hogy a szómozgálva leénekelte, vagy belső hallásuk révén elképzelt hangokat a zongorán is bármilyen hangnemben megtalálják, és megszólaltassák.

II. A KÖZÉPFOKÚ ZENEI SZAKKÉPZÉS INTÉZMÉNYI FELTÉTELEINEK ÁTSZERVEZÉSE. ZENEELMÉLET-TANÁRI KONFERENCIÁK.

1967-68 táján jelentős változás vette kezdetét a középfokú zeneoktatás intézményrendszerében. Zeneművészeti *szakközépiskola* néven egyesült két korábban önállóan működött intézménytípus, a zenegimnázium és a zeneművészeti szakiskola. Az összevont intézménytípusban közös tantestületbe tömörültek a közismereti oktatás és a zeneoktatás tanárai, ami szabadabb teret nyitott az általános műveltség és a zenei műveltség egymáshoz való közelítésének. Az új intézménytípus megalakulását követően, 1968-tól kezdődően, a Művelődésügyi Minisztérium Művészetoktatási Főosztálya évről évre országos *zeneelmélet-tanári konferenciákat* szervezett az ország nagyvárosaiban, Budapest, Pécs, Miskolc, Debrecen, Szeged, Győr sorrendben. Rendszeresen visszatérő gondolata volt e konferenciáknak, hogy a középfokú zeneelmélet-oktatásban megcsontosodott és meglehetősen öncélúvá vált tanítási gyakorlat helyett, hogyan lehetne valami új, a zeneértő muzsikálást jobban segítő elméleti képzést meghonosítani. A vendégül látó szakközépiskolák évről évre sokrétű programmal várták a közép- és felsőfokú zeneoktatási intézményekből érkező elmélettanár kollégákat. Előadásokkal, bemutató tanításokkal, könyvbemutatókkal és egyéb

¹ Önképző tevékenységem évről évre gyarapodott szakirodalmát lásd FÜGGELÉK [5]-ben.

zenei programokkal kínáltak témát a szakmai tanácskozásoknak. E programok leginkább a barokk és a klasszikus zene zeneelméleti tudnivalóinak oktatása tekintetében vetettek fel ötleteket, lévén, hogy a törvényileg hatályos tanterv e stíluskorok zenéjének tárgyalását jelölte ki feladatul a középfokú zeneelmélet-oktatás számára. Debreceni programunk némileg túlmutatott ezen. Nyitni próbáltunk a huszadik századi zene felé is. Úgy vélekedtem, hogy a huszadik századi zene idegenszerűnek tűnő fejlemény marad mind azok számára, akik csupán a barokk és a klasszikus zene szabályrendszerét ismerve közelednek hozzá.² Időszerű lenne, hogy leendő zenészeink már a középfokú szakképzés idején megsejtsenek valamit a hangok zenévé szerveződésének olyanféle, általánosabb érvényű igazságaiból is, melyek az európai zenében évszázadok óta érvényesülnek. Abból, amit főtárgy-óráimon zeneszerző növendékeimnek tanítottam, sok minden hasznára válhatott volna hangszeres tanítványaimnak is, de a zeneelmélet tantárgy tantervi előírásai nem hagytak teret annak, hogy az előírt stíluskörön túllépve mást is tanítsak. Kevésbé kötötték kezemet a *szolfézs* tantárgy előírásai, s így a szolfézs-foglalkozásokon nyílt is lehetőségem kísérletezésre. Gondolatébresztő cikket olvastam a Muzsika 1968 évi áprilisi számában. *Benke Lajos* zeneszerző egy tizenkét szótagból álló szótag-készlet használatát javasolta az európai zene tizenkét hangkvalitásának önálló törzshangként való megnevezése céljából: do-**vu**-re-**po**-mi-fa-**ne**-so-**cu**-la-**be**-ti-do. Némi tépelődés után úgy döntöttem, megpróbálom megtanítani egyik szolfézs csoportomnak, és kipróbálom, hasznosítható-e a tizenkét-hangú zene különféle zeneelméleti tudnivalóinak *énekes alapon* közelítő tárgyalásában. E kísérlet eredményeit szemléltetve tartottam bemutató tanítást Debrecenben, a negyedik országos zeneelmélet-tanári konferencia keretében, 1972-ben.

Benke Lajos javaslata, első olvasatra, ellentmondásos benyomást tett rám. Ígéretesnek látszott, hogy mindössze öt új szótagot kell megtanulniuk használóinak, kétségesnek tűnt viszont, hogy alkalmazása esetén lehetséges lenne-e a relatív szómizációt is használni vele párhuzamosan, az abban már megszokott alterált-hang jelölésekkel. Az az eshetőség fel sem merült bennem, hogy az új szótag-készlet akár a relatív szómizáció, akár az ábécés abszolúthang-megnevezés helyére pályázhatna. A megtanulásához szükséges munkabefektetésnek abban az összefüggésben láttam csak értelmét, ha új *szerszámhoz* juthatunk általa a huszadik századi zene művelésében kívánatos speciális tudnivalók és készségek elsajátíttatása terén. Olyan szerszámhoz, amely bizonyos összefüggésekben alkalmasabb a hagyományos szótagkészleteknél, nem tévesztve szem elől azonban, hogy az európai zene szerveződésének más, régebből ismert sajátosságait a hagyományos jelrendszerek valósághűbben tükrözik.

² A zeneelmélet-tanárok központilag szervezett önképző konferenciái mellett alávetettünk helyi szervezésű, de valószínűleg központilag sugallt *ideológiai* továbbképzéseknek is, amelyeken a marxista esztétika nézetrendszerét ismertetve igyekeztek pallérozni a középiskolákban tanító pedagógusok művészi eszményeit. Engem 1968-ban köteleztek egy féléves tanfolyam látogatására, amelynek végén „**A ZENE TARTALMÁNAK OBJEKTÍV ÉS SZUBJEKTÍV MEGHATÁROZÓI – KORUNK ZENÉJÉNEK NYELVI PROBLÉMÁI.**” címmel készítettem záró dolgozatot. Dialektikus materialista alapokon fogalmazott gondolatmenetem konklúziói nem estek egybe az akkoriban uralkodó művészetpolitikai útmutatásokkal, és több ponton különböztek az Ujfalussy—Maróthy—Zoltaiféle „munkaközösség” által néhány évvel később megfogalmazott állásfoglalástól is. Tanfolyamvezetőnk, nem lévén zenei képzettségű szakember, óvatos volt a velem való vitatkozásban.

III. POVUZÁCIÓ.

KÍSÉRLET EGY 12 SZÓTAGÚ SZÓTAGRENDSZER MEGTANÍTÁSÁRA ÉS ZENEPEDAGÓGIAI ALKALMAZÁSÁRA.

Olyan tanulócsoporthoz választottam pedagógiai kísérletem számára, amelynek tagjai többségükben *hiányos szolfézs-készséggel nyertek felvételt* a zeneművészeti szakközépiskolába. Második évfolyamos csoportot választottam, amelynek — tekintve, hogy a *szakközépiskolává átalakított intézményben* a hangszeres tanulóknak már a *második évfolyamtól* kezdve kötelezőtárgy lett a zeneelmélet — nemcsak a szolfézszt, hanem a zeneelméletet is én tanítottam. Az első és a második kísérleti évet kizárólag az *új szótagok* begyakorlására fordítottuk, és *csak az utolsó évben* foglalkoztunk a teljes szótagkészlet birtokbavételével, valamint a *huszadik századi zene legfontosabb zeneelméleti tudnivalóival*. A szótag-tanulás ideje alatt hetente négyszer találkoztam kísérleti csoportommal, és *minden óra elején öt percet* vettünk igénybe az új szótagok kapcsolatainak gyakorlására. Az hátralévő 45 percben — a tanórák akkor még 50 percesek voltak — a tantárgyak hivatalos tananyagával foglalkoztunk, ekkor viszont a relatív szómizációs készség és az abszolút hangneves tájékozódás képességének fejlesztésére esett a hangsúly.

A huszadik századi zene sokféleségének elméleti megközelítésében mindenek előtt tanítványaim *hangrendszer-érzékének* fejlesztésére fordítottam gondot. Azt próbáltam megéreztetni, hogy mind azok a hangkészletek, amelyek a mindennapi praxisban előfordulnak, (két-három hangú skálatöredékek, öt- és hétfokú skálák, a 12-fokú skála), nem csupán behatárolt mozgásterek a zenében, hanem *zenei erőterek* is, amelyek befolyásolják tonalitás-érzetünk alakulását a zenei történelemben. E hangkészletek zenei bejárása közben különböző tulajdonságú *hangközök méretnek* össze egymással, aminek eredményeképpen a bejárt hangkészletek más-más erőtereket generálva *szabnak feltétel-rendszert* a tonalitás-képződésnek. Vizsgálódásunk számára bőséges példaanyagot kínált *Bartók Mikrokozmosza*, ami kimeríthetetlen tárháza a különböző hangköz-szerkezetű, több vagy kevesebb hangból álló hangkészleteknek, ezek különféle kombinációinak, és a 12-hangú univerzumban való helyfoglalásuknak. Az egyszerűbb hangkészletek elemzése kapcsán vettük számba azokat a hangköz-tulajdonságokat, melyek alapvetően határozzák meg, hogy a különböző hangköz-szerkezetű hangkészletek bejárásakor milyen zenei erőterek kelhetnek életre az alaphang-viszonyok, alaphang-erősségi fokozatok, hangköz-stabilitási viszonylatok kapcsolódásai, valamint a hangkészlet-bejárási módok által. A kombinált hangkészletű kompozíciók elemzésekor már azt is mérlegeltük, mennyire aktív a különböző hangköz-szerkezetű *komponens hangkészletek* bejárása, milyen mértékben hatnak a tonalitás-képződésre. Bartókon keresztül eljutottunk egészen a temperált tizenkétfokú hangkészlet hangköz-szerkezetének tanulmányozásáig, majd Bartókon túllépve, a *pántonális* tizenkét-fokú zenéig is.

Természetesen e tudnivalók tárgyalása már nem lett volna lehetséges a tanórák elején rászánható ötperces időkeretben. Engedélyt kaptam igazgatómtól, *Straky Tibortól*, hogy kísérleti csoportommal a közismereti tanórák befejeződése és a zenei tanórák megkezdődése közti 20 perces szünetben hetente ötször különfoglalkozást tartsak. A *povuzáció* — így neveztük Benke Lajos jelrendszerét — valóban hatékony segédeszköznek bizonyult az előirányzott tananyag tárgyalásában. Segített az elméleti tudnivalók szolfézszerű szemléltetésében és készség szintű elsajátításában. Ennek köszönhetően, mindössze féléves időráfordítással, olyan fokon sikerült átadnom közlendőmet tanítványaimnak, hogy országos bemutató tanításra vállalkozhattam a második félév kezdetén februárban. Tanóráim *hivatalos* idejében ekkor már kizárólag csak az érettségire készültünk, és mellőztük a povuzálást.

Tanítványaimat nem zavarta, hogy a szolfézs és a zeneelmélet-órákon csak szómizálva, vagy ábécés hangnevekkel énekeltünk, míg a különfoglalkozásokon povuzáltunk. Tanulmányaiknak e befejező évében már szolfézs-ból is felzárkóztak az általánosan elvárt

készültségi szintre, és povuzálási készségük megközelítette szómozgálási készségüket. Maradt még azonban egy kiküszöbölendő gyengéjük: nem tudtak igazán felszabadultan, *egészséges hangon* énekelni. Lehet, hogy a hajdan megélt szolfézsbeli kudarcok, lehet hogy a serdülökori mutálás következtében, de diákjaim többsége a sokunk által jól ismert, színtelen „szolfézhangon” énekelt. Szerencsére hathatós segítséget kaptunk iskolánk énektanárától, *Poták Fridolintól*, aki néhány szakszerű utasítással „helyre tette” a rosszul képzett hangokat, s hála ennek, nagyobb önbizalommal készülhettünk az országos bemutatóra.

A két és fél éves kísérlet végére pontot tevő bemutató tanítás fontos mérföldkő volt pedagógiai munkásságomban. Ez volt az első alkalom, amikor szélesebb szakmai nyilvánosság elé tárhattam *hangrendszer-szemléletű* gondolkodásomat, aminek alapján *egységes nézőpontból* elemezhető a huszadik századi zene sokfélesége, de akár az európai zene korábbi stíluskorszakainak különböző korokból származó zenéje is. A povuzáció nem nélkülözhetetlen kelléke ennek a zeneelméleti gondolkodásnak, de hasznos eszköze a feltárható igazságok szolfézs irányból közelítő megértésének. Tanítványaim derekasan felnőttek feladatukhoz. Elfogódottságtól mentes, aktív közreműködésükkel bizonyosságát adták, hogy a povuzáció elsajátítható harmadik jelrendszerként a szómozgáció és az ábécé neves szótag-rendszer mellett. A *zeneelméleti problémák* áttekintésében tanúsított aktivitásukkal, kollégáimnak szánt pedagógiai üzenetemet kifejtésében is segítségemre voltak.

A bemutatót követő közel három órás vitán sok minden elhangzott pro és kontra. Pedagógiai üzenetemet ki-ki a maga nézetrendszere szerint értette meg és értékelt. A felmutatott eredményt többen is elismeréssel értékelték, de senki sem kapott kedvet új zenei szótagrendszer tanítására. Továbbblendítő hozadéka volt viszont bemutatónk, hogy *Péter Miklós* a Művelődésügyi Minisztérium Művészetoktatási Főosztályának Tanulmányi Főelőadója, további kísérletezésre buzdított, rámutatva, hogy századunk kortárs zeneszerzői már gyakran a 12-fokú hangrendszert is szűknek érzik, és a hangzásvilág olyan jelenségeit vonják be zenei eszköztárukba, amelyekhez a tizenkét szótag-jelű povuzáció már nem a legmegfelelőbb hozzáférési eszköz.

IV. LENGYELORSZÁGI TANULMÁNYÚT

A hatvanas-hetvenes évekbeli külföldi utazások tapasztalatai egyre inkább erősítették bennem annak igényét, hogy elmélyültebb tanulmányokat is folytathassak valahol külföldön. 1972 tavaszán, (a povuzációs bemutató tanítást követő hónapban), a *Nemzetközi Kapcsolatok Főosztályán* érdeklődtem, milyen lehetőségei volnának egy hosszabb külföldi tanulmányútnak. Elsősorban az elektronikus zene művelésének technikáját kívántam a gyakorlat közelségéből tanulmányozni. Egy féléves stúdium például a varsói rádió elektronikus zenei stúdiójában igen praktikusnak látszott, egy kicsit ugyanis értettem és beszéltem is lengyelül.³ A minisztériumban, a Nemzetközi Kapcsolatok Főosztályának vezetője örömmel fogadta jelentkezésemet. Tájékoztattott, hogy Magyarország és Lengyelország viszonyában rendszeresek az ilyen félévre szóló kulturális cserekapcsolatok, és jelentkezésem éppen kapóra jön egy újabb cserekapcsolat személyi és szakmai feltételeinek egyeztetéséhez. Mindjárt fel is tárcsázta házon belül valakinek a számát, hogy tájékoztassa kiküldetésem kezdeményezéséről. Az illetékes elvtárs azonban nem támogatta a kezdeményezést. Telefonbeszélgetésükből csak

³ Az idegen nyelvekben való jártasságra javarészt egyéni önképzéssel, az 1963–1974 időszakban tettem szert. Szellemi kapacitásomat tekintve ezekben az években voltam a legfogékonyabb. Félévente kezdtem egy-egy új nyelv tanulásába, és többnyire el is értem olyan szintet, hogy szótár birtokában a zenei szakirodalmat böngészni tudtam. Beszédképesség tekintetében csak a német és a lengyel nyelvben szerezhettem némi gyakorlatot, mert külföldi tanulmányútjaim ezekre a nyelvtérületekre vezettek. Sajnos az elsajátítani kívánt nyelvek mértéken felüli szaporítása egy idő után visszaütött, mert a rokon nyelvek szavait keverni kezdtem. Ez nem annyira a szövegértésnek, mint inkább a beszédnek és a fogalmazásnak vált kárára. (Az általános iskolai angol- majd oroszstanulás emlékei persze elhanyagolhatóak voltak.)

beszédfozlányokat értettem a vonal túlsó oldaláról. Valami ilyesmit, hogy a magyar zenetanárok szakszerű kiképzést kapnak idehaza, és hogy külföldi kiküldetésük nem minisztériumi érdek. „Az én íróasztalomról nézve viszont éppen ez lenne a minisztériumi érdek!” – felelte a külföldi kapcsolatok főosztályvezetője. Beszélgetésük végén azzal bocsátott el, hogy féléves kiutazásra nem lesz lehetőség, de talán egy három hónapos tanulmányút összehozható. Javasolta hogy, menjek mindjárt át a Művészetoktatási Főosztályra és keressem meg Péter elvtársat a részletek megbeszélése végett.

Péter Miklós vigasztalni próbált. Bizonygatta, hogy tényleg szükség van idehaza az én szaktudásomra és új utakat kereső kísérletező munkásságomra. Közbevetésemre, hogy hiszen éppen ennek érdekében szeretném gazdagítani szakmai készségemet az elektronikus zene terén is, arra bízott, hogy próbáljam a kilátásba helyezett három hónapot minél több haszonnal javamra fordítani. Tudomásomra hozta ugyanakkor, hogy e három hónapra szóló engedélyt egy *magasabb szakmai testületnek* is jóvá kell még hagynia. Mint rövidesen kiderült, e magasabb szakmai testület (a Magyar Zeneművészek Szövetsége illetékes fóruma) a három hónapot is sokallta, és mindössze **egy** havi kiküldetés engedélyezését javasolta. Egy hónap a lehetséges félév helyett? Rövid szakmai kirándulás az állam pénzén?! A legfonákabb az volt a dologban, hogy iskolánk igazgatóját, akinek tényleg okozhatott volna gondot hosszabb távollétem, senki sem kérdezte meg. Én persze tájékoztattam őt az ügyről, de hivatalos tájékoztatást nem kapott. Tőlem értesült elutazásom kijelölt napjáról is, és ő volt kénytelen tudakozódni telefonon, hogy varsói utazásomat engedélyezheti-e.

Varsóba érkezvén is értek meglepetések. A magyar fél csak érkezésem napjáról és vendégeskedésem időtartamáról értesítette az engem fogadó lengyel minisztériumot. Arról, hogy a *Varsói Rádió Kísérleti Stúdiójának* műhelymunkájába szeretnék betekintést nyerni, és tapasztalatokat szerezni, nem tájékoztatták vendéglátóimat. Váratlanul érte érkezésem, a kísérleti stúdió vezetőjét, (József Patkowskit) is, és – a kétműszakos stúdió-működés ellenére – csak néhány alkalomra talált egy-egy másfélórás időszakaszt, amikor az elektronikus zene „realizátora” (*Eugeniusz Rudnik* hangmérnök) kalauzolásával körülnézhettem a stúdióban. (Különbözött a városkép is attól, amit az előző évek kortárszenei fesztiváljai idején tapasztaltam. Nem az emberek változtak meg, hanem az az élettér, amiben életüket élték. A Varsói Őszök hetében — szeptember második felében — Varsó mindig csillogott. Az üzletek telve voltak áruval. A kultúra termékei is nagy választékban díszítették a kirakatokat. Magyar szemmel nézve csodaszamba ment a *hatvanas években*, hogy a fesztivál hangversenyein készült hangfelvételek hanglemezeit másnap már árusították az a hangversenyek színhelyein, és harmadnap már az üzletekben is. Kaphatók voltak az előző évek fesztiváljain készült lemezek is. Meglepő volt ehhez képest, hogy 1972 októberében, két héttel a Varsói Ősz befejeződése után, mindenütt üres üzleteket találtam. Üres polcok az élelmiszer-üzletekben, szegényes kínálat a zenemű-boltokban, (hiába szerettem volna hanglemezt vásárolni az alig két hete zárult modernzene-fesztivál hangfelvételeiből), és hiányzott az a nyüzsgés is a városban, ami a fesztiválok idején a rengeteg külföldi látogatónak volt köszönhető.)

A varsói rádió kísérleti stúdiója akkor még az elektronikuszene-realizálás kezdeti technikáit alkalmazva működött. Felszereltsége nagyjából megegyezett azzal, amit néhány évvel korábban Münchenben, a darmstadti *Ferienkurse* kiegészítő-tanfolyamán ismerhettem meg. A hangzási folyamatokat elektronikus jelforrások jeleinek magnetofonszalagra történő rögzítése, majd rövidebb-hosszabb szalagszakaszok montázszerű egymáshoz-toldása által hozták létre, hogy végül ezeket (esetleg különféle elektronikus átalakításoknak is alávetve) egymással keverve kombinálják a zeneszerző utasításai szerint. Engem a kísérleti stúdióban folyó munka lehetőségei még nem konkrét alkotói célok megvalósítása szempontjából érdekeltek ebben az időben, hanem inkább kutatási szempontból. Voltak már tapasztalataim arról, hogy különféle hangközszerkezetű hangzási képződmények aleatorikus hangkészlet-bejárással történő szembeállításakor zeneileg hasznosítható feszültségrelációk keletkezhetnek,

— zeneszerzés óráinkon készítettünk ilyen hangszalag-preparátumokat tanítványaimmal a 12-fokú hangkészlet különböző hangköz-szerkezetű kivágataival. — A varsói stúdió műszerezettségére viszont lehetőséget látszott kínálni kvintláncba nem illő, mesterségesen konstruált hangkészleteknek és részhalmazoknak a jól ismert 12-fokú rendszerből származó hangkészletekkel való szembeállítására, továbbá annak megfigyelésére is, hogy az így nyerhető feszültségviszonyok átélhetőségét befolyásolja-e, ha a hangköz-szerkezeti szembeállításhoz hangsínbeli szembeállítást is társítunk. *Rudnik hangmérnök* először azt hitte, arra vagyok kíváncsi, hogyan szólnak az efféle aleatorikus hangkomplexumok, és mindjárt mutatott is néhány ehhez hasonló aleatorikus preparátumot. Amikor azonban megértette, mire is vagyok kíváncsi tulajdonképpen, azt javasolta, hogy ezt ne a varsói stúdióban kívánjam tanulmányozni. Menjek el Stockholmba, a kompjüterizált stockholmi EMS stúdió, sokkal alkalmasabb ilyenfajta kutatások folytatására.⁴

Tekintve, hogy varsói tanulmányutam eredeti céljának megvalósítására nem volt lehetőségem, időmet inkább a lengyelországi *zeneoktatás* tanulmányozására fordítottam. Előadásokat látogattam a varsói és a krakkói zeneművészeti főiskolán, meglátogattam több alsó és középfokú zeneiskolát is.

A varsói főiskolán többször is benyitottam *Witold Rudziński* és *Andrzej Dobrowolski* zeneszerzés-óráira. Rudziński óráin egészen otthonosan éreztem magam, mert az ő óravezetési stílusa sok tekintetben emlékeztetett egykori mesterem, Farkas Ferenc zeneszerzés-tanítására. Dobrowolski óráin viszont arról tájékozódhattam inkább, miben különbözik a lengyelországi zeneszerzés-oktatás gyakorlata a magyarországitól. Érdekes sajátossága volt a lengyel zeneoktatásnak, hogy minden képzési fokon több kötelezőtárggyal terhelték a zenetanulókat, mint nálunk Magyarországon. A zeneszerzés-elméleti tudnivalókból például külön tantárgyként tanították a harmóniatant, harmóniafűzési gyakorlatot, kontrapunktot, az akusztika és elektroakusztika tantárgyat, a kortárszene zeneszerzési technikáját, magnetofonszalag-zenét, valamint az elektronikus zene realizálásának alapjait. (Nem hiányoztak persze a kötelezőtárgyak listájáról azok a tárgyak sem, melyek a mi zeneakadémiáinkon is kötelező tantárgyak voltak, csupán az *esztétika* hiányzott közülük, és ez azért is meglepő volt, mert az újító szellemű lengyel kortárszene bőségesen vetett fel zeneesztétikai kérdéseket. Érdeklődésemre azt a hivatalos választ kaptam, hogy az esztétika tárgyát ellentmondásossága miatt szüntették meg. Való igaz, hogy a zeneszerzés főtárgy tanárai így ideológiai fékek nélkül folytathattak esztétikai kérdésekben gondolatcserét tanítványaikkal, és a sokféle zeneszerzés-elméleti tantárgy sem akadályozta őket abban, hogy főtárgy-óráikon maguk is közöljenek elméleti tudnivalókat. Megengedhették maguknak, hogy mindig csak az aktuális gyakorlati feladat kapcsán hozzanak szóba zeneszerzés-elméleti kérdéseket. Számíthattak rá, hogy tanítványuknak van már tájékozottsága a témában. (Említést érdemel azért mindemellett, hogy 1972-ben már készülöben volt egy zeneoktatási reform is Lengyelországban, és reformcél volt a zenei tantárgyak számának csökkentése is az integráltabb szakmai képzés érdekében.)

⁴ Sok évig kellett várnom, hogy végre Stockholmba is eljuthassak, és akkor is csak rövid körülbekintésre jutott időm. Előzetes tájékoztatóként *Maros Miklós* Stockholmban élő zeneszerző kollégám juttatott el számomra 1979-80 táján egy a stúdió működési elvét részletesen ismertető dokumentumot, majd 1987-ben, amikor a Magyar Zeneművészek Szövetsége engem delegált a **SVENSK MUSIKVÅR 1987** kortárszenei fesztiválra, *Ungváry Tamás* zeneszerző kollégám közbenjárásának köszönhetően a fesztivál befejeződése után három napot a stúdióban is eltölthettem.

Óralátogatásaim során többször is belátogattam „*az elektronikus zene realizálásának alapjai*” tantárgy foglalkozásaira, amit Varsóba nősült magyar kollégánk, *Esztyényi Szabolcs* vezetett.⁵ A vele való eszmecsere több szempontból is igen hasznos volt. Jól ismerte mind a magyar, mind a lengyel zeneoktatás sajátosságait, így hasznos tanácsokat tudott adni, hogy mely iskolákba érdemes ellátogatnom, ha a lengyel zeneoktatást akarom tanulmányozni. Esztyényi hívta fel figyelmemet az akkoriban fiatalon elhunyt lengyel kutató, *Maciej Zalewski* „**Harmonia Teoretyczna**” („Elméleti összhangzattan”) című munkájára is, melyben a szerző a mátrixszámítás eszközeivel tárta fel a hangkészlet-struktúrák lehetséges vizsgálatának egy olyan aspektusát, amely segítségével egészen különböző hangkvalitás-univerzumokba tartozó hangkészlet-struktúrák is azonos elvek szerint vizsgálhatók. (Rokonsági viszonyok tárhatók fel például a 12-osztatú egyenlőközű rendszerbe tartozó, és az ettől eltérő, nem 12-osztatú egyenlőközű rendszerekbe tartozó hangkészlet-struktúrák között.)

A varsói zeneművészeti főiskola négy különböző célnak megfelelő stúdió szolgáltatásait élvezhette. Speciális stúdió szolgált az elektronikus zene realizálásának céljára. Saját stúdióval rendelkezett a zenei rendezői tanszék. Külön kis rádiós ablak nyílt a hangversenyeremre, és létezett egy központi stúdió is, telefonösszeköttetésben az előadótermekkel. (Ezekben a stúdiókban szintén körülvettek lengyel kollégáim.) Mint később megtudtam, az ország minden zeneművészeti főiskoláján működött igényesen felszerelt hangstúdió, és művészetpolitikai irányelv volt a küszöbön álló lengyel zeneoktatási reform kimunkálásában a közép és az alsó fokú zeneoktatás intézményeinek jó minőségű elektroakusztikus eszközökkel való felszerelése.⁶ Az alsó és középfokú zeneoktatási intézményekben a *ritmikatanítás* nyújtotta a legtöbb újdonságot számomra. A ritmika tantárgy kulcsszerepet kapott a lengyel zeneoktatásban. Alapelveiben ez volt a legkidolgozottabb, itt valósult meg leginkább az ritmuselméleti ismeretek képességszintű elsajátítása. A ritmika tárgy tanítása a zeneiskolák első osztályában kezdődött, és valamilyen nagyobb alapterületű teremben, gyakran tornateremben folyt. Már a kezdet kezdetén megkezdtek a ritmusírás és -olvasás készségének fejlesztését. A test valamennyi izmát megmozgató gyakorlatokkal biztosították, hogy a szerzett ismeretek a legkülönbözőbb mozgásélményekhez kapcsolódva rögződjenek. A gyakorlatok évről évre fokozatosan nehezedtek. Két-, három-, öt-, hat- és hétnegyedes alakzatok gyakorlásán keresztül jutottak el az ütemváltások, majd a poliritmia világába. Egy-egy ritmusképlet gyakorlását különböző dinamikai szintekhez és hangzási karakterekhez (*staccato*, *legato*) kapcsolva folytatták, és a tanulók ezeknek megfelelő karakterű mozgásokat végeztek. A ritmika tárgy csak az alsó fokú zeneoktatásban volt általánosan kötelező. Középfokon elsősorban a ritmikatanárnak készülő *ritmika szakosok* tanulták, de kötelezőtárgy volt az énekeseknek is.

Meglátogattam néhány szolfézsórát is. Ezeken szerzett benyomásaim eléggé felemásak voltak. Értékeltém, hogy kitüntetett figyelmet fordítanak a **hallásfejlesztésre**, és hogy célirányos készségfejlesztés folyik az *atonális zenei formációk* meghallása, megragadása és lejegyzése terén. Keveseltem viszont az éneklést a szolfézsórákon, és logikátlannak találtam, hogy olykor *abécés hangnevekkel* énekelnek, máskor meg az *abszolút szolmizálást* alkalmazzák, (elhagyva éneklés közben a módosított hangok neveinek módosító szócskáit). A megkérdezett szolfézsztanárok maguk is úgy nyilatkoztak, hogy nem látják túl sok értelmét ennek a kettősségnek, de hát ez a gyakorlat alakult ki a lengyel zeneoktatásban. Vannak országok, ahol ábécés hangnevekkel nevezik meg a zenei hangokat, vannak országok, ahol az

⁵ A tantárgy tanítására éppen ettől az évtől fogva kapott megbízást „*Concerto na taśmę magnetofonową*” („*Concerto magnetofonszalagra*”) című, preparált zongora- és hangszalagon rögzített elektro-zenei szólam viszonyában koncertáló versenyművének szakmai nagyra-becsülése alapján.

⁶ Lehangelő volt egybevetni ezzel hazai igénytelenségünket a komolyzene-oktatásban használt audió-eszközök minőségi állapota tekintetében.

abszolút szolmizációt használják. Jó az, ha a lengyel muzsikusok mindkét megnevezési formában otthonosak.

Miután Varsóban alaposabban körülnéztem, azzal a kéréssel fordultam a kiküldetésem ügyeit intéző minisztériumi osztályhoz, hogy lengyelországi tartózkodásom hátralévő két hetét Krakkóban tölthessem. Kérésemet készséggel teljesítették. Több okom is volt rá, hogy Krakkóba kérjem tanulmányi utam folytatását. Krakkóban tevékenykedett a lengyel kortárszene két hírneves egyénisége, *Krzysztof Penderecki* és *Bogusław Schaffer*. Krakkóban élt, továbbá, kedves ismerősöm, *Zofia Burowska*, a krakkói zeneművészeti főiskola ének-zene tanszékének dékánya, aki Magyarországon is járt a Kodály-módszert tanulmányozni. (Debrecenben az én óráimat is meglátogatta. Főleg arra volt kíváncsi, milyen hatékonysággal fejlesztjük a zenei írás és olvasás képességét a relatív szómizáció segítségével, de érdekelt az is, hogyan vesszük hasznát a szómizálásnak a zeneelméleti tudnivalók készségszintű elsajátításában.)

Pendereckivel sajnos nem sikerült kapcsolatot létesítenem, és Schaffernek is csak egy óráját látogattam meg. A kortárszene lejegyzésének különféle notációs megoldásairól elmélkedett a zenei jelteremtés lehetséges szempontjait elemezve. Sajnos annyira artikulálatlan kiejtéssel beszélt, hogy – noha ismertem már ilyen témájú publikációját – alig értettem belőle valamit. Gondolatvezetésének szellemességét csak azon keresztül tudtam lemérni, hogy tanítványai időről időre harsányan felkacagtak. Rendkívül gyümölcsöző volt viszont megismerkednem *Mieczysław Drobnerrel*, a krakkói főiskola akusztikatanárával, akinek *Akustyka Muzyczna* című könyve tanári segédkönyvként országszerte használatos volt, valamint *Jacek Targosz*-sal, a lengyel zenei reformtörekvések szervezésének egyik aktív tagjával, aki középfokon is tanított. Személyes beszélgetéseinken mindkettőjünkkel jól szót értettem, és nehézség nélkül kísértem figyelemmel előadásait. *Drobner*, a főiskola elektroakusztikai laboratóriumának bemutatása közben, tájékoztatott az ott folyó kutatásokról is. *Targosz*, (akinek családjánál egy este vacsorarendéig is voltam), elmondta, hogy mit tart jónak a lengyel zeneoktatásban és mit tart megreformálandónak. Mint megtudtam, bizonyos iskolákban, kísérletképpen, már a reform-elképzelések szerint is tanítanak. Középfokon a reformtervezet egyik fontos tantárgya lesz a „*fonotechnikai gyakorlatok*” nevű tárgy. Targosznak egy elméleti óráján vettem részt, amelyen ő is éppen hangtani alapfogalmakat ismertetett.

Ugyancsak hasznos tapasztalatcserét tudtam folytatni *Zofia Burowskával*, aki szintén ösztönzője volt a lengyel zenei reformtörekvéseknek. Mindjárt, ahogy találkoztunk, kellemes meglepetéssel fogadott. Megmutatta azt a publikációját, amelyben debreceni látogatása idején, a tanóráimon szerzett tapasztalatok tanulságait tárgyalta. Tájékoztatott készülő könyvének terveiről is, („*Współczesne systemy wychowania muzycznego*”, — „A zenei nevelés korszerű módszerei”), amelyben *Dalcroze*, *Orff* és *Kodály* nevelési koncepciójáról szándékozott szemléltető kottapéldákkal is ellátott összehasonlító elemzést adni. Elsősorban az *alsó fokú* zenei nevelés problémaköre foglalkoztatta. Lengyelországban az alapvető zenei készségek fejlesztésében országszerte a *Dalcroze-módszert* alkalmazták, melyben a ritmusérzék testmozgással összekötött fejlesztése játszotta a főszerepet. E módszer azonban, — jól kimunkált metodikája ellenére, — nem tartott igazán szerves kapcsolatot a szélesebb zenei gyakorlattal. Legfőbb gyengéjének azt tartották, hogy a gyerekeknek talajtorna-melódiák mintájára improvizált zenére kell mozogniuk. Burowska készülő munkája olyan nevelési koncepció meghonosítását célozta, amely a *Dalcroze*-módszernek a ritmuskészség fejlesztésében vitathatatlan előnyeit el nem vetve, be kívánta vonni *Orff* útmutatásai szerint a zenei készségfejlesztés gyakorlatába a különféle egyszerű hangszerekkel való bánás és improvizálás képességének fejlesztését is, továbbá *Kodály* útmutatásai szerint, építeni kívánt a

vokális zene művelésében rejlő készségfejlesztési és ízlésnevelési lehetőségekre, különös hangsúllyal a vokális népzene és a relatív szolmizáció alkalmazásának előnyeire.⁷

Lengyelországi tapasztalataimról 1973-ban, az akkor éppen Szegeden esedékes országos zeneelmélet-tanári konferencián számoltam be, közkézre adva többféle lengyel zenepedagógiai kiadványt is. Beszámolóm szövegét „Zeneoktatás Lengyelországban” címmel a *Parlando* 1973/9. száma közölte.)

V. LITVÁNIAI KAPCSOLATOK A HETVENES ÉVEKBEN.

Egyéni kezdeményezésű kapcsolataim mellett hivatalos külföldi kapcsolatoknak is részese lehettem a múlt század hetvenes éveiben. Állítólag, amikor *Kádár János* valamilyen okból a *Szovjet-Litván Köztársaságban* járt, úgy egyezett meg a szovjet vezetőkkel, hogy *Debrecen*, és a vele körülbelül azonos lélekszámú *Klaipėda* lépjenek testvérvárosi kapcsolatba. E testvérvárosi kapcsolatot a termelés és a kultúra minden szintjén ápolják! Nekünk, mint zeneművészeti szakközépiskolának, a *Stasio Šimkaus Muzikos Mokykla* lett a testvériskolánk, mely a mienkhez hasonló középfokú zeneoktatási intézmény volt, zenei szakképzéssel és közismereti oktatással. Testvériskolai kapcsolatunkat végig a hetvenes évek folyamán következetesen ápoltuk.

. Kezdetként háromtagú litván küldöttség érkezett Debrecenbe *Jonas Kasnauskas* igazgató vezetésével, betekintést nyerni a debreceni zeneoktatás gyakorlatába. Látogatásukat szintén háromtagú küldöttséggel viszonzottunk. Straky Tibor igazgató úr dr. Siposné Szendery Ágnes és jómagamat választotta társul maga mellé

Iskoláink igazgatói úgy állapodtak meg, hogy a jövőben, évente vagy két évente, tanulói küldöttségeket küldünk egymás iskoláiba két-háromhetes szakmai gyakorlatra. Szívvelyes, rokonszenvvel teli kapcsolat alakult ki a két iskola tanárai és diákjai között. Küldöttségeink fiataljai többnyire hangversenyadással mutatkoztak be az éppen soros vendéglátó iskolában, majd a szakmai gyakorlat folyamán rendszeresen részt vettek a szakáguknak megfelelő hangszeres foglalkozásokon. A szakmai gyakorlat időszakának végén frissen tanult művekkel is pódiumra léphettek a vendégdíákok.

Minthogy a mi iskolánkban csak oroszul és németül tanultak a diákok, közvetlen kapcsolatainkban csak ezeken a nyelveken érthettek szót. A tanárok közötti társalgásban viszont angol is szerephez jutott, sőt, jómagam néhány litván kollégával lengyelül is szót válthattam. Megkönnyítette gondolatcserénket, hogy két kárpátaljai magyar zenetanár is tanított testvériskolánkban, akik jól beszéltek litvánul, és ha kellett, tökéletesen tolmácsolták gondolatainkat mindkét irányban.

Zeneszerzés tanszak nem működött az iskolában, ezért zeneszerző növendékeim *hangszer szakjuk* szerint lehettek tagjai küldöttségeinknek, ha bekerültek a csapatba. Jómagam is vezettem egy ilyen diákküldöttséget. Klaipėdában arra kértek vendéglátóink, hogy tartsak egy *nyilvános szolfézsórá*t a debreceni diákokkal, a *relatív szolmizáció* alkalmazásának bemutatása céljából szakmai tapasztalatcserénk egyik programpontjaként. Én ehhez néhány felkészülési alkalmat kértem azért, hogy csoportot szervezhessek a *különböző szolfézsóráknál* tanuló, különböző évfolyamba járó diákokból. Kiváló képességű tanulókról lévén szó, nem annyira tréningezésre volt szükség, mint inkább arra, hogy tudatosítsam bennük

⁷ Burowska könyve végül 1976-ban jelent meg a Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne gondozásában. Konceptiójának megismerése gondolatébresztő lehetett volna a magyar zenepedagógusok számára is, ezért 1977-ben figyelmébe ajánlottam a Magyar Zeneműkiadó Vállalat könyvkiadási ügyben illetékes szerkesztőjének, felajánlva, hogy magam is szívesen vállalkozom a könyv lefordítására. Sajnos az illetékes szerkesztő mereven elzárkózott a témától, nem zárva ki, hogy más munkám kiadását esetleg támogathatná. (Mintha azt akarta volna finoman tudomásomra hozni, hogy nem a személyemmel, hanem a témával szemben van kifogása).

bemutatónk célját. Elmagyaráztam a diákoknak, hogy Litvániában nem alkalmazzák a relatív szómizációt, és nekünk az a feladatunk, hogy megismertessük velük, mi is az tulajdonképpen.

Olyan bemutatót tartottunk a Šimkus-iskola tantestületének és tanulóifjúságának, aminek alapján a tanulóifjúság képet kaphatott a relatív szómizáció lényegéről, a tantestület pedig arról tájékozódhatott, hogyan vesszük hasznát e módszernek a hallásfejlesztésben. Az óra első felében előadásszerűen szóltam a hallgatóságához, a csoport tagjai pedig szemléltették, amit mondtam. Szavainkat kárpátaljai kolléganőnk, *Karczub Eleonóra* tanárnő fordította litvánra. Ahogy az idő előre haladt a foglalkozás fokozatosan integrált *szolfézs-zeneelmélet* órává alakult át. Összhangzattan játékkal is összekötöttük a szómizálást. Bemutatónk nem került nyilvános megvitatására, de a bemutatót követő fogadáson többen is megkerestek szakmai kérdésekkel.

VI. MODERNZENE-ISMERET KÍSÉRLETI TANTÁRGY A HETVENES ÉVEKBEN.

1973/74 tanévben, *Péter Miklós* jóváhagyásával, *modernzene-ismeret* néven engedélyezett kísérleti tantárgy tanítását kezdettem meg iskolánkban. Egy *másodikos* és egy *harmadikos* zeneelmélet csoportot jelöltünk ki a foglalkozásokon való részvételre, azzal a perspektívával, hogy évről évre újabb másodikos csoportot vonunk be e speciális képzésbe. Más tanulók is jelentkezhettek, ha vállalták a kötelező óralátogatást. A részvétel heti egy óra többletfoglaltságot jelentett a tanulóknak. A tanítási anyag kimunkálására szabad kezet kaptam. A kísérleti foglalkozásokon minden tudnivalót az órán kellett a diákoknak elsajátítaniuk, házi feladat nem terhelhette őket, és minősítő érdemjegyet sem kaptak. A tanév végén „*részt vett*” bejegyzéssel igazoltam bizonyítványukban, hogy elvégezték a stúdiumot. A kétéves stúdium természetes folytatást kaphatott a negyedikes zeneirodalom tárgy keretében, amelynek központilag előírt tananyaga szintén a huszadik század zenéje volt, és itt már, mint kötelezőtárgyban, ötfokozatú osztályzással kellett minősíteni a tanulók előmenetelét.

A kísérleti tantárgy bevezetése új feltételrendszert szabott pedagógiai munkámnak. A huszadik századi zene még *tágabb* sokféleségével kellett most diákjaimat megismertetnem, mint povuzációs csoportom diákjait kellett volt, és ennek elemző áttekintéséhez igyekeztem egységes szempont-rendszert találni. Magától értetődő volt számomra, hogy csakis az *általános rendszerelmélet* által feltárt igazságok mentén kereshetem a megfelelő módszert. Tulajdonképpen már a povuzációs csoportommal folytatott hangrendszer-elemzéseket is ilyen szemlélettel folytattuk, de ott nem volt kérdéses, hogy a *rendszer—elem—funkció—struktúra* tetralektikájában az aktuálisan bejárt hangkészlet hangjainak együttese képezi a *rendszert*, a hangkészlet hangjai a rendszer *elemei*, a hangkészlet hangköz-szerkezete a rendszer *struktúrája*, és a bejárt rendszer elemei, (azaz a hangok), a struktúrában elfoglalt helyüktől függően töltenek be valamilyen *funkciót*. A modernzene-ismeret tárgynak azonban most alapvető feladata lett, hogy a huszadik századi zene *teljességébe* engedjen betekintést, és ne szorítkozzék pusztán a tizenkét fokú hangrendszer univerzumában értelmezhető, meghatározott magasságú hangok kombinációiból formált zene tárgyalására. Nemcsak azzal kellett szembenézni, hogy a *különleges hangadással* vagy *hangszerkezelési eljárással* megszólaltatható, hangok magassága sok esetben meghatározhatatlan, hanem azzal is, hogy a meg nem határozható hangmagasságok kapcsolatai nem képeznek jól beazonosítható, sajátos tulajdonságú hangközöket, melyek egymással összeméretve tonális erőtereket generálhatnának. Számolni lehetett viszont azzal, hogy az e fajta hangok néha pusztán önmagukban hangozva is sajátos, csak rájuk jellemző *érzéki hatást tehetnek* a hallgatóra, és e hatások összefüggés-rendszere szintén struktúrát határoz meg.⁸ Az ilyen zenében is kereshetők tehát *rendszereszerű*

⁸ Az „érzéki” jelzővel mindig valamilyen érzékszervileg közvetlenül megtapasztalható/megtapasztalt jelenségre utalok. V.ö. még filozófiai munkák „érzéki anyag” kifejezésével.

összefüggések, de sokkal problematikusabb, hogy mikor milyen alapon keressük, és hogy a feltárható összefüggések sokaságában mikor melyik az igazán fontos.

Először is meg kellett szilárdítanom a tanulók fogalomrendszerében a hangjelenségek *hangzásképe*re vonatkoztatható közhasználatú fogalmakat, úgymint *hangszín*, *hangmagasság*, *hangosság*, majd ennek megtörténte után további megfigyeléseket tenni, hogy mind ezek hogyan is viszonyulnak egymáshoz. Megfigyeltetni, hogy a látszólag osztatlan, egyszínű hangokból is ki lehet hallgatni több különböző hangmagasságot, ahol pedig több hang hangzik egyidejűleg, a *hangzás egészének* is lehet valamilyen *sajátos színezete*, ami az együtt hangzó hangokra külön-külön nem jellemző. Megfigyeltetni, hogy a hangmagasság meghatározhatósága különböző fokozatú lehet, és a *néven nevezhető*, kottában is egyértelműen rögzíthető hangmagasságok mellett léteznek *hozzávetőleges* hangmagasságok, melyekről néha csak annyi állapítható meg, hogy a magas, a középmagas vagy a mély hangok osztályába sorolhatók. Megfigyelhetők továbbá *lappangó* magasságú hangzásminőségek is, melyekről első benyomásra úgy tűnik, mintha nem is lenne hangmagasságuk, ámde egymással összehasonlítva észrevehető, hogy valamelyikük magasabb a másiknál. Az így megfigyelhető összefüggések mind rendszerszerű összefüggések, a hangjelenségek minőségét *belülről meghatározó hangzási paraméterek összefüggései*. Ilyen füllel hallgatva helye lehetett további megfigyeléseknek is. Például a pontosan meghatározható magasságok *abszolúthang-minősége* és *hangtartomány-fényessége* viszonylatában. Az összetett hangjelenségek hangzásképe belül: a különböző összetevők *elkülönülése* és *összeolvadása* viszonylatában; a *hangosság fokozódása* és a komponens hangok kölcsönös *egymást elfedése* viszonylatában; a különböző összetevők *érvényre törési ereje* viszonylatában stb. Kínálkoztak a hangzás *időbeliségére* vonatkozó megfigyelések is, hiszen azáltal, hogy a hang *hangzik*, minőségét a hangzás *módja* is meghatározza. Tanulságos megfigyelní, hogy a hangzás történésében bekövetkező kisebb-nagyobb változások milyen minőségi és időbeli feltételektől függően tárulkoznak fel *önálló események sorozataként*. Szerencsére az efféle megfigyelésekre nemcsak a különleges hangkeltési eljárásokat alkalmazó avantgardista zene alkalmas. A huszadik századi zene legkülönfélébb stílusú zeneműveiből kereshettem megfigyelnivalót tanítványaimnak, sőt, alkalmasint régebbi stíluskorok zenéje is megfigyelés tárgyává volt tehető.⁹ Kérdés természetesen, hogy mind ezt, hogyan bontottam le tanóránkénti foglalkozásokra. Szerencsére a legfrissebb kortárs-zene szemléltetésében, a bemutatott művekkel kapcsolatos élmények megbeszélésében, esetleges tanulságok levonásában voltak már tapasztalataim zeneszerző tanítványaim főtárgyi foglalkozásai kapcsán, ott azonban ez alkalomszerűen egészítette ki a tantervileg előírt főtárgyi munkát. Itt viszont az volt a cél, hogy a megismerés folyamatának vágjak eddig még ki nem taposott utat. A tananyagban való előrehaladást e kezdeti időben még úgy ütemeztem, hogy a *második* évfolyamosokat már a kezdet kezdetén megkínáltam a *legújabb kortárszene élményanyagával*, míg a *harmadikosoknak* a *huszadik századi klasszikusok* műveiből választottam megismernivalót úgy, hogy az elméleti kérdések tárgyalását a *tizenkét-fokú rendszer univerzumában* értelmezhető *hangrendszer-elméletre* szűkítettem.

A *másodikosoknál* szempont volt, hogy a szokatlan hangvételű zeneművekkel való első találkozásokon tartalmukat és hatásukat tekintve is emlékezetes élményt ígérő zenével szembesítsem tanítványaimat. (*Penderecki* Hirosima sirató, *Bogusławski* Apokalipsys, *Durkó* Halotti beszéd, *Ligeti* Rekviem és hasonlók.) A művészi üzenetnek valamilyen gondolati tartalomhoz való kapcsolhatósága mindig felkeltette tanítványaim érdeklődését, szívesen fogalmazták meg szavakban is szubjektív élményeiket. Az élmények megbeszélése közben könnyen ráterelődhetett a figyelem egy-egy különleges hanghatásra, amit aztán közelebbről

⁹ A modernzene-ismeret tárgyat 1973-tól kezdve nyugdíjba vonulásomig minden évben tanítottam. Az ez idő alatt szemléltetésre leggyakrabban használt zeneművek listáját lásd a FÜGGELÉK [1]-ben.

szemügyre véve minden oldalról körüljártunk. (Hogyan szólaltatható meg? Milyen hangszínek és hangmagasság-fajták integrálódnak benne sajátosan komplex hangzási színezetté? Milyen belső történése van a hangzásnak? Minek köszönheti sajátos hatását a zenei üzenet tartalmának kifejezésre juttatásában? stb.) Minthogy sokféle, nagyon különböző zeneművel foglalkoztunk, a jelenségek sokaságában nem volt egyszerű rátalálni az ismeretgazdagítás legcélszerűbb módszerére. Az *egyszerűtől a bonyolult felé* való haladás jól ismert módszerét össze kellett kapcsolni a *jelenségtől a lényeg felé* való haladás elvével! Először mindig az éppen vizsgált jelenségek körében kerestük, milyen rendszerszerű összefüggések tárhatók fel az adott vonatkozásban. Így a *második évfolyam* első félévében a hangjelenségek *megmutatkozását*, (azaz a hangszín, hangmagasság, hangosság és hangzásmód összefüggéseit), a közvetlen tapasztalás szintjén tanulmányoztuk. A második félévben a hangok *fizikai tulajdonságainak* tárgyalásával, majd még később az *emberi hallószerv* felépítésének és működési sajátosságainak ismertetésével újabb és újabb rendszersíkok jutottak szemlélődésünk körébe, megteremtendő annak feltételeit, hogy a zenét végül *a hangok és az ember kapcsolatában funkcionáló rendszerként* szemlélhessük.

A *harmadikosok* óráin elsősorban azt tanulmányoztuk, hogy hogyan függ a *tonalitás-képződés* a különböző hangrendszerek *hangközszerkezetétől*, a hangrendszer *bejárásának módjától*, és ennek eredményeképpen *milyen típusai* jöhetnek létre a *tonális viszonyoknak*. Elemzéseinkben természetesen központi helyet kapott Bartók Mikrokozmosza. A dúr és a moll tonalitás sajátosságainak tanulmányozásakor szemügyre vettünk barokk és klasszikus zenei példákat is, és a modális zenén belüli tonális viszonylatok elemzéséhez sem csak a huszadik századi zenéből vettünk példákat. A tizenkét-fokú rendszerben mozgó zene tonális viszonyainak alakulását ugyanolyan szempontok szerint elemeztük, mint a kisebb hangrendszerbeliekét. Megmutattam tanítványaimnak, hogy a *pántonalitás* ugyanolyan harmonikus velejárója a *tizenkét-fokú* rendszer struktúrájának, mint a *dúr tonalitás* a *diatonikus* rendszerének. Megmutattam természetesen azt is, hogy miként a diatonikus rendszerben sem csak a hangkészlet *dó* hangjához igazodó *dúr-zene* létezhet, hiszen a rendszer bejárási módjától függően más viszonyító pontra vonatkoztatható *modális* zene is létezik, ugyanúgy a *tizenkét-fokú zenében is* életre kelhet valamilyen *meghatározott viszonyító ponthoz* igazodó *tonalitás*, szintén a rendszer bejárási módjától függően. (Pántonalis zeneként főleg Webern műveit elemeztük, míg a tonális tizenkét-fokúságra Hindemith „Ludus Tonalis” című sorozatából kerestem példákat.)

A tantárgy rendeltetése megkívánta, hogy az elemzett szerzők életéről és munkásságáról is szó essék, de a problémák rendszer elvű megközelítése folytán elvonatkoztattunk attól, hogy történetileg minek mi volt az előzménye. A huszadik századi zene *történeti* áttekintését a *negyedik osztálynak* hagytam feladatul, építve arra, hogy a negyedik *zeneirodalom* tantárgynak *hivatalos tananyaga* volt a huszadik század zenéje. Bízom benne, hogy az előző két év folyamán szerzett elméleti ismeretek segíthetik annak megértését, hogy a huszadik századi zene kialakulásának folyamatában milyen rendszerelvű feltételek mentén bontakoztak ki a különféle irányzatok.

A legnagyobb nehézséget az támasztotta munkámban, hogy az iskola szemléltetőeszköz-készlete igencsak szegényes volt. Amatőr használatra készült lemezjátszók és magnetofonok gyenge teljesítményű, szűk frekvencia-átvitelű beépített hangszórókkal, melyek olykor saját alapzajukkal vagy kellemetlen tárcsazörejeikkel is zavarták a zeneélvezetet. Nem voltak megfelelő eszközeink a pszicho-akusztikai tudnivalók szemléltetésére sem. Nem voltak műszereink, és nem voltak pontos értékre beállítható hangkeltő eszközeink. Hangkeltésre a tanteremben található, ritkán hangolt zongora, és két durván szabályozható szinusz-generátor állt rendelkezésünkre, ami mellett alkalom adtán megszólaltathattuk a tanulók magukkal hozott hangszereit is. Természetesen e mostoha körülmények csak nehezítették, de nem akadályozták meg a legfontosabb tudnivalók

szemléltetését. Ha volt a csoportban fúvós vagy vonós hangszeren játszó tanuló, az nagy segítséget jelentett a felhangjelenség szemléltetésében. A *felhangsor* nagyméretű, *hangközarányos ábrája* minden órán ott függött a tábla mellett, és a tárgyalt témától függően alkalmasszerűen is készítettem a tanulóknak különféle pszicho-akusztikai tudnivalókat szemléltető ábrákat. Olcsóbb taneszközöket, például *logaritmikus osztású papírlapokat*, később *logarléceket* kézbe is tudtam adni a tanulóknak, melyek segítségével szemléletesen el tudtam magyarázni, hogyan függ a hangmagasság a frekvenciától, vagy a hangosság a hang fizikai intenzitásától. Ily módon tanítványaim érzékletes tapasztalatokat szerezhettek a logaritmikus összefüggésekről akár már olyankor is, amikor matematika óráikon még nem tanulták a logaritmust. A tanulók *hangrendszer-érzékének* fejlesztésére különböző hangkészletű hangrendszerek hangmagasságaiból készítettem *hangmontázsokat* hangszalagdarabkák véletlen sorrendű összeragasztása által. A hangmontázs hangjainak gyors egymásutánját hallgatva a tanulóknak *dúdolva* kellett jelezniük, ha úgy érezték, hogy az így megszólaltatott hangrendszer valamelyik hangja a többi hangnál nagyobb eséllyel válhat tonikává. A foglalkozásokon sokféle jelenség megfigyelésére és megbeszélésére engedtem lehetőséget, de minden óra végén *írásos összefoglalást* adtam kézbe arról, ami megjegyezni volt a továbblépés érdekében. Időről időre *ismétlő órákat* is beiktattam, amikor e megjegyezni voltakat közösen elolvastam újra megbeszéltük.

VII. KEDVEZŐBB FELTÉTELEK A MODERNZENE-ISMERET TÁRGY TANÍTÁSÁBAN

A modernzene-ismeret tárgy történetében egy újabb bemutató óra vált fontos fordulóponttá. 1976 februárjában egy vegyes összeállítású tanulócsoporthoz tarthattam bemutatót a FÉSZEK klubban a Zeneművészek Szakszervezete Zenepedagógus Szakosztálya szervezésében. A bemutató órán a hangrendszerek és a tonális viszonyok alakulásának különféle összefüggéseit elemeztük. (Ha jól emlékszem, Bartók, Mozart, Lassus, Webern, Hindemith és Jelinek műveit elemeztük.) A bemutató pozitív visszhangja arra bátorított, hogy további tanórák beiktatásának engedélyezését kérjem a minisztérium (ez idő tájt már *Kulturális Minisztérium*) művészetoktatási főosztályától, részben tananyag-bővítés, részben több zenehallgatási idő biztosíthatósága érdekében. Péter Miklós tanulmányi főelőadó támogatásával 1976 őszétől az alábbi óraszám szerint oszthattunk be tanulócsoporthoz a modernzene-ismeret tárgy látogatására: *Első* osztályosoknak heti egy óra. *Második és harmadik* osztályosoknak heti két óra. A *negyedik* osztályosoknak heti egy óra, plusz a *zeneirodalom* óra, melynek keretében továbbra is a huszadik századi zene kialakulási folyamatának története maradt a tananyag. (A művészetoktatási főosztály támogatása természetesen csak erkölcsi támogatás volt. A többlet-órák költségeit Straky Tibor iskolaigazgatónak kellett kigazdálkodnia, de ő is bátorságot merített a minisztériumi támogatásból.)

Óraszám-növelési kérelmem célja, a több kortárs-zene meghallgatására jutó idő mellett az volt, hogy az elméleti tudnivalók adagolását illetően alaposabban megfigyelhessem, milyenfajta ismeretanyag befogadása fekszik inkább középiskolás korú tanulóknak, és mi az, aminek tárgyalását célszerűbb lenne a felsőoktatásra hagyni. Örömdetes tapasztalat, hogy szinte nem volt olyan problémakör, ami iránt ne sikerült volna fölkelteni középiskolás korú tanítványaim érdeklődését, és nem volt olyan téma, amiben ne számíthattam volna okos, lényeglátó észrevételekre. Nyilvánvalónak láttam ugyanakkor, hogy az a fajta zeneszemléletet, aminek átültetésével próbálkoztam, a középiskolában csupán megalapozható. A felnőtt ember érettsége szükséges a megfigyelhető összefüggések rendszerszerű vonatkozásainak átlátásához és emlékezetben tartásához.

A tanulócsoporthoz a kísérleti tantárgy látogatására továbbra is a már kialakult gyakorlat szerint jelöltük ki. Minden induló évfolyamban más tanszokról választottunk tanulócsoporthoz. Újdonság számba ment, hogy 1976 őszétől kezdve a *zeneszerző szakosokat* is

beosztottuk az évfolyamuknak megfelelő kísérleti csoportba. Ebben a tanévben indítottunk *először első évfolyamos* modernzene-csoportot is. Náluk, az elméleti tudnivalóik tekintetében, a legfontosabb *skálaelméleti alapfogalmak* megerősítése és bővítése volt a fő cél. Az ehhez való szemléltetési anyagot leginkább *Bartók* és *Kodály* népzenei ihletésű műveiből választottam, de elhangzottak más szerzők (például *Bárdos*) népzenei ihletésű művei is. A skálaelméleti anyag tárgyalásában *Bárdos Lajos* tanításaira támaszkodtam leginkább, és ennek kapcsán minden órán énekeltünk népdalokat is.

A második és harmadik évfolyamban, a megemelkedett óraszámnak köszönhetően, *több kortárs magyar szerző* zenéjének bemutatására nyílt már lehetőség. A bemutatható művek számának növekedésével együtt járt, hogy sokkal szélesebb jelenségek kör alapján folytathattuk a jelenségtől a lényeg felé való haladás elve szerinti ismeretgyarapítást. Az elméleti tudnivalók tárgyalásában ekkor még az előző évek gyakorlatát követtem, tehát a másodikosokkal a *hangjelenségek természetét* tanulmányoztuk („A” témakör), a harmadikosokkal a *hangrendszerek és a tonális viszonyok összefüggéseit tárgyaltuk* („B” témakör.) A tanórák végén továbbra is kézbe adtam a tanulóknak a frissen tárgyalt téma megjegyzésre érdemes tudnivalóinak gépelt összefoglalását. *Foglalkozási naplót* is vezettem, melyben alkalomról alkalomra rögzítettem a tanórán elhangzottakat, a tanulók hozzászólásait, a bemutatott művekkel vagy a tárgyalt témákkal kapcsolatos észrevételeiket, vitáikat.

VIII. PRÓBÁLKOZÁSOK

A HANGJELENSÉGEK MEGMUTATKOZÁSÁNAK OSZTÁLYOZÁSÁRA.

Kísérleti munkámban az „A” témakör (*hangelmélet*) tematikája tartogatta a legtöbb kikísérleteznivalót. A „B” témakör (*hangrendszer-elmélet*) tudnivalóinak tárgyalását már többé-kevésbé kitaposott úton járva folytathattam. A *hangelméleti* tudnivalók tárgyalását a kérdéskör *globális* áttekintésével kezdtem, (annak a sokrétű rendszernek a körvonalazásával, amelyben a mechanikai *rezgésjelenségek* a levegőben okozott nyomáshullámok közvetítésével hallószervünket ingerelik, és amelyben a hallószerv érzékszerveiből továbbított ingerületeket elemező hallóközpontokban, a rezgési folyamatok végbemenetelétől függően, különböző minőségű *hangérzékeltek* keletkeznek). Miután ez megtörtént, rátértünk a hangjelenségek *megmutatkozásának a közvetlen megfigyelés* alapján folytatható tanulmányozására és a megfigyelések rendszerezésére. E *fenomenológiai* rendszerezés közben hasonló kérdéseket tárgyaltunk, mint a korábbi csoportokkal is, de ezúttal már egy következetesen használható *szakkifejezés-rendszer* kimunkálásán és megtanításán fáradoztam. Azt reméltem, hogy a logikai fogalom-relációk elvei alapján kimunkálható egy olyan *fogalomhierarchia*, amely a közhasználatú fogalmakat megtartva, *új* fogalmakkal is gazdagíthatja szóhasználatunkat. Például annak mintájára, ahogy a 'hangmagasság' fogalma magában foglalja a 'hangkvalitás' és a 'hangtartomány-fényesség' fogalmát, megalkottam a '*megszólalási minőség*' fogalmát, annak érdekében, hogy legyen olyan szakkifejezésünk, amely a 'hangszín' és a 'hangmagasság' fogalmát foglalja magában.

Fogalomhierarchiámat olyanformán próbáltam kimunkálni, hogy a hangjelenségek megmutatkozásának szükségszerűen együtt járó mozzanatait *elvonatkoztattam egymástól*. Mindenek előtt a *hangzasképet* vonatkoztattam el a *hanghatástól*. A *hangzaskép* megmutatkozásának legáltalánosabb sajátosságaként legelőször is az *integrált* és a *differenciált* hangzasképet különböztettem meg, majd az elvonatkoztatást tovább folytatva megalkottam a '*minőségkép*', '*hangosságkép*' és a '*változásokép*' fogalmát. Az integráltság és differenciáltság viszonyában azt a mutatót vettem irányadónak, amilyen mértékben a szemben álló oldalak közül valamelyik *inkább feltárulkozik* a másik rovására. Míg az *integrált* hangzasképek *differenciáltsága* latens (lappangó), addig a *differenciált* hangzasképeknek az *integráltsága* minősíthető latensnek. Ha az integráltság és differenciáltság egyensúlyban van, (*egymásban*

rejlő), a hangzásképet *integráltan differenciált*. Ez az összefüggés akkor is fennáll, ha a hangzásoknak csupán egyik nézetét, *minőségképét*, *hangosságképét* vagy *változásképet* elemezzük.

Ha a *minőségkép* integrált, első benyomásként egyetlen, osztatlan, önmagában mutató hangzásképet észlelünk. Differenciált minőségkép esetén többféle hangzási réteg mutatkozik egyidejűleg, ilyenkor összetett hangzást észlelünk. Ha a minőségkép integráltan differenciált, (azaz integráltsága és differenciáltsága egyensúlyban van), észrevehetően érvényesül a komponens hangzsrétegek jelenléte, de legalább ennyire érvényesül az az összhangszín is, ami a hangzás egészét jellemzi.

A *hangosságkép* akkor integrált, ha a minőségkép is integrált. Differenciált minőségkép esetén, amennyiben a komponens hangzások hangosságviszonyai feltárulkoznak, a hangosságkép szintén differenciált. Ha a hangzásban az *összhangszín* és a hangzási *komponensek érvényre törési ereje* megközelítőleg egyenlő, a hangosságkép integráltan differenciált.

A *változásképet* integráltsága vagy differenciáltsága attól függ, hogy a hangzási történet módosulásainak *eseményszerűsége* hogyan mutatkozik meg. Ha a hangzás változatlan vagy folyamatosan változó, a változásképet integrált. Ha a hangzás a vizsgált időszakban szakaszosan változó, a változásképet differenciált. Integráltan differenciált változásképet többféleképpen is formálódhat. Egyrészt a folyamatos hangzsváltozásban is kijelölődhetnek különféle szakaszok (például irányváltások vagy módosuló változási sebességek folytán), másrészt szakaszos változás is végbemehet olyan gyors következtetésű módosulások által, hogy ezek már nem önálló eseményekként tárulkoznak fel, hanem valamilyen komplexitássá összeálló eseménysorként.

A fenti elemzés már sejteti, hogyan osztályoztam *tovább* a minőségkép, hangosságkép, és a változásképet sajátosságait. A minőségképben például különbséget tettem az összhangszín és a komponens hangok (hangzsrétegek) megszólalási minősége között. A megszólalási minőségen belül a hangszín és a hangmagasság között. A hangosságképben a komponens hangok hangossága és a globális hangosság között. A változásképet statikus változásképet és dinamikus változásképet között. Természetesen minden szinten elemeztük az ott szemben álló ellenpólusok viszonyát. (A hangjelenségek megmutatkozásának effajta fogalom-osztályozását több egymást követő évjárat tanulóival is elvégeztük, tekintve azonban, hogy a javasolt szóhasználatot sohasem találtam igazán tökéletesnek, évről évre módosítottam rajta kissé, és ma már nehéz visszaemlékezni, hogy melyik tanulócsoporthal milyen szavakat használtunk.¹⁰

¹⁰. Volt úgy, hogy a minőségképet hangszín-képnek, a megszólalási minőséget megszólalási színezetnek, vagy hangzási színezetnek neveztem, a hangkvalitást abszolúthang-színezetnek, a hangtartomány-fényességet regiszterszínezetnek, és így tovább. (vigyázva természetesen hogy csoportjaimban, a felmenő évfolyamokban folytatódóan, következtetés maradjak a szavak használatához.) A nehézséget az okozta, hogy *terminus technikus-ként* használható szakkifejezés-rendszer kimunkálásán fáradoztam, azzal a céllal, hogy a szakkifejezések olyan *fogalomtartalmakra* utaljanak, melyekben egyértelmű, mitől vonatkoztat el a fogalom, és mi az, amit megragad az adott absztrakciós szinten. Szembesültem nehézségekkel a *fogalomtartalmak meghatározása* tekintetében is, de a *fő problémát* az okozta, hogy a jól meghatározott fogalomtartalmak kifejezésére olyan *szavakat* vagy *szókapcsolatokat* kellett találnom, amelyek a *közbeszédben* már *használatosak*. Ott viszont – sajnos – e szavak más jelentésektől is terhesek. Például a „megszólalás” szó eleve terhes a ’hangzani kezdés’ vagy ’beszédbe kezdés’ jelentésével, holott én a „megszólalási minőség” vagy a „megszólalási színezet” kifejezésével nem a felhangzás mozzanatára kívántam utalni, hanem a hangoknak egy olyan színezetbeli sajátosságára, amire a közbeszédben nincsen szójelentés. *Szóhasználat-rendszeremnek* csak az *évtized végére* alakult ki egy *viszonylag stabilizálódott* formája, — ezt a nyolcvanas évek elején készült foglalkozási naplóim szövege is őrzi, — de a későbbiekben is került még sor kisebb módosításokra. *Mai* szóhasználatomban például a ’megszólalási minőség’ fogalmába beleértem a ’megszólalási erő’ fogalmát is, míg a ’megszólalási színezet’ fogalmában elvonatkoztatok tőle. Hasonló absztrakciós fogalomszint-különbségek megnevezésére keresek megoldásokat a „hangszínkép”, „összhangszín”, „összhangzási színezet” kifejezések használatát tekintetében. Végleges javaslatomra még ma is gondolkodom.

Miután empirikus vizsgálódásaink által formált fogalomrendszerünket sikerült elfogadható mértékben birtokunkba vennünk, a tanév második félévében rátérhettünk a legfontosabb *pszicho-akusztikai* tudnivalók tárgyalására. *Hogyan függ* a hangmagasság a frekvenciától, a hangszín a frekvenciaspektrumtól, a hangösszeállítás az amplitúdótól, hogyan jöhetnek létre bonyolultabb hangzások a hangingerek fizikai paramétereinek különféle értékviszonylataitól függően? *Milyen időtartam-viszonyok mellett* észlelhető a hangzási események sora szerkezetszerű ritmusként, milyen esetben mutatkozik látszólag független események sorának, vagy felületszerűen vibráló hangzási minőségnek?

A hangok fizikai paraméterei és a hangzások ezekről függő minőségjegyei közti összetartozás ismeretében közvetlenebb megfigyeléseket tehettünk arra nézve is, hogy milyen nyomait érzékelhetjük még a hangok *hatásának* azon túl, hogy valamilyen hangzást érzékelünk. Megfigyeltük, hogy nem létezik olyan *minőségváltozás a hangzásban*, ami ne járna együtt valamilyen más érzékelhető *hatásvaltozással*, és ez bennünk olykor feltűnő, máskor alig észrevehető izgalom- és feszültségváltozást előidézve *árnyalja* a zene figyelemmel kísérése közben formálódó *élményeinket*. Minél inkább feltárulkozó a hangzásminőség-változás, annál kevésbé feltűnő a hatásvaltozás és fordítva. Legnyilvánvalóbbak a *hangösszeállítás* változásait kísérő hatásvaltozások. Minél hangosabb a hang, annál agresszívebb hangingerek hatnak ránk hallórendszerünkön keresztül, és ez *feszültséget* ébreszt bennünk. A hangerő csökkenését viszont feszültségcsökkenés kíséri. Hatásvaltozás az is, ahogy a különféle hangzásminőségek létrehozatala közben hallószervünk *más-más formában* terhelve kényszerül *munkavégzésre*. Ezzel függ össze, hogy bizonyos *hangzatok* diszsonánsan hangzanak, feszültséget hordoznak, más hangzatok konzonánsak, megnyugtatóbbak. Bizonyos *hangszínek* élesebbek, akár kellemetlenek is lehetnek, más hangszínek kellemesebb hatásúak. Kísérleti helyzetben tulajdonképpen *minden hangzási sajátosság mentén* tehető megfigyelések arra nézve, hogy érezhető-e valamiféle feszültségváltozás a vizsgált jegy módosulásainak észlelése közben.

A hangzások különböző minőségi sajátosságainak változásaival együtt járó hatásvaltozások vizsgálata alkalmat adott néhány *interpretációelméleti tudnivaló* megemlékezésére is. Például, hogy a zenei megformálásban, az egyikfajta hatásminőség gyakran *a másik szolgálatába állva* fokozza az ahhoz kapcsolódó élmények átélhetőségét. Jó példája ennek az úgynevezett *természetes dinamika*, amely dallamívek figyelemmel követését kísérő *feszültségélményünk átélhetőségét fokozza* azáltal, hogy crescendóinak–diminuendóinak alakulása igazodik a melódiavonal emelkedéseivel és süllyedéseivel. (Tudni kell persze, hogy a *hangerő-hatás* nem csupán a zenei *feszültségélmények fokozásának* lehet eszköze, alkalmas lehet például *fontosságviszonyok megmutatására* is a zenei összefüggéseken belül. A muzsikusként éreznie kell, hogy a hangerőhatásnak mikor melyik tulajdonságát állítja a zenei tartalom kifejezésének szolgálatába.)

IX. TANÍTÁSI SZEMLÉLTETŐ ESZKÖZEINK

Megfigyeléseinket az 1976/77 tanévtől kezdve fokozatosan gyarapodó szemléltető eszközkészlet is segítette. Előbb néhány olcsó, egyszerűlamú játékgongót vásároltunk, (*pille-organák*), amelyek ugyan elég hamisan szóltak, de hangerejük finom szabályozással, akár folyamatosan is változtatható volt, és ötöt-hatot kézbe adva a tanulóknak, *sok-sok különféle hangzást* kevertünk ki, figyelve közben, hogy hogyan befolyásolja egy-egy komponens hang érvényre törési erejének változása az *összhangszín* minőségét. Vettem az iskolával néhány *gyerekjáték célra készült ütőhangszert* is, melyek segítségével hozzávetőleges és lappangó hangmagasságú hangjelenségeket is bevonhattunk a hangszín-keverésbe. Később, amikor már a *hangok hatását* is tanulmányoztuk, megfigyeléseink arra is kiterjedtek, milyen *benyomást* tesz egy-egy konzonáns vagy diszsonáns *hangköz érvényre törési erejének feltárulkozása* a folyamatban. Még nagyobb előrelépést hozott a szemléltetésben, hogy

elnyerve Hajdú-Bihar Megye Tanácsa elnökhelyettesének támogatását, az 1977/78-as tanévben be tudtunk szerezni egy ötezer nyugatnémet márka értékű *analóg szintetizátort*, (E.M.S. Synthi A.K.S.), aminek segítségével szinte minden olyan hangzásbeli és történésbeli jelenséget szemléltetni tudtam, ami pedagógiai céljaimnak megfelelt. (Tudomásom szerint ez volt az első olyan szintetizátor országunkban, amit zenepedagógiai intézet *oktatási célra* vásárolt.) Sajnos további évekbe tellett, míg végre egy nem túl pontos *frekvenciamérőt*, majd még később egy *oszilloszkópot* is beszerezhattünk a bemutatott hangzások fizikai jellemzőinek szemléltetésére.

X. ÚJABB BEMUTATÓ TANÍTÁSOK¹¹

A *hangelmélet* témakörében először az 1977/78-as tanévben tartottam országos rendezésű bemutató tanítást egy *másodikos* tanulócsoporthoz, mégpedig két alkalommal. Előbb ősszel, a Liszt F. Zeneművészeti Főiskola Debreceni Tagozatán, amikor a frissen birtokba vett fogalomrendszert mutattuk be a kollégáknak, majd másodszor ugyanott, a tanévet követő nyári szünetben, az Országos Kortárszenei Tanfolyam keretében, amikor sajátos fogalom-használatunkat már *pszicho-akusztikai* ismereteinkkel is szembesíthettük, és bemutató óráink tematikájában kitértünk annak tárgyalására is, hogy milyen hatásváltozás érzékelhető a hangzáskép valamely meghatározott minőség-jegyének szisztematikus változtatásakor. Tekintve, hogy a csoport tagjai főleg vonósok voltak, szemléltető eszközül nemcsak énekhangunkat, hanem a diákok magukkal hozott hangszereit is használni tudtuk, sőt, nyári bemutatónk idején már az újonnan beszerzett *szintetizátort* is használhattuk. A bemutató óra végén *interpretációelméleti* kérdéseket is megvillantottunk az első Mikrokozmosz-füzetben található rövid egyszólamú darabok különböző felfogásban énekelt előadásai által, majd befejezésül, Károlyi Pál „*Színek*” című vonószekerek művét játszotta el a csoport. (Bemutató óráimra itt is a Magyar Zeneművészek Szakszervezete Zenepedagógus Szakosztálya szervezésében került sor, *Laczó Zoltán* fáradhatatlan szervezőmunkájának köszönhetően.)

A fentebb említett nyári rendezvényen *harmadikos* kísérleti csoporttal is tartottam bemutatót. Az előző óra hangelméleti kérdései után itt most a *hangrendszer-elmélet* kérdéskörére tértünk át. Az óra menete többé-kevésbé megegyezett az 1976 évi budapesti bemutatóéval, tekintve azonban, hogy e csoport tagjai zongoristák voltak, mindenki kaphatott játszánivalót is az elemzett művekből. Újdonság számba ment, hogy *szintetizátorunk birtokában* már nem volt szükségünk összeragasztott hangszalag-darabkák montázsait hallgatni azért, hogy megfigyeljük, van-e a hangrendszernek „*mélypontja*”, (azaz hogy van-e olyan hangja, amely a struktúrában elfoglalt helye alapján nagyobb eséllyel válhat tonikává, mint a többi). A tanulók most már *maguk programozhattak* be különböző hangkészleteket a szintetizátorba, hogy ezek hangmagasságait gyors és véletlenszerű sorrendben, más-más transzpozícióban lejátszatra várják, énekelnek-e hozzá társaik olyan hangmagasságot, (esetleg hangmagasságokat), melyekről úgy érzik, fokozottabban esélyesek tonikává válásra.

¹¹ Bemutató tanításaim listáját lásd FÜGGELÉK [2]-ben.

XI. A ZENEI BEFOGADÁS KÉSZSÉGÉT FEJLESZTŐ TANÁCSOK.

Bemutató óráimon főleg a tárgyalt, és valamilyen szinten elsajátított *elméleti ismeretek felvázolása* kapott teret, de a tanévközi foglalkozásokon következetesen súlyt fektettem a tananyag elsajátítása szempontjából kívánatos *képességek* fejlesztésére is. Minthogy sokféle hangvételű és stílusú zeneművel ismerkedtünk meg tanulmányaink során, gyakran kellett tanácsokat adnom, milyen *észlelési stratégiával* célszerű hallgatni a művet ahhoz, hogy valóban *zenei* élményeket élhessünk át. A tanulóknak az a — főleg fiatalabb korban jellemző — észlelési stratégiája, hogy hajlamosak *narratív* tartalmakat tulajdonítani a zenének, magában hordja a veszélyt, hogy valójában nem zenei élményeket élnek át, hanem a hangzási történés *külsőségeire* figyelve *társítanak képzeteket* a történés fordulataihoz. Fokozott mértékű ez a veszély, ha a közelmúlt zenéjében egyre inkább meghonosodott *zajjelenségek* zenei felhasználásával szembesülnek, hiszen ezek gyakran felismerhetően valamilyen *konkrét zajforrásra* emlékeztetnek, vagy egyenesen abból származnak. Igyekeztem segíteni nekik, hogy hogyan érezhetnek rá a zenei folyamatok élményszerűen átélhető *feszültségváltozásaira*, következetesen formálódó *tendenciáira*, periodikus vagy kvázi periodikus eseménysoraira, függetlenül attól, hogy azok milyen hangzási paraméterekhez kapcsolódnak. Ezek a tanácsok a kezdetekben, (amikor még nem építhettem hangelméleti vagy hangrendszer-elméleti stúdiumaink tapasztalataira), inkább alkalmasszerűek voltak, és a meghallgatott zeneművekkel kapcsolatos élménybeszámolókat figyelembe véve fogalmazódtak meg. Miközben összevetettük a különböző élménybeszámolók gondolatátársításait és kerestük, hogy vannak-e e *gondolatartalmaknak* olyan *közös vonásaik*, amelyek feltárása alapján közelebb juthatunk a *zenei üzenet* kevésbé szubjektív, többféle értelmezést megengedő, *valódibb tartalmához*, szükségszerűen felvetődtek olyan kérdések, hogy a gondolatilag is megfogalmazott élmények összefüggésbe hozhatók-e a zenei történés időbeli szabályosságaival, eseményritmusával, esetleg hosszabban érvényesülő tendenciáival. A zeneművek *másodszori meghallgatása* előtt gyakran tanácsoltam tanítványaimnak, hogy élményeik újbóli átélése közben próbáljanak tudatosabban is *ráhangolódni* a történésben érvényesülő *szabályosságokra*, és próbálják *megtapasztalni*, hogy gondolati élményeik *harmonizálnak-e* e szabályosságok illetve tendenciák folytán kibontakoztatható *várakozási* élményeikkel, az elvárásaiknak kisebb vagy nagyobb mértékben *megfelelő folytatódáshoz* kapcsolódó élményeikkel, valamint az ezeket átható *feszültségélményekkel*. Tanácsaimmal így voltaképpen már kezdetől fogva a *hangok és az ember kapcsolatában zeneként funkcionáló rendszerben* való *aktív részvételhez* próbáltam segítséget nyújtani, noha a téma *elméleti* ismeretanyagként való tárgyalását csak későbbre terveztem.

XII. TAPASZTALATGYŰJTÉS A ZENEI INTERPRETÁCIÓ ESZKÖZEIRŐL

Egy *zongorista* csoportom tagjainak — akikről fentebb említett bemutató tanításom kapcsán esett már szó — mintegy kéthavi idő ráfordítással arra is alkalmat adtam, hogy a hangok és az ember kapcsolatában zeneként funkcionáló rendszer működésébe *előadóként* bekapcsolódva formáljanak meg különféle *interpretációbeli* elképzeléseket. Mintegy tíz példányban megvettem az iskolával *Teöke Marianne* „TARKA-BARKA” című *gyűjteményes* kiadványát, és feladatul adtam a csoport tagjainak, hogy *Borsody László* „Címkék” című sorozatából tanuljon meg mindenki három-három kis darabot. Borsody kompozíciói több szempontból is kínálták magukat. Rövid terjedelmüknek köszönhetően könnyen áttekinthetők voltak. Előadásuk nem támasztott magasabb fokú zongoratechnikai követelményeket, ugyanakkor alkalmat nyújtott a XX. századi zene újfajta hangzásainak birtokbavételére, újszerű hangszer-kezelési technikák kipróbálására, a kortárs-zenében meghonosodott újabb kottázási eljárásokkal való ismerkedésre. A zenedarabok címkéi zenén kívüli tartalmakra utaltak, melyek

azonban kapcsolatba hozhatók voltak a kompozíciók hangzási és formai megoldásaival. Formailag leginkább a *cseppforma* különféle megvalósulásai fordultak elő, kompozícióként más-más belső tagolódással, olykor a klasszikus kisformákra is emlékeztető formaszerkezetekkel, máskor inkább a címkék gondolati tartalmának tagolódását követő zenei élmények átélésére alkalmat adó faktúrakombinációkkal.

A tanulók által választott kompozíciók elemzési sorrendje véletlenszerűen alakult, aszerint, hogy mikor ki vállalkozott hamarabb előadásra, és melyik darabot kívánta eljátszani. A zenedarabok előadását a csoport tagjai értékelték. Voltak, akiknek észrevételeik a címkékben megjelölt gondolati tartalmak zenei megvalósítására vonatkoztak, mások inkább a kompozíciók felépítése és megformálása közti megfelelést vagy meg nem felelést mérlegelték. A magam részéről azt igyekeztem tudatosítani, hogy a *zenei interpretáció* lényegében egyfajta *állítás* a zeneműről, aminek „*igazságtartalma*” több szempontból értékelhető. A megbeszélés tárgyát képező darabok elhangzása, és néhány spontán vélemény meghallgatása után az volt mindig az első kérésem, hogy elemezzük ki formailag a kompozíciót. A formai elemzések általában az *elkülönülések* és *összetartozások* megállapításával kezdődtek. Ennek megállapításában gyakran a címkék programsugallatai is hasznos útmutatást adtak. Áttekintettük a kottában előírt *szerezői utasításokat*, és mérlegeltük, hogy a tempóra, dinamikára, billentésmódra vonatkozó utasítások hogyan viszonyulnak a kompozíció egészéhez. Kompozícióként vitattuk meg, hogy a *szerezői utasítások* mikor *mennyi szabadságot* engednek az előadásban a megkötések keretei között. Milyen tempóvételi különbségek engedhetők meg egy-egy tempóelőírás mellett ahhoz, hogy a címke kínálta tartalom, és a kompozíció formaarányainak megmutatkozása ne sérüljön? Milyen mértékű tagolási szünetek engedhetők meg ennek érdekében, ott is, ahol a szerző ezt aposztrófokkal, rövidebb vagy hosszabb csendszakaszra utaló fermátákkal hozzátételesen meghatározta, és ott is, ahol nem tüntetett fel ilyen jelzést. Zongorajátékkal egybekötve vizsgálgtuk, *minek a megmutatását segítheti* egy-egy eseményszerű tempóváltás, egy-egy behatárolt időszakaszban kivitelezett folyamatos tempóváltoztatás? Hangerő-változtatás? Milyen feszültségek rejtőznek az elemzett kompozíció hangzásbeli összefüggéseiben? Időszakaszolásában? Hogyan járulhat hozzá ezek megmutatásához a tempóbeli, illetve a dinamikai megformálás? Hol van az a határ, ahol a tempóvétel vagy a dinamika alkalmazása már *öncélúvá* válik? Ahol már nem valami más, fontosabb összefüggés megmutatását vagy elhatárolását szolgálja? Ahol nem valamilyen zenei feszültségfolyamat átélhetőbbé tételét segíti elő, hanem önmagát mutogatja? Természetesen szó esett arról is, hogy a tempóra, dinamikára, hangszínre, frazeálásra, meghatározott keretek közti improvizálásra vonatkozó *szerezői utasítások* bizonyos mértékig *alkatelemei is* a kompozíciónak, és előfordulhat, hogy a zeneszerző éppen ezek valamelyikének kombinációiba kódolva fogalmazza meg zenei üzenetét.

A diákok általában jó kedvvel fogadták ezeket a foglalkozásokat. Aktívak voltak. Különböző tanácsokkal látták el zongoránál ülő társukat. Felfogásbeli különbségek esetén azt próbáltam tudatosítani, hogy *milyen összefüggéseket* milyen *más összefüggések rovására* állít fontosnak az egyikféle interpretáció, és milyeneket minek rovására a másikféle; mennyiben segítik bizonyos interpretációs megoldások a zenei összefüggések *szerkezetszerű megmutatkozását*; milyen mértékben segítik a zenei *feszültségviszonylatok átélhetőségét*; melyik elképzelés harmonizál inkább a címkében megjelölt képtartalommal, élménytartalommal. Különösen akkor növekedett meg a csoport tagjainak aktivitása, ha olyan társuk ült a hangszerhez, aki képes volt egymástól nagyon különböző értelmezéseket is megvalósítani. Előfordult, hogy zeneileg elfogadhatónak minősült értelmezés nem harmonizált a címketartalommal, ilyenkor megpróbáltuk *átcímkézni* a kompozíciót. Akadt példa arra az esetre is, amikor úgy ítéltük meg, hogy az interpretáció „*hamis állítás*” a zeneműről.

XIII. TANULSÁGOK AZ ÚJABB KÍSÉRLETI ÉVEK TAPASZTALATAI ALAPJÁN

A gyakorlati tanácsok megfogalmazása közben gyakran azon kaptam rajta magamat, hogy *nem élek következetesen az újonnan bevezetett*, és a tanulók által is elsajátított *fogalmak* használatának lehetőségével. Nem mindig esett jól használni őket. Néha mesterkéltnek, életidegennek éreztem használatukat. Hasonló viszonyulást figyeltem meg tanítványaim részéről is. Amennyire könnyű volt megérteniük és elsajátítaniuk az újonnan alkotott fogalmakat, az új fogalmakkal bővített zenei fogalomrendszert, és amennyire magabiztosan adták bizonyosságát bemutató óráinkon, szakmai hallgatóság előtt, hogy biztonsággal tájékozódnak a fogalomhierarchiában, annyira nehezen álltak rá, hogy a gyakorlatban is ebben a rendszerben gondolkodzanak.

Mint fentebb már említettem, a hangjelenségek megmutatkozási formáit adekvát összefüggéseiben tükröző fogalom-rendszerezésben kezdettől fogva szembesültem bizonyos nehézségekkel, de az eddig említettek inkább rendszerezés-technikai nehézségek voltak. A *napi gyakorlatban* való meghonosítás nehézségei viszont arra figyelmeztetnek, hogy a zenével napi kapcsolatban álló ember (függetlenül attól, hogy amatőr vagy profi muzsikusz) olyan fogalmakat használva szeret gondolkodni, amelyek *szorosabb kapcsolatban állnak a cselekvéssel (a cselekvő tapasztalással)*. Hiába hasznos a valóság titkainak alaposabb megismerése szempontjából a hangjelenségeket, *mibennünk keletkező hangzásoképekként* tanulmányozni, és a hangjelenségek *megmutatkozásának különféle mozzanatait* (például a képszerű és hatásszerű megmutatkozás mozzanatát) *elvonatkoztatni* egymástól, a *napi praxisban* a hangjelenségek, mint tőlünk *látszólag függetlenül létező objektumok* mutatkoznak meg, és ekképp bánunk velük amióta csak gyűlnek bennünk a velük való tapasztalatok. Hiába igaz, hogy hallószervünk folyton folyvást bonyolult rezgésjelenségeket elemez, és belőlük analizálva formál integrált vagy differenciált hangzásoképeket, nekünk, akik a *hangokkal bánunk*, az a közvetlen tapasztalásunk, hogy *mi magunk kombináljuk* a hangokat, mi magunk keverjük a hangszíneket, mi magunk formáljuk a hangok kapcsolatait zenei folyamatokká. *Fogalomrendszerünk tökéletesítését* tehát valahogy úgy kellene megoldanunk, hogy a *napi praxisban* használatos fogalmak is *rendszerbe illő fogalmaivá* váljanak az *absztrakció különböző szintjeit* felölelő fogalomrendszerünknek. Ez így, ebben a komplexitásában, még teljesítetlen tartozásom.

Megemelt óraszámmal folytatott kísérleti *munkásságom tapasztalatai* más tanulságokkal is szolgáltak. Egyre inkább nyilvánvalóvá vált, hogy *nem szerencsés* a tervezett tananyag négyéves ütemezése a *megkezdett formában*. Az *első* évfolyamosokkal tárgyalt skálaelméleti alapismeretek tulajdonképpen a *harmadik* évfolyamosok hangrendszer-elméleti stúdiumait készítették elő, ámde hogy közben kimaradt egy év a *másodikban* esedékes hangelméleti stúdiumok miatt, nem lehetett igazán építeni rájuk. Hasonlóképp hátrányos volt, hogy a *negyedik* évfolyam zeneirodalom óráin, a modern zene kialakulását áttekintő *diakron szemléletű* foglalkozásokon, nem tudtam hivatkozni a *második* évfolyam *szinkron szemléletű* hangelméleti stúdiumaira, mert már feledésbe mentek a két évvel korábban szerzett ismeretek. Nem harmonizált a *tananyag-ütemezés* a középiskolás korú tanulók *életkori sajátásaival* sem, mert hiába tanúsítottak tanítványaim a legnehezebb témák iránt is várakozáson felüli fogékonyságot, és a tananyag elsajátításában együttműködési készséget, elsajátított ismereteikre csak a közvetlen továbblépés témáiban lehetett biztosan építeni, a régebben szerzett ismeretek elég gyorsan halványultak, ha megerősítésük huzamosabb ideig elmaradt.

Levonva a tanulságokat, és kihasználva a második és harmadik évfolyamban rendelkezésemre álló *heti két órát*, a következő években fokozatosan áttértem a *két témakör párhuzamos ütemezésére*. (Elég hamar kiderült ugyanis, hogy a második évben megkezdett *hangelméleti* anyag tárgyalása feltétlen folytatást kíván a harmadik évfolyamban. A korábbi tananyag-ütemezés mellett, még a heti két óra mellett is egy teljes félévet foglalt le a

hangjelenségek megmutatkozási formáira vonatkozó fogalomhierarchiával való ismerkedés a második évfolyamban, és a tanév második félévi pszicho-akusztikai stúdiumaiba csak az ahhoz szükséges alapismeretek tárgyalása fért bele, amelyek elengedhetetlenül szükségesek voltak a hangok *hatása* és a hangzások *megmutatkozási minősége* közötti összefüggés megértéséhez. Ilyen körülmények mellett a *hanghatásnak* a hangzások *különböző minőségi sajátosságaihoz kapcsolódó* fajtáit, csak tapasztalati úton vizsgálhattuk, anélkül, hogy a tanulóknak ismereteik lettek volna az emberi hallószerv felépítéséről, az emberi idegrendszer és agyműködés általános elveiről, az emberi észlelő-tevékenységben végbemenő információfeldolgozás sajátosságairól. Ennél fogva mindenképpen a harmadik évfolyamra kellett hogy maradjon az ilyen irányú ismeretek elmélyítése, kibővítése, gazdagítása.)

XIV. AZ „A” ÉS A „B” TÉMAKÖR PÁRHUZAMOS TÁRGYALÁSÁNAK TERVE

Nem részletezem, hogy milyen köztes próbálkozások mentén ment végbe a tárgyalni kívánt tananyag „A” és „B” témakörének más évfolyamokra való átütemezése. A véglegesnek szánt megoldás tervei már 1977 tavaszán alakulóban voltak, — ezt akkor egy zenepedagógus-továbbképzési nap egyik felkért előadójaként körvonalaztam is,¹² — de csak az 1978/79 tanévtől indíthattam olyan első osztályos csoportot, amelyet a véglegesnek szánt ütemezés perspektívájában taníthattam, és csak az 1979/80 tanévben kezdő első osztállyal sikerült elképzeléseimet *törésmentesen vezetett foglalkozási naplók*kal is dokumentálva megvalósítani. A *ütemezés* teljes listája a függelékben olvasható.¹³ Vázlata a következő volt:

I. ÉVFOLYAM

(heti 1 tanóra)

Tematika: „B” témakör

Tananyag: **B/0** téma – skálaelméleti alapfogalmak.

II. ÉVFOLYAM

(heti 2 tanóra)

Tematika: kétféle témakör párhuzamos óravezetéssel.

„A” témakör – hangelmélet, a hangjelenségek természete.

A/1–A/29 téma — empirikus vizsgálódás

„B” témakör – hangrendszer-elmélet.

B/1–B/25 téma — hangrendszer-struktúrák hatása a tonalitás-képződésre.

III. ÉVFOLYAM

(heti 2 tanóra)

Tematika: kétféle témakör párhuzamos óravezetéssel.

„A” témakör — hangelmélet, időbeli elrendezettség, időszerkezetek; további kiegészítő ismeretek.

A/30–A/38 téma — időszerkezetek empirikus vizsgálata

A/39–A/50 téma — pszicho-akusztikai alapismeretek

„B” témakör – hangrendszer-elmélet

B/26–B/52 téma — a tonális viszonyok visszahatása a hangok és a hangközök viselkedésére.

¹² Előadásom szövege „**Korunk zenéje a magyar zenepedagógiában**” címmel a *Parlando* 1978/1-2 számában jelent meg. Néhány évvel később a Marsyas is közölte 1991/19 számában, Grabócz Márta fordításában.

¹³ Lásd FÜGGELÉK [3]

IV. ÉVFOLYAM

(heti 1 óra modernzene-ismeret + zeneirodalom-ismeret)

Tematika: kétféle témakör párhuzamos óravezetéssel

Modernzene-ismeret: „A” témakör — hangelmélet, kiegészítő ismeretek.

„AB” témakör — általános rendszerelmélet.

A/51–A/70 téma — elektronikus zene, elektroakusztika, kibernetika, információelmélet, hallásfiziológia, halláspszichológia

„AB” témakör. AB/1–AB/5 téma — általános rendszerelmélet.

Zeneirodalom-ismeret : A XX. századi zene kialakulásának története.

XV. DILEMMÁK AZ 1979/80 ÉVI ZENEOKTATÁSI REFORM KÖZELEDTÉVEL

Miközben az „A” és a „B” témakör tananyagának párhuzamos ütemezésén munkálkodtam, egyre sürgetőbben szembe kellett néznem azzal a körülménnyel is, hogy a kezem alatt formálódó struktúra nem maradhat tartósan a tervezett formában. *Szakminisztériumunk* az évtized végére *zeneoktatási reformot* tervezett, és reformbizottsági tagként volt rá alkalmam, hogy értesüléseket szerezzek a várható változásokról. Így például, a középfokú zeneoktatás tantárgy-struktúrájában tarthatatlan volt az az állapot, hogy zenei pályára készülő tanulók mindössze heti egy órát kapva sajátítsák el a hivatásuk gyakorlásához elengedhetetlenül szükséges zeneirodalmi ismereteket. Tulajdonképpen a modernzene-ismeret kísérleti tantárgy engedélyezése is abban a perspektívában történt, hogy egy előbb-utóbb esedékes zeneoktatási reform alkalmával a kortárs-zenével kapcsolatos legfontosabb tudnivalók tanítása is részét képezhesse a zeneirodalmi ismeretgyarapításnak, akár a modernzene-ismeret tantárgy országos bevezetése, akár a zeneirodalom tantárgy magasabb óraszámú tanítható tananyagába való beépítése által. Kezdetől fogva nyilvánvaló volt tehát előttem, hogy az a komplex képzési forma, amelynek kimunkálásán fáradozom, s az a túlméretezett tananyag, amivel kísérleti csoportjaim tagjainak szellemi befogadóképességét, évről évre, próbára teszem, nem kerülhet országos bevezetésre, már csak azért sem, mert hiányoznak a tanításához szükséges személyi és tárgyi feltételek. Reménykedtem viszont abban, hogy a középfokú oktatásban szerzett tapasztalataim, kipróbált módszereim, hasznosíthatók és meghonosíthatók lesznek a zenei felsőoktatásban.

A *Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Debreceni Konzervatóriuma* tanárai közül néhányan ismerték már zenepedagógiai törekvéseimet, és közülük azok, akiknek a hetvenes évek vége felé közelebbi betekintésük is volt munkásságomba, (*Demény P. János, Matuz István*), bátorítottak is elképzeléseim megvalósításának kezdeményezésében. Nem zárkózott el kezdeményezésemtől a konzervatórium tagozatvezetője, *Kedves Tamás* sem, de az ügyet csak lazább formában, speciál-kollégiumi keretben pártolta, és vizsontszívességet is kért érte. Tanárgondjai voltak a konzervatóriumi zenetörténet órák ellátásában, és azt kívánta, hogy legalább egy évig vállaljak zenetörténet-tanítást is. Eleget tettem kérésének, de ilyen körülmények között nem vállalhattam a speciál kollégiumi előadásokat, mert kísérleti munkásságom eredményességét kockáztattam volna, ha nagyon túlterhelem magam a munkahelyemen belüli és azon kívüli egyéb szakmai-közéleti teendők mellett. Nem jött össze a konzervatóriumbeli kezdeményezés a következő tanévben sem. *Kedves Tamás* ismét a zenetörténet-tanítás teendőit szerette volna rám bízni, miközben egyéb teendőim intézésében is újabb feladatok neheztedek rám. A *Kulturális Minisztérium*, és a *Zeneművészek Szakszervezete Zenepedagógus Szakosztálya* is számított közreműködésemre a küszöbön álló zeneoktatási

reform előkészítésében. Úgy gondoltam, okosabb megvárni, milyen változásokat hoz a zeneoktatási reform bevezetése a középfokú zeneoktatásban, és ennek ismeretében könnyebb lesz a konzervatóriumnál is érdembeli javaslattal kopogtatni a sokoldalúbb zenetanár-képzés megvalósítása érdekében.

A tantervi reformbizottságnak két szakcsoportjában működtem közre, a középfokú *szolfézs és zeneelmélet* tanszak, valamint *zeneszerzés előkészítő* tanszak tantárgyainak, óraszám-tervezési és tanterv-módosítási munkálataiban. A *zeneművészeti szakközépiskola*, mint *integrált iskolatípus*, ekkor már bő tíz éve működött, volt tehát időm tapasztalatokat gyűjteni előnyeiről és hiányosságairól egyaránt. Kétségtelen előnye volt, hogy a zenei tantestület, és a közismereti tantestület tagjai egyetlen közös testület tagjaivá váltak, és bár a zeneoktatás és a közismereti oktatás érdekei továbbra is gyakran szembekerültek, körvonalazódtak közös ügyek, közös célok is. Közös cél volt például, hogy az iskola jó továbbtanulási eséllyel vértesse fel minden diákját, akár a zenei pályát választja, akár más életpályán keresi boldogulását. Gyakori témája lett ezért a nevelési értekezleteknek, hogy mit lehetne tenni egy *integráltabb szakmai és általános-műveltségi képzés* érdekében. Hasonló kérdések a *zenei szakképzés keretein belül* is felmerültek. Valamikor, még a hatvanas évek küszöbén, a zeneművészeti szakiskolákban *megszűnt a szolfézs főtanszak*, és ezt az állapotot megörökölték a zeneművészeti szakközépiskolák is. Évről évre számos zeneiskolai tanuló nőtt bele a középiskolás korba úgy, hogy ígéretesnek nem mondható hangszeres adottságai miatt szaktanára, vagy szakfelügyelője, lebeszélte a zenei továbbtanulásról, miközben hallása, muzikalitása, lapról éneklési készsége, zenei intelligenciája átlagon felüli volt. Sokféle feltételnek kellett teljesülnie ahhoz, hogy az ilyen tanuló bejusson a zeneművészeti szakközépiskolába. Szükséges volt, hogy jó szolfézsztanára legyen, aki felismeri zenei rátermettségét, és közepes hangszeres képességei ellenére is biztatni merje a felvételi vizsgára; szükséges volt, hogy a felvételi vizsga szolfézs bizottsága kellő hangsúllyal ajánlja felvételét az iskolavezetés felé; és szükséges volt, hogy a zeneművészeti szakközépiskola igazgatója a szolfézs bizottság véleményének kellő fontosságot tulajdonítva felvétele mellett döntsön.

A zeneművészeti szakközépiskolákban a *zeneszerzés előkészítő* tanszak volt az a mentőhíd, ahová az ilyen, hangszeresen kevésbé rátermett, de egyébként átlagon felüli zenei képességű és intelligenciájú gyerekek felvételt nyerhettek, és többségük jó eséllyel felvételizhetett zenei felsőoktatási intézményekbe. A vidéki gyakorlatban még előnyei is voltak ennek a rendszernek, mert a vidéki szakközépiskolákba ritkán jelentkeztek olyan felvételizők, akik zeneszerzői pályára készültek, ezzel szemben sokan voltak, akik szolfézsztanári, zeneelmélet-tanári, karvezetői, karmesteri, vagy zenetudományi pályára készülve jó eséllyel felvételizhettek akár a zeneakadémiára is. Létszámhiány esetén jó lehetőséget kínált a zeneszerzés előkészítő tanszak arra is, hogy a zeneművészeti szakközépiskolák már felvett hangszeres vagy énekes tanulóit második főtanszakként felvegyék ezt a tanszakot is, zenei látókörük kiszélesítése, zeneelméleti készségük jobb megalapozása érdekében. Volt esélye annak is, hogy az ilyen második főtanszakos zeneszerzők végül ne a hangszeres, hanem a zeneszerzői pályán való továbbtanulást válasszák.

Mindamellettt azonban, hogy a zeneművészeti szakközépiskolák *zeneszerzés előkészítő* tanszakai eredményesen látták el a *tehetségmentő* funkciójukat, a tanszak *tantárgy-struktúrája*, *óraterve* és *hivatalos tanterve* nem volt optimális. Nem a zeneszerzés, hanem a *zeneelmélet* volt a bizonyítványban feltüntetendő *főtárgy*. A *zeneszerzés gyakorlat* csak a *harmadik* évfolyamtól, (majd később, a szakközépiskolai érettségi vizsgák intézményesítése kapcsán a *második* évfolyamtól), *nem fő-, hanem kötelezőtárgyként* szerepelt a tantárgy-struktúrában. A *zeneelmélet főtárgy* tanterve *nem* határozott meg *zeneszerzési* követelményeket. Ez elsősorban azoknak kedvezett, akiknek nem voltak zeneszerzői ambícióik, csupán zeneelméleti készségüket, kívánták alaposabbá, sokoldalúbbá tenni. Az intenzívebb elméleti képzéssel bizonyos *szolfézs-készségek* intenzívebb fejlesztése is együtt járt, de ez nem teljesíthette a

szolfézs-készségek *főtggyi igényű* fejlesztésének elvárásait. A tanszak tanulói, a többi tanszak tanulóihoz hasonlóan, *kötelezőtggyi* szolfézscsoportokban kaptak szolfézs-képzést, az ott előírt elvárásoknak megfelelően. A *zeneszerzési stúdiómban* való előmenetel egyenlő mértékkel való minősítését megnehezítette, hogy a tanszak tanulói nagyon *különböző perspektívával* folytatták stúdiumaikat. Aki nem készült zeneszerzői pályára, attól indokolatlan volt zeneszerzésben is többet követelni a tantervileg előírt minimumnál, míg azoknak, akik felsőfokú tanulmányaikat is *zeneszerzőként* remélték folytatni, *teherbírást* is próbára kellett tenni, mérlegelve e mellett, hogy szerzeményeik *korszerűsége, eredetisége* mennyire felel meg az aktuális elvárásoknak.

E tökéletlenségek kiküszöbölése érdekében vetettük fel javaslatként *Szesztay Zsolt* kollégámmal együtt a *szolfézs–zeneelmélet főtggyak bevezetésének*, és a zeneszerzés előkészítő tanszak *zeneszerzés tanszakká* való *átminősítésének* gondolatát a Zeneművészek Szakszervezete Zenepedagógus Szakosztálya *Szolfézs–Zeneelmélet szakcsoportjában*. Szakcsoportunk tagjai teljes egyetértésben fogadták kezdeményezésünket, amit aztán testületileg terjesztettünk fel a Kulturális Minisztérium Művészetoktatási Főosztályára.¹⁴ *Péter Miklós*, (talán utolsó olyan intézkedésével, amit még a *zeneművészeti szakközépiskolák* tanulmányi főelőadójaként tett meg), minket, javaslattevőket kért meg javaslatunk részletesebb kidolgozására, azzal a meghagyással, hogy próbáljuk a két tanszak feladatkörét harmonikusan összehangolni, nyitva hagyva továbbra is a köztük való átjárhatóságot. Bátorított abban is, hogy a tanszaki kötelezőtggyak listájára vegyük fel a modernzene-ismeretet, vigyázva azonban, hogy csak olyan követelményeket javasoljunk, aminek teljesítésére országosan is biztosíthatók a személyi és tárgyi feltételek. Javaslatunk sorsáról a minisztériumi tantervi bizottságok fognak dönteni.

A minisztériumi szakbizottságok üdvözlötké kezdeményezésünket, és kisebb-nagyobb módosításokkal elfogadták javaslatainkat. Végül is a szolfézs tanszak *zeneelmélet-szolfézs* tanszak néven kapott szabad utat, olyanformán, hogy a zeneelmélet is és a szolfézs is a tanszak *főtggyai* lettek. (A *zeneelmélet* hangsúlyozását az az igény is táplálta, hogy a *zeneelmélet-tanári* pályára esélyes diákok így már középfokú tanulmányaik idején olyan alapos és sokoldalú elméleti készütséget szerezhhetnek, amire egy valóban korszerű felsőfokú tanárképzés ráépülhet.) A *kötelezőtggyak* listájára a zeneirodalom, népzene és karének mellett felkerült még a magánének, a vezénylési gyakorlat, és kizárólag *debreceni hatállyal* a *modernzene-ismeret*.

A *zeneszerzés* tanszak, most már *hivatalosan is ezt a nevet viselve*, szintén két *főtggyas* tanszak lett. Főtggyai, a szakközépiskola mind a négy évfolyamában a *zeneszerzés-elmélet* és a *zeneszerzés-gyakorlat*. A *szolfézs* és a *zeneelmélet-szolfézs* szakosokkal *közös kötelezőtggyakat* (beleértve a *modernzene-ismeretet* is), a két tanszak diákjai közös tanulócsoportokban látogathatták, és speciális kötelezőtggyként szerepelt még a tantárgy-listán, a hangszerismeret-partitúrajáték.

XVI. A TANTERVI REFORM HATÁLYBALÉPÉSE — ALKALMAZKODÁS AZ ÚJ KÖRÜLMÉNYEKHEZ

A tantervi reform *hatálybalépésének évétől* kezdve a modern zene tanításában való *kísérleti* munkásságom *hivatalosan befejeződött*. A modernzene-ismeretet immár *kötelezőtggyként* taníthattam, de csak heti egy tanóra ráfordításával. Ennél több nem is férhetett volna az időbe az új körülmények mellett. Az *ötnapos tanítási hét* bevezetésével egy tanítási nap elveszett. A *zeneirodalom* tantárgy hivatalos óraszám *heti kettőre* emelkedett. Ráadásul az 50 perces tanórák is *45 percesekre* zsugorodtak. Ilyen körülmények között

¹⁴ Szakcsoportunk vezetője *Serhók Gizella* volt ebben az időben.

választanom kellett, hogy kísérleti munkásságom két témaköre közül melyiket tartsam meg véglegesen. Úgy döntöttem, hogy a „B” témakörnél maradok, azaz a *hangrendszer-elmélet* témakörét tekintem tantárgyam tananyagának

Több okom is volt rá, hogy így döntsék. A hangrendszer-elméleti tananyag tanmenete sokkal kimunkáltabb volt. Tanítási gyakorlata sokkal bejáratottabb. Jobban harmonizált a tanulók életkori sajátásaival. Több érintkezési felülete volt a tanulók mindennapi zenei tevékenységével. Több ponton kapcsolódhatott a tanulók főtárgyi (zeneelméleti, illetve zeneszerzés-elméleti) tanulmányaihoz. Jobb feltételei voltak annak, hogy a különféle jelenségek kapcsán szerzett ismeretek koherens ismeretrendszerre integrálódjanak. Több esélye látszott annak is, hogy egykori tanítványaim, tanári diplomát szerezzén, maguk is bekapcsolódhassanak a hangrendszer-szemléletű zeneelmélet-oktatásba. Következétesen vezetett foglalkozás-naplóim és tömör téma-összefoglalásaim akár tanári kézikönyvként is szolgálhattak esetleges követőimnek.

Természetesen nagyon fájt, hogy le kellett mondanom az „A” témakör kapcsán kimunkált *hangelméleti* tananyag szakközépiskolai tárgyalásáról, de tudván, hogy ennek a sokfelé ágazó, néha filozófiai kérdéseket is érintő tananyagnak kellő mélységű befogadásához a felnőtt ember érettsége szükséges, reméltem, hogy a *LFZE Debreceni Konzervatóriumának Zenetanárképző Tagozatán* nyílik majd lehetőségem, hozzájárulni leendő muzsikusaink kortárszenei és zeneelméleti képzésének ilyen szempontú gazdagításához. Ez a reményem sajnos teljesületlen maradt, és ma már bonyolult lenne kinyomozni, hogy mikor miért nem kedveztek a feltételek.

Mint fentebb már említettem, a tantervi reform hatálybalépésével, a Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskolában megszűnt az a felhatalmazásunk, hogy a tantervileg előírt tantárgyakon felül, kísérleti tantárgy látogatására kötelezzünk tanulócsoportokat. Félbehagyott lett volna viszont mind az a fáradozás, amit a kortárszene elméletének hangelméleti és hangrendszer-elméleti stúdiumokkal egybekötött megközelítése terén folytattam, ha nem találtam volna rá módot, hogy kísérleti munkásságom eredményeit, perspektíváit és buktatóit, tanítványaimnak az új zenéhez és a vele kapcsolatos elméleti kérdésekhez való viszonyulását kellőképpen dokumentáljam. Noha a hetvenes évek közepétől kezdve minden kísérleti csoportom tanóráiról vezettem foglalkozási naplót, és évről évre megfogalmaztam mind az „A”, mind a „B” témakörben tárgyalt témák lényegre tekintő összefoglalását, a *hangelméleti* és a *hangrendszer-elméleti* tananyag *párhuzamos vezetésének* koncepciója csak az évtized végére kristályosodott ki. A *kísérleti időszak* feltételei szerint tanított legutolsó tanulócsoport foglalkozásairól készült beszámolók *gondolatvezetése* ekkor még nem minden tekintetben alkotott olyan *koherens gondolatsort*, amit *kvázi etalonként* tárhattam volna zenepedagógus kollégáim elé. Ennek érdekében határoztam úgy, hogy az 1979/80 tanévben kezdett, már a *tantervi reform óraterve szerint* beosztott *zeneelmélet-szolfézs* tanszakosok *zeneirodalom* tantárgyának tanítását is magamra vállalom a második évfolyamtól kezdve, és kihasználva, hogy a zeneirodalom órák heti óraszámára immár *kettőre* emelkedett, a két óra közül az egyiket a modernzene-ismereti tananyag egyik témakörének tárgyalására fordítom. Tekintve, hogy a „B” *témakör* tanmenete volt a kidolgozottabb, és a *hangrendszer-elméleti* tudnivalók kínálták a *több kapcsolódási lehetőséget* a zeneirodalom tárgy évfolyamainak tantervében előírt, barokk, klasszikus, romantikus és huszadik századi zene tananyagának tudnivalóihoz, *ezt a témakört* tárgyaltam a *zeneirodalom órák* keretében, míg az „A” *témakör* tanmenetének tökéletesebb kicsiszolásán, (persze csak ebben a tanulócsoportban), a *már kötelezőtárgyként* tanított *modernzene-ismeret* órákon dolgoztam tovább. Végül is *ez a csoport* lett az első olyan, amelynek négy éven keresztül vezetett foglalkozási naplója, és a tanórák végén kézbe adott téma-összefoglalásai igazán tiszta képet adnak a *hetvenes* években engedélyezett feltételek melletti modernzene-ismeret tárgy tanításában kimunkált *koncepciómról*.

A *modernzene-ismeret* tárgy tanítása — eltekintve e párhuzamos óravezetési koncepció dokumentálásának imént ismertetett utómunkáitól — már kevesebb időmet foglalta le, mint korábban, hiszen a *hangrendszer-elméletet* akár rutinszerűen is taníthattam. Maradtak viszont tennivalóim a *tantárgy jövőjét* illetően. Ha már az a megtiszteltetés érte iskolánkat, hogy az országban egyedül nálunk engedélyezték a tantárgy kötelezőtárgyként való tanítását, készülnöm kellett a remélhetően nyomomba lépő utódok fogadására is! Ekkor már számíthattam rá, hogy egykori tanítványaim közül időről időre végeznek a zeneakadémián olyan fiatal kollégák, akik iskolánkba visszatérve szolfézs-zeneelmélet tanárként kívánnak tevékenykedni, és ha úgy adódik, vállalják a modernzene-ismeret tárgy tanítását. (A nyolcvanas évek közepétől kezdve elő is fordult, hogy egykori tanítványaim besegítettek néhány évig a modernzene-ismeret tanításába.) Fontos volt tehát előkészíteni számukra a tantárgy tanításába való zavartalan bekapcsolódás lehetőségét, és olyan tananyag-vázlattal fogadni őket, ami, akár követik, akár eltérnek tőle, hasznos segédanyag. Fontos feladat volt megteremteni annak feltételeit is, hogy a diákoknak kézbe adandó téma-összefoglalások sokszorosítása őket már ne terhelje.

XVII. ALKOTÓI TERVEK — TUDOMÁNYOS ELKÉPZELÉSEK

A nyolcvanas évekbe lépve viszont egyre égetőbb szükségét kezdtem érezni annak is, hogy ne csak *tanárként*, és a zeneszerzés *elméleti kérdéseinek* rendszerezőjeként foglalkozzak hajdan választott hivatásommal, hanem újabb zeneművek *alkotójaként* is. *Saját egzisztenciám* és szakmai tevékenységem szempontjából újra el kellett gondolkodnom, hogy debreceni tanári állásom megpályázása idején azzal az előrettekintéssel foglaltam el zeneszerzés-tanári katedrámat, mi szerint munkásságomnak az *alkotás* és az *oktatás* egymást kiegészítő, egymást kölcsönösen megtermékenyítő tevékenysége lesz majd. Létkörülményeim viszont kezdettől fogva kedvezőtlenül alakultak a zeneszerzői alkotómunka szempontjából. Iskolánkon belül a különféle okokból évről évre rám háruló *túlóra vállalási kényszer* és egyéb szakmai teendők, (szakfelügyelet, tanszakvezetés, országos szolfézsversenyek szervezésében való részvétel, speciális szakképzettségemből kifolyólag rám háruló előadások tartása stb.), sok időmet és energiámat kötötték le. Kedvezőtlenek voltak debreceni tartózkodásom *életkörülményei* is! Szűkös albérleti szobákban, nem mindig zenekedvelő környezetben, rozoga bérelt pianínót használva, gyakran a kottapapírnál is kisebb felületű asztalon dolgozva, könnyebb volt alkotóenergiámat az *innovatív zenepedagógiában* hasznosítani. Persze az ezzel járó szakadatlan önművelés, szakirodalom-olvasás, nemzetközi tájékozódás, tanuló-csoportjaimmal szervezett hazai és külföldi látó kör-tágító kirándulások, kísérleti tantárgyam tananyagának megtervezése, megfogalmazása, írógépes sokszorosítása ugyancsak időigényes munka volt. Mind ez odavezetett, hogy 1972–1978 időszakban, semmilyen zeneművet nem komponáltam, miközben gondolataim szinte kizárólag a zeneszerzés szakmai kérdései körül csoportosultak.

Bonyolította a helyzetet, hogy szisztematikus megismerőtevékenységem saját *zeneszerzői problémafelvetéseimnek* is sajátos irányt szabott. Művészi megformálásra váró *zenei gondolataim* leginkább az *elektronikus zene* eszközeivel lettek volna megvalósíthatók, de hiányzott hozzá a megfelelő *stúdió-háttér*. Annál inkább is hiány volt ez, mert problémafelvetéseim *nemcsak zeneszerzői problémafelvetések* voltak, hanem a zeneelméleti gondolkodást gazdagító *tudományos kérdésfelvetések* is. Alapvető igényem lett volna egy olyan alkotóműhely, melynek műszerezettsége, hangrögzítő és hangszintetizáló eszközökkel való ellátottsága kielégíti mind a *művészi*, mind a *tudományos megismerés* szakmai követelményeit. Úgy éreztem, hogy a zenét a hangok és az ember kapcsolatában funkcionáló rendszerként vizsgáló szemléletem megérett arra, hogy felismeréseimet ne csak középiskolás korú diákok számára tálalható módon körvonalazzam, hanem a kapcsolódó témákban jártas szakértőkkel konzultálva, tudományos igényességgel tegyem próbára sejtéseim helyességét, és

gondolataimat tudományos fórumokon is közzé tegyem. *Röviden szólva*, szükségét éreztem, hogy *pedagógiai* munkásságomat olyan *alkotó-kutató* tevékenységre alapozva folytathassam, amelyben *művészi* és *tudományos* igényeim kielégítésének feltételei is *megteremthetők*.

XVIII. ÚJÍTÁSI TÖREKVÉSEK DEBRECENBEN — EGY ALKOTÓ-KUTATÓ STÚDIÓ LÉTESÍTÉSÉNEK IGÉNYE

Annak, hogy megálmodott jövőképem nem teljesen elszigetelt jelenség, mutatkoztak már bizonyos jelei a hetvenes/nyolcvanas évek fordulójától kezdve. A debreceni kortárszenei tanfolyamok programjában szinte minden évben kaptam egy-egy délelőtnyi megszólalási időt, amit, ha nem bemutató-tanításra, akkor valamilyen más időszerű vagy új téma körülményezésére fordítottam. Ilyen téma volt például a *gyakorlat*, *elmélet*, és *kreativitás* viszonyrendszerének kérdésköre a zenében, vagy a *synthi A.K.S. szintetizátor* kibernetikus működési elvének ismertetése, szemléltetése. Egyre több kollégám ismerte fel, hogy korunk különböző szaktudományi kutatásai kapcsán a zenéről való gondolkodásunk is gazdagodhat. Egyre többen vetették fel, hogy jó lenne valamilyen társaságot szervezni, amelyben zenészek és különböző más szakterületek szaktudósai rendszeres összejöveteleken találkozáva eszmecserét folytatnak. Nem álltam egyedül azzal az elgondolással sem, hogy kívánatos lenne Debrecenben egy professzionális igényeket kielégítő elektroakusztikus alkotó-kutató stúdiót létesíteni.

E vágy megvalósításának első kezdeményei a LFZE Debreceni Konzervatóriumában szerveződtek elsősorban *Demény P. János* és *Matuz István* aktivitásának köszönhetően. *Matuz István* fuvolaművész már évek óta nagy érdeklődéssel kísért szakmai továbbképzéseket tartott fuvolanár kollégáinak, ismertetve *saját hangszer-akusztikai kutatásait* és orvos barátjával, *dr. Becsky Gáborral* folytatott rendszeres konzultálásának tanulságait. A nyolcvanas évek küszöbén egyfajta önképzőkör-szerű szerveződés vette kezdetét a konzervatóriumi tanárok körében, melynek összejöveteleire zenei érdeklődésű orvosok, fizikusok, matematikusok is ellátogattak. Az összejöveteleken, egy-két szakközépiskolai tanárkollégám társaságában magam is többször megjelentem, és mindig akadtak érdeklődőbb konzervatóriumi vagy akár egyetemi hallgatók is, akik figyelemmel kísérték eszmecseréinket. Összejöveteleinknek nem volt állandó tagsága, és nem volt állandó időpontja. Többnyire este 8 óra, vagy akár még később, 9 óra után jöttünk össze egy-egy fárasztó tanítási nap végén, de ennek ellenére megesett, hogy beszélgetéseink hatására felfrissülten távoztunk.

Önképző szerveződésünket látszólag a felettes hatalmak sem elleneztek. A *Zeneművészek Szövetsége Tiszántúli Csoportja* 1979 május 17-i vezetőségi értekezletén a megye állami és pártvezetőivel, valamint a *Zeneművészek Szövetsége* főtitkárával folytatott találkozásunk alkalmával mindenki egyetértett abban, hogy hasznos lenne Debrecenben egy tudományos zenei kutatóstúdió létesítése, amely elősegíthetné, hogy a zenei interpretáció szakmai kérdéseiben elméletileg is elmélyedni kívánó muzsikusok hangszer-akusztikai, pszicho-akusztikai, zeneelméleti és interpretációelméleti kutatások fényében vitassák meg tapasztalataikat. Távolabbi perspektívájában akár kiindulásul szolgálhatna egy ilyen stúdió valamilyen nagyobb kutatási intézmény létrehozásának is, mely remélhetően zenetudományi végzettségű szakembereket vonzana a városba, és lehetőséget biztosítana a zenetudomány Magyarországon kevésbé művelt ágazatainak nagyobb fokú kibontakoztatására. *Demény P. János* kollégámmal össze is ültünk végiggondolni, milyen kezdeti felszerelésre volna szüksége aktuálisan felmerülő kutatási igényeink kielégítéséhez egy ilyen kiindulásul létesítendő stúdióknak, sajnos azonban a tiszántúli csoport vezetőségi értekezletén tapasztalt egyetértés megmaradt egyetértésnek a nélkül, hogy bárki bármit is mozdított volna a stúdiólétesítés ügyében. Bármennyire ígéretesek voltak spontán összejöveteleink, bármennyire tanulságosak

voltak is a többféle szakértelmet szembesítő gondolatváltások, a továbblépés lehetőségei mégis *Budapesten* mutatkoztak megvalósíthatónak inkább.

XIX. KAPCSOLATOK A MTA ZENETUDOMÁNYI INTÉZETÉVEL

1983-ban Demény P. János révén ismerkedtem meg *Grabócz Mártával*, a MTA Zenetudományi Intézetének fiatal zenetörténészével, aki figyelemre méltó tájékozottságot szerezvén mind a kortárszenében, mind a többi zenei tudományágban, (a külföldön folyó interdiszciplináris zenetudományi kutatások, valamint a különböző humán és reáltudományi kutatások zenei szempontból is fontos eredményei tekintetében), azon fáradozott, hogy idehaza is megszervezzék egy interdiszciplináris alapon működő kutatócsoportot. Együtt gondolkozva *Maróthy János* zenetörténész-zeneesztétával, a Zenetudományi Intézet *Zeneszociológiai Osztályának* vezetőjével, lényeglátóan felismerték, hogy a huszadik századi tudományos és technikai fejlődés a zenetudományi kutatás számára is új perspektívákat nyitott, de a hazai zenetudományban hiányoznak azok a szervezeti, tárgyi és képzési feltételek, melyek e perspektívák kínálta lehetőségek kiaknázásához elengedhetetlenek. Célul tűzték ki, hogy az intézet keretei között létrehozzanak egy olyan *alkotó-kutató stúdiót*, amely köré csoportosulva a legkülönbözőbb tudományágak és zenei szakágak képviselői folytathatnak eszmecserét, mutathatják be munkáik eredményét, végezhetnek különféle kísérleteket. Engem ért az a megtiszteltetés, hogy *vitaindító előadást* tarthattam 1983 májusában „*Korszerű zeneelméleti kérdések valamint a zeneszerzői gyakorlat a tudományok és a technika fejlődésének tükrében*” címmel. Ezt követően (elsősorban *Grabócz Márta* ember feletti munkabírási és ösztönző képességének köszönhetően) célratörő önszerveződés indult meg a Zenetudományi Intézet ellenőrzése alatt „*Kísérleti Zenetudomány*” hívó szóval. (Vitaindító előadásom szövegét négy évvel később a **Magyar Zene 1987/4-es** száma „*Zeneszerzői gyakorlat és zeneelméleti kutatás*” címmel, teljes terjedelmében közölte.)

A Kísérleti Zenetudomány néven szerveződő munkacsoporttal való együttműködés megkívánta, hogy több időt töltsék Budapesten, mint korábban. Erre hivatkozva még hangsúlyozottabb elvárásomat fejezhettem ki debreceni munkáltatóm felé, hogy mentesülni szeretnék túlóra-ellátási kötelezettségeim alól. Szerencsére ennek feltételei sokat javultak, egyrészt, mert szolfézs-zeneelmélet szakos kolléganőim többsége teljesítette már a gyerekszüléssel és csecsemőgondozással járó hazafias kötelességét, másrészt, mert ha mégis szükségessé vált valakinek a helyettesítése, működött már a városban annyi egyetemi végzettségű szolfézs-zeneelmélet tanár, aki vállalhatott órákat a zeneművészeti szakközépiskolában is.

Zenepedagógiai munkásságomat tekintve, több szempontból is megtermékenyítő volt számomra ez a budapesti kapcsolat. *Grabócz Márta* szinte minden művészi és tudományos szakterületen talált kezdeményezésünk iránt érdeklődő szaktekintélyeket, (zeneszerzőket, zenetudósokat, akusztikusokat, matematikusokat, számítás-technikusokat, pszichológusokat, mérnököket, informatikusokat, népzene-kutatókat, alkotó- és előadóművészeket) és megnyerte őket, hogy működjenek velünk együtt Kísérleti Zenetudomány nevű munkacsoportunkban. Munkacsoportunk kezdeti összejövetele kétféle program köré csoportosultak. 1. A különböző tudományok szakértői *látókörtágító előadásokat* tartottak; 2. Közös mérlegeltük tervezett *alkotó-kutató stúdióink* létesítésének szakmai igényeit és megvalósítási lehetőségeit.

A *látókör-tágító* előadások, noha a hallgatóság szakmai készültségének sokféleségére való tekintettel gyakran a tárgyalt szakirány alapfogalmainak tisztázásával kezdődtek, szinte mindig megvillantottak valamilyen számomra is fontos szempontot. Igen tanulságos volt például számomra *Szigetvári Andrea* „Szintézisteknikák” című előadásának és a varsói zeneművészeti főiskola hangmérnöki karán készített diplomamunkájának megismerése. Hasonlóképp sokat profitáltam *Marc Batthier*nek a párizsi IRCAM intézet munkatársának

előadásaiból. A *stúdiólétesítés* tervezésének összejövetelei szintén gazdagították látókörömet, és ötleteket adtak iskolánk szemléltetőeszköz-készletének bővítése tekintetében is.¹⁵

XX. SZAKTANTERMEK — ISKOLA-SZÁMÍTÓGÉP

Szerencsére a nyolcvanas évek folyamán csurrant-cseppent már némi pénz iskolánk elektroakusztikus eszközeinek modernizálására is. Két *szaktantermet* is felszerelhettünk a *zeneirodalom-tanárok* számára, ahol HIFI követelményeket *megközelítő* minőségben voltak sugározhatók a bemutatandó művek. (Sajnos a hangátviteli láncnak még nem minden láncszeme felelhetett meg a HIFI igényeknek, például mert hanglemezeink többsége elkopott már. Megoldatlan volt a tantermek hangszigetelése is.) A *zeneszerzés* és *modernzene-ismeret* órák számára *speciális* szaktantermet terveztem, amihez azonban csak a nyolcvanas évek közepére sikerült a célnak többé-kevésbé megfelelő tantermet biztosítani az iskola épületében. *Szemléltetőeszköz-készletem*, a tanításban legszükségesebb szemléltetési feladatok ellátása mellett, megfelelt már bizonyos fokig *kutatási* feltételeknek is. Annak ugyan még nem, hogy pontosan beállítható hangzási paraméterekkel, és műszeresen mért kimeneti értékekkel folytathassak kísérleteket, annak viszont igen, hogy elektromos feszültségekkel szabályozható szintetizátorunkon, hozzávetőleges pontosságú paraméter-beállítások mellett, *hallási megfigyeléseimre* támaszkodva kísérletezgethessek, és kíváncsiságomtól hajtva tanulmányozhassam a hangjelenségek természetét.

Fontos előrelépést hozott 1983-ban az az oktatáspolitikai határozat, aminek folyamán az ország összes középiskoláját elárasztották *iskola-számítógépekkel*. A mi iskolánknak is jutott egy HT 1080Z típusú gép. Rögtön felismertem, hogy megfelelő programozási tudással nagyszerű zenei szemléltetőprogramok készíthetők rajta, és mint szinte mindenki abban az időben, én is megismerkedtem a BASIC programozási nyelvvel. Szereztem némi gyakorlatot a *Z80 assembler* nevű gépikód-szerkesztő program használatában is. Örömemre szolgált, hogy volt a számítógépnek saját hangforrása is, három, egymástól függetlenül vezérelhető *hanggenerátora*, melyek hangja nem volt ugyan fület gyönyörködtetően szép, de ha a hangjelet rákötöttük a szintetizátor bemenetére, kellőképpen megszépíthettük, mert alávethető volt mind azon eljárásoknak, (szűrésnek, zengetésnek, hangberezgés és hanglecsengés-formálásnak, jelmodulálásnak), amelyekkel a szintetizátor saját hangforrásainak hangjait is kezelte-formálta. Igen fontos volt számomra, hogy a *számítógép jelforrásai* bizonyos hangtartományban már egészen kis hangközönként elfogadható finomsággal voltak hangolhatók, sőt, *némely* hangmagasság frekvenciájához viszonyítva a zenei hangközök *frekvenciáinak viszonylatai* akár matematikai pontossággal is beállíthatók voltak. Egzakt pontossággal tudtam például hallhatóvá tenni a *szintonikus komma* nagyságát. Pontos frekvenciaértékek megadásával szemléltetve tudtam megmutatni (szolfézstanári pályára is esélyes) tanítványaimnak, hogy mennyit és miképpen csúszhat egy akkordsor hangmagassága csupán egyetlen autentikus

¹⁵ A STÚDIÓLÉTESÍTÉS LEGAKTÍVABB KÖZREMŰKÖDŐI: **Kezdeményezők:** Grabócz Márta, Maróthy János, valamint kültagként Keuler Jenő és Demény P. János. (Demény P. a kezdeti aktivitás után hamar kivált csoportunkból.) A **ZTI belső alkalmazottjai:** Sztanó Pál, Németh István, Csapó Károly (népzenészek), Prószéky Gábor (matematikus, nyelvész, informatikus). **Külső segítőtársak:** Jeney Zoltán zeneszerző (a tervezési és a beszerzési stratégia kialakításának legaktívabb, legtöbb gyakorlati tapasztalatra támaszkodni tudó tanácsadója), Hortobágyi László (zeneszerző), Szigetvári Andrea (hangmérnök), Angster Judit, Arató Éva, Miklós András (akusztikusok), Taracsák Gábor (fizikus, csillagász). Virág Anna (pszichológus). Később Pintér István (mérnök, „hangmikroszkópus” csatlakozott hozzánk, a beszerzéseinkkel és rendezvényeinkkel kapcsolatos napi teendők intézőjeként.). Mások is, többen segítettek még alkalmi tanácsaikkal, időlegesen vállalt programszervező munkájukkal a stúdiólétesítés ügyét. Több évnek kellett eltelnie azonban, amíg a stúdió működéskész állapotba nem került.

funkciókör leforgása alatt is, ha az akkordokban és a szólamlépésekben kizárólag csak felhangtiszta hangközök fordulnak elő.

XXI. PÁRHUZAMOSSÁGOK ÉS KAPCSOLÓDÁSOK A TUDOMÁNYOS ÉS A PEDAGÓGIAI MUNKÁBAN

Globális rátekintéssel nézve, a nyolcvanas évek történései sok *párhuzamosságot* mutatnak debreceni és budapesti ténykedéseim viszonylatában. *Iskolánkban is*, akárcsak a Kísérleti Zenetudomány nevű munkacsoportban, központi jelentőségű célkitűzésnek tekintettem egy, az intézmény tekintélyéhez méltó, *professzionális igényeket kielégítő computerizált hangstúdió* létesítését, amely az intézet működési céljától függően alkalmas hangfelvételre, hangszintetizálásra, hangelemzésre, hangfeldolgozásra, folyamatirányításra, hangsugárzásra és audiovizuális szemléltetésre. Ilyen felszerelésű alkotó-kutató stúdiók sokfelé működtek már a nagyvilágban, és munkacsoportunk tagjai közt is voltak világot látott társaink, akik érvelni tudtak egyik vagy másik beszerzési alternatíva mellett, ám éveknek kellett eltelni Budapesten is és Debrecenben is ahhoz, hogy a *tervezgetést beszerzés* követhesse. Nem csupán a pénz előteremtésének nehézségeivel kellett megküzdeni, mert a *cocom-lista* támasztotta korlátok, szintén akadályozták a legcélszerűbb megoldások mellett való döntést.

Ami tevékenységem *tartalmi* oldalát illeti, saját kutatási céljaim szintén kapcsolódtak innovatív pedagógiai munkásságomhoz. Grabócz Márta és Maróthy János ismerték zenepedagógiai törekvéseimet, olvasták már debreceni diákjaim számára fogalmazott hangelméleti és hangrendszer-elméleti téma-összefoglalásaimat. Helyeselték, hogy *tudományos igényességgel* is meg szeretném foglalmazni ebbeli felismeréseim eredményeit egy *általánosabb érvényű*, a zenét a maga sokféleségében is egységes nézőpont szerint szemlélni képes *zeneelméleti gondolkodásmód* megalapozása céljából. Hozzá is fogtam megírásához, „*A hangrendszer-kutatás funkciója a zeneelméleti kutatásban*” címet adva munkámnak, de a második fejezet fogalmazása közben úgy találtam, hogy néhány kérdésnek alaposabban utána kell járnom, és ezért félbeszakítottam a munkát. Más feladatok is hátráltattak az előrehaladásban. Debrecenben már tarthatatlan volt az a gyakorlat, hogy tanóráról tanóra írógéppel kellett újraírnom az éppen aktuálisan kiosztandó téma tartalmának összefoglaló szövegét. Utána kellett néznem egy jegyzetként kiadható sokszorosítás lehetőségének és kiadásra kész állapotba kellett hoznom a szöveget. Végül is 1984-ben a *Művelődéskutató Intézettől* kaptam segítséget. *Vitányi Iván* támogatásával sikerült a *hangrendszer-elméleti* témakör anyagát stencilezett jegyzetként kilencvenkilenc példányban kiadni. A példányok zömét iskolánk könyvtárában helyeztük el, úgy hogy évente az első évfolyamban induló csoportok tagjai négy éves használatra kikölcsönözhatték. Küldtünk példányokat mutatóba az ország többi zeneművészeti szakközépiskolájának is. (Sajnos, a szöveget stencilpapírra véső gépíró nagyon sok értelemzavaró hibát vétett, ezért minden új tanulócsoporthoz a frissen kikölcsönzött példányok szöveghibáinak javításával kellett kezdenünk a tanévet. A többi szakközépiskolának juttatott példányokat is többoldalas hibajegyzék mellékletével küldhettük csak el. A Művelődéskutató Intézet által szétküldött köteles példányok mellé sajnos nem került hibajegyzék. A címdalton olvasható főcím, „A MODERN ZENE ISMERETE” sem egyezik eredeti címadással.)

XXII. TÖRÉSEK – PERSPEKTÍVÁK – SZÁNDÉKOK

A nyolcvanas évek közepén, 1985-ben nagyfokú törést szenvedett munkám lendülete. Szüleim betegsége, majd halála folytán úgyszólván két hónap alatt megöregedtem. Negyvenkilenc éves koromig fiatalembernek éreztem magam. Fiatalos lendülettel, duzzadó életerővel, láttam el feladataimat, és vettem részt a zene ügyét előre vivő innovatív

kezdeményezésekben. 1984 őszén még futotta erőmből egy budapesti bemutató tanításra. (Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskola. – Rajtam kívül még *Madarász Iván*, és *Deáky István* tartott bemutató órát az OPI Országos Pedagógiai Intézet szervezésében.) A bemutató tanításoknak keretet adó szakmai találkozóra még egy, a kollégáknak kézbe adott vitaanyagot is megfogalmaztam. („GONDOLATOK A ZENEMŰVÉSZETI SZAKKÖZÉPISKOLAI ELMÉLETI TÁRGYAK TANTERV-MÓDOSÍTÁSI VITÁJÁNAK MEGTERVEZÉSÉHEZ.”)¹⁶ Az ezt követő években azonban életerőm jelentősen megcsappant. Életstratégiám nem változott ugyan, de gondolkodásom lelassult, munkabírásom csökkent, fáradékonyabb lettem. Történt ez annak ellenére, hogy a nyolcvanas évek második felétől kezdve iskolánkban is egyre több dolog valósult meg abból, amit korábban csak tervezgettem/tervezgettünk.

Iskolánkban, 1986-ban használatba vehettem végre saját tervezésű *szaktantermemet*, ahol zeneszerző tanítványaimat és modernzenei csoportjaimat fogadhattam. Egyelőre még csak a meglevő szemléltető- és munkaeszközökkel rendezhettük be, de bútorzatát úgy terveztem meg, hogy ha lehetőségünk nyílik későbbi eszköz-beszerzésre, jusson helye minden olyan eszköznek, amire szükségünk lesz. Nagy könnyítést hozott munkámban, hogy a tanítási eszközöket nem kellett immár alkalomról alkalomra különböző szekrényekből elővenni, egymással csatlakoztatni, majd a tanítás befejeztével újra elzárni. Elég volt csak kulcsra zárni az ajtót, az eszközök többsége maradhatott megszokott helyén. Örömet hozott számomra az 1986/87 tanév azáltal is, hogy egykori kedves tanítványom, *N. Kiss Enikő* tanárnő is vállalta a modernzene-ismeret tantárgy tanítását, és egy induló csoportot négy évfolyamon át végig is vezetett.

Budapesti zenetudományi kutatócsoportunk munkájához hozzájárulandó, ismét elővettem „*A hangrendszer-elméleti kutatás funkciója a zeneelméleti kutatásban*” című, félbehagyott munkámat. E munkámban arra törekedtem, hogy a *hangrendszer-kutatás* kérdéseit a *hangelméleti* kutatások *átfogóbb rendszerén* belül vizsgáljam, és ennek érdekében *revízió* alá vegyem azt a fogalomrendszert is, amit debreceni kísérleti csoportjaimnak tanítva mintegy másfél évtizeden át csiszolgattam, jóllehet az eredményt sohasem éreztem igazán kielégítőnek. Azon a nehézségen túl, hogy egy viszonylag jól kimunkálható, jól körülhatárolható hallási képzetrendszer *fogalmak általi* megragadásához próbáltam *terminus technikusként* definiálható *zenei műszavakat* találni, (ha nem volt, alkotni), s mind ezt úgy, hogy *ne bántsák nyelvérzékiünket*, szembe kellett néznem azzal a problémával is, hogy a gyakorlatban *jól bevált* zenei fogalmaink nem minden fogalomhasználó tudatában támaszkodnak *azonos hallási képzetekre*. Ilyen problematikus fogalom volt például a *'hangkvalitás'* fogalma.

XXIII. A HANGKVALITÁS FOGALMA ÉS KÉPZETE KÖZTI VISZONY PROBLEMATIKÁJA

A *'hangkvalitás'* fogalma viszonylag könnyen megalkotható annak alapján, hogy a hangmagasság-skálán föl- vagy lefelé haladva a *magasságnak valamilyen minőségi jellemzője* ciklikusan visszatérni látszik, olyannyira, hogy azok a hangmagasságok, amelyek e visszatért jellemzőt viselik azonos hangnévvel nevezhetők, és ez mindenki számára nyilvánvaló. Az azonban, hogy *kinek milyen hallási képze*t kötiődik a néven nevezett hangokhoz, nagyon különböző lehet, már csak abból kifolyólag is, hogy az emberek egy részének van *abszolút hallása*, más részének meg nincs. A zenetudományi szakirodalomban gyakran a „*króma*” szóval hivatkoznak a hangmagasság e ciklikusan visszatérő minőségjegyére, és a krómát a *hangmagasság olyan sajátosságának* tekintik, ami a hangmagasság folyamatos változtatásának

¹⁶ Lásd FÜGGELÉK [4]

függvényében *folytonosan*, ám oktávonként *ciklikusan ismétlődve* változik, oktávszakaszonként ismétlődő *krómakört* alkot. Ebben az értelmében a 'króma' fogalma némileg különbözik a 'hangkvalitás' fogalmától, mert a *hangkvalitás-kör* nem folytonos. A nevükön nevezett hangkvalitások osztályába nemcsak a tőlük oktáv távolságra fekvő hangmagasságok, hanem a tőlük nagyon kis távolságra (nyolcad- vagy megközelítőleg negyedhang távolságra) fekvő hangmagasságok is beletartoznak. (Kicsit magasabbra intonált *cisz*, kicsit mélyebbre intonált *asz* stb.)

Annak alapján, hogy a zenei szakirodalomban a hangmagasságnak e ciklikusan visszatérő minőségi jellemzőjére gyakran a „króma” szóval utalnak, magam is úgy ítélt meg, hogy e tekintetben a hangmagasság egyik *színezetbeli* sajátosságáról van szó, és debreceni tanóráimon gyakorta az „*abszolúthang-színezet*” kifejezést használtam a „hangkvalitás” helyett, ezt tartva szerveesebben beépíthetőnek a *hangelméleti témakör* fogalomrendszerébe. Minthogy azonban nekem magamnak nincsen abszolút hallásom, a kétely is gyakran felmerült bennem, hogy létezik-e valójában abszolúthang-színezet. Ha létezik, akkor nyilvánvalóan az én fogyatékozságom, hogy ezt nem hallom. Csak hát akkor meg, mi az a jellemző, aminek alapján az oktáv távolságra fekvő hangokat mindnyájan hasonlóan halljuk? Kutatócsoportunk egyik tagja, *Virág Anna* pszichológusnő, szintén foglalkozott az abszolút hallás képességének kérdésével, és inkább azzal a nézetrel látszott egyetérteni, hogy az abszolút hallásnak *nincs pszicho-akusztikai alapja*, az abszolút hallás képessége egyszerűen csak *percepció*s képesség. Ezt látszott igazolni néhány abszolút hallású kollégám válasza is, akik, amikor a felől faggattam őket, hogy létezik-e számukra a közös néven nevezhető, egymástól oktáv távolságra fekvő hangoknak valamilyen közös minőségbelei (hangszínezetbeli) jellemzője, határozott *nemmel* válaszoltak. Azt mondták, hogy ők egyenként ismerik a hang-tartomány minden hangmagasságát, noha elismerték, hogy a szélső hangtartományok megítélésében kevésbé biztosak. Más megkérdezettek viszont határozott *igennel* válaszoltak. Azt felelték, hogy számukra az első pillanatban nyilvánvaló, hogy milyen hangkvalitást hallanak, függetlenül attól, hogy melyik oktávban szól, ezzel szemben a tényleges hangmagasság megítélése, (vagyis az oktávtartomány megnevezése), már gondot okoz nekik. Az eltérő válaszok, (a megkérdezettek csekély száma ellenére) bizonyosságul szolgáltak számomra a tekintetben, hogy az abszolút hallásúaknak sem azonosak a közös néven nevezhető hangmagasságokkal kapcsolatos hallási képzeik.¹⁷ Saját magamon is végeztem megfigyeléseket, mert bár nincsen abszolút hallásom, a legtöbb muzsikushoz hasonlóan nekem is kifejlődött az a képességem, hogy egy szűk hangmagasság-tartományban, (esetemben a *kis g* – *egyvonalas á* tartományban), viszonyítás nélkül is kisebb hibaszázalékkal felismerjem és megnevezem a hangokat. Én is színezetbeli sajátásaik alapján nevezem néven őket, ezek a színezetbeli sajátságok azonban nem hangkvalitás-színezetek, hanem a hangmagasság-észleléssel járó *fényességképzetek fokozatai*. A hangmagasság-emelkedést kísérő fényességképzeteket nem egyenletesen változva érzélem. A mély és a magas hangok

¹⁷ Tizenöt évvel később, dr. Danczi Csaba László zenepszichológus-zeneesztétával közösen sok-szemponitú hallástereszt-rendszert dolgoztunk ki, amivel többek között az abszolút hallás képességét is teszteltük. Kérdőíveket is készítettünk, amelyben az abszolút hallásúakat, és/vagy a magukat annak tekintőket, arra kértük, nyilatkozzanak, miként ismerik fel a hangmagasságokat. (A 2003 és 2009 időszakban folytatott felmérés válaszadóinak nagy többsége zeneakadémiai hallgató volt, és legfiatalabb válaszadóink is legalább hat éves zenei képzést kaptak már). 65 abszolút hallásúból 15 jelölte meg azt a válaszlehetőséget, hogy bármit azonnal felismer, 10 válaszolt úgy, hogy előbb a hangnevet ismeri fel, és csak utána az oktávtartományt, 21 pedig úgy, hogy közvetlenül csak szűkebb hangtartományban ismeri meg a hangokat, az ezen kívül eső hangmagasságokat ehhez viszonyítva tudja megnevezni. (A maradék 19 más-más kisegítő módszerekről számolt be.) Másik kérdésünk volt, – és erről a relatív hallásúakat is megkérdeztük, – hogy tapasztalataik szerint milyen hasonlóság érzékelhető az egymástól oktáv távolságban fekvő hangok között. 384 válaszadó több mint 50 százaléka színezetbeli és/vagy hatásbeli hasonlóságot jelölt meg a kérdőívben, de akadtak olyan válaszadók, (köztük abszolút hallásúak is), akik szerint az oktávnyira fekvő hangok nem hasonlítanak, csak illenek egymáshoz, illetve, csak akkor hasonlítanak, ha zenei funkciójuk is azonos.

tartományában félhangonként lépdelve fölfelé alig tapasztalok kivilágosodást, illetve fényesedést, holott a félhang-lépés (kivéve a zenei hangtartomány kéthárom legszélső hangját) nyilvánvaló. A középső hangtartományban viszont már félhangonként is olyan mértékű fényesség-változás képe társul a hangmagasság-változáshoz, hogy ennek fokozatairól jól elkülönülő emlékképzeteim rögzülhettek, amelyek elegendőek a hangmagasságok megnevezéséhez.

XXIV. VIZSGÁLÓDÁS ÉS ALKOTÁS A MIKROTONÁLIS HANGRENDSZEREK VILÁGÁBAN

Teoretikus tépelődésemnek az vetett véget, hogy 1987-től kezdődően végre elkezdődhetett tervezett hangstúdióink fokozatos kiépítése, a legfontosabb kutatási illetve oktatási eszközök, (számítógépek, szoftverek és egyéb hardverek) beszerzése által. (A *zenetudományi intézetben* IBM PC AT és APPLE MACINTOSH SE számítógép, YAMAHA DX7-II FD szintetizátor, AKAI S900 hangmintavevő, továbbá interfészek, folyamatvezérlő és hanganalizáló programok; a *debreceni szakközépiskolában* egy-két év késéssel IBM PC AT, ATARI 1040 ST, YAMAHA DX7-II FD, hangminta-vevőként ROLAND W30, valamint az egyéb szükséges kellékek.)

Kezdetben a DX7-II szintetizátor volt legfontosabb kutatási eszközöm. Ez már digitális szintetizátor, nagyon finom hangmagasság-hangolási lehetőségekkel. Minden billentyű hangmagassága *egymástól függetlenül*, csaknem cent finomsággal hangolható. A legkisebb hangközszegmens az *oktáv 1024-ed része* (1,17 cent). A szintetizátoron lehetőségem nyílt a legkülönbözőbb hangrendszerek beprogramozására, kipróbálására, és a beprogramozott rendszerek elmentésére. Minden hangolási programhoz 128 virtuális billentyű állt rendelkezésemre. Egy félév leforgása alatt *több mint 130 hangolási rendszert programoztam be* és mentettem floppy diszkre. (Különböző kultúrák és történelmi korok hangrendszereit, egykori és újabb kori kutatók tisztahangolási ajánlásait, és természetesen saját tervezésű konstruktív hangrendszereimet is.) A szintetizátor már gyárilag is szállított néhány előre beprogramozott hangolási rendszert, például tiszta hangolású dúrt, mollt, *püthagoraszi* hangolást, középhangos temperatúrát, *Werckmeister*féle és *Kirnberger*féle 12-hangú temperatúrát, nagyszerű szemléltetési lehetőséget kínálva a *pedagógiai célú* felhasználásnak is.

A *mikrotonális* (vagy tágabban: xenharmonikus) hangrendszerek hangzásának tanulmányozása révén, olyan hangrendszereken is ellenőrizhettem hangrendszer-elméleti megfigyeléseimet, amelyekről korábban nem lehettek tapasztalataim. Például az a közismert tény, hogy az egymással enharmonikus *nagyterc* és *szűkített kvárt* hangzása minőségileg jelentősen *különbözik*, és hogy ez a különbség a bejárt hangrendszer *struktúrájából* fakadóan a *rendszernek a hangközre való visszahatásával* magyarázható, megfigyelhető a számunkra idegen hangolású hangrendszerekben is. Ha például az oktávot *öt* egyenlő hangközre osztó, jávai *slendro* hangsor hangkészletében megszólaltatunk egy *kétötöd* vagy egy *háromötöd oktávot*, azt egy kissé *hamisan intonált kvárt* illetve *kvint* minőségű hangköznek halljuk. Ha viszont a teljes *slendro* rendszer bejárása közben halljuk ugyanezeket a hangközöket, akkor nem idéződik fel bennünk sem a kvárt, sem a kvint minősége, hanem valamilyen ezektől különböző, *egzotikus csengésű* hangközöket észlelünk.

Jó megfigyeléseket tehettem a tekintetben is, hogy bizonyos *hangszínek* hogyan harmonizálnak a különféle *hangolási rendszerekben* hangzó *zenei képződményekkel*. A szintetizátor számos lehetőséget kínált arra, hogy egyébként is gazdag hangszín-választékából válogatva további *átalakításoknak* vessem alá hangprogramjait, és különböző *hangrendszereket* rendeljek a különböző *hangkarakterek* megszólaltatásához. Ez által azt is vizsgálhattam, hogy a különféle *élménytartalmak* kifejezésére kimunkált *hangadás-módok*, mint zeneesztétikai értelemben vett *intonációkörök*, hogyan válhatnak még hitelesebbé, ha a

hangmagasságbeli intonációk rendszere jól illik hozzájuk. Ezt a fajta kutatómunkát „Éremtárlat” című szerzeményem komponálásával egybekötve folytattam, mely művet egy az intézetben rendezett zenei tematikájú éremkiállításához készítettem háttér-zenéül Sz. Farkas Márta ügyvezető igazgató kérésére.¹⁸

XXV. PARADOXONOK AZ OKTÁVAZONOSSÁG MEGÍTÉLÉSÉBEN

A *hangkvalitás* mibenlétének kutatásában szintén újabb felismerésekhez segített hozzá a DX7-II szintetizátor. Kollégám, Kósa Gábor zeneszerző saját tervezésű „KA” nevű hangrendszerének, (*különbségi* hangokon alapuló *arany metszés*-rendszerének), tanulmányozása közben az a hirtelen ötletem támadt, hogy szintetizálok egy olyan hangot, melynek spektrumában a részhangok mind *arany szext távolságban* fekszenek egymástól. (Az *arany szext* az a hangköz, amely az oktávot *arany metszés* pontján osztja ketté aszimmetrikusan.) Meglepődve tapasztaltam, hogy amikor Kósa Gábor rendszerében *ezzel a hanggal* kezdtem skálázni, *minden arany szext távolság elérésekor* olyanfajta benyomásom támadt, mintha a kiinduló hangmagasság *oktávjához* érkeztem volna. Felkeltette kíváncsiságomat ez a tapasztalás, és kísérletezgetni kezdtem a jól ismert tizenkét fokú hangolási rendszerben is olyan hangspektrumok szintetizálásával, melyek részhangjai, – ezúttal már a 12-fokú hangkészletbe illően, – azonos hangköz-távolságban fekszenek egymástól. Tapasztalataim hasonlóak voltak, noha nem minden hangköz esetében egyforma meggyőző erővel. A *kisnóna* és a *nagyszeptim* felépítésű hangspektrumokkal járó hangzások keltették legmeggyőzőbben azt a benyomást, hogy a *kiinduló hangkvalitás* a spektrumépítő hangköznek megfelelő távolságban tér vissza *oktáv benyomást* keltve, de valójában a *nagyszext*—*nagynóna* tartományba eső hangközök mind alkalmas spektrumépítő hangköznek bizonyultak e tekintetben.

E tapasztalatok alapján bizonyosodtam meg végleg abban, hogy a hagyományos zenei hangok körében azért érezzük az egymástól oktáv távolságra fekvő hangokat oly hasonlóknak, hogy azonos néven nevezve *azonos hangmagasság-osztályba tartozónak* tekintjük őket, mert egymáshoz viszonyítva *ezen hangspektrumában* van a legtöbb közös felhang. Szintetizálhatunk azonban olyan hangokat is, melyek *spektrumépítő hangközei* a *hangrendszer más hangközeiből* valók, például az eddig disszonánsnak ismert *szeptimekből* vagy *nónákból*, és ez esetben a *spektrumépítő hangköznek megfelelő hangtávolságú* skálafokok hangzanak együtt leginkább konszonánsan, ezek tekinthetők *azonos hangmagasság-osztályba tartozóknak*, mert ezek spektrumában fordul elő a legtöbb közös részhang. Ha pedig így van, akkor kutatásra váró kérdés, hogy az ilyen *áloktávokkal* tagolt hangkészletekben *hogyan szerveződnek* a hangok *rendszerre*. Hogyan szervezhetők *zenévé*? Hogyan észlelik az ilyen hangokat *abszolút hallású* muzsikusként? Milyen biztonsággal képesek beazonosítani a hangok abszolút hangmagasságát egymástól elszigetelve külön-külön, és milyen biztonsággal, ha a bejárt hangkészlet kontextusában hallgatják? A *zenévé szervezés* lehetőségeit „*Oktávparadoxonok*” című szerzeményemben többféle szintetikus spektrumú hanggal is kipróbáltam. Erre utalnak a tételeim: „*Kvintoktávok*”, „*Kisnóna-oktávok*”, „*Nagyszeptim-oktávok*”. Arra azonban, hogy *abszolút hallású* kérdeztettek válaszait *pszicho-akusztikai teszteknek* alávetve vizsgálhassam, még vagy húsz évet kellett várnom.¹⁹

¹⁸ Sajnos a kiállítás megnyitójára nem sikerült elkészülnöm, s így a megnyitón nem az én zeném hangzott, de két-három hét késéssel átadtam Farkas Mártának a mű hangfelvételét, és tudomásom szerint használták is zenémet háttérzeneként.

¹⁹ A 2003–2009 között Danczi Csabával közösen folytatott tesztelést éppen ezzel a céllal kezdtük, és reméljük, hogy folytatni is tudjuk legalább annyi ideig, hogy tudományos kérdéseink zömére statisztikailag értékelhető válaszmennyiséget kapjunk. Eddigi tesztjeink statisztikai eredményei megerősítik egyéni tapasztalásaimat. Valóban a *kisnóna*, a *nagyszeptim* és a *kisszeptim* spektrum-szerkezetű hangok a legalkalmasabbak a fül megtévesztésére. Válaszadóinknak különböző hangpárokat összehasonlítva kellett megjelölni, melyik hangpár

XXVI. KÖKÉNYESSY MIKLÓS
A KODÁLY ZOLTÁN ZENEMŰVÉSZETI SZAKKÖZÉPISKOLA ÉLÉN
(ÚJABB ESZKÖZÖK BESZERZÉSE, FAKULTATÍV FOGLALKOZÁSOK)

Debreceni szaktantermem eszközállományának tervezett bővítésére már csak Straky Tibor utódjának, *Kökényessy Miklós* igazgatóságának idején kerülhetett sor. Legfontosabb tanítási eszközöm itt is a DX7-II szintetizátor lett, melynek lehetőségei szerencsésen egészítették ki egymást a már évek óta használt SINTHI A.K.S. szintetizátor kínálta lehetőségekkel. Fontos Előrelépést jelentett az ATARI számítógép és a rajta futó **Notator** kottaíró és folyamatvezérlő program beszerzése is, amelyen a programmal szerkesztett kottát a számítógépről vezérelve digitális hangszereinken (szintetizátorunkon vagy samplerünkön) le lehetett játszani. A beszerzett eszközök egyaránt segítették a zenészerzés-tanítást és a modernzene-ismeret tárgy tanítását, noha a *hangelmélet témakör kiesése* miatt csak töredékes kihasználtsággal. Látogathatták viszont érdeklődő tanulóink a *szintetizátor* nevű fakultatív tárgyat, amelynek keretében elsősorban a DX7-II szintetizátor gyári hangprogramjaival ismerkedhettek meg, és a gombnyomással lehívott hangprogramok különféle módosítási lehetőségeiről is kaptak tájékoztatást.

Kökényessy igazgató úr támogatott minden olyan kezdeményezést, ami az *aktív muzsikálást* segítette, s így lehetőséget biztosított arra is, hogy „*zenei interpretáció*” tárgymegjelöléssel, heti egy óra időráfordítással fakultatív foglalkozásokat hirdessek. Több évtizedes zenepedagógiai tevékenységem folyamán állandó elégedetlenséggel töltött el az a tapasztalás, hogy diákjaink nem gyümölcsoztetik eléggé *zeneelméleti készségüket* az *aktív muzsikálásban*. Mind ezt annak tulajdonítottam, hogy zenepedagógiai gyakorlatunkban a *zenei készségfejlesztés* és *ismeretgazdagítás* teendői egymástól elkülönülten, külön tantárgyak keretében folytak. Nem folyt *integrált elméleti-gyakorlati* képzés még az erre legalkalmasabb *szolfézs* tantárgy keretében sem, mert a *készségfejlesztés* elsősorban a *pontosan lekottázott* zenei összefüggések megragadásával kapcsolatos készségek fejlesztésére összpontosított, (dallamlejegyzés, hangmagasságok intonálása), és nemigen fordított gondot a zenei összefüggésekben rejlő *zenei feszültségfolyamatok megformálásra*, a megformálás *miértjének tudatosítására*. Ez a tapasztalás sajnos *országos méretű* volt. Már a nyolcvanas évek közepe táján kezdeményeztem, hogy a zeneművészeti szakközépiskolák háromévente esedékes *országos szolfézsversenyein*, a már megfelelő zeneelméleti készséggel rendelkező, negyedik évfolyamos versenyzők olyan feladatot is kapjanak, amely által a *zeneértő muzsikálásban* való jártasságukról is számot adhatnak. A *feladat lényege* az volt, hogy a zsűritől egy rövid, a negyedik zeneelmélet-tantervi előírásoknak megfelelő zenei szemelvényt kapva, öt perc átnézési idő után, *muzikálisan megformált előadásban énekeljék el* a szemelvény dallamát, majd a szemelvény formai és harmóniai elemzésével egybekötve *indokolják* azt a *zenei interpretációt*, ahogy a dallamot elénekelték. A mű *elemzése* közben zongora is használható volt. Nem volt tilos a zongorahasználat a mű előadása közben sem, de a *zongoratudást a zsűri nem pontozhatta*, nem értékelhette. Lehangelő tapasztalat volt számomra, hogy a versenyzők

hangjait hallják oktáv viszonyúnak. A kisona spektrumszerkezetű hangok párjait tekintve 86% a kisonát minősítette oktávnak, és mindössze 8% hallotta oktávnak a valódi oktávot. A nagyszeptim szerkezetű hangpárok párjainál 80% hallotta oktávnak a nagyszeptimet és 14% a valódi oktávot. A kisszeptim spektrumszerkezetű hangok párjai esetében 67% tippelt a kisszeptimre és 22% a valódi oktávra. (Eredményünket 444 személy több mint 16000 tippje alapján kaptuk. A százalék-párok összege azért nem 100%, mert válaszadóink néha úgy találták, hogy a bemutatott hangpárok között nem volt oktáv.) A paradox oktávok az abszolút hallásúakat is megtréfálták. 36 *bizonyítottan abszolút* hallású válaszadó válaszai szinte ugyanígy oszlottak meg: A k9-spektrumú hangok párjainál 84%—8%, a n7-spektrumú hangokénál 80%—13%, k7-spektrumúakénál 63%—26% volt a megoszlás az áloktávok javára.

közül szinte senki sem értette meg a *feladat lényegét*. A feladatot szinte mindenki zenei műelemző feladatnak tekintette. A zenei megformálásra kevesen fordítottak gondot, az elemzés által való *előadói felfogás indoklására* pedig, szinte senki. A zongorahasználat lehetőségét is a legtöbben rosszul értelmezték. Nem a *műelemzés* szemléltetéséhez használták a zongorát, hanem a zenei szemelvény *előadásához*, amihez többnyire alig hallható formátlan énekféle hangon dűnnyögtek. A *zsűri* is inkább műelemzésnek tekintette a feladatot. Közbevetett kérdései általában a ténymegállapításokra vonatkoztak, szinte sohasem az előadás indoklására. A pontozásban is inkább a *műelemzés színvonala* látszott tükröződni, bár az *igazán szépen formált előadások* általában elnyerték a mindenkori zsűri szimpátiáját. Olyan versenyre viszont nem emlékszem, amelyen az elemzésért megítélt *különdíj indoklásában* a *műelemzés tanulságait levonó* meggyőzően szép és értő zenei megformálást méltányolta volna a zsűri.

A *zenei interpretáció* nevű fakultatív tárgy foglalkozásain lényegében ugyanarra törekedtem, mint a hetvenes évekbeli modernzenei csoportommal, vagyis annak megmutatására, hogy a különféle interpretációs megoldások *mit állítanak* az előadott művekről, és milyen érvek szólhatnak a választott előadási mód *mellett*, vagy *ellen*. Jelentős különbség volt azonban, hogy itt nem valamilyen fix létszámú, állandó összetételű csoporttal dolgoztam, hanem egy képlékeny, létszámában és összetételében alkalomról alkalomra változó, különböző hangszereken játszó, különböző hangszeres és elméleti készségű tanulókból összesereglett csoporttal. Az elemzésre és a zenedarabok interpretációelméleti szempontok szerinti előadására nem én javasoltam műveket, hanem maguk a diákok. Azok, akiknek hangszeres tanára támogatta a foglalkozásainkon való részvételt, többnyire olyan zeneművet választottak, amellyel főtárgy-óráikon is foglalkoztak. Akiknek főtárgy-tanára nem örült a külön foglalkozásoknak, azok többnyire maguk választottak valamilyen számukra kedves zenedarabot, amit saját szorgalomból tanultak meg. A foglalkozásokon mindig olyan szólisták vagy kamaracsoportok játszottak, akik maguk jelentkeztek. Voltak nagyon aktív tanulók, akik minden alkalommal játszottak, és mind zeneelméleti tájékozottságuk, mind hangszeres játéktudásuk megfelelő volt ahhoz, hogy *ugyanazt a tételt különböző interpretációs megoldásokban*, megvitatásra alkalmas színvonalon előjátsszák. (Többségük látogatta a modernzenei foglalkozásokat is, és volt, aki a zeneszerzés szakot is elvégezte második tanszakként. Ma már egyetemi végzettségű hangszeres művészeket tisztelhetünk bennük.) Voltak, akik csak akkor jelentkeztek, ha már úgy érezték, hogy magabiztosan a kezükben van a darab, és inkább azt várták, hogy az általuk kezdeményezett előadói felfogást csiszoljuk tovább. Voltak, akik sohasem jelentkeztek játékra, de alkalomról alkalomra megjelentek a foglalkozásokon, és érdeklődéssel figyeltek mindenre, ami az órán történt. Adódtak alkalmak, amikor *hangszeres tanárkollégák* is megtisztelték foglalkozásunkat, és vérmérsékletüktől függően vagy beleszóltak a vitákba, vagy csendben hospitáltak.

Engem, mint foglalkozásvezetőt, a résztvevők igen különböző tartalmú és fokú zeneelméleti készsége állított nehéz feladat elé. Az alacsonyabb évfolyamosok kedvéért néha alapfogalomként használatos zenei formatípusok szerkezetét is fel kellett vázolnom a táblára, de ha már ott volt, magasabb szintű interpretációs szempontok szemléltetésére is használhattam. Az elnagyolt hangnemi sémák helyébe utóbb beírhattam az éppen elemzett tétel részletesebb hangnemi térképét, az egyes formarészek finomabb tagolódását, a zenei feszültségeknek a zenei folyamatokban alakuló történéseit, a *feszültségeknek a hangnemjárástól* és más zenei paraméterektől (harmónia, dallam, ritmus) való *függését*. A mondottakat, ha kellett, az éppen *aktív előadók* kérésére *szemléltetni* is tudták. Megfigyeltethettem, hogyan segítheti vagy rombolhatja le a *dinamika*, az *agogika* vagy a *tempóválasztás*, (fúvós és vonós hangszerek esetében a *hangindítás* vagy a *hangvezetés*) bizonyos zenei összefüggések *meggyőzőbb* vagy *kevésbé meggyőző felmutatását*. Néha tisztáznom kellett olyan elméleti tudnivalókat is, melyek a szakközépiskolák számára előírt *zeneelméleti* tananyagban nem szerepeltek. Például: a *tengelyrendszer*, a *nem tercépítkezésű akkordok* alaphangja, a *tonalitás*-

képződés feltételei a különböző hangköz-szerkezetű hangrendszerekben. Erre főleg akkor volt szükség, amikor a diákok nem a barokk vagy klasszikus stíluskörből, hanem a *romantika* vagy a *korai modernzene* korszakából hoztak megtárgyalásra ajánlott zenedarabot.

XXVII. KÖKÉNYESSY MIKLÓS LEMONDÁSA — A MEGÜRESEDETT IGAZGATÓI ÁLLÁS MEGPÁLYÁZÁSA

A zenei interpretáció tárgyában való foglalkozásaimnak és több egyéb tanári teendőmnek is az vetett véget, hogy 1991-ben *Kökényessy igazgató* úr váratlanul lemondott igazgatói megbízatásáról. Megpályázván az iskolavezetési feladatok ellátására kiírt pályázatot, *én nyertem el a megüresedett állást.* Korábban sohasem törekedtem arra, hogy vezetői pozícióba kerüljek, a nyolcvanas évek közepe táján még tanszakvezetői megbízatásomról is lemondtam egy kiváló fiatal kolléganőm (Kéryné Mészáros Mária tanárnő) javára. Most viszont számos körülmény arra sarkallt, hogy pályázzak az igazgatói állásért. Felmérvén, hogy nyugdíj-jogosultságom korhatára belátható közelségbe került, meg kellett terveznem, hogy fokozatosan, minden törés nélkül engedhessem el tanítványaimat és tanulócsoportjaimat. Mint minden lelkiismeretes tanár, én is megengedhetetlennek éreztem, hogy éveken át célirányosan vezetett tanítványaimat a zenepedagógiából való hirtelen távozásommal éppen életük fontos sorsfordulója előtt hagyjam magukra, és tegyem ki előre nem látható hatásoknak. Az igazgatói állással járó órakedvezmény által viszont megvalósíthatónak láttam, hogy minden olyan tanítványomat és tanulócsoportomat, akikért-amelyekért fokozott felelősséggel tartozom, túlórában tanítva megtarthassam mind addig, amíg évfolyamuk szerint ki nem nőnek iskolánk képzési rendszeréből.

Úgy gondoltam, hogy a politikai rendszerváltást követően már inkább lesz lehetőségük az iskolavezetőknek figyelmüket teljes mértékben a szakmai vezetés teendőire összpontosítani, és nem kell attól tartaniuk, hogy valamilyen politikailag nem támogatott döntésükkel magukra vonhatják a felettes hatalom haragját. Számos olyan vezetői intézkedést terveztem, amivel, úgy véltem, fokozhatom az iskolánkban folyó oktató-nevelő munka eredményességét, javíthatom a különböző képzési formák egymást segítő hatását, eredményesen munkálkodhatok iskolánk eszközellátottságának korszerűsítésén, s talán előrelépést érhetek el abban is, amiért igazgató-elődeim is szakadatlanul küzdöttek, meggyőzni fenntartószervünket iskolaépületünk homlokzati felújításának halaszthatatlanságáról. Volt is, amit sikerült megvalósítanom, de sokkal több volt, amit nem.

XXVIII. TAPASZTALATOK, MEGLEPETÉSEK, INTÉZKEDÉSEK ÚJ MUNKAKÖRÖMBEN

Fenntartó szervünk az 1991/92 tanévtől kezdődően hirdette meg az igazgatói állást, de kinevezésem csak a második félévtől kezdődően történt meg. Megbízott igazgatóként *Szendery Ágnes* zongoratanárnő, a *parlando* olvasói által is jól ismert kolléganőnk látta el addig az iskolavezetési feladatokat. Alig két-három hónappal hivatalba lépésem után mindjárt egy *gazdasági ellenőrzés* záró tárgyalásán kellett részt vennem, ami még az előző háromévi gazdaságvezetést értékelte, de mint frissen hivatalba lépett intézményvezetőnek, nekem is alá kellett írnom a dokumentumokat. Meglepetésemre, felettes szervünk gazdasági osztályának vezetője egy *előre elkészített jegyzőkönyvet* vett elő a tárgyalás végén, ami a tárgyaláson elhangzottakból csak a *gazdasági ellenőr megállapításait* tartalmazta. Ma már világosan látom, hogy tiltakoznom kellett volna, tekintve azonban, hogy a gazdasági ellenőr csak apróbb hiányosságokat állapított meg, amit sem gazdaságvezetőnk, sem az első félév megbízott igazgatója nem vitatott, (a leköszönt igazgató jelen sem volt), én is aláírtam a jegyzőkönyvet. A tárgyalást követően *fenntartószervünk gazdasági irodavezetője* azzal a váratlan közléssel

lepett meg, hogy másnapról kezdődően iskolánk gazdaságvezetőjét *átveszik az önkormányzathoz*, és ezért sürgősen *gondoskodjak* új gazdaságvezetőről. Sok mindent terveztem hivatalba lépésem előtt, de azt, hogy új gazdaságvezetőt kell keresnem nem sokkal hivatalom elfoglalása után, biztos, hogy nem. Igazgatói pályázatomban éppen arra hivatkoztam, hogy iskolánk gazdaságvezetője nemcsak hogy biztos pénzügyi szakértelemmel rendelkezik, hanem évek óta iskolánk alkalmazottja, aki jól ismeri a nálunk folyó speciális képzés igényeit, s akire bizton rábízhatom magam mind addig, amíg intézményünk egyszemélyi felelős vezetőjeként magam is nagyobb gyakorlatot nem szerezek a pénzügyek áttekintésében. Hogy éppen ő lesz az, akinek segítségére már első pénzügyi intézkedéseimkor sem számíthatok, arra végképp nem gondoltam.²⁰

Szerencsére volt olyan gazdasági dolgozója iskolánknak, aki rendelkezett a gazdaságvezetés ellátásához szükséges végzettséggel, és bár vezetői tapasztalata nem volt még, rövid gondolkodási időt kapván el merete vállalni a megbízatást. Megbízta hát *Czére Miklósnét* a gazdaságvezetői teendők ellátásával. (Döntésemet a városi gazdaságvezetés is jóváhagyta.) Tekintve, hogy vezetői pozícióinkban mindketten *újoncok voltunk*, kényszerítőbb szükségét éreztem, hogy egyszemélyi felelős vezetőként mélyebben beletekintsek a gazdasági vezetés ügyeibe, a különböző rovatokon szereplő pénzügyi összegek elköltethetőségének feltételeibe, a költségvetés tervezésének különféle szempontjaiba. Hozzá kellett szoknom, hogy igazgatóként minden intézkedésem feltételeit *törvények* szabályozzák, és így, ki azelőtt sohasem voltam a paragrafusok embere, rákényszerültem, hogy a hatáskörömbbe eső törvények alkalmazásában *naprakész tájékozottságot* szerezzek. Hozzá kellett szoknom ahhoz is, hogy napról napra, hétről hétre, hónapról hónapra, évről évre szembesülök különféle előre nem várt, nem is sejtett problémákkal. A szomszédok panaszaival, diákjaink iskolán kívüli tevékenységének ügyeivel, a tantestületen belüli személyes problémákkal, a működésünket minden évben érintő tanerő-vándorlással, a zenei és közismereti tantestület közötti érdekvitákkal, másodállású tanáraink nem mindig szabályos óraellátási gyakorlatával, iskolánk diákokthonának igényeivel és gondjaival, fenntartószervünk váratlan pénzügyi vagy szakmai kezdeményezéseivel, a közoktatás országos hatályú törvényeinek módosulásaival, a szakképzés globális feltételeit szabályozó, de a zenei szakképzés sajátosságait figyelmen kívül hagyó törvényhozással. Ilyen körülmények között nemigen maradhatott időm, hogy a falaink közt folyó *oktató-nevelő munka* részleteire a tervezett koncentrálttsággal figyelhessek. Folyton folyvást a kínáló lehetőségek, a megnyílni látszó perspektívák, és a váratlan akadályok szövevényében gondolkodva kellett meghozni-tervezni intézkedéseimet.

Vezetési stratégiámat a következő szempontokra alapoztam: 1. szembenézni a változó világ új kihívásaival, és a tantestületet is bevonva stratégiai álláspontot alakítani ki az iskolánk intézményszintű működését célzó különféle átalakítási javaslatokkal szemben; 2. felmérni iskolánk belső működési feltételeinek állapotát, és az ezzel kapcsolatos intézkedések fontossági sorrendjét; 3. átgondolni, hogyan kapcsolódhatnánk be az 1996-ban esedékes millicentenáriumi világkiállítás rendezvényeibe, és hogyan hasznosíthatnók az ebben való részvételt iskolánk eszközállományának gazdagításában.

Fenntartószervünk némileg elébe is sietett ebbeli tájékozódásomnak azáltal, hogy *helyzetjelentést* kért körlevelében az általa fenntartott oktatási intézmények vezetőitől. Elküldte felülvizsgálat céljából az intézmények *alapító okiratát*, és bátorította intézményeit, hogy szükségleteiktől függően nyújtsanak be *pályázatot* az önkormányzat *támogatási alapjához*. Helyzetjelentésemben arról tájékoztattam a Kulturális és Oktatási Irodát, hogy intézményünk

²⁰ Szintén vele kapcsolatos meglepetésem, hogy mindjárt hivatalba lépésem első hetében, megkérdezésem nélkül lemondta a Parlando előfizetését. Amikor erről értesültem, és visszavonattam vele a lemondást, vitatkozott velem, hogy túl sok újságot járattunk, és közöttük ez a legkevésbé fontos. (Valóban elég sokféle ajtóterméket járattunk, de hogy éppen a zenepedagógiai folyóirat lemondásával kezdjük meg ritkításukat, amelynek saját intézményünk tanárai is rendszeres cikkírói?)

működési formáját tekintve, elhamarkodott lenne egy nagyobb mértékű szerkezetátalakítás. Nincs elég információnk az iskolarendszer országos átalakulásának kimeneteléről, nem mérhető fel, mely korosztályban várható nagyobb mértékű jelentkezési hullám, ezért *továbbra is a négyéves szakközépiskolai képzési rendszer*nél kívánunk maradni. Kértem azonban, hogy a szokásjogon meghonosodott *előkészítő és továbbképző* év igazgatói engedélyezésének lehetősége *alapító okiratunkban* is rögzítést nyerjen. Kértem továbbá, hogy a felnőtt korú, vagy közismereti tanulmányaikat más középiskolában folytató *szakmai tagozatos* tanulók zenei szakképzésének lehetősége szintén *alapfeladatként* kerüljön be az alapító okiratba. Bevétemtem alapító okiratunkba néhány nem alapfeladatszerű, alkalmilag végezhető tevékenységet is, mint például kiadói tevékenységre való feljogosítást. (Ekkor még nem sejtettem, hogy alapító okiratunkat évről évre, újra és újra elküldik felülvizsgáltatás céljából, és mindig újra írásba kell adnom, mi tartozik pedagógiai tevékenységünk alapfeladatai közé.)

Hangsúlyos szerepet kapott jelentésomban oktatásieszköz-állományunk, mindenek előtt *hangszer-állományunk elöregedettsége*, szemléltetőeszközeink *korszerűsítésének* szüksége, tantermeink *hangszigetelésének* megoldatlansága, *iskolánk homlokzatának* már-már életveszélyesen leromlott állapota. Összesen *hét pályázatot* küldtem el a támogatási alaphoz, melyeknek másolatát mind csatoltam helyzetjelentésemhez. *Vezetői tapasztalatlanságomra* vall, hogy *hét pályázatot* küldtem be. Hiába rangsoroltam gondjaink orvoslásának *sürgősségi sorrendjét*, hiába hangsúlyoztam kísérő levelemben, hogy azért juttatok el ennyiféle pályázatot a támogatási alaphoz, mert úgy hiszem, ezáltal elősegítem *a különböző ügyek sürgősségének és költségigényességének áttekintését*, elősegítem a kezdő támogatási összeg nagyságának és céljának meghatározását, az eredmény az volt, hogy *ennyiféle pályázatot nem tud* az alap támogatni.

A *tantestülettel való kapcsolatomat* tekintve hivatalba lépésem pillanatában úgy tapasztaltam, hogy mindenki bizalommal fordul hozzám, és így tekint igazgatóként való működésem elé. Mondom ezt *annak ellenére*, hogy a pályázás időszakában *hangos viták* híre jutott el hozzám hétről hétre. Hárman pályáztunk az igazgatói állásra, és némely kollégám olyan hangosan kampányolt, – ki mellettem, ki ellenem, – hogy szavazatuk kedvezményezettje a titkos szavazás ellenére sem maradhatott kétséges előttem. Mind ez azonban semmilyen tekintetben sem befolyásolta későbbi együttműködésünket. *Pályázó vetélytársaim* egykori tanítványaim voltak, (egyikük közelebről is, két-főtanszakos zeneszerzőként, két bemutató tanításom diák-részvevőjeként, másikuk csak érintőlegesen), és a velük való kapcsolat is mindvégig baráti maradt, mindketten az egykori tanárunknak kijáró tisztelettel viszonyultak hozzám. (Állítólag heves viták folytatódtak a *tantestületi szavazás eredményéről* az *önkormányzat képviselőtestületében* is. Hogy ott kik vitatkoztak és milyen alapon, nem tudhatom. Tudomásom szerint tantestületünkben senki sem volt tagja a képviselőtestületnek.) Lényeg ami lényeg, hivatalba lépésem idejére lecsengtek az előzetes viták. Hetente iskolavezetőségi értekezletet tartottam helyetteseim és a tanszakvezetők bevonásával, hetente ellátogattam diákokthonunkba, és szinte minden nap bekopogtatott hozzám egy-egy tanárkolléga személyes kihallgatást kérve, hogy szakmai munkájával kapcsolatos problémáiról, ötleteiről, vagy személyes gondjairól tájékoztasson.

Érződött, hogy van kezdeményezési hajlam a tantestületben és van szakmai önképzési készség is kezdeményezőbb szellemű tanárkollégáimban. Határozatot hoztunk a *heti ötórás nyelvvoktatás* bevezetéséről német, illetve angol nyelvben. Határoztunk az alapszintű *olaszoktatás* bevezetéséről is, ami addig csak az énekszakosoknak volt kötelező. Voltak, akik kapcsolódási lehetőségekre kerestek példákat a *zenei és a humán közismereti tárgyak* tanításában. Volt olyan zenetanár-kolléganő, aki rendszeresen bejárt hospitálni *modernzene-ismeret* óráimra, és bár ő maga sohasem volt tanítványom, vette a fáradságot, hogy átrágha magát az általam kimunkált tananyagon, és vállalkozott egy újonnan induló modernzenecsoport négy éven keresztül való vezetésére. Egy másik kollégám arra vállalkozott, hogy

áttanulmányozván szintetizátoraink működési elveit, átveszi tőlem a fakultatív tárgyként tanított *szintetizátor órákat*. *Tanári hangverseny-sorozat*ot is hirdettünk, és meghívóink belső címlapján alkalomról alkalomra emlékeztettük a városvezetést (na meg a szélesebb nyilvánosságot is), hogy iskolaépületünk külső homlokzatának tatarozása nem tűrhet további halasztást.

Természetesen *nem volt végig ilyen idilli* a kapcsolat köztem és a tantestület között. Jöttek nehezebb idők, és ami még „veszélyesebb”, jöttek „könnyebb” idők is, amikor felszínre kerültek kisebb-nagyobb feszültségek. Voltak értekezleteink, amikor annyira felforrósodott a hangulat, hogy már-már emlékeztetett a nagypolitika parlamenti vitáira. Sokszor észleltem, hogy van kisebb-nagyobb ellenzéke intézkedéseimnek, és azt is, hogy vannak támogatóim. Alapvető különbség volt azonban, hogy amíg a nagypolitikában mindig ugyanazok bírálják az éppen hatalmon levő kormányt, akármiről legyen is szó, és mindig ugyanazok védik a mundér becsületét, akármiről van is szó, addig a mi kis közösségünkben az ellentétes vélemények frontjai az ügyektől függően sokkal képlékenyebben formálódtak. Nem tudok olyan kollégáról, aki mindig csak negatívan vagy mindig csak pozitívan ítélte volna meg intézkedéseimet.

Az első nagyobb indulati hullám égy nem várt *fizetés-emelés kapcsán* csapott magasba. Alig hivatalba lépésemet követően kezembe került a szakszervezetnek egy megyei felmérése, amelyből megdöbbenésemre azt olvashattam ki, hogy a tanári fizetések átlagát tekintve *Hajdú-Bihar megye összes nevelési-oktatási intézménye* közül az *utolsó előtti* helyen állunk.²¹ Természetesen azonnal felhívtam fenntartószervünk figyelmét erre a *méltánytalanságra*, aminek nyomán, ha nem is azonnal, de még egy év eltelte előtt kaptunk egy kevéske összeget *bérkeret-kiegészítésre*. Tantestületünk, amely zokszó nélkül tűrte éveken át, hogy megalázóan alacsony fizetésért dolgozik, e kis összegű béremelés kapcsán dühös emberek gyülekezetévé vált. Mindenki úgy érezte, hogy neki nagyobb mértékű emelés járt volna. A legnagyobb felháborodást azonban az váltotta ki, hogy a csekélyke keretösszegből a másodállású tanárok is részesedtek. Bizonyos szempontból érthető is volt e felháborodás, mert a másodállású tanárok, egyéb elfoglaltságaikra hivatkozva nem mindig vettek részt olyan *nem tanítási* teendők intézésében, ami a főállású tanároknak munkaköri kötelesség. Másfelől viszont az *ő munkájuk is nélkülözhetetlen* volt intézményi *alapfeladataink* ellátásában, és rájuk nézve is méltánytalan volt a megalázóan alacsony fizetés, különös tekintettel arra, hogy *egyetemi színvonalon* végzett munkájukkal iskolánk jó hírének Kovácsai is voltak. Banális tényismertetés, hogy az elkövetkező években fel-felkorbácsolódó indulati hullámok is szinte mindig pénzügyek körül csapdostak, a legszomorúbb azonban, hogy gyakran nagyon kis összegű pénzek kapcsán tört ki a vihar. (Pl. havi 100 Ft. szülői hozzájárulás kérése miatt hangszerünk karbantartásához, amit a szülők nem elleneztek, tantestületünk tagjai viszont annál hevesebben. Máskor, egy a *kollégiumunkban tartott* tantestületi értekezőlet miatt forrt fel az indulat, mert az odautazáshoz nem mindenkinek volt villamosbérlete.)

Pénzzel kapcsolatos probléma volt *eszköz-parkunk* bővítésének kérdése is. Igazgatói intézkedéseim kezdeti időszakában, előző évi pénzmaradványunk terhére, vettem az iskolával néhány *CD-lejátszót*, ami újdonság volt akkor a bakelit lemezek korszakában. Örültek is a zeneirodalom-tanárok, noha nemigen tudták még használni, mert nem voltak még CD-lemezeink. Ennek kapcsán is kaptam bíráló megjegyzéseket néhány kollégámtól, amiért olyasmire költöttem az iskola pénzét, ami, úgy mond, még nélkülözhető lenne. Igazgatóként azonban mégis azt kellett megtapasztalnom, hogy ami szükséges, annak megvételét nem szabad sokáig halogatni, ha van rá lehetőség. Eszköz-beszerzési terveim már az 1992-es költségvetési évben akadályba ütköztek, mert fenntartószervünk *megtiltotta* intézményeinek, hogy *költségvetési pénzből* *eszközt* vásároljanak. Mi több! Ez a rendelkezés évente ismétlődve megújult. Tervezni sem szabadott eszköz-beszerzési kiadást költségvetésünkben. Érdekes

²¹ Csupán a debreceni úttörőház dolgozóinak átlagfizetése maradt el a mieinkétől, és mint utólag megtudtam, az úttörőház, a szakszervezeti felmérés idején, közös gazdaságvezetés alatt működött a mi intézményünkkel.

ellentmondása volt az elveknek és a gyakorlatnak, hogy miközben az elvek az *infrastruktúra* fejlesztésének fontosságát hangsúlyozták, addig a gyakorlati intézkedések éppen ezt gátolták. (Érdekes volt a párhuzam is a korábbi szocialista gazdaságban tapasztaltakkal, ahol az *ideológia* a *termelőerők* fejlettségi szintjének meghatározó fontosságát hangsúlyozta a *termelési viszonyok fejlettségére* nézve, ám a *politika* akkor is a termelőerőkre fordítható pénzen spórolt leginkább.) Ilyen körülmények között egyetlen lehetőségül az maradt számunkra, hogy *pályázzassunk*. Igazgatói működésem idejének jelentős része azzal telt el, hogy pályázatokat fogalmaztam meg a *Sanszban* és a *Pályázatfigyelőben* talált kiírások alapján. Sajnos itt sem volt könnyű céljainkat támogató pályázási lehetőséget találni, mert a legtöbb kiírás eleve kizárta eszközök beszerzésének támogatását. Szerencsére mind ennek ellenére voltak sikeres pályázataink minden évben. Olykor-olykor eszköz-beszerzésre fordítható, nagyobb összeget is nyertünk különböző pénzalapoktól, főként a *Szakképzési Alaptól*.

Egyike volt fő törekvéseimnek, hogy szereljünk fel végre egy *iskolánk hírnevéhez méltó minőségű hangosító stúdiót*, Kodály nevét viselő gyönyörű hangversenytermünk kiszolgálására. Professzionális igényeket kielégítő hangfelvételi és hangosítási lánc beszerzését terveztem *főállású stúdiókezelő* foglalkoztatásával, aki a mellett, hogy méltó gazdája lehetne a hangstúdióknak, többféle szempontból segíthetné az iskolában folyó pedagógiai munkát. Stúdióink korszerűsítését a *közelgő millecentenárium* is sürgette, mert mint említettem, komolyan terveztük, hogy 1996-ban részt vállalunk a *világkiállítás* kulturális programjaiban. Szerencsés találkozás volt, hogy egykori zeneszerző tanítványom, *Hauck Mátyás*, — az első olyan szakközépiskolai diák az országban, aki elektronikus zenében teljesítette szakmai érettségi vizsgájának gyakorlati feladatát — a *hangtechnika* terén tökéletesítette zenei képzettségét, és kérésemre elvállalta iskolánkban a *főállású* megbízatást. Nem volt könnyű kigazdálkodni a teljes státuszt lefedő bérösszeget számára, de megérte. Sok segítséget kaptam tőle a *Kodály Termet* kiszolgáló stúdió megtervezésében és az eszközök beszerzésében.

XXIX. TERVEK AZ 1996-ÉVI VILÁGKIÁLLÍTÁSON VALÓ RÉSZVÉTELRE — A DEBRECENI ZENEOKTATÁSI INTÉZMÉNYEK KÖZÖS PÁLYÁZATA

A világkiállítás *vidéki kiegészítő rendezvényeibe* való bekapcsolódásunk lehetőségeit a *három debreceni zeneoktatási intézmény* közös akciótervének keretében képzeltük el. Az 1992/93 tanév kezdetén a három intézmény igazgatói, *Duffek Mihály* a LFZF Debreceni Konzervatóriumának frissen hivatalba lépett tagozatvezetője, *Fekete Ferenc* a Simonffy Emil Zeneiskola igazgatója, és *jómagam*, teljes egyetértésben úgy döntöttünk, hogy közös tervezettel pályázunk a kiegészítő rendezvények sorába való felvételért. A pályázatot eredetileg kétfordulósra hirdették, az első fordulóban a részvételre jogosultak listájára való felvétel volt a tét, míg a második fordulóban lehetett pályázni a konkrét programtervbe való felvételért, valamint az ehhez szükséges anyagi, erkölcsi, és kapcsolatlétesítési támogatások elnyeréséért. Minthogy a három zeneoktatási intézmény közül, a mi iskolánk volt az olyan legmagasabb rangú intézmény, amelynek *Debrecen MJ Város Önkormányzata* volt a fenntartószerve, úgy határoztunk, hogy az első fordulóra a *Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskola* nevén adjuk be közös pályázatunkat, és ha ebben sikerrel járunk, kezdeményezni fogjuk egy közös alapítvány létrehozását is pénzügyeink független kezelése érdekében. A praktikus okok azt kívánták, hogy igazgató társaim engem bízzanak meg közös ügyünk képviselésével, és minden olyan ügyben való intézkedéssel, amiben a három intézmény igazgatói egyetértettek.

Világkiállítási bejelentkezésként *szakmai jellegű kulturális rendezvény-sorozat* lebonyolítására nyújtottunk be pályázatot, melynek keretében a magyar zeneoktatás rendszerét, módszereit, eredményeit terveztük bemutatni, és a gyakorlatban alkalmazni. Bizonyítani kívántuk azt is, hogy a magyar zeneoktatás nemcsak gazdag hagyományokkal rendelkezik, hanem lépést tart a világban végbemenő változásokkal és ebben sem marad el a

világ színvonalától. Rendezvénysorozatunknak a "*Hagyományok és új törekvések a magyar zeneoktatásban*" címet adtuk. Tekintve, hogy rendezvénysorozatunkkal nemcsak a szűkebb szakmának kívántunk bemutatkozni, hanem élményt adó programokat terveztünk a látogatók szélesebb köre számára is, *mottóul* a következő jelmondatot választottuk: „*Kommunikációval a jobb zeneoktatásért - zenei kommunikációval egy jobb világért!*” Ezzel lényegében a millezcentenárium viláagiállítás alapeszméjéhez csatlakoztunk.

Rendezvényeinket egy *tíznapos főrendezvény-sor* és két rövidebb *szárnyrendezvény-sor* formájában terveztük lebonyolítani. *Főrendezvény-programunkat* a *nyári hónapokra* ütemezve javasoltuk a Világkiállítási Programirodával történő időegyeztetés függvényében megvalósítani, *szárnyrendezvényeinket* pedig az 1995/96 tanév *vizsgaidőszakában előrendezvénysorként*, illetve az 1996/97 tanév *első félévében utórendezvénysorként*. Rendezvényeinken zenepedagógusoknak szánt szakmai találkozásokat, valamint diákoknak amatőröknek és más érdeklődőknek szánt, zenei táborral is egybeköthető szakmai foglalkozásokat terveztünk. Pályázatunkban *hozzávetőleges tervet* közöltünk, hogy mikor mire kívánunk nagyobb hangsúlyt fektetni. A leggazdagabb programot természetesen főrendezvénysorozatunkban kínáltuk. Előrendezvénysorozatunkban főleg a hangszeres vizsgák látogatásában feltételeztünk szélesebb körű érdeklődést, utórendezvénysorozatunkban, az intézményeinkben folyó pedagógiai munka bemutatása kapcsán külföldi testvériskoláink szakmai látogatására is számítottunk.

Tartalmilag széles választékot kínáltunk: Közös muzsikálást, énekkari, zenekari, és kamarazenei foglalkozásokat. Művésztanáraink és diákjaink bemutatkozó hangversenyeit. A magyar népzene ápolásának intézményeinkben élő formáit. Mesterkurzust. Hangszeres és vokális foglalkozásokat. Elektronikuszenei és komputerzenei foglalkozásokat. Integrált művészeti nevelést és gyakorlat-orientált zeneelméleti foglalkozásokat. Pszicho-akusztikai stúdiumokat. Hangszer-akusztikai és teremakusztikai előadásokat. Zenepszichológiai, zeneszemiotikai és általában a zenei kommunikáció problémáit tárgyaló előadásokat. A különböző kultúrák egymásra-hatásának kérdéseit elemző beszélgetéseket. *Pályázatunkban* hozzávetőlegesen körvonalaztuk, hogy a különböző tematikájú foglalkozásokra mely napszakokban (délelőtt, délután vagy este) kerülhetne sor. A tervezett témákat tekintve mihez vannak helybeli szakértőink. Mihez szeretnénk vendégművészeket vagy vendégelőadókat, főleg Debrecenből elszármazott szaktekintélyeket meghívni. Mihez van meg a szükséges infrastruktúra. Mi az, aminek feljavításához, beszerzéséhez vagy megvalósításához támogatásra lenne szükségünk.

Miután bejelentkezésünket a *Világkiállítási Pályázati Bizottság* első fokon *nyilvántartásba vette*, második fokon már egy részletesebben kidolgozott tervvel, kellett pályáznunk. Részletesen ki kellett fejtenünk, hogyan kapcsolódunk a világkiállítás *alapeszméjéhez*, azaz a *kommunikációhoz*. Fel kellett sorolnunk a lebonyolításhoz igénybe vehető *eszközöket*, (helyiségeinket, létesítményeinket), a szükséges *személyi feltételeket*, a látogatók számára nyújtható *szolgáltatások választékát*, rendezvényünk várható *közönségét*, a rendezvény megvalósításának *időütemezését*. Körvonalaznunk kellett a megvalósítás *térségi-területfejlesztési és környezeti hatásait*. Nem végleges, de napról napra, (napszakról napszakra) kidolgozott *programtervezetet* kellett készítenünk, költségbecsléssel. Részletesen kimunkált *finanszírozási tervet* kellett készítenünk, külön kimutatva a várható működési költségeket, a tatarozási-felújítási költségeket, a modernizálási, infrastruktúra-teremtési költségeket, az 1996-os rendezvények közvetlen kiadásait, a rendezvények sikeres lebonyolításához szükséges előkészítés költségeit. Kalkulációt kellett készítenünk várható bevételeinkről, lehetséges pénzforrásainkról, az induláshoz szükséges alaptőkéről, és ismertetnünk kellett, hogy *milyen szervezeti rendszerben* tervezzük lebonyolítani rendezvény-sorozatunkat.

Mind ezt az 1993-as év első három hónapjában elkészítettük. Hasznos tanácsokat kaptunk Hajdú-Bihar Megye Expo-ügyekben illetékes *köztársasági megbízottjától*, valamint a *Cívis Expo Klub* rendezvényeinek illetékes budapesti vendéglőadótól. Kalkulációinkat az 1993-ban érvényes árak, szolgáltatási költségek és előadói tiszteletdíjak alapján végeztük el. Jeleztük, hogy pénzügyeinket egy külön erre a célra létrehozandó, meghatározott ideig működtethető *alapítvány számlájáról* kívánjuk intézni, melynek létesítésére szülők vállalkoznak. Amint tervezetünket az EXPO hivatalosan jegyzett kiegészítő rendezvényei között tudhatjuk, alapítványunkat a bíróságon is azonnal bejegyeztetjük. Kimutattuk mind azt, aminek kimutatását elvárták tőlünk, és csatoltuk pályázatunkhoz a *Kulturális és Oktatási Iroda* vezetőjének elvi állásfoglalását is: **".....- a felújítási, korszerűsítési, bővítési és beszerzési igények prioritásainak kimunkálása után és az önkormányzati bizottságok támogató állásfoglalásának birtokában - arra törekszünk, hogy megteremtsük a folyamatos, arányos fejlesztés feltételeit a zeneiskola és a szakközépiskola esetében. | A nem önkormányzati fenntartású főiskola tekintetében városi pályázati forrásból történő támogatást tartunk elképzelhetőnek."** Természetesen hangsúlyoztuk azt is, hogy tervezett koncepciónk csak a *Világkiállítási Alap* hathatós támogatásával valósítható meg abban a komplex formában, ahogy pályázatunkban körvonalaztuk. A *Világkiállítási és a Hozzákapcsolódó Fejlesztési Alapról szóló 1992 évi LXXXII. törvény 10. paragrafusára* hivatkozva, mely kiemelt célként határozta meg a Világkiállítási Tanács által elismert elő-, utó- és kiegészítő rendezvények *infrastruktúrájának* megvalósítását, *tízmillió forint nagyságrendű* támogatás megítélését kértük a Világkiállítási Pályázati Bizottság kuratóriumától, különös tekintettel infrastrukturális beruházásainkra, és hangsúlyozottan arra, hogy a magyar zeneoktatás rangjához méltó, *computerizált hangstúdiót* létesíthessünk intézményeinkben. Pályázatunk címodalára helyeztük rendezvényünk *emblémáját, három hangszert*, amelyek a hangszerek három főcsoportját képviselték, kifejezve zenei rendezvényünk profilját, és jelképezve a *három zeneoktatási intézmény együttműködését*. Az időpont és a helyszín megjelenítése az *aktualitásra* utalt. Emblémánk a pályázat címmegjelölésével együtt adott teljes körű információt az általunk tervezett eseménysorozatról: „HAGYOMÁNYOK ÉS ÚJ TÖREKVÉSEK A MAGYAR ZENEOKTATÁSBAN”. A tervezés *Duffek Mihály* munkája volt. *Hangzó jelképként* saját szerzeményemet, egy rövid, *három trombitára komponált fanfárt* mellékelünk a pályázathoz.

XXX. PÁLYÁZATUNK MINŐSÍTÉSE — A VILÁGKIÁLLÍTÁSI TANÁCS SZEMPONTJAI

Pályázatunk fogadtatásáról már a döntést megelőzően is kedvező híreket kaptunk a megyei köztársasági megbízottól, aki személyesen is támogatta ügyünket Budapesten. *Ambivalens érzelmeket* ébresztett azonban bennünk az a hír, hogy a pályázatok nyertesei csak *utólag*, a rendezvények befejeztével juthatnak hozzá a kuratórium által számukra megítélt pénzösszegekhez, és erre előzetes *szerződést kell kötni*. Zeneoktatási intézményeink költségvetési intézmények! Hogyan tudnánk megelőlegezni több millió forint összegű kiadásokat?

Az idő multával a hírek egyre konkrétabbá váltak. 1994 február 1-én a *Világkiállítási Tanács titkára* látogatott a debreceni Cívis Expo Klubba. Előadásában kitért a régiókból érkezett pályázatokra is, és *a miénket a két legjobb pályázat egyikeként* emelte ki. A beszélgetés folyamán nehezményeztem, hogy a Világkiállítási Programiroda túlzottan kemény feltételek mellett akar szerződést kötni. Tételesen sorolja a rendezvényre szerződést kötő fél kötelességeit, míg a programiroda kötelezettségeit csak elnagyoltan körvonalazza, és *teljesen megfoghatatlan, mire terjed az utólagos finanszírozás ígérete*. Mi az az "erkölcsi és/vagy anyagi elismerés" aminek odaítélésére a "megfelelő színvonalon és sikeresen lebonyolított

rendezvény" megvalósítója számíthat? A szerződés-tervezet még csak nagyságrendet sem sejtet! Emlékeztettem a titkár urat, hogy *pályázatunkban a finansziális támogatás függvényében taglaltuk*, milyen támogatás mellett milyen rendezvény lebonyolítására tudunk vállalkozni. Költségvetési intézmények lévén, *hitelt* csak az esetben vehetünk fel, *ha van, aki kezességet vállal értünk*; (tegyük fel, az önkormányzat, talán valaki szponzor, esetleg a Szakképzési Alap, vagy a Felsőoktatás-fejlesztési Alap). *Ki vállal azonban kezességet*, ha a szerződésből *nem derül ki, mekkora összegért* kell kezességet vállalni, és *mik azok a konkrét feltételek*, amelyek teljesülése esetén a Világkiállítási Tanács utólagos finanszírozással garantálja a felvett hitel visszafizethetőségét? Kereken megmondtam, nem kötünk szerződést, ha az nem fekteti le egyértelműen, mennyi pénzért mit kell nyújtanunk. Nem hagytam kétséget a felől sem, hogy akkor látjuk értelmét erőfeszítéseinknek, ha rendezvényünk megszervezését zenepedagógiai célú *utóhasznosításra alkalmas eszközök beszerzésével* tudjuk összekötni.

A Világkiállítási Tanács titkára elismerte, hogy a programiroda által készített szerződéstervezet egyoldalúan kemény a rendező féllel szemben. Tájékoztatása szerint a *kikötések szigorúságán nem kívánnak változtatni*, de a programirodának valóban meg kell találnia a módját, hogy a szerződés olyan formát öltön, melyben a *programiroda kötelezettségei a rendező féllel történő megállapodás alapján világos megfogalmazást nyernek*. Hogy az utólagos finanszírozás összege milyen nagyságrendű lehet, arra most még nem tudott válaszolni, de azzal már most is bízott, hogy ez az összeg az *anyagforrások ismert szűkössége dacára sem lesz kevés*. Állítólag február közepén lesz Budapesten egy döntőfontosságú értekezlet.

XXXI. A VILÁGKIÁLLÍTÁSI PÁLYÁZATI BIZOTTSÁG DÖNTÉSE TÁMOGATÁSKÉRÉS AZ ÖNKORMÁNYZATTÓL – SZPONZOROK KERESÉSE – DEBRECENI ZENEOKTATÁSI INTÉZMÉNYEKEL A VILÁGKIÁLLÍTÁSÉRT ALAPÍTVÁNY

Végül is *kilencmillió forint* összegű juttatást helyezett kilátásba a pályázati bizottság kuratóriuma a debreceni zeneoktatási intézmények közös rendezvényének támogatására, amennyiben *ennek megfelelő szerződést* tudunk kötni. Leginkább a *számítógépes hangstúdiók* létesítését minősítették támogatandónak, de a szerződéskötéstől függően az összeg más kiadások fedezeteként is tervezhető volt. A szerződéskötésre jogosító döntést követően, azonnal intézkedtünk a *pénzügyeink közös kezelésére létesítendő alapítvány* alapító okiratának elkészíttetése és bejegyeztetése ügyében. Az alapító szülők, **BOGÁTI VÁLLALKOZÁS KFT.** és **Dr. Szabó Antal** közjegyző, **220000 Ft.** kezdő vagyonnal hozták létre "DEBRECENI ZENEOKTATÁSI INTÉZMÉNYEKEL A VILÁGKIÁLLÍTÁSÉRT" nevű alapítványukat. A *kuratórium tagjai* a három zeneoktatási intézmény igazgatói lettek, a *könyvelés* és a gazdasági ügyintézés feladatát iskolánk egyik erre képezett alkalmazottja vállalta. Megbízatusunkat mind a négyen társadalmi munkában vállaltuk.

Azáltal, hogy rendezvénytervünket a Világkiállítási Pályázati Bizottság kuratóriuma szerződéskötésre érdemesnek minősítette, megnövekedett eséllyel számíthattunk újabb támogatókra. Mindenek előtt *Debrecen MJ Város önkormányzatának* vezető tisztségviselőit tájékoztattuk az örömhírről, hogy lehetőséget kaptunk szerződést kötni a Világkiállítási Programirodával, és megköszöntük a Kulturális és Oktatási iroda vezetőjének elvi állásfoglalását, mely szintén hozzájárult pályázatunk komolyan vételéhez. Tájékoztatásunkat és köszönetünket *több helyre címezve is elküldtük*, így a polgármesternek, a különböző irodáknak, szakbizottságoknak és más tisztségviselőknek. Kértük, hogy „a *prioritások felőli önkormányzati döntések* előkészítésének és meghozásának munkáiban, továbbá a *városi pályázatok* elbírálására vonatkozó *prioritások* kimunkálásában a debreceni zeneoktatás ügye országos rangjához és a nagy nemzetközi bemutatkozáshoz méltó támogatást kapjon, *különös figyelemmel épületeink felújításának, infrastrukturális adottságaink feljavításának*

szükségeire”. Kértük továbbá, hogy a városi forrásokból való *finansziális támogatáson túlmenően*, igénybe vehessük az önkormányzat segítő együttműködését abban is, hogy „*az elfogadott pályázatok megvalósítóit megillető alapokat, céltámogatást, esetleg kamatmentes hitelt, a Világkiállítási Alapról szóló törvény biztosította lehetőségekkel élve, mielőbb igényelhessük*”. Tájékoztattuk terveinkről és ebben való jogállásunkról a *Művelődési és Köznevelési Minisztérium* illetékes szerveit, valamint a frissen létrehozott Nemzeti Kulturális Alap vezetését is.

Világkiállítási terveink illetékes ügyvivőjeként további szponzorokkal is kerestem a kapcsolatteremtés lehetőségeit. Több kereskedelmi szervtől és alapítványtól is kaptunk támogatási *szándéknyilatkozatot*. Az *INTERMUSICA LTD* törökbálinti központjának ügyvezető igazgatója, valamint az *Apple Computer inc.* disztriburaként tevékenykedő *Graphisoft Kereskedelmi kft* oktatási menedzsere kedvezményes hangszer- illetve szoftverbeszerzési árakat helyeztek kilátásba. A *Magyar Komputerezenei Alapítvány* (HCMF) ügyvezető igazgatója, *Szigetvári Andrea* hangmérnök, akivel már a Zenetudományi Intézet interdiszciplináris kutatócsoportjában is tagtársak voltunk, szakértelemmel illetve *szakértelem-közvetítéssel* való segítséget ígért. Komoly *pénzbeli támogatás elnyerhetőségére* kaptam útmutatást az *Országos Játék Alap* titkárságán. Úgy tájékoztattak, hogy noha beruházást nem támogatnak, 2–3 millió forintértéknél eszköz beszerzése még *nem minősül beruházásnak*, és nincs akadálya, hogy a három zeneoktatási intézmény a *közös rendezvényre hivatkozva külön-külön pályázzon*. (A pályázási díj intézményenként 2000 forint lenne.) Ígéretes volt, hogy a *Cívis Expo Klubban* megkeresett a *TURINFORM* képviselője, és kollégiumaink fogadókészsége felől kért részletesebb információt, s még inkább az, hogy a *Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat* javaslatára a világkiállítás *főszponzora*, a *Coca Cola Amatil* felajánlotta támogatását termékeinek *forgalmazása vagy reklámozása* fejében.

XXXII. MINDENNAPI ÜGYEINK SIKEREINK ÉS GONDJAINK

Iskolánk természetesen a világkiállítási előkészületektől függetlenül is élte a maga szabályozott életét napi gondjai és sikerei mentén. Már hivatalba lépésem első hónapjaiban, (még világkiállítási szervezkedéseink megkezdése előtt) az a veszély fenyegetett, hogy *elveszítjük diákotthonunkat*. Nagy vesztesége lett volna ez iskolánknak, mert ennek köszönhetjük, hogy az egész ország területéről, sőt még külföldről is, fogadni tudtunk hozzánk jelentkező diákokat. Kollégiumunk alapépületét, (egy tágas villaépületet a Debreceni Nagyerdő közelében), még *Gulyás György* igazgató szerezte meg iskolánknak valamikor az ötvenes/hatvanas évek fordulóján. Később, már *Straky Tibor* igazgatósága idején, az épület kiegészült egy nagyobb, emeletes épületrésszel. A politikai rendszerváltást követően azonban, valaki kártérítési igénybejelentéssel követelte vissza az épületet, sőt, állítólag már be is kebelezték számára. Szerencsénkre, az épület papírjai rendben voltak, és kollégiumvezetőnk igazolni tudta, hogy iskolánk jogszerűen jutott az épület használatához. Ezzel szemben a „visszakövetelő” nem tudta igazolni, hogy valaha is köze lett volna az épülethez. Ennek is köszönhetjük, hogy vonzó rendezvényprogramot tudtunk tervezni a világkiállításra.

Az 1992/93 tanév első félévében, világkiállítási terveink szövögetése mellett már egy sokkal sürgősebb rendezvény megszervezésének előkészületeivel is foglalkoznunk kellett. 1993 tavaszán volt ideje a háromévente esedékes országos *szolfézs- és népdaléneklési verseny* megrendezésének, melyeknek hagyományosan a debreceni zeneoktatási intézmények (a szakközépiskola és a zeneiskola) voltak a gazdái. Jóllehet ennek finanszírozási csatornái, és lebonyolítási formái már hagyományosan ismertek voltak, bőven akadt munka a *háromévente növekvő költségigények felmérése*, a városi, megyei és országos támogatások ismételt elnyerése, a versenykiírások és a részvételi feltételek országos szétküldése ügyében. A versenyen való részvételben szintén mindhárom debreceni zeneoktatási intézmény érdekelt

volt, mivelhogy a konzervatóriumnak is voltak zeneiskolás korú és szakközép-iskolás korú diákjai. (Természetesen nemcsak a szolfézs- és népdaléneklési versenyekre való felkészülés jelentett célfeladatot diákjainknak és felkészítő tanáraiknak, hanem a békéstarhosi zongoraversenyen, a szombathelyi hegedűversenyen, a kecskeméti gordonkaversenyen, és a miskolci rézfúvósversenyen való részvétel is. Ezek megszervezése azonban már nem a mi gondunk volt.)

Napi teendőinket nemcsak az sokszorozta meg, hogy a költségvetésből való eszköz-beszerzés letiltása miatt *állandó pályázatírásra* kényszerültünk, hanem az is, hogy a „nyertes” pályázatokon többnyire csak *töredékét nyertük meg* a pályázott pénzösszegnek, és ilyenkor a pályázattal mindig le kellett levelezni, *mire költhetjük el* a számunkra megítélt pénzt. (Például, mit vásárolhatunk a megnyert *ötvenezer* forintért, amivel egy *ötszázezer* forintértékű marimba megvásárlását támogatták.) Ha mind ez megtörtént, többnyire saját pénzkeretünkől megelőlegezve kellett megvásárolnunk a megvételre engedélyezett eszközt, és számlával kellett igazolnunk megvételét. Amennyiben ez az eszköz, csak keményvalutáért volt beszerezhető, újra fel kellett becsülnünk a beszerezendő eszköz forintértékét. (Ami természetesen szintén pénzbe került.) Ha történetesen a pályázattal pénzalap a Szakképzési Alap volt, akkor ezt *két különböző minisztériummal* is egyeztetni kellett. (Munkaügyi Minisztérium, Művelődési és Közoktatási Minisztérium.)

XXXIII. A KÖZALKALMAZOTTI TÖRVÉNY HATÁLYBA LÉPÉSE — ROSSZAT SEJTETŐ PERSPEKTÍVÁK

Mind ez, a sok velejáró intézkedés mellett is, *rutinfeladat* volt. Nem volt viszont rutinfeladat az a sokféle tennivaló, amit a működési feltételeinket módosító 1992 évi majd az 1993 évi törvények zúdítottak a nyakunkba. A *Közalkalmazottak Jogállásáról Szóló 1992 évi XXXIII. Törvény* olyan új bértáblával szabályozta a különböző végzettségű alkalmazottak havi illetményének minimumát, ami gyökeresen eltért szocializmus évtizedeiben kikristályosodott bérezési gyakorlattól. Első olvasatra örömmel fogadtuk, hogy végre egy bértábla, amely *méltóképpen díjazza a szellemi munkát*, s ezen belül a pedagógusok munkáját is, de már első olvasatra látszott, hogy a bérminimumok közti szokatlanul nagy különbségek bérfeszültségekhez vezetnek. Örültem annak, hogy az új bértábla alapján *kötelező lesz pedagógusalkalmazottaink gyalázatosan alacsony bérszintjének az általános szinthez való felzárkóztatása*. Méltánytalannak találtam viszont, hogy ügyviteli alkalmazottaink, (kiváltképp a gazdasági ügyek intézői, akik gyakran *elszámolhatatlan többletmunkát* vállalva voltak csak képesek teljesíteni nagy felelősséggel járó feladataikat), vagy akár fizikai dolgozóink is, régi bérüknél maradnak, miközben egy-egy magasabb képesítésű alkalmazott-társuk illetménye akár két és félszeresére is növekedhet. Nagynak éreztem a különbséget az *egyetemi* és a *főiskolai* végzettségű *pedagógusok* bérminimuma között is. A mi intézményünkben csak olyan pedagógusokat alkalmaztunk *főiskolai* végzettséggel, akiknek szaktárgyában nem létezett — vagy kinevezésük idején még nem létezett — egyetemi szintű képzés, munkájuk színvonala viszont méltó volt az országos elvárásokhoz. Az új bértábla érzéktelenül rendezett át olyan illetmény-viszonyokat, amelyek hosszú évek folyamán alakultak ki az eltöltött munkaviszony, a munka eredményessége, sokoldalúsága és a személyek kezdeményező aktivitása alapján.

Az igazi megpróbáltatást azonban az úgynevezett „*F fizetési osztály*” okozta, nemcsak nekem, hanem minden igazgatótársamnak, aki nevelési-oktatási intézmény élén tevékenykedett, és minden olyan közigazgatási szervnek, amely nevelési-oktatási intézmények fenntartásában viselt kötelezettséget. A közalkalmazotti törvény *1992-ben kihirdetett bértáblája* még csak hatfokozatú volt: **A, B, C, D, E, F**. Iskolánk alkalmazottai között az **A** és **B** osztályba a karbantartók és egyéb fizikai dolgozók estek iskolai végzettségüktől függően. *Pedagógusaink* zöme az egyetemi végzettséghez kötött **E** fizetési osztályba tartozott, (kivéve

néhány olyan tantárgy tanárát, akik a főiskolai végzettséghez kötött **D** osztályba voltak csak sorolhatók), *ügyviteli dolgozóink* pedig mindahányan a **C** osztályba estek. Az **F** fizetési osztályba azokat *kellett* sorolni, akiknek *legalább két felsőfokú végzettségük* volt. Jogot kaptak viszont az intézményvezetők arra, hogy a **C**, a **D**, és az **E** osztályba eső alkalmazottak közül bárkit az **F** fizetési osztályba soroljanak munkájuk értéke, bonyolultsága, felelősségviselési foka, vagy más személyes érdemük alapján. Első olvasatra az **F** fizetési osztály egy *extra* kategóriának tűnt, ahová csak *kivételes érdemek alapján* sorolható néhány alkalmazott, s miközben azon tűnődtem, kik lehetnének iskolánkban ilyen *kivételes érdemű* alkalmazottak, egyre-másra kaptam a hírt *a megye más zeneiskoláiban* is órát vállaló zenetanár kollégáktól, hogy zeneiskolájukban *minden zenetanárt az F fizetési osztályba soroltak*. „Megszaporodtak” kétdiplomás tanáraink is azáltal, hogy felsőfokú második diplomaként előásták a *marxista egyetem* elvégzéséről szerzett oklevelet. E hírek és tapasztalatok alapján én is *bátrabban éltem* azzal a *munkáltatói jogommal*, hogy a kiemelt **F** fizetési osztályba soroljak olyan alkalmazottakat, akik méltánytalanul kapnának kevesebb fizetést társaiknál. Erre már csak azért is rákényszerültem, mert saját fizetési osztályukon belül, fedezet hiányában, nem juttathattam volna magasabb illetményhez őket. Az *önkormányzattól csak a fizetési osztályba tartozás alapján* igényelhettem bérfedezet-növelést.

Mind e körülmények előrevetítették, hogy a közalkalmazotti törvény bértáblázata olyan *bérkiáramlásnak* készít medret, amire az ország gazdasága nincs felkészülve, s ami hatálybalépésének pillanatától szükségszerűen a *forint* rohamos *elértéktelenedéséhez* fog vezetni. Úgy látszik, a törvényhozás tartott is valamennyire ettől a veszélytől, mert a bértáblát csak *1994-től* tervezte hatályba léptetni, de arra, hogy a *közalkalmazottak zöme* éppen e *kiemelt* fizetési osztálynak gondolt **F** kategóriába fog sorolhatni, arra biztosan nem számítottak. Az elodázott hatálybaléptetésnek köszönhetően történtek is próbálkozások, hogy a törvény rendelkezéseit a realitásokkal valamennyire összhangba hozzák, de ezek nem sok eredményre vezettek, inkább csak az intézményvezetőket és a fenntartó önkormányzatokat terheltek újabb feladatokkal, melyek buktatói jó másfél évig tartó bizonytalanságot eredményeztek. Azt hiszem, *Debrecen* MV Önkormányzata az *átlagosnál is jobban megszenvedte* e körülményeket, hiszen *Debrecen az ország egyik legnagyobb iskolavárosa*. Szakirány szerint is, és mennyiségileg is rengeteg nevelési-oktatási intézmény fenntartásáról kell gondoskodnia.

Városunk önkormányzata úgy próbálta megfékezni az intézményvezetők nyakló nélküli **F**-be soroló gyakorlatát, hogy *magukat az intézményvezetőket*, — hacsak nem tartoztak a kötelezően **F** fizetési osztályba sorolandók közé, — szigorúan a *végzettségüknek megfelelő* fizetési osztályban tartotta. Előrebocsátotta azt is, hogy *ellenőrizni* fogja a fentartása alá eső intézmények alkalmazottainak besorolását, és amint a törvény újabb, erre vonatkozó rendelkezései hatályba lépnek, *felülbírálja* a korábbi intézkedéseket. — Mind erre azonban csak 1993 decemberétől kezdődően került sor. Addig más törvények, a *közoktatásról* szóló 1993. évi LXXIX. Törvény és a *szakképzésről* szóló 1993. évi LXXVI. törvény életbelépése borzolta idegeinket.

XXXIV. A ZENEI SZAKKÉPZÉST ELLEHETETLENÍTŐ TÖRVÉNYEK

A szakképző iskolák részben a **Munkaügyi Minisztérium**, részben a **Művelődési és Közoktatási Minisztérium** fennhatósága alá tartozván számos szakmailag nem egyeztetett rendelkezésnek váltak megszenvedőivé. Ilyen eset volt például a közoktatási törvénynek az a rendelkezése, hogy: „29. § (2) A szakközépiskola a nevelést és oktatást a kilencedik évfolyamon kezdi, és a középiskolai oktatást a tizenkettedik évfolyammal - a (4) bekezdésben meghatározott esetben a tizenharmadik évfolyammal - fejezi be. Az ezt követően kezdődő szakképzési évfolyamok számát a szakképzésre vonatkozó jogszabályok határozzák meg.” „(6) A szakközépiskola az utolsó középiskolai évfolyamot vagy az érettségi vizsgát követően készít

fel szakmai vizsgára.” Ez a paragrafus tehát azt foglalta törvénybe *a mi zenei szakképző munkánkra vonatkozóan is*, hogy az újonnan felvett diákok a *kilencedik évfolyamban* csak *közismereti tanulmányaikat* kezdhetik meg, és csupán a *közismereti tanulmányok befejeztével* folytathatják *szakmai tanulmányaikat*. Figyelembe véve, hogy a törvény, noha csak felmenő rendszerben, de már 1993 szeptember elsejével hatályba lépett, az 1993/94 tanévet már e feltételek mellett kellett volna megkezdennünk.

Természetesen *a zenei szakma azonnal tiltakozott* ez ellen. Két igazgatói értekezletet is tartottunk, előbb egy szűkebb körűt a budapesti *Weiner Leó Zeneművészeti Szakközépiskolában*, majd egy átfogóbbat a *Nyíregyházi Művészeti Szakközépiskolában*, ahol minden művészeti ág igazgatói és igazgatóhelyettesei megjelentek. Testületi véleményünket írásba foglaltuk, és *szakmai érveink* mellett azt is megvilágítottuk, milyen helyzetbe kerülne a művészetoktatás, ha *intézményeink fenntartószerveinek nem lenne törvényes hivatkozási alapjuk arra*, hogy a középiskolás éveikben járó, művészeti pályára készülő tanulók szakoktatásának ellátására *pénzfedezetet igényeljenek* az államtól. *Több mint két évbe tellett*, míg a törvény szövegét a szakmai elvárásoknak megfelelően nem módosították, s ez idő alatt a művészeti szakközépiskolák a frissen indított évfolyamokon folyó művészetoktatást bizony csak *törvényellenesen* folytathatták.

Hogy miért kellett ily hosszú idő a művészeti szakközépiskolák szakmai szempontjainak figyelembevételéhez, annak buktatóit nem ismerem. A *Művelődési és Köznevelési Minisztérium* részéről dr. *Szűcsné Hobaj Tünde főtanácsos* asszony közvetítette a szakma véleményét a törvényhozás felé. Később szót emelt érdekünkben a *ZETA*, valamint *Magyar Zeneiskolák Szövetsége* is. Rajtuk keresztül kaptunk alkalomszerű tájékoztatást a felől, hogy az adott időben éppen hogyan állt ügyünk a törvényhozóknál. Egy alkalommal én magam is szót válthattam valaki magasabb beosztású minisztériumi tisztségviselővel, akinek véleménye, nem pontos fogalmazásban, körülbelül így hangzott: *'Miért annyira fontos nektek, hogy a szakképző évfolyamok a közismereti évfolyamokkal párhuzamosan fussanak, hiszen pedagógiai programokat szabadon definiálhatjátok! Definiáljátok a trombitát általános műveltségi tantárgyként, és ez megoldja, hogy mint általános műveltségi tárgyat a közismereti tárgyakkal egy napon tanítsátok!'* Arról persze már nem kaptam felvilágosítást, hogy hogyan biztosíthatok pénzfedezetet egyéni foglalkozást igénylő általános műveltségi tárgyak tanításához, és mire hivatkozva igényelhetek pénzt a korrepetitori munka ellátásához. Vagy hogy hogyan valósul meg az iskolák közti átjárhatóság, ha történetesen egy másik középfokú zeneoktatási intézmény nem általános műveltségi tárgyként definiálja a trombitát.

Szerencsére nemcsak hátrányos rendelkezéseket hoztak az új törvények a mi iskolatípusunkra nézve sem. Például az a rendelkezés, hogy a *közismereti évfolyamokat* és a *szakképzés évfolyamait egymástól függetlenül* kell számozni, határozottan ígéretesnek látszott. Igazgató elődeim gondja volt még, hogy évről évre meg kellett magyarázniuk, miért nem azonos a közismereti és szakmai évfolyam minden diákunk előmenetelében. Fenntartószervünk alapvetően a *közismereti tanulólétszám alapján* igényelt állami támogatást intézményünk fenntartásához. A *szakmai tagozatosok* képzési költségeit saját forrásaiból kellett kigazdálkodnia. Abban reménykedtem, hogy a független évfolyam-számozás — feltéve persze, hogy a művészeti szakközépiskolákban újra törvényesítik a párhuzamos szakmai és közismereti képzést — megkönnyíti az önkormányzatoknak, a teljes tanulólétszám képzésének finanszírozásához szükséges központi támogatás igénylését. Hogy ez végül megvalósult-e, és milyen mértékben, arról talán igazgató utódaim tapasztalatai alapján kaphatnánk közelebbi felvilágosítást.

Számomra, az én *intézményvezetői munkásságom szempontjából*, különösen életbevágó szükségletként jelentkezett a finanszírozás *törvényes feltételeinek* biztosítása. Az 1993-as naptárévben, fenntartó szervünk *olyan költségvetési keretösszeg elfogadását várta el tőlem*, amely iskolánk és kollégiumunk üzemeltetésére, feladataink szakszerű ellátására legfeljebb

kilenc hónapig lehetett volna elegendő. Történt pedig ez az év *március* havában, egy hónappal az után, hogy a debreceni zeneoktatási intézmények közös világkiállítási pályázatának benyújtása mellé kértünk támogató levelet az önkormányzattól, és *két héttel az után*, hogy a Kulturális és Oktatási Iroda vezetője az *Oktatási-Nevelési Bizottság, valamint a Kulturális Bizottság remélhető támogatását* helyezte kilátásba. (A közoktatásról és a szakképzésről szóló, 1993 IX. 1-től hatályba lépő, új törvények kihirdetése ekkor, márciusban, még nem történt meg.) Természetesen a költségvetési keretösszeget *nem fogadhattam el*, mert

1. a bérelőirányzat nem biztosította a különböző központi rendelkezések által meghatározott feladatellátási kiadások, továbbá a közalkalmazotti törvény által előidézett többletkiadások (pl. 13. havi illetmény) teljes fedezetét;

2. a dologi előirányzat (az épületüzemeltetési, karbantartási, energiafogyasztási, diákétkeztetési, tornaterem- és uszodahasználati költségek összegét tekintve) legfeljebb az 1992/93 tanév befejezéséig felmerülő költségek fedezésére lehetett elegendő.

A keretösszeg el nem fogadásának indoklását (feladat-ellátási kötelezettségeink tételes kimutatásával) a *Gazdasági és Költségvetési Iroda* vezetőjén kívül eljuttattam az iskolánkkal kapcsolatban álló többi önkormányzati iroda vezetőjének is, az irodák közti esetleges véleménycsere megkönnyítése érdekében. Minthogy elutasító nyilatkozatomra *választ sehonnan sem kaptam*, 30 nap elteltével a költségvetési keretösszeg részemről történt elutasítását *elfogadottnak gondoltam*.

XXXV. FEGYELMEZÉSI TEENDŐK

Hivatalos teendőimnek talán e vázlatos ismertetése is sejteti, milyen kevés időm maradhatott előzetes szándékaimhoz mérten a *zeneoktatás szakmai kérdéseivel* foglalkozni. A *diáksághoz való viszonyom* is bonyolultabb lett. Azelőtt, amikor egyszerű tanárként még teljes figyelmemmel a tanításra kellett csak összpontosítanom, nemigen voltak fegyelmezési gondjaim. Legfeljebb egy-egy tanítványom *munkafegyelme* hagyott több-kevesebb kívánnivalót. Igazgatóként viszont havonta többször is szembesültem olyan tanulói fegyelemsértésekkel, melyek igazgatói intézkedést, esetleg fegyelmi eljárást kívántak. Hivatalba lépésem első hónapjaiban például azzal szembesültem, hogy vidéki diákjaink alkalmanként el-eljárnak egykori zeneiskolájukba koncertet adni, ami nálunk igazolatlan óramulasztást vont maga után. Miután kihirdettem, hogy iskolán kívüli szereplésre a jövőben csak igazgatói engedéllyel lehet eltávozni, hétről hétre érkeztek hozzám a zeneiskolák igazgatóinak kikérő levelei, melyekben egykori tanítványuk elengedését kérték. Néha már úgy tűnt, nem is egy iskolának, hanem egy hangverseny-szervező intézménynek lettem az igazgatója. Természetesen le kellett állítanom ezt a szerepelgetési gyakorlatot, mert — bár vitathatatlan szakmai haszna is volt — aláasta az iskolai munkafegyelmet. Gyakorta fordult elő az is, hogy tanórákon elkövetett kisebb-nagyobb vétség miatt kellett behívatnom egy-egy diákot igazgatói irodámba, és nem mindig volt könnyű eldöntennem, hogy milyen dorgálásban részesítsem a nebulót. Sajnos előfordultak komolyabb esetek is. Rongálások, lopások, egymás szívatása, szipózás, iskolakerülés, melyek már fegyelmi tárgyalást kívántak. Olykor kérnünk kellett a rendőrség segítségét is. Akadtak gondok külföldi diákjainkkal is. Egy-egy kiugróan magas telefonszámla hívta fel figyelmünket illegális telefonbeszélgetéseikre, aminek kinyomozása szintén távol esett a zeneoktatás szakmai kérdéseitől.

A sokféle probléma, gond, bosszúság nem vált javára saját pedagógiai munkámnak sem. Úgy érkezni tanóráimra, és hangulatilag ráhangolódni az aktuális zenei tematikára, hogy előtte öt-hat-hétféle kívánsággal, hírrel, elvárással, üzenettel, utasítással szóltak hozzám szülők, diákok, szomszédok, tanárok, feletteseim, beosztottjaim, különféle rendű-rangú emberek, nem volt könnyű váltás. *Modernzene-ismeret óráimon* sem tudtam úgy lekötöni tanítványaim figyelmét, mint ahogy azt korábban megszoktam. Igazgatóként sokkal nehezebb

volt fegyelmet tartanom, mint egyszerű tanárként. Talán a diákság változott volna meg a politikai rendszerváltást követő években? Talán mégis volt valami közösségnevelő hatása az egykori KISZ foglalkozásoknak? Hiba lenne, ha ebben keresném tanóráim kisebb hatékonyságának okát. Az igazi ok az volt, hogy nem jutott időm készülni az órákra. Régi óravázlataimat vettem elő, hogy ezek fonalán haladva váltsak át valahogy az igazgatói irodában intézett ügyek világából a zene és a zeneelmélet világába. Rutinból tanítottam, és a tanulók rögtön megérzik, ha a tanár nem személyesen nekik üzenve fogalmazza meg mondanivalóját!

XXXVI. EREDMÉNYES SZAKMAI MUNKA — KÜLFÖLDI TÁJÉKOZÓDÁS

Szerencsére *iskolánk szakmai munkája*, függetlenül a mindennapok apró-cseprő, gondjaitól, feszültségeitől, (melyek nemcsak az igazgatót környékezték, hanem közvetlen és kevésbé közvetlen munkatársait is), összességében véve *eredményes* volt. Diákjaink és felkészítő tanáraik sikerrel szerepeltek az országos megmérettetéseken. Sikeresen szervezte meg iskolánk 1993 tavaszán az országos szolfézs és népdal-éneklési versenyt, melyen *versenyünk díszvendégeként* fogadhattuk *Kodály Zoltánnét*. Sikereket arattak népzene-együtteseink, melyek alkalmi műsoraikkal látogatták meg a város más, *nem művészeti* középiskoláit, és közös *hangversenyen* mutatkoztak be az *országos szolfézs verseny vendégeinek* is. Három népzene-csoportunk működött ez idő tájt, s ezeknek *világkiállítási programunkban* is szerepet szántunk. Több éves múltra tekinthetett vissza *B. Kocsis Márta* tanárnő *szcenírozott népballada-játék* csoportja. E mellé társult új szint hozva programkínálatunkba *P. Györfi Katalin* tanárnő *népi játékokkal kombinált* népdal-csoportja és *Kökényesi Zoltán* brácsatanár (egykori zeneszerző-tanítványom) *hangszeres népzene* csoportja. (Kökényesi tanár úr együttese fontos szereplője volt szalagavató ünnepségeinknek is.)

Jómagam is nyilvánosság elé léptem olykor-olykor saját zenémmel. Márciusban szerzői estet adtam a *Debreceni Tavasz Fesztivál*, '93 keretében, amelyen kamarazene számaimat kollégáim (többen közülük egykori tanítványaim) adták elő, szintetizátorra írt műveimet pedig magam játszottam DX7-II szintetizátoron. Rövid nyári pihenőként részt vehettem egy olaszországi turnén is, amit *Pallagi Tamás* hegedűművész szervezett „SOLISTI DI DEBRECEN” plakátcímmel iskolánk és a konzervatórium művésztanárainak közreműködésével. Nagy élmény volt számomra, hogy a *padovai „Santuario di S. Antonio d’Arcella”* templomi akusztikájában visszahallva játszhattam „*Éremtárlat*” című szerzeményemet, ahol valóban úgy csengtek hangzó érmeim, ahogy elképzeltem.

Más külföldi kapcsolatokat is ápoltunk az adódó lehetőségektől függően. Szintén még 1993-ban a *Kecskeméti Dán Kulturális Intézet* közvetítésével cserekapcsolatba léptünk a dániai *Tølløse* város *Sejergaardskolen* nevű iskolájának tantestületével és diákságával. A kapcsolatfelvételt a dán fél kezdeményezte, kölcsönös vendéglátást és szakmai tapasztalatcserét javasolva. Indítványukat örömmel fogadtuk, mert azon túl, hogy külföldi bemutatkozási lehetőséget kínált kisebb-nagyobb együtteseinknek és szólistáinknak, alkalmat adott diákjainknak az idegennyelv-gyakorlásra. Hasznosnak láttuk abból a szempontból is, hogy a világkiállításra készülve, tapasztalatokat gyűjthetünk külföldi vendégek fogadása, kalauzolása, iskolánk zenei tevékenységének bemutatása tekintetében. Egyetlen gond nehezítette csupán a kapcsolatfelvételt, az *utazás költsége*. Mintegy 60-70 fős küldöttség-cserében gondolkodtunk, és az 1993/94-es díjszabások alapján (autóbuszbérlés, úthasználati díjak, benzinárak), kb. 700.000 forintnyi utazási költséggel kellett számolnunk az oda-vissza útra. Iskolánknak nem volt erre fedezete, és az akkori keresetviszonyok között nem minden szülőttől lehetett volna elvárni a ráeső rész befizetését. Végül a dánok nagyvonalúságának volt köszönhető, — nem kisebbítve diplomáciai ügyeskedésem jelentőségét sem, — hogy saját küldöttségük utaztatásán felül, vállalták a mi küldöttségünk utaztatásának költségeit is.

Cserekapcsolatunkat a tanév két félévére időzítve bonyolítottuk le. 1993 októberében mi fogadtuk dán vendégeinket, ők pedig 1994 áprilisában fogadtak bennünket.

XXXVII. INTÉZMÉNYÜNK ALULFINANSZÍROZÁSÁBÓL EREDŐ GONDJAINK

Az 1993/94 tanév elején váratlan kérdéssel fordult hozzánk, intézményvezetőkhez az önkormányzat *Kulturális és Oktatási Irodája*. A felől érdeklődött, *mennyi bértartaléka van intézményünknek ahhoz, hogy felelősségteljes intézményvezetői munkánkhoz méltó havi illetményt állapíthasson meg számunkra, a vezetésünk alatt álló intézmény bértartalékának terhére. Terhére annak a bérkeretnek, amit márciusban kénytelen voltam elutasítani? Ami feladat-ellátási kötelességeink költségeit legfeljebb októberig fedezheti? Amiből egy fillér jutalmat sem fizethetek átlagon felüli munkát végző alkalmazottainknak, mert a keretösszeg az utolsó hónapok havi illetményének kifizetésére sem elegendő?* Emlékeztettem az irodavezető urat márciusi levelemre, melyben jeleztem volt a számunkra előirányzott keretösszeg elfogadhatatlanságát, s melyben tételesen ki is mutattam alapeladat-ellátási kötelezettségünk teljesítésének költségvonzatait. Tájékoztattam arról is, melyek azok a szempontok, amelyeket a *Gazdasági és Költségvetési Iroda*, a központi bérfejlesztések alkalmával, a közalkalmazotti törvény új rendelkezéseinek végrehajtása közben a mi iskolánk kárára *következetesen figyelmen kívül hagy*. *Nem a feladat-ellátási kötelezettségekből indul ki, hanem a főállású alkalmazottak létszámából.* Figyelmen kívül marad, hogy alapeladataink teljes körű ellátása nagyobb számú *mellékállású zenetanár* foglalkoztatását is igényli. (Munkaerő-piaci szempontból tarthatatlan az a helyzet, hogy a *mellékállású tanárok bérnövekménye* ne tartson lépést a főállásúakéval.) Ráadásul a főállású tanárokkal ellátott feladatok mennyisége meghaladja a kötelező óraszámban ellátható tanórák számát, és a bérfejlesztések alkalmával ez is figyelmen kívül marad! (Vagyis figyelmen kívül marad, hogy a megemelkedő illetményeknek *túlóra-vonzata* is van.) Ugyancsak figyelmen kívül marad a kollégiumi tanárok *szombat-vasárnapi túlórapótlék-fedezetének biztosítása*. (Stb. stb. Felsorolásom sokkal hosszabb volt ennél.) Mire számíthatunk akkor, ha majd már a *közalkalmazotti bértábla* is hatályba lép?

Nem voltam annyira naiv, hogy a pénzügyi helyzetünkről adott tájékoztatás hatására azonnali póthitel folyósítását reméltem volna, de *bízam benne*, hogy fenntartószervünk végül eleget tesz *törvényben foglalt iskola-fenntartási kötelezettségének*, és nem engedi katasztrofális helyzetbe kerülni iskolánkat. Intézkedéseket hoztam annak érdekében, hogy pénzkeretünk kimerülését két-három héttel elodázhassuk valahogy. Korlátoztam a zongorás korrepetícióra jogosult tanulók beosztását. Csak a magasabb osztályos tanulókat osztottam be kamarazenére. Csoportos órává vontam össze az egyéni foglalkozásként előírt hangképzést. Bevételeinket is növeltük, amennyire lehetett. (Hangszer-használati, hangszer-karbantartási díjat kértünk a tanulóktól, magasabb teremért kértünk hangverseny-termünk igénybevételéért, adományokat kértünk saját rendezvényeink hangverseny-látogatóitól). Ezek persze annyira csekély összegek voltak, hogy nem sokat segíthettek az épületüzemeltetéssel, karbantartással, diákétkeztetéssel, vagy az október közepétől aktuális fűtési kiadásokkal kapcsolatos ügyekben. Helyzetünk odáig fajult, hogy *SOS levelet* kellett küldenünk novemberben az önkormányzatnak. Iskolánk gazdaságvezetője a *Gazdasági és Költségvetési Irodát* tájékoztatta lehetetlen helyzetünkről, én pedig a *Kulturális és Oktatási Iroda* vezetőjét kértem, hogy tegyen végre valamit érdekünkben a *Gazdasági és Költségvetési Irodánál*. Válaszul *pénzügyi ellenőrt* küldtek ki iskolánkba, aki kb. félórás vizsgálódás után hivatalosan közölte velem, hogy a *bértüллépés miatt* az önkormányzat *szóbeli elmarasztalásban* részesít, és *esedékes igazgatói jutalmamat nem kaphatom meg*.

Végül kaptunk annyi segítséget, amennyi *dologi kiadásaink* fedezésére elég volt a naptárév végéig, *de bérkészfletünk* mintegy félmillió forinttal kevesebb maradt az igényelnél. (Senki sem állította, hogy azért kaptunk ennyivel kevesebbet, mert az *első szakképző*

évfolyamot nem szabadott volna az első közismereti évfolyammal *párhuzamosan* indítani, de érdekes egybeesés, hogy körülbelül ekkora bérigénye volt az ezzel járó feladatok ellátásának.) Gazdaságvezetőnk rimánkodva kért, hogy *csoportosítsunk át* „valahonnan” pénzt *bérkeretünkbe*, mert fegyelmi ügy lesz belőle, ha túllépjük. Ilyen „pénzátcsoportosítást” elvileg a *Kodály Hagyaték terhére* hajthattunk volna végre. Kodály Zoltán, aki még életében engedélyezte iskolánknak neve viselését, úgy végrendelkezett, hogy belföldi jogdíjának bizonyos százalékát iskolánk használhassa a zenei nevelés ügyét szolgáló tevékenységek támogatásaképpen. — Szomorú eseménye volt éppen ennek az ősznek *Gulyás György elhunyt*a, akinek érdemeitől készletbe hozta meg megtisztelő döntését iskolánk névadója — A hagyatéki pénzzel viszonylag szabadon gazdálkodhattunk, de e pénz *nem arra szolgált*, hogy olyasmire költsük, aminek finanszírozása *állami kötelesség*. Igazgató-elődeim példáját követve én is e szerint döntöttem. Nem tartottam helyesnek azt a megoldást sem, hogy esetleg csak *kölcsönképpen* utaljunk át annyi pénzt az iskola számlájára, amennyi a bérrovatbeli mínuszt nullára igazítja. A *hiány elfedése* azt a látszatot keltette volna, mintha a rendelkezésünkre bocsátott bérösszeg tényleg elegendő lett volna! Arra való *hivatkozási lehetőségünket veszítettük volna el* ez által, hogy a következő években is igényelhessük a teljes bérösszeget, ami feladataink ellátásához szükséges.

Szerencsénkre a naptárévet a sok viszontagság ellenére is *pozitív költségvetési mérleggel* sikerült zárnunk. Az év utolsó napján, régóta várt támogatást kaptunk a MKM Szakképzési Osztályától, eszközbeszerzésre. Ennek köszönhetően *másfélmillió forint dologi pénzmaradvánnyal* zárhattuk az évet, és bérelőirányzatunk hiánya is mindössze negyedmillió forintot tett ki, abból kifolyólag, hogy ellátandó feladataink közül többet is ellátatlanul hagytunk.

XXXVIII. BÍZTATÓ JELEK

EXPO-CÉLJAINK FENNTARTÓI TÁMOGATÁSÁNAK SZÁNDÉKA FELŐL

A körülmények ellentmondásossága ellenére is *optimista hangulatban* kezdtem az 1994-es évet, és optimizmusom még több mint fél évig kitartott. Nem volt logikátlan, hogy fenntartószervünk letiltotta jutalmazásomat, hiszen, ha az iskolánknak juttatott bérkeret olyan kevés volt, hogy nem tudtam jutalmat fizetni iskolánk alkalmazottainak, akkor nyilvánvaló, hogy *ugyanabból a keretösszegeből* fenntartószervünk sem találhatott számomra kifizethető jutalmat. Csupán a *szóbeli elmarasztalás* volt érthetetlen, hiszen *nem informáltuk felre* fenntartószervünket a *kötelező feladatellátás szükséges* bérösszegének kalkulálásakor! Hiszen elutasítottam a számunkra megajánlott, elégtelen keretösszeget! Igazgatói értekezleteinken több ízben emlékeztettem is erre az illetékeseket. Optimizmussal töltött el azonban a szakképzési alaptól kapott nagy összegű támogatás, aminek birtokában hamar neki is láttam beszerzési stratégiánk *tervezésének*.

Optimizmussal töltött el az is, hogy *Vár utcai iskolaépületünk éppen 1994-ben lett 100 éves*, és feltételezetem, hogy két évvel hazánk millicentenáriumi évfordulója előtt, városunknak sem mindegy, *milyen centenáriumi ajándékkal köszönti* patinás intézményének patinás épületét. Bizakodással töltöttek el, azok a kedvező hírek melyeket *világkiállítási pályázatunk* fogadtatásáról kaptunk hónapról hónapra. Biztató volt, hogy februárban a Világkiállítási Tanács elnöke már a *régió két legjobb rendezvényterve egyikeként* emlegette pályázatunkat; hogy márciusban már megszületett az a döntés, ami szerint *9.000.000 forint támogatás* felhasználására köthetünk szerződést a Világkiállítási Programirodával. Igaz ugyan, hogy a pályázatunkhoz mellékelt önkormányzati támogatólevél nem nyilatkozott a városi pénzforrásokból várható támogatás *mértékéről*, de *kinyilvánította*, hogy a különféle *igények prioritásainak* kimunkálása után, és az önkormányzati bizottságok támogató állásfoglalásának birtokában, *törekedni* fognak a *folyamatos, arányos fejlesztés feltételeinek* megteremtésére.

Táplálta optimizmusomat, hogy *végzős zeneakadémistaként* több egykori tanítványunk is érdeklődött betölthető állás kínálataink felől, még hozzá mind olyan végzősök, akik részt vettek volt a nálunk rendszeresített modernzenei foglalkozásokon, és készséget mutattak a modernzene-ismeret tárgy tanításába való bekapcsolódásra. Öröndetes volt, hogy körlevelében a polgármester az úgynevezett „0” *bázisú költségvetés* bevezetéséről tájékoztatta az igazgatókat, aminek vezető gondolata szerint minden intézmény, *alappeladatainak költségigényei alapján* kell, hogy megtervezze éves költségvetését. Derűlátó bizakodással értesíthetem tehát városunk önkormányzatának illetékes irodáit a *debreceni zeneoktatási intézmények világkiállítási pályázatának elfogadásáról*, és jót reméltem, mert már az előző nehéz évben is *mutakoztak jelei* a segítségnyújtásra való hajlandóságnak. Például a város *saját felújítási keretéből* finanszírozta 1993-ban *ütőtantermünk hangszigetelését*. (Ezért persze a szomszéd házak lakosságának is hálával tartozunk, mert éveken keresztül panaszkodtak, hogy reggelente nem tudják kialudni magukat diákjaink hajnali gyakorlása miatt.) Felajánlott a város számunkra — szintén még 1993 augusztusában — egy *megüresedett általános iskolai épületet is ideiglenes* használatra. (Nem zárva ki a tartós használatbavétel lehetőségét sem.)

Ez az épület — a Mester utcai iskolaépület — egy földszintes, meglehetősen lestrapált, de nem romos iskolaépület volt, négy tágas tanteremmel. *Ideiglenes használatra* valódi segítségnek ígérkezett, mert ha tényleg kapunk támogatást főépületünk tantermeinek kifestésére, és mind arra a csinosításra, ami által világkiállítási rendezvénysorozatunknak egyik reprezentatív színhelyévé válhat, akkor a felújítási munkálatok közben lesz hol megtartani a tantermükből átmenetileg kiszoruló foglalkozások tanóráit. (A *tartós használatba vétel* mellett, szintén szóltak szakmai érvek, mert Vár utcai főépületünkben kevés volt az igazán tágas tanterem. Szükség-tantermek közül némelyik köbtartalma még a 30 légköbmétert sem érte el, és valami furcsa tradíció folytán évtizedek óta ezekben a mini tantermekben szorongtak legnagyobb levegőigényű hangszereink, a *fúvósok*. A felkínált iskolaépület tágas helyiségeiben ők is könnyebben frissen tartható légtérben fújhatnak hangszereiket. Könnyebbé lehetne hozhatnának a nagyobb alapterületű tantermek *közismereti osztályaink* elhelyezése tekintetében is, hiszen némely osztályban igencsak szorosan egymás mellé préselődve kénytelenek helyet foglalni diákjaink.)

XXXIX. ÜRES ISKOLAÉPÜLET IDEIGLENES HASZNÁLATBAVÉTELÉNEK ESÉLYE

Megkérvenyeztem tehát a számunkra felkínált Mester utcai iskolaépület *ideiglenes* használatának engedélyezését 1993/94 tanévtől kezdődően. Indoklásomban kiemelttem, hogy a tágasabb tantermek egészségesebb környezetet biztosítanak a nagy levegőigényű gyakorlati foglalkozásoknak (énekoktatás, fúvós hangszerek oktatása), alkalmas terepet biztosítanak mozgásigényes foglalkozásainknak (népi játékok, balladajáték, színjátékos kör), a Vár utcában felszabaduló szükségstantermek gyakorló helyiségeknek lennének használhatók. Körvonalaztam azt is milyen további perspektívákat nyitna a *tartós használatba vétel* lehetősége: A tisztiorvosi elvárásoknak megfelelő *orvosi szobát* rendezhetnénk be. Szükségmegoldásként a nagyobb termek közül valamelyikben akár *testnevelés órát* is tarthatnánk. Helyet tudnánk biztosítani új tanszakok bevezetésének. (Például orgona, szintetizátor, hangtechnika.) Feltüntettem kérvényemben természetesen azt is, *milyen elengedhetetlen költségek, tárgyi és munkaerőbéli feltételek biztosításának igénye* merülne fel az iskolaépület azonnali használatbavétele esetén. Üzemeltetési költségek, iskolapadok, falitáblák, tanári asztalok kölcsönzése és házhozszállítása. Nagytakarítás, fertőtlenítés, portaszolgálat, tanári felügyelet, vagyonőrzés, telefonkapcsolat a Vár utcai főépülettel.

Nincsen belelátásom, hogy milyen véleményütközések szerint alakultak az önkormányzati döntések prioritásai a különböző bizottságok és irodák közti kommunikáció folyamataiban. Folyamodványomra hivatalos választ nem kaptam, csupán egymásnak

ellentmondó értesülésekhez jutottam. Például, hogy megkaptuk a használatbavételi engedélyt, és már vehetem is át a kulcsokat az üres épületet őrző portástól. (A portás viszont nem tudott erről.) Hallomásomra jutott másfelől, hogy gazdaságtalan lenne az épület üzemeltetése. Figyelembe véve, hogy a Gazdasági és Költségvetési Iroda a Vár utcai főépület üzemeltetésére sem szánt elegendő pénzt, nyilvánvaló, hogy a prioritások megítélésében ez a szempont lehetett a nyomósabb. Tény, hogy az önkormányzati prioritások rendszerében a Mester utcai iskolaépület használatunkra bocsátásának ügye *1994 nyarára végleg aktualitását veszítette.*

XL. PÁLYÁZATON NYERT PÉNZÜNK ZÁROLÁSA MAJD MEGCSONKÍTÁSA

Kellemetlen tényként éltük meg, hogy a *Gazdasági és Költségvetési Iroda* mindjárt az újév kezdetén *zárolta* a szakképzési alapból nekünk juttatott másfélmillió forint *céltámogatás* összegét. Iskolánk gazdaságvezetője nyugtatgatott, hogy ez csak a szokványos eljárás az új költségvetési év elején, és rövidesen visszakapjuk a pénzünket. Ez a „rövidesen” azonban *csaknem fél évig* húzódott. Hónapokon át hiába vártuk, nem volt rá módunk, hogy a számunkra megítélt összeget a támogatási célnak megfelelő beszerzésre fordítsuk, miközben a MKM Szakképzési Osztálya várta tőlünk az elszámolást. Végül is bértúllépésünk összegével *megcsonkítva kaptuk vissza* pénzünket, mert úgy mond, „*önkormányzati túlfinanszírozással*” fizettük ki januárban alkalmazottaink decemberi illetményét.

Felemás volt az úgynevezett „0” bázisú költségvetési mód is, mert miközben garantálni látszott, hogy az iskolák feladat-ellátási kötelezettségeik szerint kalkulálhatják *bérigényüket*, a *dologi* kiadások tervezésének lehetősége még szűkösebb lett. Polgármesterünk az eszköz-beszerzés tilalmán túl *letiltotta a felújítási célú költségtervezést* is. Kezdetben reménykedtem, hogy e fokozott takarékoság a vilákiállítási rendezvények kapcsán esedékes városi támogatások fedezetének megteremtését célozzák, de hogy tényleg volt-e ilyen szándék mögötte, nem tudhatom. Kétségtelen, hogy fenntartószervünknek is igen sokféle szemponthoz kellett igazodnia pénzügyi teendőinek intézésében. A *közüktatási törvény* és a *szakképzési törvény* további finomításra váró rendelkezései bizonytalanságot hagytak a feladat-finanszírozás kérdéseiben. (Nem csoda, hogy ismét napirendre került az intézmények *alapító okiratának* felülvizsgálata, s ennek kapcsán az alaptevékenységet pontosan definiáló feladatkódok számbavétele.) Sürgős feladattá érett a hamarosan hatályba lépő *közalkalmazotti bértábla pénzügyi hatásainak* felmérése, valamint a *közalkalmazotti besorolások felülvizsgálata* is.

XLI. ALKALMAZOTTAINK FIZETÉSI BESOROLÁSÁNAK FELÜLVIZSGÁLATA

E *felülvizsgálat* azzal kezdődött, hogy a Kulturális és Oktatási Iroda bekérte a közalkalmazottak fizetési osztály és fokozat szerinti besorolásának listáját és a besorolások indoklását. Kimutatást kért arról, hogy *hány személy* került *kötelező jelleggel* az **F** fizetési osztályba, és hányan tartoznának oda az újabb, *138/1992-es kormányrendelet* szabályai alapján. Részletes kimutatást kért arról is, hogy hány **F** besorolású alkalmazott van a *másodállású tanárok* között. Felszólította az intézményvezetőket, hogy ellenőrizzék, ki az, aki méltatlanul került a legmagasabb fizetési osztályba, és sorolják vissza őket oda, ahová valók! Én nem ítélték úgy, hogy nálunk bárki is méltatlan lett volna besorolásához, és hagytam mindenkit korábbi besorolása helyén. Az önkormányzatnak egyébként is érdeke volt, hogy *minél több legyen a kötelezően F-be sorolt* alkalmazottak száma, mert az ő illetménytöbbletük fedezetét az *állam biztosította*, ezzel szemben a *munkáltatói jogon F-be sorolt* alkalmazottak illetménytöbbletét az *önkormányzatnak* kellett kigazdálkodnia. Eredetileg 10 & 3 fő- illetve *mellékállású tanárt* kellett kötelező jelleggel a legmagasabb fizetési osztályba sorolnom, az

újabb kormányrendelet alapján viszont már csak 1 & 1 tanár lett volna kötelezően odasorolandó.

A következő önkormányzati intézkedés az volt, hogy a *polgármester* körlevélben *utasította* az intézményvezetőket, *sorolják át alkalmazottaikat* abba a fizetési osztályba, amelybe az *új kormányrendelet* értelmében tartoznak. Én a kezdetben vonakodtam ettől, mert törvénytelennek éreztem a kormányrendelet *visszamenőleges hatályú* érvényesítését. Miután azonban újabb körlevelet kaptunk, hogy azok az intézmények, amelyek nem hajtják végre a polgármesteri utasítást, *nem vehetik át* a fizetés napján a *kifizetésekhez szükséges bérösszeget*, kénytelen voltam aláírni az erről szóló átsorolásokat, hiszen nem volt jogom olyan helyzetet teremteni, amelyben alkalmazottaink nem juthattak volna bérükhöz.

Bizonyára sejthető, mekkora felháborodást váltott ki *városszerte* a besorolások módosítása. Tiltakoztak a szakszervezetek, a közalkalmazotti tanácsok. Az átsorolásban érintett alkalmazottak *tömegesen fordultak* bírósághoz *jogorvoslatért*. A bíróság szinte minden esetben az *alkalmazottak javára* döntött a munkáltatókkal szemben. Szerencsére nekem nem sok dolgom támadt a bírósággal, mert a fizetési napot követően *minden tanárunkat* azonnal visszasoroltam korábbi fizetési osztályába. „Szépséghibája” volt ugyanakkor visszasorolásaimnak, hogy ezúttal már csak azokat minősítettem a *kötelezően legmagasabb* fizetési osztályba tartozónak, *akik az új kormányrendelet értelmében is odatartoztak*. A többieket *munkáltatói jogon* soroltam oda. Ezzel sajnos nem tettem jót az önkormányzatnak. Méltatlankodva észrevételezte egyik felettesem, hogy a mi iskolánkban jutott a *legtöbb „alulképzett tanár”* a *legmagasabb* fizetési osztályba. Állítólag a zeneiskolában, és más általános iskolákban is többen voltak *többdiplomás* tanárok, mint nálunk. Tantestületünkben a korábban kétdiplomásnak számító tanárok kisebb-nagyobb méltatlankodással elfogadták, hogy nem a *kötelező F* osztályba kerültek. Mindössze egy tanár volt, aki nem vonta vissza keresetét. (Döntésemet a bíróság az ő esetében is rendben valónak találta.)

Mind annak ellenére, hogy gyors munkáltatói intézkedésemmel megóvtam magunkat, (magamat is és az érintett tanárokat is), hogy bírósági perek sorát kelljen végigélnünk, általános nyugtalanság uralkodott el tantestületünkben a besorolások körüli bonyodalmak miatt. A közalkalmazotti tanács és a szakszervezetek *kollektív szerződésünk sürgős módosítását* követelték, miközben fenntartószervünk arra szólított fel, hogy *alapító okiratunk* szövegét a *közoktatási törvény* rendelkezéseihez igazítsuk. *Igazítsuk ahhoz a közoktatási törvényhez, amely még mindig általános érvényű szabályként tartalmazta, hogy a szakközépiskolákban a belépő új évfolyamok szakképzése csak az érettségi vizsga letétele után kezdődhet meg?* (Aligha volt olyan zeneművészeti szakközépiskola az országban, amely betartotta ezt a szabályt, de feltehetően a fenntartó szervek rugalmasságán is múlt, hogy az intézményvezetők közül kinek milyen tennivalók szakadtak a nyakába ennek intézése kapcsán.) Egyfelől a tantestülettel kellett megértetnem, hogy munkáltatóként semmit sem tehetek az *alig egy fél éve kötött* ideiglenes kollektív szerződés módosítása ügyében, amíg a törvény nem legalizálja újra a középfokú zeneoktatás hagyományos képzési gyakorlatát. A Kulturális és Oktatási Iroda kívánságával kapcsolatban pedig azt igyekeztem hangsúlyozni, hogy a jelenlegi helyzet *csak átmeneti állapot lehet*, hiszen a zenei szakképzés *középiszkolás* korban való *mellőzése* olyan abszurdum, ami nem maradhat úgy. Elvileg kísérletezhetünk *áthidaló* megoldásokkal, például hogy iskolánkat *többcélú intézményként* definiáljuk; nemcsak szakközépiskolaként, hanem *szakiskolaként* is, ahol a szakképzés már a tizedik osztály (azaz két középiszkolai év) elvégzése után is folytatható, de ezzel csak még bonyolultabbá tennők működési szabályzatunkat, aminek bonyolultsága jelenleg is olyan mértékű, hogy évről évre el kell magyaráznunk ellenőreinknek, mi mivel hogyan függ össze.

A bonyolultság kérdése egyébként időszerű is volt most az alapító okiratok felülvizsgálata kapcsán, mert fenntartószervünk úgy tervezte, hogy az oktatási intézmények vezető beosztású alkalmazottainak, — igazgatóknak, igazgatóhelyetteseknek,

gazdaságvezetőknek — az intézmények bonyolultsága szerint határozza meg *vezetői pótlékaik* nagyságát. Ha tényleg így lett volna, valóban jól jártunk volna, hiszen aligha volt bonyolultabb működésű iskolatípus a városban, mint amilyen a zeneművészeti szakközépiskola, csak hogy a bonyolultságot inkább a tanulólétszám alapján minősítették, és a mi 220 fős tanulólétszámunk nem versenyezhetett a sokkal nagyobb tanulólétszámú iskolákéval. Természetesen más-más bonyolultsági mutatók válhattak hangsúlyossá a különböző iskolatípusokban. A gimnáziumokban például az, hogy választhattak a négy-, a hat- vagy a nyolcosztályos gimnáziumi képzés lehetőségei között. Esetleg párhuzamosan működtethették ezt is, azt is, am azt is. Engem legtöbbször a *szakközépiskolai igazgatók értekezleteire* hívott meg a Kulturális és Oktatási Iroda vezetője, ahol a *nem művészeti szakközépiskolák* gondjaiba pillanthattam be valamennyire. Érdekes volt képet kapni, mennyire más problémákkal küszködnek, mint mi. Számukra sokkal nagyobb gond volt a beiskolázás, mint ahogy mi tapasztaltuk a hozzánk jelentkezők létszámát tekintve, és még nagyobb gondot okozott nekik, végzőseik beszűkült elhelyezkedési lehetősége. Azok a szakmák, amelyek a szocializmus éveiben biztos megélhetést biztosítottak, elvesztették keresettségüket. Évtizedes képzési hagyományokkal rendelkező szakközépiskolák voltak kénytelenek *profilváltási* megoldásokon gondolkodni. A hozzánk jelentkezők számában is mutatkozott némi csökkenés, de ez *nem a zenei szakképzés iránti kereslet csökkenéséből fakadt*, hanem inkább abból, hogy az újabb létesítésű, környékbeli művészeti szakközépiskolák felzárkóztak az országos színvonalhoz, s ez csökkentette Debrecen vonzerejét. Ami pedig diákjaink *továbbtanulásának* lehetőségeit illeti, nem tapasztaltuk, hogy beszűkült volna. Végzős diákjainknak mintegy 90 százalék a felsőoktatási intézményben folytatta tanulmányait. Akinek nem sikerült *zenei* felsőoktatási intézménybe felvételt nyernie, jó eséllyel juthatott be más felsőoktatási intézménybe, például pedagógiai főiskolára, de eredményesen folytathatott magasabb szintű *reál-tárgyú* tanulmányokat is. (Öregdiákjaink érettségi találkozóin elhangzott beszámolók tanúsítják, hogy egyéb életpályákon is bontakoztak ki fényes karrierok, és más pályára lépett diákjaink is találtak alkalmat, hogy gyümölcsöztessék zenei műveltségüket, tapasztalataikat, hozzáértésüket.)

XLII. INTÉZKEDÉSEK ELLENTMONDÁSOS JOGSZABÁLYOK MELLETT

Debrecen önkormányzata érzékelte, hogy a központi rendelkezések és a helyi lehetőségek közti ellentmondások szövevényében intézkedni kényszerülő intézményvezetőkre nagyobb lelki teher nehezu az átlagosnál, és ezért a polgármester az *intézményvezetők közérzetét* feltáró beszélgetésre hívta az igazgatói munkaközösség tagjait. Hivatalos teendőim sajnos úgy alakultak, hogy nem tudtam erre a számomra is fontos beszélgetésre elmenni, de írásban megfogalmaztam, mi az, ami rontja közérzetemet: *Kinevezésem óta nyári szabadság és elegendő pihenőidő nélkül, heti 70 órában folyamatosan olyan pénzügyi feltételek mellett kell intézkednem, amelyekben újra és újra törvénysértő megoldások között választva hozhatok csak döntéseket. Ha szigorúan a közoktatási törvényhez igazodva járok el, megsértem az államháztartási törvényt. Ha az államháztartási törvény betartásához igazodom, megsértem a közoktatási törvényt. A közoktatási törvény be nem tartása a polgárjogi törvény megsértésével járhat együtt. Megvisel, hogy mindenfelől feszültséget tapasztalok magam körül, munkámat senki meglegedésére se tudom kielégítően végezni. Erőt legfeljebb abból gyűjthetek, hogy igazgató kollégáimnak is hasonló nehézségekkel kell szembe nézniük, és nem feledkezem meg természetesen arról sem, hogy a város élén álló polgármester helyzete még nehezebb lehet.*

Az 1994 évi költségvetésünket a polgármester által megadott szempontok figyelembevételével terveztük. Szakfeladatainkat *tartalmilag* még gond nélkül tervezhattük, mert a *Művelődési Minisztérium 1986 évi rendeletei*, a különféle tanulói csoportlétszámokat szabályozó előírásaikkal, a művészeti szakközépiskolákra nézve még *hatályban maradtak*. Az

volt csupán kérdéses, hogy az *1994/95 tanév* kezdetével *jogszerűen indíthatjuk-e* végre az első két szakképző évfolyamot *a közismereti oktatással párhuzamosan*, vagy újra törvényellenes lesz a két alsó évfolyam 14, illetve 15 éves korban való indítása. *Dologi kiadásaink* tervezésében az a megszorítás okozott gondot, hogy *felújítás nem volt tervezhető* a „0” bázisú költségvetésben, holott ez mind főépületünkre, mind a diákotthonunkra ráért volna. Nemcsak világkiállítási terveink megvalósítása érdekében, hanem azért is, mert az előző évi *műszaki ellenőrzés* egyenesen felszólított *kollégiumi vizesblokkunk felújítására*. Az ellentétes felszólításoknak úgy próbáltunk eleget tenni, hogy a vizesblokk *felújítására* számított költségeket a *karbantartási rovatban* tüntettük fel tervszámként. Ez persze aránytalanul megnövelte karbantartási rovatunk tervszámát a több évi átlaghoz képest. Hiába próbálkoztunk azonban legjobb szándékunk szerint eleget tenni minden felszólításnak, a *Gazdasági és Költségvetési Iroda* ez évben sem törődött feladat-ellátási kötelezettségeink költségigényével, ismét *irreálisan alacsony* pénzkeretet határozott meg számunkra, amit természetesen most sem fogadhattam el. (Lehetséges volna, hogy a feladatellátáshoz *hiányzó* bérösszeg ebben az évben is a felmenő rendszerben *újonnan belépett* évfolyamok *szakképzési költségeinek megvonásából* származott volna? Ezt soha senki sem állította, de a hiány összege alapján felmerül a gyanú.) A keretösszeg el nem fogadását újabb *pénzügyi ellenőr kirendelése* követte, aki ezúttal már nem csupán félórát, hanem közel egy félévet töltött el vizsgálódással.

XLIII. HÁZON KÍVÜLI TÉNYKEDÉSEINK 1994 TAVASZÁN ÉS NYARÁN TERVEK 1994 ŐSZÉRE

A vizsgálódással párhuzamosan persze folytatódott mindennapi tevékenységünk. Pedagógiai munkánk mellett rendszeresen szerveztük *művésztanári hangversenyeinket*, melyek meghívóin rendre hírül adtuk, hogy iskolaépületünk ebben az évben lépett *fennállásának századik évébe*, és megérdemelné a rangjához méltó felújítást. Megérdemelné, hogy *küllemében is* méltóvá váljék az évről évre csinosodó Vár utcához.

Művésztanáraink, mint minden évben, 1994-ben is részt vállaltak a *Debreceni Tavasz Fesztivál* program-sorozatában. (Jómagam „*Fantázia egy Synthi kapcsolásra*” című szerzeményemet adtam elő SYNTHI A.K.S. szintetizátoron.) Bejegyeztettük a bíróságon a „Debreceni Zeneoktatási Intézményekkel a Világkiállításért” alapítvány *alapító okiratát*. Ekkor utazott tanár- és diákküldöttségünk *dániai* viszontlátogatására, aminek keretében zenekarunk, énekarunk és néhány diákszólistánk is szerepelt Dániában a debreceniek számára rendezett hangversenyeken. Kapcsolatunk nemcsak zenei, hanem általánosabb oktatásügyi tapasztalatcserére is kiterjedt, lévén, hogy három közismereti tanár is tagja volt küldöttségünknek. A *pénzügyi ellenőrzés* ideje alatt rendeztük dán vendéglátóinkkal azt a *pénzügyletet* is, aminek folyamán költségvetési pénzből megelőlegezett úti költségünk ellenértékét a dán fél megtérítette számunkra.

A tanév vége felé közeledve a közelebbi jövő tennivalóit is szerveztük aktuális teendőink bonyolítása mellett. Három együttesünk részvételét regisztráltattuk a következő tanév őszen *Veszprémben* esedékes *Zeneművészeti Szakközépiskolák Ének- és Zenekarainak I. Országos Fesztiváljára*. A fiatalon végzett, állásért kopogtató zenetanárokkal egyeztetettük, hogy alkalmazásuk esetén milyen feladatok ellátásában számítanánk szakértelmükre a következő tanévtől kezdődően. Lépéseket tettünk hivatali helyiségeink felszereltségének korszerűsítésére. Beszereztünk pályázati pénzből egy *telefaxot* és egy mindig elérhető közelségben használható fénymásolót. (A dániai partner-iskolával folytatott levelezést, még a szomszéd Simonffy Emil zeneiskola faxgépén voltunk kénytelenek lebonyolítani.) Jómagam a *Musica Futura* szervezésében *Zánkán* rendezett tanári továbbképző tanfolyam egyik előadójaként vállaltam közreműködést közvetlenül a nyári szünet megkezdése előtt, aminek keretében „*Éremtárlat*” című szerzeményemet elemeztem *pszicho-akusztikai* szempontból.

(Pap János zeneakadémiai akusztikatanár előadását követően.) Szakmai továbbképzésben magunkat is részesítettük a nyári szünetben azáltal, hogy több kollégával együtt részt vettünk a szombathelyi *Bartók Szeminárium* kurzusain. A Bartók zenéjében elmélyülő foglalkozások mellett speciális szolgáltatása volt e szemináriumnak, hogy *Marco Stroppa* zeneszerző, a párizsi IRCAM intézet munkatársa a *computer-zene* titkaiba betekintő előadássorozatot tartott. Küldöttségünk több tagja is érdekeltséget érzett e téma alaposabb megismerésében. (Különösen *Szilágyi István* zongoratanár kollégánk, aki a szintetizátorórákat vette volt át tőlem igazgatói teendőim megkezdése idején.)

XLIV. VÁLTOZÁSOK A NAGYPOLITIKÁBAN — BIZONYTALANSÁGOK AZ EXPO ÜGYBEN

Időközben a nagypolitikában végbement egy kormányváltás, és egyre többen arról kezdtek suttogni, hogy az új kormány lemondja a világkiállítást. Hogyan? Lehetséges volna, hogy mind az, amin annyian fáradoztunk, s ami cselekedeteinket eszményi célként vezérelve rejtett energiákat szabadított fel bennünk, mind hiábavaló lett volna? Leállítani azt az ügyet, ami már a megvalósítás felé halad, és aminek sikeres lebonyolítása egész népünk önbecsülését adhatná vissza? Hiszen nem akármilyen rendezvényről van szó, hanem arról a számunkra kitüntetett fontosságú rendezvényről, amelynek lebonyolítását *honfoglalásunk 1100. évfordulójára* tűztük ki! Honfoglalásunk 1100. évében kerülhetünk általa a világ figyelmének középpontjába! Ugyan miért lenne érdeke az új kormánynak, hogy lemondja ezt a rendezvényt? Gyerekkori emlékeim jutottak eszembe, hogy mekkora élmény volt látni a háborúban rommá bombázott Budapest hihetetlen sebességű újjáépülését. Tíz éves gyerekként is megéreztem valamit annak az összefogásnak, annak a közös tenni akarásnak a nagyszerűségéből, ahogy a háborút túlélő budapesti lakosság megújult erővel, fáradságot nem ismerve munkálkodott fővárosunk újjáépítésén, tenni próbált létkörülményeink rendbehozataláért. Valami hasonlót tapasztaltam a rendszerváltást követő években is. Ötletgazdagság, kezdeményezőkedv, áldozatvállalási készség jeleit tapasztaltam szűkebb és tágabb környezetemben egyaránt. Ez jellemezte a Cívis Expo Klub összejöveleteit is. *Ugyan miért lenne érdeke* az új kormánynak, hogy lemondjon erről a felgyülemlett *cselekvési energiáról*? Azt ugyan megtapasztaltuk már, hogy a kapitalizmus nem földi paradicsom, és nyilvánvaló volt, hogy az ország *világméretű* bemutatkozásának *méltó színvonalú* megvalósításához kellő *pénzfedezetre* is szükség van, de jelei látszottak annak is, hogy nem áll távol a hazánkba beengedett *külföldi nagytőke* érdekeitől nemzeti értékeink bemutatásának támogatása újra kapitalizálódó társadalmunkban. Miért hagyná hát kihasználatlanul ennek esélyét a honfoglalás ezeregy századik évfordulójára tervezett világkiállítás megrendezésében *éppen a magyar kormány*? Talán újra ki akarja szorítani országunkból a négy éve beengedett külföldi nagytőkét? Reméltük, hogy a suttogva rebesgetett hírek csak rémhírek, de azért fontolóra vettük, milyen új névadással és célmeghatározással kellene átfogalmazni frissen bejegyzett világkiállítási alapítványunk alapító okiratát, ha tényleg elmaradna a világkiállítás.

XLV. A PÉNZÜGYI ELLENŐR VIZSGÁLÓDÁSA MAGYARÁZATKÉRÉS A BÉRTÜLLÉPÉSHEZ VEZETŐ „MULASZTÁSOK” OKÁRÓL A GAZDASÁGI ELLENŐRZÉS ZÁRÓTÁRGYALÁSA

Mind eközben folyamatosan tartott gazdasági irodánkban a pénzügyi vizsgálódás. Az ellenőr asszony időről időre értetlenkedő kérdésekkel keresett meg, amelyekre nem volt nehéz válaszolni, de nem mindig volt könnyű úgy válaszolni, hogy ő is megértse. (Például, hogy miért foglalkoztatok annyi mellékállású tanárt, miért olyan sok a túlórában ellátott óra, miért van bizonyos foglalkozásokon két tanár is jelen egyidejűleg stb.) A nyár közepén, amikor már

elég sok jelentése összegyűlhetett, a Gazdasági és Költségvetési Iroda vezetője *írásbeli magyarázatot* kért tőlem a *bértúllépés* és az ehhez vezető *mulasztások* okairól. Válaszomban emlékeztettem az irodavezető urat, hogy a számunkra kiszabott bérelőirányzat egész évi rendeltetésszerű működésünkhöz való *elégtelenségét* rögtön, a megadott határidőn belül jeleztük, vagyis nem követtünk el mulasztást. Az, hogy jelzésünket az iroda válasz nélkül hagyta, már nem a mi mulasztásunk. Arra is emlékeztettem az irodavezető urat, hogy a várható költségek előzetes felmérésekor, *nem kaphat valós képet* a szükségszerűen bekövetkező kiadásokról, ha nem a *valódi feladat-ellátási mutatók* szerint számol, márpedig éppen ezt a hibát véti, ha a várható költségek felmérésére rendszeresített íveken nem érdeklődik a *mellékállású tanárokkal* ellátható feladatok költségigényéről. (Hasonló hiba esik, ha a főállású tanárok illetményigényének kalkulálásakor figyelmen kívül marad az alapbér-változások *túlórávonzata*.) Emlékeztettem az irodavezető urat, hogy erre is többször felhívtuk figyelmét a vizsgált költségvetési évben, s én *óraszámszerűen* ki is mutattam, milyen feladatok ellátásában foglalkoztatunk külső tanerőket. Az hogy ez is mindig figyelmen kívül maradt, szintén nem a mi mulasztásunk. Megpróbáltam megértetni, hogy én, *mint munkáltató*, csak olyan tanerőkkel létesíthetem *határozatlan idejű* munkaviszonyt, akik számára megvolt hozzá a KJT által előírt tizenhárom havi tartósbér-fedezet. Tekintve, hogy *ellátandó feladataink harminc százalékára* nem volt és nincs 13-havi tartósbér-fedezetünk, kénytelen voltam mellék-állásban vagy megbízásos jogviszonyban, töredék-óraszámban, mindössze 11 vagy 10 hónapra szóló megállapodásokat kötni a feladatokat ellátó tanerőkkel. Az már ne a mi hibánk legyen, hogy tartósbér-fedezetünknek azt a részét, amit külső munkaerők foglalkoztatására vagyunk kénytelenek fordítani, fenntartószervünk nem növelte meg a *KJT előírásainak* megfelelően. Hosszú válaszlevelemben nemcsak a hibás következtetésekre, hanem a revízió *valótlan ténymegállapításaira* is felhívtam az irodavezető úr figyelmét. Állításaimat mellékletek csatolásával is megerősítettem. Részben korábbi leveleinkben megfogalmazott tájékoztatásaink és kéréseink másolatát csatoltam levelemhez, részben azoknak a központi és önkormányzati rendelkezéseknek a paragrafusait, melyekhez tartanunk kellett magunkat. (Összesen 18 csatolmány kíséretében küldtem el leveletem, és mind ezt eljuttattam a Kulturális és Oktatási Iroda vezetőjének is.)

A *felelősségvizsgálat* eredményét összegző *végző revizori jelentés*, már olyan elképesztő buzgósággal igyekezett mindenben intézkedési felelőtlenséget kimutatni, ami valójában megkönnyítette védekezésemet. Olyan mennyiségű hamis *állítást sorolt* fel meg nem történt kiadásokról, olyan következetesen *hagyott figyelmen kívül* törvényszabta kifizetési kötelezettségeket, olyan vaksággal *hagyott észrevétlenül* nagyobb összegű bevételeket, és olyan önkritikátlanul vetett papírra logikailag *hamis következtetéseket*, hogy pusztán a tényfeltárás kritikája is elegendő bizonyítéka lehetett volna a *revizori elfogultságnak*. Válaszomban azonban nem maradtam meg a tényfeltárás kritikájánál. Nehezményeztem azt is, hogy a *revizori megbízólevél* látszólag mindenre kiterjedő vizsgálati szempontsorából *éppen a feladatellátás pénzügyi feltételeinek vizsgálatára* szóló megbízás hiányzott. Vagyis a Gazdasági és Költségvetési Iroda éppen arra nem volt kíváncsi, amiért intézményünket az önkormányzat működteti. (Erről a válaszlevelemről szintén küldtem másolatot a Kulturális és Oktatási Iroda, valamint az Oktatási Bizottság vezetőjének.)

A gazdasági ellenőrzés *záró tárgyalásán* képviseltette magát a Kulturális és Oktatási Iroda kiküldöttje, az iskolaszék elnöke és a szakszervezet területi képviselője is, akik azonban csak néma megfigyelőként voltak jelen. *Igazgatóhelyetteseimet* a Gazdasági és Költségvetési Iroda vezetője nem engedte be a tárgyalásra, sőt, nem engedte be *diákokthonunk vezetőjét sem*. (Igaz őket inkább a *kötelező feladat-ellátás* részletkérdéseiről lehetett volna megkérdezni, erre viszont nem volt kíváncsi az iroda.) Az *irodavezető úr* mindjárt a tárgyalás kezdetén, kemény

hangon marasztalt el azért, mert az egyik megbeszélésen, amit a revizornővel és iskolánk gazdaságvezetőjével hármásban folytattunk, indulatosan viselkedtem. A *revizornő* lényegében ugyanazokkal az állításokkal marasztalt el, amit revizori zárójelentésében fogalmazott meg. *Iskolánk gazdaságvezetője* viszont azt sorolta fel, milyen *új kifizetési kötelezettségekkel* terhelte a Munka Törvénykönyve és a KJT a közoktatási intézményeket (műszakpótlékok, 13. havi illetmény, kötelező jubileumi jutalmak, nyugdíjazási végkielégítések stb.), és ezek közül *még annak fedezetét sem kaptuk meg*, amelyek átutalását a Gazdasági és Költségvetési Iroda, *írásban megígérte*. Én magam, ugyancsak írásbeli válaszomat ismételve meg, külön hangsúlyt fektettem annak felsorolására, milyen *kifizetési kötelezettségeink teljesítése* maradt el kényszerűségből, bérkeretünk elégtelensége miatt, *pedagógus alkalmazottaink kárára*. A záró tárgyalás végén az irodavezető úr körbeadta aláírásra a tárgyalás *előre elkészített* jegyzőkönyvét, ami ezúttal is *csak a revizornő állításait* tartalmazta. Természetesen tiltakoztam az egyoldalú eljárás ellen, amin az irodavezető csodálkozott, mert – úgy mond – két évvel ezelőtt zokszó nélkül aláírtam az előre elkészített jegyzőkönyvet. Végül annyit mégis sikerült elérnem, hogy néhány sorban leírhattam az *eljárás elleni* tiltakozásomat, és tiltakozhattam az ellen is, hogy fenntartószervünk olyan helyzetbe hozzon, amelyben *szükségszerűen törvénysértő* megoldások között választva marad csak döntési lehetőségem. A záró tárgyalást követően a Gazdasági és Költségvetési Iroda *fegyelmi eljárást* kezdeményezett ellenem. Úgy tűnik, hogy a Kulturális és Oktatási iroda illetékesei nemigen támogatták ezt a kezdeményezést, mert *szakmai vizsgálatot kértek* a Területi Oktatási Központ (TOK) szakértőitől. A szakmai vizsgálatot két egymástól független szakértő folytatta le az ősz folyamán. Ez idő alatt természetesen végeztük napi teendőinket a szerint, ahogy a tanév rendje megkívánta.

XLVI. 1994/95 TANÉV – FIATAL TANERŐK ALKALMAZÁSA

— VÁLTOZÁS A SZAKMAI IGAZGATÓHELYETTESI FELADATOK ELLÁTÁSÁBAN

Az 1994/95 tanévben három frissen végzett fiatal tanár kapcsolódott be az elméleti tárgyak tanításába, noha egyelőre csak megbízási szerződéssel, de jövőbe mutató perspektívával. *Csobán Gyula Endre* zeneszerző, egykori tanítványom, az általános kötelezőtárgyak mellett átvette tőlem a *zeneszerzés-elmélet* és a *hangszer-ismeret* tantárgyat. A zeneszerzés-gyakorlat órák megtartásában is helyettesített, ha igazgatói teendőim máshová szólítottak. Az újonnan felvett zeneszerzők tanítását már neki szántam a következő években. *Mikita Ilona* zenetörténész, és *Balogh Anikó*, szolfézsz, zeneelmélet, zeneirodalom szakos tanár, szintén iskolánk egykori diákjai voltak, és mindketten részesültek annak idején a *modernzene-ismertet* tantárgy speciális stúdiumaiban. Ígéretes volt, hogy mindketten készséget mutattak a modernzene-ismeret tárgy tanítására. Igazgatói teendőim átvétele után én magam már csak egyszer indítottam új modernzene-csoportot. Kezdetben *Bicskeyné Szabó Klára*, sokéves tapasztalattal rendelkező kolléganőm segített ki, aki előzőleg rendszeresen bejárt volt hospitálni óráimra, és ismerte a tantárgy tananyagának stencillel sokszorosított szövegét is. (*N. Kiss Enikő* tanárnő, aki még a nyolcvanas években vett részt a tárgy tanításában, ekkor már más égtájon kereste kenyerét.) Az éppen kezdő, fiatal tanárnők, a könyvtárunkból kivehető modernzene-ismeret jegyzet áttanulmányozásával frissíthették fel a tárgy tananyagával kapcsolatos speciális ismereteiket, és hospitálni is bejártak modernzene-óráimra. A következő évektől kezdve aktívan is bekapcsolódtak a tanításba.

A tantestület fiatalítása egyébként egybevágott a Gazdasági és Költségvetési Iroda elvárásaival is, mert az olcsóbb, pályakezdő munkaerőnek, könnyebb bérfedezetet biztosítani, mint azoknak, akiknek a közalkalmazotti bértábla magasabb illetményminimumot ír elő. Évek óta hangoztatott önkormányzati álláspont volt, hogy *a nyugdíjkorba jutott alkalmazottakat, mielőbb nyugdíjba kell küldeni*. (Ellentétben az országos irányelvekkel, amelyek már akkor is

azt hirdették, hogy a nyugdíj-korhatárt magasabbra kell emelni.) A pénzügyi felelősségvizsgálat záró-tárgyalásán is utasításul kaptam, hogy nyugdíjazzam a nyugdíj-korúakat, és ha elkerülhetetlen, hogy koron túl is foglalkoztassak valakit, csak a kötelező óraszámom belül kapjon feladatot, túlórában ne tanítson.

Méltánytalan lett volna sok, szakmai tudásának fénykorában levő, nagyszerű pedagógussal szemben, ha kritika nélkül teljesítem ezt az utasítást. Csak azt nyugdíjaztam, aki maga is nyugdíjba kívánt már menni, de a tanári hirdetőtáblán közzé tettem a költségvetési iroda álláspontját, és előrebocsátottam, hogy át kell néznünk, kinek vannak olyan túlórái, amelyek ellátása fiatalabb kollégáknak is átadhatók, anélkül, hogy tanítványaik fejlődése ezt megsínylené. Helyettesemet, *Szendery Ágnes*t is megkértem, segítsen ennek áttekintésében, tekintve, hogy igazgatóhelyettesként közelebbi rálátása van a tanár-diák kapcsolatokra. Kolléganőmnek azonban elege lett már abból, hogy évről évre szakmaiatlan kívánságokat kell teljesítenünk, és hogy ebből neki is ki kell vennie részét. Felajánlotta lemondását igazgatóhelyettesi megbízatásáról. Miután *Pallagi Tamás* kollégánk — a Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskola jelenlegi igazgatója — készségesnek mutatkozott átvenni tőle az igazgatóhelyettesi teendőket, tiszteletben tartva hűséges kolléganőm kívánságát, elfogadtam lemondását.

XLVII. FENNTARTÓI ÖTLETEK LEHETSÉGES INTÉZMÉNY-ÖSSZEVONÁSOK TERÉN

Nem tudom megítélni, hogy a felelősségvizsgálattal összefüggésben történt-e, vagy attól függetlenül, de fenntartószervünk különféle *iskola-összevonási* megoldásokon gondolkodott *racionalizálás* ürügyén. Az efféle „racionalizálások” sohasem alulról jövő kezdeményezések, és általában olyan kimenetelűek, hogy *zavart* keltenek működőképes *rendszerek működésében*. Ránk vonatkozólag az történt, hogy négy oktatási intézmény igazgatóit hívta össze az önkormányzat előzetes tájékozódás céljából. A *három debreceni zeneoktatási intézmény* igazgatóin kívül a debreceni *Ady Gimnázium* igazgatónője volt még hivatalos a megbeszélésen. A tájékozódás főleg a felől folyt, hogy melyik másik iskolával volna érdemes a Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskolát összevonni. *Ez az iskola látszott ugyanis a legtöbbféleképpen összevonhatónak.* (Összevonható középiskolaként is és zeneoktatási intézményként is.) Mi, a három zeneoktatási intézmény igazgatói alapján véve hasonló állásponton voltunk. Úgy nyilatkoztunk, hogy noha kölcsönös egymásrautaltságban működünk, mindhárom zeneoktatási intézménynek más a működési célja, más a feladatköre, és nem látjuk indokoltnak, hogy önmagukban is bonyolult működésű intézményeket még bonyolultabbá vonjanak össze. (A konzervatóriummal való összevonás már csak azért is problematikus lett volna, mert más volt a két intézmény fenntartója.) Rámutattunk, hogy intézményeink önállósága nem zárja ki *harmonikus együttműködésünket*. Jelenleg is *közös munkatervvel készülünk a világiállításra*, és ezzel együtt a millicentenáriumra. Elmondtam, hogy az Ady Gimnáziummal *nem alakult ki* szoros intézményközi kapcsolatunk ez ideig, noha a mindennapi élet vetett és vet fel időről időre olyan eseteket, amikor közös diákjainkat kell elkérnünk egymás tanóráiról valamilyen nyilvános szereplésük miatt. *Szakmai tagozatos* diákjaink többsége valamilyen más középiskolában folytatja közismereti tanulmányait és vannak közöttük „Adysok” is. Mind eddig problémamentesen intézni tudtuk az ilyen alkalmi programütközéseket, és nem látom akadályát, hogy a jövőben is így történjék. Az Ady Gimnázium igazgatónője nem fogalmazta meg véleményét, így nem tudom, mi volt az iskola-összevonással kapcsolatos álláspontja. A Kulturális és Oktatási Iroda vezetője elismerően nyugtázta a három debreceni zeneoktatási intézmény együttműködését, és összevonattatásunk témája lekerült az *aktuális ügyek* listájáról.

XLVIII. ALTERNATÍV STRATÉGIÁK VILÁGKIÁLLÍTÁSI TERVEINK ÜGYÉBEN

Világkiállítási terveinket még egész a naptárév végéig ápolgattuk, noha a közbeszédben napról napra hallottuk, hogy a világkiállítás elmarad. Júniusban még arról tanácskoztunk, hogyan véglegesítsük a Világkiállítási Programirodával kötendő szerződésünk programajánlatát. Mi az, amit tényleg vállalni tudunk, milyen korábban nem látott lehetőségek volnának tervbe vehetők, mihez kell feltétlenül pénzt igényelnünk a világkiállítási alaptól, hogyan osszuk meg egymás között az előkészítés feladatait? Gondolkoztunk azon is, hogyan lenne célszerű megváltoztatni frissen bejegyzett alapítványunk nevét, ha tényleg elmaradna a világkiállítás, mert valószínűleg nem lenne könnyű szponzorokat találni olyan alapítvány támogatására, amely elmaradt rendezvényre való hivatkozást hordoz nevében. Úgy egyeztünk meg, hogy szükség esetén „A zenei kommunikációért” nevet fogjuk javasolni az alapítóknak. A névváltoztatás kérdése azonban egyelőre nem került napirendre.

A terveink iránti érdeklődés nem csökkent a kerengő új hírek ellenére sem. A nyár folyamán a NOVOX KFT. részéről kerestek meg, azzal a hírrel, hogy ők szervezik 1996-ban a DEBRECEN FESZTIVÁLT. Világkiállítási pályázatunk tartalmáról kértek információt, és szerződés értékű aláírást akartak kicsikarni belőlem, hogy tervezett programunkkal részt veszünk a fesztiválon. Nem zárkoztam el a velük való együttműködéstől, de az aláírást megtagadtam, tekintve, hogy egyszemélyi képviselőként is csak olyan ügyben köthettem megállapodást, amiben közös döntés született.

A közös döntést nem láttuk célszerűnek elhamarkodni, mivelhogy a világkiállításról szóló törvény még hatályban volt. Az ősz folyamán *még az EXPÓRA hivatkozva pályáztam* az Munkaügyi Minisztérium Országos Képzési Tanácsánál hangszer-beszerzésre és hangszer-felújításra, minthogy előregedett hangszereink nem vetnének jó fényt bemutatkozásunkra. A *Világkiállítási Tanácstól* még október végén is olyan információt kaptunk, hogy az elfogadott kiegészítő rendezvénytervek továbbra is élnek, és élni fognak akkor is, ha a világkiállításról szóló törvényt hatályon kívül helyezik. Beárnyékolta viszont ezt a pozitív tartalmú állásfoglalást az a közlés, hogy az elfogadott rendezvények *infrastruktúra-fejlesztési szerződéseinek megkötési lehetőségét*, a helyzet bizonytalansága miatt, *felfüggesztették*. Bízattatni bízattak, hogy a programiroda továbbra is feladatának tekinti az elfogadott rendezvények támogatását, és ha más forrásból is, de megoldja a finanszírozást az EXPO elmaradása esetén, a bízattatásból azonban nem derült ki, hogy mire korlátozódik a támogatás, csupán azt helyezték kilátásba, hogy *értesíteni fogják* a jogosult pályázókat.

Ismét gondolkodnunk kellett tehát az év utolsó hónapjaiban, hogy milyen stratégiával álljunk az üggyhez. Mi az, amit vállalhatunk az adott helyzetben? Mi az, amiért közösen, és mi az, amiért külön-külön vállalhatunk felelősséget? Milyen szerződéskötésre vállalkozhatunk, ha az infrastruktúra-fejlesztés kiesik a lehetőségek közül? Mi az a redukált program, amire akár az EXPO kapcsán, akár attól függetlenül vállalkozni érdemes? Végül is a *kivárást* taktikáját választottuk. Vártuk a programiroda beígért értesítését, és vártuk, hogy megkeres-e újabb ajánlatával a NOVOX KFT.

XLIX. ÚJ TANÉV KEZDÉSE A RÉGI GYAKORLAT SZERINT, TÖRVÉNYELLENESEN

Iskolánkban az 1994/95 tanévet sajnos ismét *törvényellenes szakképzési gyakorlattal* voltunk kénytelenek megkezdeni. Ezúttal már két olyan *szakképző évfolyam* tanóráit osztottuk be az általános műveltségi évfolyamokkal párhuzamosan, melyeknek középiskolás korban való indítását a közoktatási törvény nem támogatta. Nehezítette dolgunkat, hogy *szeptember elsejével hatályukat veszítették* a korábbi rendeleteknek azok az addig még hatályos paragrafusai és mellékletei is, amelyek a zeneművészeti szakközépiskolák számára előírt szaktantárgyi *csoport-létszámokról*, valamint a *tantárgyak óraszámairól* rendelkeztek. A

művészeti szakközépiskolák igazgatótestületének állásfoglalását a Művelődési és Kulturális Minisztérium illetékese, (dr. Szüdi János), nem támogatta. Az ő javaslatát viszont, amely a szaktantárgyak középiskolás korban való tanítását a *fakultatív tárgyak* szintjére süllyesztette volna, a szakma utasította el. Fokozott előrettekintéssel kellett figyelniünk ez évtől kezdve arra a problémára is, hogy a jogszabály-ellenesen indított szakképző-évfolyamokban képzett diákok, nem tehetnek *szakközépiskolai érettségi vizsgát* középiskolai tanulmányaik végén, merthogy addigra a *SZÉV*, (a három közismereti és három szakmai vizsgatárgyban való tudáspróbát előíró érettségi vizsga), felmenő rendszerben *megszűnik*. Meg kell tehát teremtenünk annak feltételeit, hogy egyidejűleg készíthessük fel diákjainkat mind a teljes értékű (hat tantárgyas) érettségi vizsgára, mind az eddiginél komolyabb jogosítványok biztosítását ígérő szakmai vizsgára.

Az *önkormányzat képviselőtestülete* előremutató döntést hozott számunkra, mert újra fogalmazott *alapító okiratunk* szövegjavaslata szerint *négy- illetve ötéves képzést biztosító* művészeti szakközépiskolaként definiálta intézményünket. Nem voltak azonban érettek még a feltételek, hogy *szakmai-pedagógiai programunkat* optimálisan igazíthassuk a kilátásba helyezett feltételekhez. Nem születtek még meg az *érettségi és a szakmai vizsgatárgyak követelményrendszerét* meghatározó *központi rendelkezések*, jogszabályok. Ezek nélkül nehéz eldönteni, hogy hogyan gazdálkodjunk a négy-, illetve ötéves képzés lehetőségeivel. Milyen mértékben terheli diákjainkat, ha négyéves közismereti képzés mellett kell felkészülniük az érettségi vizsgára? Tartható-e az a gyakorlat, hogy négy év alatt a szakmai vizsgához szükséges készséget is megszerezzék? Egykoron, amikor még külön intézmény volt a *zenei gimnázium* és a *zeneművészeti szakiskola*, a zenei gimnázium öt-tantárgyas érettségire készített fel, míg a zeneművészeti szakiskolában az emeltebb tudásszintet megkövetelő „hosszútanszakokon”, (zongora és vonós tanszak), ötéves volt a szakképzés. Létezett ugyan négy éves szakképzés is az u. n. „rövidtanszakokon”, csak hogy ott az elvárt készségsszint még sokkal szerényebb igényű volt annál, mint ami a jövőben várható.

L. JÖVŐKÉPEK A KÖZOKTATÁSI TÖRVÉNY PERSPEKTÍVÁJÁBAN **– AZ ÖTTANTÁRGYAS ÉRETTSÉGI VIZSGÁRA VALÓ FELKÉSZÍTÉS FELTÉTELEI** **– NYUGTALANSÁG ÉS FESZÜLTSEGEK A TANTESTÜLETBEN**

A ránk váró *új feladatokra való felkészülés* természetesen csak a tantestület aktív közreműködésével ígérhetett eredményt. A tanév eleji tantestületi értekezleten problémáink sok szempontú végiggondolására kértem külön a közismereti és külön a zenei tantestületet, hogy majd elgondolásaikat szembesítve együtt gondolkozzunk álláspontunk további formálásán. Felhívtam a figyelmet, hogy szeptember folyamán a *ZETA választmányának* is témája lesz a zeneművészeti szakközépiskolák ügye, és érdemes lenne olyan formában megfogalmazni gondolatainkat, hogy az a választmány számára is gondolatébresztő legyen. A *tanév rendjét* szintén nagyobb körültekintéssel kellett megterveznünk a szokásosnál. Ettől a tanévtől kezdve vált hatályossá felmenő rendszerben, hogy felnőtt korú diákjainknak különféle szempontoktól függően *térítési díjat* vagy akár *tandíjat* is fizetniük kellett a középfokú szakképzésért. (Szembetűnő volt a törésvonal, hogy a III/IV. évfolyamban, a régi törvény alapján még *szakképzési támogatás* járt a felnőtt korú tanulónak, az I/II. évfolyamban viszont már fizetésre kötelezte őket az új törvény). Fokozottabb figyelmet kívánt a *tanulók jogaival*, kötelességeivel, *szervezkedési lehetőségeivel*, és a nekik járó juttatásokkal kapcsolatos témák megbeszélése, a tanulók bevonásával történő megvitatása, szabályzatba foglalása, s főleg, a megvalósítás feltételeinek megteremtése. Tervezési feladatot rótt ránk, hogy együtteseinkkel, és kiemelkedő zenei teljesítményre képes diákjainkkal ez évben is képviseltetni kívántuk iskolánkat különféle reprezentatív rendezvényeken. Már az őszi félévben sürgős feladatunk volt, a *Zeneművészeti Szakközépiskolák Ének- és Zenekarainak I. Országos Fesztiváljára* való

felkészülés. Előkészületeket tettünk az 1995-ben esedékes budapesti *Euro-fesztiválon* való részvételre is, ahová több együttesünket is beneveztük. (Mindkét rendezvény szervezését a Magyar Zeneiskolák Szövetsége koordinálta.) Mind e közben időről időre tájékoztattam a tantestületet a tavasz óta tartó pénzügyi és szakmai felelősségvizsgálat fejleményeiről is.

A sokféle teendő és bizonytalanság sajnos tovább fokozódó nyugtalanságot táplált tanári testületünkben. Többeket nyugtalanított az iskola-összevonás gondolata. Néhányan állásukat féltették. Nyugtalanította a tanári közösséget a költségvetési iroda elmarasztaló véleménye, összevetve azzal, hogy tantestületünkben elmaradt a jutalomosztás. „Hová tűnt el az iskola pénze?” – hallottam valakitől, valaki más szájába adva a kérdést. „Mit vizsgálnak olyan hosszasan, hogy még mindig folyik a vizsgálat?” – érdeklődtek mások, mialatt a TOK, azaz a *Területi Oktatási Központ* szakértői folytatták, ezúttal már tényleg *szakmai szempontú*, vizsgálatukat? Fokozódtak az iskolán belüli egyéb feszültségek is. Némely tanszakon belül felerősödtek a tanszakvezető és a tanszak tanárai közti *szakmai nézetkülönbségek disszonanciái*. (Sajnos ennek is következménye, hogy néhány kiváló kollégánk még a nyár folyamán úgy döntött, nem újítja meg szerződését iskolánkkal.) A közalkalmazotti törvény hatályba lépése óta fokozódó feszültségforrás volt, hogy a *közalkalmazotti tanácsba* nem került olyan alkalmazottunk, aki *diákokthozunk dolgozóinak érdekeit* képviselhette volna. Én magam, *mint munkáltató*, nem avatkoztam bele a közalkalmazotti tanács működésébe, de munkáltatói kötelességem volt szóvá tenni, ha működése nem felelt meg a törvényes előírásoknak. Még az év tavaszán felhívtam alkalmazottaink figyelmét, hogy a *Munka Törvénykönyve* 211. paragrafusának alapján, az *első választás* alkalmával a közalkalmazotti tanácsot csak *egy évre* választják, s ennek értelmében, az intézetünkben választott közalkalmazotti tanács mandátuma 1994 májusában lejárt. A törvényi előírások betartásán túl, az *új választás kiírását* az is indokolja – tudattam iskolánk munkavállalóival – hogy intézményünk közalkalmazottainak jelentős hányada, nevezetesen a *kollégiumban* dolgozó közalkalmazottak, vitatják a KT legitimitását. Már 1993-ban írásban kifogásolták, hogy nincsenek képviselve a közalkalmazotti tanácsban, és a közalkalmazotti tanács nem kezelte a problémát, nem vitte az ügyet egyeztetés céljából az alkalmazottak széles nyilvánossága elé. Figyelmeztetésem hatására a közalkalmazotti tanács újraválasztása megtörtént ugyan, de kollégiumi dolgozó továbbra sem jutott a közalkalmazotti tanács tagjai közé. Ennek feszültségei így az ősszel is gerjesztették tantestületünkben a nyugtalanságot.

II. EREDMÉNYES SZAKMAI MUNKA ISKOLÁN BELÜL ÉS KÍVÜL – GYÁSZ

Tanáraink becsületére legyen mondva, hogy a különféle feszültségek és nem mindennapi feladatok intézése mellett is eredményesen végezték napi teendőiket, és diákságunk is helytállt a komolyabb erőpróbákon. Az őszi félévben, októberben került sor a zeneművészeti szakközépiskolák ének- és zenekarainak *veszprémi* fesztiváljára, ahol együtteseink (énekkar, fúvószenekar és diákszólólista közreműködésével a vonószenekar) derekasán helytálltak az átlagon felülően erős mezőnyben. Vonószenekarunk értékes pénzjutalommal térhetett haza. *Gál Tamás* zsűrielnök mintaszerű vonóskari hangzásnak minősítette együttesünk megszólalását.

Modernzene-ismeret óráimra (melyeket ekkoriban főleg a *modern zene klasszikusainak* hangrendszer használati gyakorlata alapján tanítottam az 1980 évi zeneoktatási reform szabta órakeretben) a vártnál is több kolléga járt be hospitálni. Egy-egy nagyobb anyagrész átismétlésekor *videó felvételt* is készítettünk az órákról. Ilyenkor általában megkértem tanítványaimat, hogy a videó órára való tekintettel olvassák át jegyzetükben az átismétlendő hangrendszer-elméleti anyagot. Ezt kezdetben meg is tették, később sajnos egyre kevésbé. Néha úgy tűnt, mintha a tantestületen belüli *feszültségek* a *diákságra* is áttérjednének. A

tanulói jogok és kötelességek tudatosítása némely tanulóban erősödő öntudatot táplált. Volt, aki szükségesnek érezte megkülönböztetni, mi az, ami *tanulói jogállásából fakadó* kötelessége, és mi az, aminek megtétele *csupán iskolája iránti lojalitásának* kérdése.

Iskolán kívüli tevékenységem érthető okokból visszaszorult a sok iskolai elfoglaltság közepette, de ebben az évben is csurrant-cseppent iskolán kívüli szereplési lehetőség számomra. A fentebb már említett tavaszi fesztiválbeli, majd a nyári *zánkai* szereplés után, most ősszel, a *Magyar Rádió Elektronikus Zenei Fesztiválján* mutatkoztam be, ahol a Synthi A.K.S. szintetizátorra írt fantáziámat játszottam. Közreműködője voltam a Zenetudományi Intézet „*Szisztematikus Zenetudomány*” nevű kutatócsoportját bemutató TV-műsornak is, melyben a *szintetikus fuvolahang* előállításával kapcsolatos vizsgálódásaimból mutattam példákat.

Szomorú eseménye is volt ennek az ősznek. Elhunyt iskolánk egykori énektanára, *Poták Fridolin*, aki az utóbbi években már német állampolgárként volt szószólója a magyar zeneoktatásnak. Rendszeresen hazajárva figyelemmel kísérte iskolánk munkáját. Vendége volt az 1993 évi szolfézsversenynek, és évről évre *pénzjutalmat ajánlott* fel iskolánk kiemelkedő előmenetelű diákjainak. A jutalmat mindig a tanév végén ítéltük oda az arra érdemes tanulóknak, egyetlen kikötés figyelembevételével: a jutalmazottak között feltétlenül lennie kellett *legalább egy ének szakos* tanulóknak is. Utolsó küldeményét halálos ágyáról juttatta el hozzánk iskolánk egykori énektanára.

LII. MINISZTERIUMI ÉRDEKLŐDÉS A FELELŐSSÉGVIZSGÁLATRÓL —

— KEDVEZŐ TOK JELENTÉS —

— SZAKVEZETŐI VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁS A RÉGIÓ KÖZOKTATÁSI HELYZETÉRŐL —

A hosszan elhúzódó revízió híre eljutott a minisztériumba is. *Dr. Szűcsné Hobaj Tünde* főtanácsos asszony részletes beszámolót kért tőlem a történekről. Számára is eljuttattam a revízió iratanyagát, csatolt válaszainkkal és mellékleteinkkel együtt ugyanúgy, mint ahogy korábban városunk más vezető tisztségviselőinek. Kísérőlevelemben a pénzügyi revízió legnagyobb tanulságaként fogalmaztam meg, hogy mind addig, amíg életbe nem lépnek a *művészeti szakközépiskolákra vonatkozó külön rendelkezések*, az igazgató csak *jogszályellenesen* hozhat *szakmai érdekeket szolgáló* intézkedéseket, és *semmi sem védi*, ha felelősségre vonják. Felhívtam a főtanácsos asszony figyelmét arra, hogy a pénzügyi vizsgálat tárgyát képező időszakban (1992 I. 1. — 1994 III. 31. időszaka), a 15/1986 (VIII. 20.) MM sz. rendelet ránk vonatkozó paragrafusai és mellékletei, valamint a 84-200 számmal közzétett tantárgy- és óraszám-felosztás, még hatályosak voltak. Hiába voltak azonban érvényesek az *első szakképző évfolyamra* nézve is, ha ennek az évfolyamnak *középiszkolás életkorban* való indítását az időközben hatályba lépett *közoktatási törvény* már *nem támogatta*. Azóta a helyzet még kilátástalanabb lett, mert szeptember óta már a fent említett paragrafusok sem hatályosak. Részletes tájékoztatásom megismerése után a főtanácsos asszony fokozottabban odafigyelt munkásságomra, kíváncsi volt tapasztalataimra és szakmai véleményemre is.

Szerencsére a TOK szakértői, miután elvégezték vizsgálataikat, korrekt véleményt formáltak az iskolánkban folyó szakfeladat-ellátásról. Mindketten megállapították, hogy a vizsgált időszakban a szakképzés csoportlétszámai megfeleltek a törvényes előírásoknak, és az ezek alapján ellátott órák száma nem lépte túl a megengedett keretet, sőt, alatta maradt annak. Kimutatásaimat, ami szerint heti 30-35 órával kevesebbet tanítottunk az előírtnál, helyt állónak találták, s így igazolódott, hogy hetente több mint tízezer forintot takarítottunk meg bérkeretünkben. Csupán egyik ellenőrünk kifogásolta hogy modernzene-ismeret órákat és szintetizátor órákat is talált órarendünkben, ez azonban már az iskolák szakmai önállóságának témakörébe esett. Pénzügyi kihatása a heti négy modernzene-órának, és a néhány fakultatív szintetizátor órának nem volt számottevő.

A TOK vizsgálatot követően – nyilván nem annak okán, hanem szélesebb körben szerzett tapasztalatok következtében – a régió közoktatási helyzetének felméréséhez készült kérdőív érkezett iskolánkhoz. A kérdőív **zeneoktatási szempontból is** kiemelkedően fontos kérdései a következők voltak: *Milyen zavarok észlelhetők az intézmény működésében, folyamatos finanszírozásában? Milyennek látják az önkormányzatok és az iskolák együttműködését? Az esetleges zavarok mennyiben múlnak az iskolafenntartók, az intézményvezető, illetve a központi döntéshozók döntésein? Látják-e hiányát egy olyan intézményesült nyilvánosságnak, amely a szakmai érdekeknek és a szakmai szempontoknak adna hangot a helyi döntés-előkészítésben? Egyet ért-e azzal, hogy szétváljon a törvényességi, a szakmai felügyelet és a pedagógiai szolgáltatás? Teljesíthetőnek tartják-e a közoktatási törvényben előírt csoportbontási határokat? Tartható-e ez hosszabb távon? A közeljövőben esedékes törvénymódosítás kapcsán mi az, amin feltétlenül változtatni kellene, s mi az, amin nem szabadna változtatni?* Válaszaimat elsősorban a zenei szakképzés gondjai, s ezen belül is a Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskolában megélt tapasztalataink alapján fogalmaztam meg, de felhívtam a figyelmet olyan problémákra is, melyek a zenei általános iskolák működését, vagy egyáltalán létezését teszik lehetetlenné.

LIII. ELŐKÉSZÍTŐ MUNKÁLATOK A ZENEI SZAKKÉPESÍTÉSSEL KAPCSOLATOS KÖZPONTI RENDELKEZÉSEK MEGHOZATALÁHOZ.

– TANSZAKVEZETŐI, TANSZAKI ÉS PLENÁRIS ÉRTEKEZLETEK ISKOLÁNKBAN

Idő közben a középfokú zenei szakképzés ügyének tárgyalása a minisztériumban is magasabb sebességfokozatot vett fel. A MKM Szakképzési Osztálya a szakma segítségét kérte az OKJ-be (Országos Képzési Jegyzékbe) felvett zenei szakágazatok követelmény-rendszerének kidolgozásában. Sürgős feladatként jelölte meg a kimenő követelmények (képesítési követelmények) meghatározását. A zenei tanszakok többségében a budapesti Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskola tanárainak javaslatait küldte szét az országban vitaanyagként, de voltak kivételek is.

Iskolánkban tanszakvezetői, tanszaki és plenáris értekezleteken foglalkoztunk a témával. Tanulmányoztuk az OKJ és az NSZI (Nemzeti Szakképzési Intézet) által kiadott irányelveket, és összevetettük a Bartók Szakközépiskola tantervjavaslatait az 1980 évi zeneoktatási reform tanterveivel. Véleményeztük az OKJ-be felvett, *zenével kapcsolatos szakmák* megnevezéseit. Kritikai észrevételeket foglalmaztunk meg a szakmai képesítés-megjelölésekkel kapcsolatban. Teljes egyetértéssel foglaltunk állást abban, hogy *középfokú* képesítés megnevezésében ne szerepelhessen a „művész” minősítés. Egységes volt álláspontunk abban is, hogy a középfokú zenei szakképzésben a *felsőfokú képzésre való felkészítés* a legfontosabb. Helyénvalónak láttuk, hogy a többi középfokú képesítéshez hasonlóan a középfokú zenei tanulmányok elvégzésével is járjon szakmai képesítés, de a középfokú szakképesítéssel szerezhető *különböző jogosítványok* kérdésében nem alakult ki egységes álláspont. A vélemények különbözősége a tanszakok sokféleségével is összefüggött. Leginkább az énektanárok hangsúlyozták a középfokú képesítéssel járó jogosítványok fontosságát. Felhívtuk a törvényhozók figyelmét azokra a *joghézagokra*, amelyek miatt nem egyértelmű, hogy már létező képzési területek (pl. *zeneszerzés szak*, *zeneelmélet-szolfézs szak*) milyen képesítés-megjelöléssel és hogyan találják meg helyüket az Országos Képzési Jegyzékben. Javasoltuk annak kimunkálását is, hogy milyen feltételekkel legyenek felvehetők új *hangszer-szakok* a képzési jegyzékbe, és javasoltuk annak számbavételét, melyek azok a képzési területek, amelyeknek nincsenek még kialakult magyarországi hagyományai, ám a jövőben nem hiányozhatnak a zenei szakképzés jegyzékéből. (Például hangtechnika, elektronikus zene, computer- zene, szintetizátorjáték).

Kifogásoltuk, hogy az OKJ globálisan (minden zenészre és minden zenei szakmára egyformán) határozta meg a képzési időt, (a képzési évek és képzési órák számát), az elméleti és gyakorlati képzés arányát, a képzéshez szükséges előképzettséget (pontosabban annak hiányát, ugyanis a szakképzési törvény nem követelt meg előképzettséget a szakközépiskolai szakképzéshez). Kifogásoltuk azt is, hogy a szakképzési törvény *életkorhoz* kívánja kötni a zenei szakképzés kezdetét. Nyomatékosan hangsúlyoztuk, hogy a *zenei szakképzés kezdetét* a *zenei készség fokához* kötve szabad csak meghatározni, aminek elértét *zenei felvételi vizsgán* kell bizonyítania a képzésre jelentkezőnek. *Hangszeres tanáraink* tanszaki testületeinek többsége tartalmilag *egyet értett* a Bartók szakközépiskola tanárainak tananyag- és tanterv-javaslatával, szóvá tették azonban, hogy nem minden tanszaki javaslat szabta meg világosan a kimenő követelményeket. *Megvitatandónak* találtuk azt a kérdést is, *helyes-e*, hogy a tanterv-javaslatok egyöntetűen *négyéves képzésre számítva készültek*. Szinte *minden szaktestületünk kifogásolta*, hogy a megvitatásra kapott javaslatanyagban sehol sem esett szó *előkészítő* vagy *továbbképző évfolyam* engedélyezésének lehetőségéről. (Hárfatanárunk például alapvető kíváncságnak tekintette, hogy a hárfa szakra felvett *kezdő hárfások* kaphassanak egy előkészítő évet az első éves tananyag tanulása előtt.) A zenei szakképzés tantárgyainak és csoportlétszámainak meghatározása tekintetében azt javasoltuk, hogy az 1979/80 évi zeneoktatási reform előírásai szolgáljanak alapul, mert azt annak idején a szakma széleskörű bevonásával, egy egész éven át tartó szisztematikus előkészítő munkával határozták meg.

A *szakmai képesítővizsgák követelmény-tervezeteit*, (melyek lényegében megegyeztek az érettségi-képesítő vizsgák szakmai követelményeivel) nagyjából minden szaktestületünk *megfelelőnek* találta. Tanáraink többsége úgy ítélte meg, hogy az elmúlt években az érettségi-képesítő vizsgák szakmai követelményrendszere *kiállta a gyakorlat próbáját*. (Csupán a szolféztanárok fűzték hozzá kritikai megjegyzésként, hogy a *szolfézs főtárgyasok* dallamírási feladatai túl könnyűek voltak a tanszaki elvárásokhoz képest.) Jómagam, a *zeneszerzés tanszak* képesítési követelményeit tekintve szintén jó kiindulási pontnak láttam a régi érettségi-képesítő vizsga zenei követelésrendszerét. Javasoltam azonban, hogy a képesítő vizsga tantárgyai közt, a tanulóévekben használatos bizonyítványokhoz hasonlóan, szintén *két főtárgy* szerepeljen: *zeneszerzés-gyakorlat*, és *zeneszerzés-elmélet*. Szükségesnek tartottam továbbá, hogy a gyakorlati vizsgán egy *harminc perces vizsgaműsor* bemutatása követelmény legyen. Azon, hogy a *szolfézs*on kívül kerüljön-e be még valamilyen más *kötelezőtárgyi* követelmény a képesítési vizsgarendszerbe, akkor lesz érdemes gondolkodni, amikor egyértelművé válik a képzésre fordítható idő és a tanszaki tantárgystruktúra. Amennyiben a zeneszerzőknél is a SZÉV-beli tárgymegnevezések maradnának meg, („szakmai gyakorlat” szakmegnevezéssel, „zeneelmélet”, „szolfézs”), akkor a zeneelméletnél célszerű lenne feltüntetni, hogy főtárgy.

A zenei szakképzés bemenő és kimenő követelményeinek, valamint a tantervek felmenő követelményrendszerének meghatározása tekintetében úgy foglaltunk állást, hogy a különböző tanszakok kiemelkedő *szaktekintélyeit* kell *országos tanácskozássra* összehívni a tanszaki döntések meghozatala céljából, és a tanácskozások vezetésével olyan szaktekintélyeket kell megbízni, akik jól ismerik a *NSZI részéről megszabott formai előírásokat* is. A Művelődési és Közoktatási Minisztérium, az egyes tanszakokra vonatkozó tanszaki és tantárgyi rendelkezések *végző megfogalmazására*, az *illetékes szaktestületek* tagjai közül bízom meg szaktekintélyeket!

LIV. A MŰVÉSZETI SZAKKÖZÉPISKOLÁK JOGÁLLÁSÁNAK MÓDOSÍTÁSI TERVEZETE

Reményt keltő fejlemény volt, hogy nem sokkal a *Szakképzési Osztálytól* kapott OKJ tervezet kézhezvétele után, a *közoktatási törvény módosításának tervezetét* is megkaptuk szakmai egyeztetésre. (Ezt viszont a MKM *Tanügy-igazgatási Főosztálya* köröztette.) Örömmel olvashattuk, hogy a tervezet az *egész törvényt átfogó koncepcióban* igyekezett

kiküszöbölni annak hibáit, és törekedett arra, hogy *a rendelkezések összhangba kerüljenek a realitásokkal*. Megelégedésünkre szolgált, hogy a tervezet megoldást keresett a *művészeti szakközépiskolák jogállásának rendezésére*, és lehetőségteremtést indítványozott új formációk létrehozására is a művészetoktatás területén. (Ez utóbbira a kétéves szakképzést nyújtó *művészeti szakiskolák* iskolatípusának definiálásával kívánt a javaslat lehetőséget teremteni, aminek a *zeneoktatás* gyakorlatában még nemigen láttuk a helyét.) A *számunkra igazán fontos módosítási javaslatok* a következők voltak:

- a párhuzamos képzés engedélyezése
- a szakképzés fiatalabb korban való elkezdésének engedélyezése
- a középiskolai és a szakmai évfolyamok egymástól független számozása, és külön bizonyítványban való dokumentálása
- a foglalkozások napi maximumának a párhuzamos képzés igényeihez való igazítása
- az érettségi és a szakmai vizsga idejének rugalmasabb kezelése
- az érettségi és a szakmai vizsga több részletben lehetséges teljesítése
- az egyéni és kiscsoportos foglalkozást igénylő szaktárgyak csoportlétszámainak kedvezőbb meghatározása.

Voltak *hiányérzeteink* is, például, hogy a tervezet nem fogalmazott meg korrekciót a *növendéklétszám függvényében* foglalkoztatható *tanárlétszám* kérdésében, különös tekintettel a zeneoktatás speciális igényeire, holott ez életbevágó kérdés a zeneművészeti szakközépiskolák működésének *finanszírozása* szempontjából. Bizonytalansággal töltött el, hogy vajon a *törvényhozók* elfogadják-e ezt a számunkra már valóban elfogadható tervezetet, és ha már jóváhagyták, bekerülnek-e a korrekciók mind a *közoktatási*, mind a *szakképzési* törvény megfelelő paragrafusaiiba.

LV. LÁZONGÁS A TANTESTÜLETBEN ÉS A DIÁKOK KÖRÉBEN

Annak ellenére, hogy a naptárév vége felé iskolánk munkakörülményei a jogi rendeződés irányában látszottak alakulni, a tantestületen belüli feszültségek nem csillapodtak. Késő őszi *tantestületi értekezletünkön* valaki felvetette, hogy a tanév rendjében egy kis módosítást javasol. A december 16.-ra tervezett *ünnepi hangversenyt* inkább 15-én tartsuk meg, mert december 16. péntekre esik, és a hangverseny megtartása esetén a kollégiumi diákok csak szombaton tudnának hazautazni. Értetlenkedve hallgattam a javaslatot, különösen egy tanár szájából. Különben sem vagyok híve az ünnepi alkalmak időbeli átrendeztetésének, de hogy egy teljes értékű tanítási nappal helyezzünk el olyan ünnepi megemlékezést, amellyel *iskolánk névadója* előtt tisztelgünk? Más kollégák is támogatták a javaslatot. Egyikük bizonygatta, hogy ő nagy tisztelője Kodály Zoltánnak, de semmivel sem lesz kisebb tisztelője, ha az ünnepi hangversenyt és az ünnepi megemlékezést egy nappal korábban tartjuk meg. Végül is tantestületi szavazás döntötte el a vitát, *a tantestület többsége nem támogatta a dátumváltoztatási javaslatot*. Ekkor újabb ötletet vetett fel valaki: Helyezzük át a hétfői és a keddi (azaz a december 19-i és 20-i) tanítási napot szombatra és vasárnapra! Ezáltal kétnapi nyitva tartás költségét spórolhatjuk meg az iskolának, és ráadásul karácsonyi szünetünk is meghosszabbodik. Ez ellen is nagyon sok érv szólt, többek között az is, hogy a miniszteri rendelet december 21-ét jelölte meg utolsó tanítási napként. *A tantestület ezt a javaslatot sem támogatta*. Ez után, a következő hetekben fülembé jutott egy-egy olyan mondat, miszerint iskolánkban *baj van a demokráciával*; igazgató úr mindenkit meghallgat ugyan, de a végén *úgy dönt, ahogy ő akar*; túl sok *iskolán kívüli szereplést* vállal, *elhanyagolja az iskola ügyeit*, és még más hasonló hírfoszlányok, amire már kevésbé emlékszem.

December küszöbén még forrongóbbá vált a közhangulat. Néhány perccel az Arany Bika Szálloda koncerttermében tartott *szalagavató ünnepély után*, ahol a *múlt, jelen és jövő* viszonyáról elmélkedve tartottam beszédet középiskolai tanulmányaik utolsó nagy hajrája előtt

álló diákjainknak, és arról filozofáltam, hogy a megváltoztathatatlan *múlt* hogyan tud átformálódni emlékezetünkben, mennyire előreláthatatlanok a *jövő* titkai, amelyek a *jelenbe* pottyanva nem várt irányt szabhatnak cselekvéseinknek, utamat iskolánk felé vettem. Mielőtt irodámba tértem volna, benyitottam a tanári szobába. Ott találtam szinte az egész tantestület, de nem beszélgettek, hanem egy szóvivő szavát hallgatták, aki midőn beléptem elhallgatott. A néhány másodperces csend meggyőzött, hogy valami olyasmiről lehet szó, ami nem rám tartozik, és magára hagytam a társaságot. Pár napon belül valóban írásban kaptam a tantestület kb. 1/3 részének kívánságát, hogy még a téli szünet előtt hívjunk össze egy tantestületi értekezletet, ahol kiemelt problémaként tárgyaljuk az *iskolavezetés*, az *érdekképviselések* és a *tantestület viszonyát*, valamint az *intézményi demokrácia* kérdéseit, továbbá más, *tanulmányi ügyekkel* és *ügyvitellel* kapcsolatos kérdéseket. Felmerült néhány konkrétabb kérdés is, többek között olyan is, amiben tantestületünk alig három hete nagy többséggel döntést hozott már.

A hét végén, Budapestre utazva, többféle anyagot is magammal vittem azzal a céllal, hogy majd a vonaton átnézem, ami átnézendő, összerendezem, ami összerendezendő, és átgondolom, ami átgondolandó. A minisztériumba küldendő anyagok átnézésén és összerendezésén felül végiggondolandó volt, hogy mi lehet az a demokráciahiány, amit a tantestületben néhányan olyan hevesen kifogásolnak. A gyorsvonat már benn állt, megvolt rá a jegyem is, de úgy gondoltam, inkább váltok pótjegyet az Inter City-re, és várok még egy háromnegyed órát, mert azon kényelmesebb munkakörülmények közt tudok dolgozni az étkezőkocsiban. Lett is rá időm, mert az Inter City nagyon sokáig állt Törökszentmiklósnál. Egy idő után aztán visszafelé kezdett haladni. Érdeklődésemre megtudtam, hogy valamiféle baleset történt, s ezért Füzesabony felé kerülünk. Ezt sem bántam, mert így még zavartalanabban dolgozhattam. Amikor néhány óras késéssel végre Budapestre értünk, megdöbbenve láttam, hogy emberek tömege várakozik a Nyugati Pályaudvar peronján, és sírva borulnak megérkezett hozzátartozóik nyakába, mások meg kétségbe esve keresik meg nem talált hozzátartozóikat. Ekkor történt ugyanis az emlékezetes szajoli vasúti szerencsétlenség, melyben az előttünk járó gyorsvonat első kocsijai a felismerhetetlenségig összeroncsolódtak. Időbe tellett, míg végre felfogtam, hogy tulajdonképpen most *a tantestület mentette meg életemet* azáltal, hogy problémafelvetéseivel gondjaimat szaporította, mert e nélkül biztosan az olcsóbb, a korábban induló, hamarabb Pestre érkező, Zuglóban is megálló gyorsvonat első kocsijainak valamelyikébe szálltam volna. (További szerencsénk a szerencsétlenségben, hogy néhány szolnoki diákunk, akik hét végi hazautazásukhoz a gyorsvonatot választották, a szerelvény utolsó kocsijában foglalva helyet, nyolc napon belül gyógyuló sérüléssel megúszták a balesetet.)

Kitűzván a többek által követelt plenáris értekezlet időpontját, felszólítottam a kezdeményezőket, gondoskodjanak, hogy az általuk felvetett problémákról és az iskolavezetéssel szembeni elvárásaikról minden érdekelt értesüljön a tantestületben, beleértve a mellékállású tanárokat is, mert felvetett témáik mindenkre tartoznak. A magam részéről elsősorban a legfontosabb *alapszabályok tisztázására* készültem, ami nélkül nem alakulhat ki *érdembeli* párbeszéd az iskolavezetés és az alkalmazottak között. Meg kell értetni, hogy nem mindegy, miben ruházza fel a törvény *döntési*, *egyetértési*, vagy *véleményalkotási* joggal a tantestületet. Amiben *döntési* joga van, abban a tantestület *szavazati többséggel dönt*. Amiben nincs döntési joga, *nem lehet meghatározó az esetleges szavazati többség*, mert *jó döntést* hozni csak *a lehető legtöbb szempontot figyelembe vevő tájékozottság* alapján lehet. A tantestület tagjai nem lehetnek minden kérdésben egyformán tájékozottak, s ezért a tantestület alkalmatlan olyan többségi döntés hozatalára, melyben minden szempont tényleges fontossága szerint kerül mérlegre. Tisztáznivalónak láttam azt is, hogy egy egydiplomás fiatal tanár, bármennyire kiváló tanerő is, nem tarthat igényt az **F** fizetési osztályba való soroltatásra mind addig, amíg *a törvény szabta minimális időt* közalkalmazottként el nem töltötte. *Legfontosabb közlendőmnnek pedig* annak megértetését szántam, hogy intézményünk olyan feltételek mellet

kénytelen működni, amelyben az *alkalmazottakat megillető juttatások* összege több a fenntartó által *e célra* biztosított pénzösszegnél. A tanári testület úgy érvényesítheti több eséllyel a tanárok járandóságaihoz való hiánytalan hozzájutás jogát, ha az *igazgatóval válllvetve* követeli intézményünk számára a *törvényes működés feltételeinek biztosítását*, és nem vele hadakozva terheli tovább annak munkabírását.

Az értekezlet napjának közeledtével, egyre fokozódóan érződött a felszín alatti nyugtalanság. Néhány nappal az után, hogy *karácsonyi koncert* tartását engedélyeztem a diákoknak a téli szünet előtti csonka héten, és elfogadtam a *kollégiumi diákok* hét végi karácsonyára szóló kedves meghívást, *más tartalmú kérvényt* is kézhez kaptam a diákságtól. 130 diák aláírásával a szünet előtti tanítási napoknak ugyanazt az áthelyezését kérték, amit az előző havi tantestületi értekezletünkön néhány tanárunk kezdeményezett. A kérvényezők azt is tudni vélték, hogy kívánságukkal a tanári testület egyetért. A plenáris értekezletet megelőző napon *telefonhívást* kaptam az önkormányzat *szakképzési titkárától*, aki arról értesült, hogy tantestületünk iskolavezetési módszereim miatt háborog, és a diákság is lázong. Részletes *írásbeli tájékoztatást* kért a történekekről. Beszámolóként a diákok kérvényére adott *nemleges válaszm* *írásbeli indoklását* küldtem el a titkár úrnak, melyben nyolc pontba sorolva tudattam, mi minden akadályozhatná, hogy *teljes értékű* tanítási napot tartsunk szombaton és vasárnap, továbbá, hogy milyen *érdekei és jogai sérülnének* (vagy sérülhetnének) azoknak, akik nem kérték a tanítási napok áthelyezését. (Szakmai tagozatos diákjaink jogai, külföldi diákjaink jogai, más kollégiumokban lakó diákjaink jogai, mellékállású, vagy máshol is kötelezettséget vállaló főállású tanáraink jogai, a már közhírré tett hétfői karácsonyi hangverseny szereplőinek és meghívottjainak jogai). Figyelmeztettem a kérelmezőket, hogy őket is kár érheti, ha a *kollégiumi menzán* étkeznek, és a hétköznapiakra fizették be ebédjüket, mert a már befizetett napok költsége kárba veszne, szombaton és vasárnap viszont éhen maradnának. Tudatosítottam azt is, hogy a tanév rendjéről *a miniszter jogszabályban rendelkezett*, és a jogszabály megsértése miatt a kárvallottak akár be is panaszolhatnak iskolánkat. Elutasító válaszm szövegét a tanári hirdetőtáblára is kitemtem, és arra kértem a kollégákat, segítsenek a nemleges válasz miatti csalódás enyhítésében.

A plenáris értekezlet – melyen természetesen nemcsak a pedagógusok vettek részt – viharos körülmények között zajlott le, anélkül, hogy bármiféle közösségileg *egységesen* képviselt követelés körvonalaódott volna. A főhangadók sem voltak igazán egy véleményen. A tanítási napok áthelyezésének ügye nem került szóba. Leginkább egyéni sérelmek fogalmazódtak meg, melyek jelentős része *jogos* sérelem volt, hiszen mind a munka törvénykönyve, mind a közalkalmazottak jogállásáról szóló törvény rendelkezett olyan járandóságokról, amelyekhez fedezet hiányában nem mindig juthattak hozzá a jogosultak. Sikertelen volt az az igyekezetem, hogy megvilágítsam, milyen szisztéma szerint kell gazdálkodnunk szűkre szabott, többféle rovaton nyilvántartva költhető, és számunkra az idő függvényében csepegtetve adagolt pénzkeretünkkel, mert az érintettek ezt mellébeszélésnek minősítették. A helyett, hogy érdembeli párbeszéd alakult volna ki köztünk, *többszörös* *feleslegelésbe* torkollott az értekezlet, amibe végül én is bekapcsolódtam, amikor megjegyeztem, hogy ez ideig engem sem soroltak még az **F** fizetési osztályba, holott 30 éve vagyok már a pályán, 30 éve vagyok a Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskola tanára!

LVI. TÚLLÉPÉS-MENTES ÉVZÁRÁS NÉZETKÜLÖNBSÉGEK A POLGÁRMESTERI HIVATALBAN

Mindent összevetve mégis volt pozitív eredménye a plenáris értekezletnek, mert intézményünk alkalmazottai, – feltehetően érdekvédelmi szerveink vezetőinek aktív közreműködésével – testületi állásfoglalást fogalmaztak meg és juttattak el az önkormányzathoz. Állásfoglalásuk szövegét nem volt alkalmam megismerni, mert nem

juttatták el hozzám, de bizalmas közlés alapján úgy értesültem, hogy méltányosabb bánásmódot és finanszírozást követeltek iskolánk számára. Nyilván nem ennek, hanem a TOK-jelentés ténymegállapításainak köszönhetően növelte meg pénzkeretünket az önkormányzat olyan mértékig, hogy kerettúllépés nélkül vészelhettük át az évet, (még némi pénzmaradványunk is keletkezett). Ha azonban alkalmazottaink állásfoglalása egybecsengett a TOK-jelentés megállapításaival, akkor ez utólagosan hangsúlyt is adhatott annak.

Az 1995-ös naptárév hozott pozitív változást is, de még több bonyodalmat zúdított a nyakunkba. A kedvező TOK-jelentésnek köszönhetően az ellenem kezdeményezett fegyelmi eljárás egy időre tárgytalanná vált, sőt, némi puhatolózást tapasztaltam abban az irányban is, hogy mandátumom 1996-ban esedékes lejárta után volna-e hajlandóságom újra megpályázni az igazgatói állást. Még lakást is felajánlottak a Kartács utcai Cívisházban. (Debreceni tevékenységem 30 évét ugyanis különböző albérlésekben éltem meg, 12-20 m² alapterületű szobákban.) A Gazdasági és Költségvetési Iroda vezetője viszont nehezen nyugodott bele, hogy iskolánk fegyelmi eljárás nélkül megússza az 1993 évi bértúllépést, és intézményünk *gazdaságvezetője ellen* is fegyelmi eljárást kezdeményezett. Minthogy iskolánk gazdaságvezetőjének én voltam a munkáltatója, én kaptam utasításba, hogy indítsak ellene fegyelmi eljárást. Nagyon furcsa lett volna, ha éppen én vonom felelősségre azt a beosztottamat, aki már a kezdet kezdetén tájékoztatott szűkre szabott bérkeretünkről, és mindent megtett annak érdekében, hogy elégtelen bérkeretünk a lehető legkésőbb merüljön ki. (Mint fentebb már említettem, másfélmilliós többlettel zártuk azt az évet, csupán a bér rovaton volt minimális hiányunk. Az sem a mi mulasztásunk miatt.) Nem hajtottam hát végre az irodavezetői felszólítást, már csak azért sem, mert közvetlenül a bérkeret-túllépést követően megbíztam *belső ellenőrünket*, vizsgálja meg, nem történt-e jogtalan bérkifizetés 1993-ban. Minthogy belső ellenőrünk *nem talált* ilyen esetet, az ő jelentésére is hivatkozni tudtam a hozzám intézett felszólítás megtagadásának indoklásában.

A jelek arra mutattak, hogy a nekem szóló utasítás megtagadása újabb indokot szolgáltatott az én felelősségre vonásom ismételt kezdeményezésére. Egyik igazgatói értekezletünkön, a Kulturális és Oktatási Iroda *irodavezető asszonya*, — immáron a harmadik személy a Kulturális és Oktatási Iroda élén igazgatói kinevezésem óta, — indulatait nehezen leplezve számolt be arról, hogy a pénzügyesek kemény fellépést követelnek minden olyan intézményi gazdálkodás felelőssével szemben, akiknél valamilyen túllépés mutatkozott a számukra előírt pénzkiadási keretösszegekhez mérten, még ha elégtelen pénzből kellett gazdálkodniuk is. Megértvén, hogy az ellenem irányuló fegyelmi eljárás aktualitása továbbra is fennállhat, felmerült bennem a gondolat, hogy ha ez megtörténnék, egyetlen lehetőségem maradna a *méltó válaszra*: az állásomról való *rendkívüli lemondás*. Ha a bíróság jogosnak minősítené indokaimat, az sok pénzébe kerülne az önkormányzatnak. Kikértem *iskolajogászunk véleményét*, aki az ügyel kapcsolatos dokumentumhalmazt áttanulmányozván úgy látta, *minden esélyem megvan* rá, hogy a bíróság az *én javamra szóló ítéletet* hozzon, csupán azt kérte, független ügyvédet bízzak meg ügyem képviselésével, mert ő, mint az önkormányzat alkalmazottja, nem szívesen vállalná ezt. Fegyelmi elé állíttatásom szerencsére nem történt meg, el kellett viselnünk azonban irodáinkban egy újabb pénzügyi átvilágítást, amiben ezúttal már nem a mi átvilágításunk volt a fő cél, inkább az egész önkormányzati gazdálkodási rendszer működését világították át, s ezért került sor nálunk is újabb vizsgálódásra. Ennek elvégzésére valamilyen külső céget bízott meg az önkormányzat vezetősége.

LVII. AZ EXPO LEMONDÁSA — DILEMMÁK
MILLECENTENÁRIUMI PERSPEKTÍVÁK
VILÁGKIÁLLÍTÁSI ALAPÍTVÁNYUNK A MEGVÁLTOZOTT JOGI HELYZETBEN

„Várt”-nak nem mondható, de előre sejtett fejleményként következett be az újév kezdetével a *világkiállítás lemondása*, aminek következményeivel most már valóban számolnunk kellett. Szükséges volt, hogy igazgató kollégáimmal közösen felmérjük a realitásokat, és ehhez mérten alakítsuk stratégiánkat.

Annyi *biztos volt*, hogy az 1996-os év feltartóztathatatlanul el fog érkezni. Világkiállítási rendezvényünk nyertes pályázata alapján lehetnek bizonyos előjogaink, de a Világkiállítási Programiroda még az EXPO lemondása előtt visszavonta az infrastruktúra-fejlesztés céljára kilátásba helyezett nagy összegű támogatást. Debrecen város „*Debrecen Fesztivál*” rendezését tervezi honfoglalási évünk ezeregyszázadik évfordulója alkalmából, amelynek programjába világkiállítási tervezetünk rendezvényei közül egyik-másik biztosan illeni fog. Van egy bejegyzett alapítványunk, amelynek számláján némi pénzünk is van.

Bizonytalan volt viszont, hogy működőképesek maradnak-e az EXPO szervezésére létesült országos és regionális struktúrák? Hozzáférhetőek maradnak-e valamennyire az erre a célra tartalékolt pénzforrások? Szervesen kapcsolódik-e a város által tervezett „*Debrecen Fesztivál*” az országosan is esedékes ünneppsorozathoz? Valóban szerepe van-e a NOVOX KFT.-nek a „*Debrecen Fesztivál*” szervezésében? (A nyár közepe óta ugyanis nem adtak hírt magukról.) Hogyan rendelkezhetünk világkiállítási alapítványunk pénzvagyonával a megváltozott jogi helyzetben?

Sürgős formai követelménynek tekintettük, hogy alapítványunkat a módosult cél támogatására is jogosulttá tétessük. Alapítványunk alapítóival egyetértésben átfogalmaztuk az alapító okirat szövegét az új támogatási célnak megfelelően. Új névül „*A zenei kommunikációért*” nevet javasoltuk azért, hogy tartalmilag könnyebb legyen kapcsolódnunk az eredeti alapítványi célmeghatározásokhoz. Jogász képesítésű alapítónk vállalta hogy hivatalos útjára bocsátja a módosítási javaslatot, bár figyelmeztetett, hogy két-három hónapba is beletelhet az ügy elintéződése. Addig el kell döntenünk, milyen redukció mellett maradhatunk hűek eredeti koncepciónkhoz.

Eredetileg *szakmai jellegű kulturális rendezvénysorozat* szervezésére pályáztunk az EXPO kiegészítő rendezvényeként, amit egy tíznapos főrendezvény és két néhány napos szárnyrendezvény formájában kívántunk lebonyolítani. *Számítottunk rá*, hogy egy olyan jelentőségű, *országos méretű rendezvénykínálat* keretében, amire az *egész világ odafigyel*, nemcsak a *kulturális rendezvényeknek lesz közönsége*, hanem a szűkebb *szakmai programoknak* is. Országos *szaktekintélyeket* is fel kívántunk kérni *kurzusok vezetésére, tudományos előadások tartására* a zene különböző gyakorlati és elméleti kérdéseinek témáiban. Arra számítva terveztünk volt, hogy a világkiállítás évének közeledtével, fokozódó mértékben lesz részünk központi támogatásban, városi támogatásban, s kapcsolatba tudunk lépni más szponzorokkal is, akik érdekeltek lesznek az EXPO támogatásában. Természetesnek vettük, hogy lesz elég pénzünk *fizetett menedzsert alkalmazni* szervezési és kapcsolattartási feladataink teendőinek ellátásához. Az EXPO lemondását megelőző félév bizonytalansága azonban nem kedvezett ennek, és *kérdésként* merült fel, mekkora érdeklődés várható millecentenáriumi rendezvényeink iránt, ha az csak nekünk magyaroknak fontos. Egybevághat-e a hazánkba beengedett külföldi nagytőke érdekeivel, hogy a világkiállításénál sokkal behatároltabb vonzókörű rendezvénysorozat programjait is támogassa? Egyelőre úgy döntöttünk, külön-külön végiggondoljuk, mivel tudnánk a megváltozott körülmények között hozzájárulni a millecentenáriumi rendezvényekhez, és annak alapján mérlegeljük, mi tartható meg eredeti koncepciónkból.

LVIII. INTÉZMÉNYÜNK MILLECENTENÁRIUMI PROGRAMSZERVEZÉSÉNEK NEM JAVULÓ TÁRGYI FELTÉTELEI

Iskolánk kínálati lehetőségeit tekintve elsősorban azt vettem számba, mire volnánk képesek saját erőnkből, vendégművészek vagy vendégelőadók közreműködése nélkül. *Kulturális* műsorkínálatunk kétség kívül alkalmas volt rá, hogy *gazdagítsa a városi kínálatot*. Voltak művésztanáraink, átlagon felüli készségszerű tanítványaink, színvonalas produkciók teljesítésére képes együtteseink. (Énekkarunk és hagyományos zenekaraink mellé gitárzenekarunk is szépen felfejlődött.) Sajnos a tárgyi feltételek nem igazán voltak méltóak a feladatokhoz. (30-40 éves hangszerek, régi konstrukciók, a rézfúvós hangszerek nagy része teljesen elkorrodálódott, a fafúvós hangszerek közül több már generáljavítással sem volt rendbe hozható.) Mind ez kedvezőtlen volt, különösen *a szűkebb szakmának* szóló programterveket tekintve, hiszen nem szerencsés az *esztétikumteremtés* fogásait *esztétikum előállítására alkalmatlan* eszközökön szemléltetni. (Még akkor sem, ha ebben sok évtizedes gyakorlatunk van.) Nem történt meg *épületeink nagyjavítása* sem, pedig ahhoz, hogy tisztes díjazást kérhessünk programjaink látogatásáért, vendégeink kollégiumi elszállásolásáért, biztosítanunk kell a megfelelő esztétikai környezetet, kényelmi szolgáltatásokat, higiéniai körülményeket. Reménnyel kecsegtetett ugyan, hogy a *Beruházási és Üzemeltetési Iroda* vezetője iskolánk 1995 évi felújítási igényeiről kért tájékoztatást, és válaszként olyan felújítási igényeket tudtam felsorolni, amire a KÖJÁL is, sőt, az 1994 évi felelősségvizsgálat pénzügyi ellenőre is felszólított, (a kollégiumi vizes blokk rendbehozatala, tantermeink újrafestése, hangversenytermünk mennyezetéről a beázási folt eltüntetése). Sajnos hamarosan kiderült, hogy ez a remény hiú remény volt.

Ami rendezvénysorozatunk hívó mondatát illeti, *„Hagyományok és új törekvések a magyar zeneoktatásban”*, kínálati lehetőségeink némileg módosultak az elmúlt két évben. Népzenei kínálatunk összezsugorodott. Korábbi három népzene-csoportunkból már csak egy maradt, a *„Tiszavirág”* csoport, *P. Györfi Katalin* tanárnő vezetésével. (A népballada-játékok tanárnője nyugdíjba vonult, a hangszeres népzene-művelés tanára Budapestre korlátozta tevékenységét.) Kínálkozó szakmai programnak ígérkezett viszont az 1996 tavaszán újra esedékes *országos szolfézs- és népdaléneklési verseny*, amit évek óta hagyományosan a Simonffy Emil Zeneiskolával közösen rendeztünk meg, egymáshoz kapcsolódó rendezvényekként. *Új törekvéseink* bemutatása szempontjából kétségtelen előrelépést jelentett, hogy hangverseny-termünknek volt végre *iskolánk rangjához méltó hangosítása*, voltak különféle számítástechnikai eszközeink, digitális és analóg hangszereink. Hangverseny-termünk pódiuma alkalmas volt rá, hogy tanteremszerűen berendezve tanulságos bemutató-előadások vagy tanórák színhelye legyen. Tantestületünkben voltak tanárok, akik érdeklődtek az új technika iránt, és részben átvették tőlem azokat a feladatokat, melyeket korábban én láttam el egyedül. Tárgyi és humán feltételeink alakulóban voltak tehát, de lettek volna még teendőink a *korszerű technika legfrissebb termékeinek* beszerzése és hozzáértő használatbavétele terén.

Zenekari hangszereink korszerűsítése ügyében, halvány reménysugárként villant fel, hogy a Művelődési és Köznevelési Minisztérium, az 1994 évi CIV. törvény alapján, a *zenekart és énekkart fenntartó önkormányzatok számára hirdetett pályázatot* nagyobb összegű támogatás elnyerésére. Valószínű volt ugyan, hogy a céltámogatás kiírói nem a szakközépiskolai együttesek támogatása céljából írták ki a pályázatot, hanem a városokban működő professzionális együttesek támogatása érdekében, de megpróbáltam a lehetetlent. Arra hivatkozva, hogy *az önkormányzat, mint iskolafenntartó, végső soron a Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskola zenekarainak is fenntartója*, és iskolánknak is alapfeladata, hogy hivatásos zenészeket neveljen, arra kértem a Kulturális és Oktatási Iroda – újabb nevén Kulturális, Oktatási és Sportiroda – vezetőasszonyát, járjon közbe, hogy az önkormányzat

iskolánk hangszerállományának feljavítása érdekében is pályázzék. Tájékoztató levelemben felsoroltam, hányféle városi rendezvényen működnek közre együtteseink évről évre, jeleztem, milyen feladatok várnak ránk 1995-ben és 1996-ban, utalva a milécentenáriumi ünnepségekre is. Felsoroltam, mely hangszer-fajtákban tartják szükségesnek hangszeres tanáraink új gyártmányú hangszeres beszerzését, (14-féle hangszeret neveztek meg), és részletes listát közöltem a generáljavításra szoruló hangszeres számáról. A hangszer-árak és nagyjavítási költségek ismeretében végzett kalkuláció szerint *mintegy hétmillió forint összegű támogatási igényt* mutattunk ki. Hangsúlyoztam, hogy a költségkalkulációban feltüntetett hatalmas összeg *reális jelzése* annak, milyen nagyságrendű támogatás mellett láthatnók el garanciával a zenei szakképzésben és ez által a magyar zenekari kultúra folyamatos újratermelésében ránk háruló pedagógiai feladatokat. Arról, hogy végül az önkormányzat elnyert-e valamilyen céltámogatást, és hogy pályázott-e egyáltalán a mi iskolánk érdekében, nincsenek információim.

LIX. INTÉZMÉNYKÖZI KAPCSOLATAINK 1995-BEN

Együtteseinkre valóban sokféle feladat várt a tanév tavaszi félévében. A legnagyobb körütekintést a *IV. Európai Ifjúsági Zenei Fesztiválra* való felkészülés igényelte, minthogy országos kihatású rendezvény volt, melyre *tízezer résztvevőt* várt a főszervező *Magyar Zeneiskolák Szövetsége*. Együtteseink közreműködése Budapesten és Debrecenben egyaránt esedékes volt, de fokozott körütekintést kívánt az előkészítésben az a körülmény, hogy a fesztivál ideje éppen vizsgaidőre, június első napjaira volt kitűzve. Különösen az érettségi vizsgákkal való ütközés kötötte meg kezünket, hiszen az érettségi vizsganapok idejéről központilag döntenek, s így alkalmi iskolai programok nem befolyásolhatják azt. Az érettségizőket fel is mentettem az együttesekben való közreműködés kötelessége alól, de nyitva hagytam számukra a lehetőséget, hogy mint *szalagtűzéssel felnőtté avatott felelős személyek*, dönthessenek részvételükről az érettségi vizsganapok dátumának ismeretében.

Korábbi teendői is voltak együtteseinknek. Énekkari közreműködés a *Bárdos Napokon*. Ének- és zenekari szereplések a *Debreceni Tavaszi Fesztiválon*. Cserelátogatás a *Kolozsvári Zenei Líceum* vonósaival március és április hónapban. (Előbb a kolozsváriak hegedűsei érkeztek Debrecenbe rövid bemutatkozásra, majd a mi zenekarunk látogatott Kolozsvárra versenyművet is bemutató programjával.) Fontos közszereplői voltak együtteseink a *debreceni szakképzés kétszáz éves évfordulója* alkalmából rendezett ünnepségnek, és az ehhez kötődő *szakképzési konferencia* zenei szolgáltatásainak. Az Arany Bika szálloda Bartók Termében rézfúvós tanulóink fogadták zenével a konferenciára érkezőket. A Bartók Terem körfolyosóján rendezett kiállításon mi is *közszemlére bocsátottuk kiállítási anyagunkat*. Az érdeklődőknek iskolánk diákjai szolgáltak bővebb információval. A meghívott vendégek számára rendezett állófogadáson is iskolánk diákjai szolgáltattak asztali zenét. (A Munkaügyi Minisztérium helyettes államtitkára meleg szavakkal köszönte meg a zenével való köszöntést és a hangulatos asztali zenét.) A *Beregszászi Pál Szakközépiskolában* folytatott konferenciához kapcsolódó kiállításon a város szakképző iskolái történetüket és működésüket ismertető dokumentum-anyagot állítottak ki. Mi is bemutakoztunk. A múltunkat bemutató, dokumentum értékű fényképek és okmányok közszemlére tétele mellett, összeállítottunk egy *két és félórás zenés videó anyagot* is az iskolánkban folyó különféle foglalkozásokról, diákjaink *szerepléseiről, tanóráiról, gyakorlásairól*, az iskolaépületünkben és *diákokthonunkban* zajló mindennapi életről. Itt is bemutattuk épületeink renoválásra váró falrészeit, főépületünk homlokzatát, bejáratát, s mind azt, ami miatt nincs meg a külső feltétele annak, hogy esztétikai nevelőmunkánkat hozzá méltó esztétikus környezetben folytathassuk. A különböző videó-képek között az én összekötő szövegem hangzott. (A polgármesteri hivatal *szakképzési titkára*

megelégedéssel méltatta diákjaink közreműködését, és a kiállítást zeneszóval gazdagító videó-műsort.)

Tanítványaink képzésén felül gondot fordítottunk saját önképzésünkre is. A témában érdekelt kollégákkal együtt részt vettünk Budapesten a *Lajtha László Zeneiskola* computer-zenei találkozóján. A találkozón nagy számban jelentek meg a számítógép zenepedagógiai alkalmazásának lehetőségeivel kísérletezgető zenetanárok. Többségük az akkoriban elterjedt iskola-számítógépek (HT 1080Z, Commodore 64) zenei felhasználásában szerzett ötleteiket ismertették, vagy a hazai kereskedelemben kapható szintetizátorokban rejlő zenepedagógiai lehetőségeket elemezték. Voltunk néhányan, akik tagjai voltunk a Zenetudományi Intézet *Kísérleti Zenetudomány* nevű kutatócsoportjának. *Szigetvári Andrea* hangmérnök a számítógépes hangszintézis és hangfeldolgozás korszerűbb, előrehaladottabb módszereiről adott rövid tájékoztatást, *Kósa Gábor* Zeneszerző az általa konstruált *KA hangrendszer* (különbségi hangok aranymetszés-rendszerét) ismertette saját zenéjével szemlélítve, *jómagam* pedig az *oktávazonosság paradoxonjairól* tartottam rövid ismertetőt, „*Oktávparadoxonok*” című szerzeményem tételeinek előadásával egybekötve. A találkozón hosszabb beszélgetést is folytattunk a „hogyan tovább” kérdéseiről. Felvettem egy „*hangszín-szolfézs*” nevű tantárgy bevezetésének időszerűségét, melyben azon túl, hogy megismertethetnők tanítványainkat az akusztikai ingerek és az észlelt hangzásminőségek összefüggésével, gyakoroltathatnók is ennek felismerését, és megpróbálhatnánk nevet adni a jelenleg néven még nem nevezhető hangszín-minőségeknek is. Felvetésemet *Szigetvári Andrea* lelkesen támogatta. A következő évektől kezdve, amikor a zeneakadémia zeneszerzés tanszakán megbízást kapott az *elektronikus zene tantárgy tanítására*, módja is nyílt ilyen célú készségfejlesztéssel kötni össze az elméleti tudnivalók tárgyalását. (Éppen e sorok fogalmazása előtti napokban – 2013 júniusában – védte meg doktori vizsgáján nagyszerű szakdolgozatát, másfél évtizedes kutató munkájának gyümölcsét, „A MULTIDIMENZIONÁLIS HANGSZÍNTÉR” című értekezését.)

LX. TANÁRI HANGVERSENYEINK 1995-BEN

Tanári hangverseny-sorozatunkat 1995-ben is újra meghirdettük. Meghívóink műsorajánló szövegében ismételten szót ejtettünk iskolaépületünk sajnálatosan leromlott állapotáról, de most már azon sajnálkoztunk, hogy *létesülésének századik évében sem történt meg* az épület tatarozása. Ekkor sem kapta meg azt a figyelmet, hogy rendbe hozva, felújítva illeszkedhessék az épülő-szépülő Vár utca összképébe. *Belépődíjat* továbbra sem kértünk, de *perselyt* helyeztünk el a bejárat ajtónál, azt kérve a hangverseny-látogatóktól, hogy aki teheti, segítse iskolánkat szerény hozzájárulásával *karbantartási költségeink* fedezése céljából. A perselyezéstől túl sok pénzt nemigen várhattunk, hiszen a hangverseny-látogatók nagy többsége diák volt, mégis meg kellett tennünk, mert a *Gazdasági és Költségvetési iroda* egy fillérrel sem szánt több pénzt iskolánknak, mint 1994 elején, ezzel szemben jelentősen megemelte *kötelező bevételi előirányzatunkat*. Hangverseny-látogatóink nem ütköztek meg a perselyezéssel, aki tehetett, juttatott is néhány száz forintot iskolánknak, *művésztanáraink* közül viszont többen is tiltakoztak a *megalázó módszer* ellen, (jóllehet nem az ő személyes megsegítésük érdekében történt a pénzkunyerálás). Nem tudom, hogy összefüggött-e a perselyezéssel, de egészen váratlan emberi megnyilvánulásokkal is szembesültem, melyekben leginkább ezek *időbeli egybeesése* volt a meglepő. Három újabb hangversenynek volt már kitűzött időpontja, és éppen az utolsó hangverseny meghívójának szerkesztését fejeztem be számítógépemen, amikor az elvégzett munka jó érzésével léptem ki második emeleti irodámból, hogy távozzak. Alig csuktam be magam mögött az ajtót, megszólított az egyik hangverseny főszereplője, hogy bizonyos okok miatt nem tudja vállalni a koncerten való közreműködést. Egy emelettel lejjebb ugyanezt közölte velem egy másik tervbe vett

hangversenyünk főszereplője, valamilyen más indoklással. A földszintre érvén újabb főszereplő sajnálkozott akadályoztatására hivatkozva. A legkellemetlenebb az volt a dologban, hogy az egyik hangverseny meghívóit már minden hivatalos fórumra elküldtük, sőt, a megyei újságban is közhírré tettük. Szerencsére akadt olyan kolléga, aki beugrásával megmentette a helyzetet. Fölöttébb kínos lett volna, ha 101 éves iskolaépületünk jobb sorsra való érdemességét is közfigyelembe ajánló meghívónk hívására, a hangversenyünket megtisztelő érdeklődők a nagy semmire érkeztek volna. Akik eljöttek, nem pont azt a műsort kapták, amire számítottak, de nem kellett csalódniuk, mert a beugrást vállaló kolléga színvonalas régizene-műsorral fogadta őket.

LXI. TOVÁBB ROMLÓ KÖRÜLMÉNYEK — HOGY JUTOTTUNK IDÁIG?

Miközben zajlott az élet, és tettük teendőinket, szőttük terveinket, napról napra nyomasztóbb teherként nehezedett ránk működési feltételeink bizonytalansága. Fenntartószervünk gazdasági és költségvetési irodája már februárban tudomásunkra hozta a nekünk szánt, irreálisan alacsony költségvetési keretet, ami megegyezett az előző évi kezdeti előirányzattal. Ez az összeg még annyi ideig sem lehetett elég, mint az előző évben volt, hiszen a forint értéke időközben erősen devalválódott. Ráadásul több alkalmazottunk *jubileumi jutalomra* vált jogosulttá, és *nyugdíjba* is készültek néhányan, amihez *végkielégítés* járt. Nyilván összefüggött az irreálisan alacsony pénzbiztosítás azzal a szomorú ténnyel, hogy évről évre, hónapról hónapra egyre nagyobb pénzzavarba került a város, sőt az ország is. Nem vagyok szakértője a gazdaságnak, még kevésbé a makrogazdaságnak, de a fenyegető előjeleket hozzáértés nélkül is rég óta érzékeltem. A rendszerváltó kormány, miközben megpróbált igazságot szolgáltatni az előző éra károsultjainak, működő struktúrákat vert szét. Miközben társadalmi méretű cselekvési energiát szabadított fel, és célokat is körvonalazott, nem mérte fel, minek a felszámolása milyen veszteséggel jár. Miközben működési teret nyitott hazánkban a külföldi nagytőke beáramlásának, és annak bizalmát élvezve nemzeti célok megvalósításában remélt segítséget tőle, nem vette számításba, hogy a befektetőknek ellenérdekeltségei is lehetnek. A megnövekedett szabadság eufóriájának árnyékában sokan megtapasztalták, hogy a kapitalizmusnak árnyoldalai is vannak, például elveszíthetik állásukat. Sokakban újra felértékelődtek az úgynevezett „baloldali értékek”, amiben a „biztonságos” szocializmus visszatérését remélték.

Bennem már a közalkalmazotti törvény első átolvasásakor kérdésként fogalmazódott meg, mi lesz, ha majd a beígért közalkalmazotti tarifa is hatályba lép, és a fizetések átlaga névértékben duplájára emelkedik. Lesz-e rá pénzfedezete a városnak, ha egyelőre még az azonnal hatályos járandóságok biztosítására sincs? A 13. havi illetményeket a törvény hatályba lépésének évében csak bérmeztakarításunkból tudtuk kifizetni, nem beszélve bizonyos pótlékokról, amelyek már akkor is kifizetetlenül maradtak. A forint értékének várható romlását vetítette előre, hogy a kiemelt közalkalmazotti osztályba kerülés feltételeit nem kellőképp átgondoltan határozták meg, s így a közalkalmazottak zöme rövid idő leforgásán belül a legmagasabb fizetési osztályba kerülhetett. A *nagypolitikában bekövetkezett hatalomváltás után* csak tovább szaporodtak a kérdések. Nem látja az új kormány, hogy a világkiállítás megrendezésének *vállalásával*, és az 1100 éves *honfoglalási évforduló világra szóló megünneplésének* töretlen támogatásával milyen erejű nemzeti összefogást, és tenni akarást tarthatna meg az országépítés szolgálatában? Nem látja át, hogy az EXPO lemondásával olyan folyamatot állít le, amelynek támogatásában a *külföldi nagytőke is* megtalálta érdekelttségét, és nem lesz könnyű érvényt szereznie az úgynevezett „baloldali értékeknek” ha belegyalogol az iránta egyébként is bizalmatlan nagytőke érdekeibe? Nem veszi számításba, hogy éppen *eszményeiről és ígéreteiről kell majd lemondania* ahhoz, hogy *kiengesztelje* a gazdaságunkba

tőkét hozni képes nagybefektetőket? *Bokros Lajos* már márciusban meghirdette híres-hírhedt gazdaságjavító csomagját, ami aztán júniusban törvényerőre is emelkedett.

Pénzügyi gondjainkkal való küszködésem közepette megtisztelő felkérést kaptam az *Országos Közoktatási Szolgáltató Irodától, (OKSZI)*, melyben azt kérték, vegyek részt zenei szakértőként a „Közoktatási Intézmények Létesítése és Működtetése” című kiadvány elkészítését végző munkacsoport munkájában. Magam is úgy láttam, hogy valakinek képviselnie kellene a zeneművészeti szakközépiskolát, mint iskolatípust a kiadvány elkészítésében, de a munkacsoportban való részvétel vállalása meghaladta volna erőmet. Nem is lettem volna igazán illetékes, mert iskolaigazgatóként csak azt érzékelttem, mi teszi iskolánkban fokról fokra lehetetlenebbé rendeltetésszerű működésünket, de abba, hogy hogyan működik az a *mechanizmus, ami a fenntartókat az intézmények működési feltételeinek állandó rontására kényszeríti*, nem volt belelátásom. A felkérés elvállalása végképp lehetetlenné tette volna, hogy tisztességgel ellássam iskolavezetési feladataimat.

LXII. SZOLGÁLATI LAKÁSOK KÍNÁLATA

Iskolánkban, mint említettem, tettük teendőinket nyomasztó bizonytalanságunk mellett is, a *tervezés* azonban egyre nehezebbé vált. Nehéz úgy a jövőről gondolkodni, hogy egyik nap még a millicentenáriumra készülök, másik nap meg már a *rendkívüli lemondás* esélyeit latolgatom; egyik nap még vígan tapasztalom, hogy tantestületünk és diákságunk megbízhatóan végzi napi feladatait, helyt áll az országos megmérettetéseken, másik nap meg lázong, és *kérdéssé teszi együttműködési hajlandóságát*; egyik nap munkáltatóm bizalmát látszom élvezni, másik nap bizalmatlanságát.

A januárban történt lakásfelajánlás váratlanul ért. 1991-ben, igazgatói állásom megpályázásakor, még kértem a pályázató önkormányzattól a szolgálati lakás biztosítását, mert úgy éreztem, nem lehet könnyű főnöki teendőket ellátni, ha odahaza más a főnök. (Az albérlő szükségszerűen kiszolgáltató helyzetű a szállásadóval szemben, még akkor is, ha jó a viszony közöttük.) Kinevezésemkor a kért szolgálati lakást nem kaptam meg. Furcsa volt, hogy pont akkor ajánlják fel, amikor már az iskolától való megválásra készülök. A felajánlás egyébként némileg kendőzött formában történt. Az önkormányzat hivatalos levélben közölte, hogy egyszobás bérlakások kiutalására volna lehetőség a Kartács utcai Cívis Házban, és három személyre kérnek tőlem javaslatot rangsorolással. Első körkérdésemre az derült ki, hogy két személy szeretne határozatlan időre lakást bérbe venni, és ketten átmeneti szállásgondjaik enyhítése érdekében élnének szívesen a lakásbérlet lehetőségével. Tekintve, hogy iskolánk szűkre szabott bérkeretéből gazdálkodva bizonyos szakfeladatok évek óta csak határozott idejű munkaszerződések kötésével voltak elláthatók, meglehetősen gyakran merültek fel átmeneti szállás gondok a tanerő-fluktuáció kapcsán. Iskolánk érdekeit leginkább az szolgáltatta volna, ha *munkáltatóként* rendelkezési lehetőséget kap a tekintetben, hogy bizonyos lakásokat bizonyos személyeknek az aktuális szükségletektől függően ideiglenes használatra odaítéljen. A lakáskiutalás ügyében illetékes irodával folytatott telefonbeszélgetésben azonban arról értesültem, hogy lakásajánlatukkal elsősorban én rám, *az én személyemre* gondoltak. Nem sok értelmét láttam, hogy saját nevemben is pályázzak, egyik *szakszervezetünk főbizalmija* viszont éppen erre ösztönzött. Mi több, arra próbált rábeszélni, hogy első helyre rangsoroljam magamat. Csodálkoztam, hogy miért bíztat ennyire, és némi gyanút is fogtam, hogy talán nem is az önkormányzatnak jutott eszébe a lakásfelajánlás, hanem a viharos decemberi plenáris értekezlet után, a fenntartónak írt, testületileg fogalmazott levélben tették szóvá iskolánk alkalmazottai. Máig sem tudom, hogy gyanúm helyt álló volt-e. Tény, hogy az önkormányzatot foglalkoztatta a kérdés, lenne-e hajlandóságom másodszor is megpályázni az igazgatói állást. Néhány hónappal később még azt is tudomásomra hozták, hogy ha esetleg csupán egy évvel

kívánnám meghosszabbítani mandátumomat, ez elintézhető lenne újabb pályázat benyújtása nélkül is.

Egy ilyen *egy éves mandátum-meghosszabbítás* elsősorban akkor lett volna indokolt, ha a világkiállítás megrendezésre kerül. (Akkor se feltétlenül, mert a három zeneoktatási intézmény közös programját támogató alapítvány felelős képviselőjeként a rendezvénysor lebonyolításával kapcsolatos intézkedési hatásköröm az iskolánkban bekövetkező igazgatóváltás mellett is megmaradt volna.) Arra nézve, hogy a millicentenáriumi évben mi lehet megvalósítható eredeti tervezetünkből, még nem láttam tisztán. Alapítványunk átnevezésével kapcsolatban is csak annyit tudtam, hogy folyamatban van. (Hamarosan az is kiderült, hogy valami formai hiba miatt az átnevezés problematikus.) Igazgatói megbízatásomat nem vágytam meghosszabbítani, de a lehetőség nyitva hagyása érdekében végül mégis felírtam nevemet a listára, természetesen csak a *harmadik helyre* rangsorolva.

LXIII. AZ OIH PÁLYÁZATI FELHÍVÁSA, ÉRDEKLŐDÉSE MILLECENTENÁRIUMI PROGRAMUNK FELŐL. VILÁGKIÁLLÍTÁSI ALAPÍTVÁNYUNK SORSA

A *honfoglalási évforduló* rendezvényeinek ügyében csak *májusban* jutottunk konkrétabb információhoz. Nem a NOVOX KFT, hanem az ***Országos Idegenforgalmi Hivatal (OIH)*** keresett meg bennünket, és nem a „Debrecen Fesztivál”, hanem a „*Vendégségben Magyarországon*” hívó szóval jelzett *országos rendezvénysorozaton való részvétel* megpályázása ügyében. Biztosítottak bennünket, hogy az OIH tiszteli a Világkiállítási Tanácsnál szerzett jogokat, és pályázatunk előnyt fog élvezni az elbírálásnál.

Összejöttünk hát ismételten igazgatótársaimmal, hogy áttekintsük a realitásokat. Egyet értettünk abban, hogy EXPO-pályázatunk eredetisége a három debreceni zeneoktatási intézmény *programajánlatának integráltságában*, a debreceni zeneoktatás *teljes vertikumának bemutatásában* rejlett volna. Ahhoz, hogy eredeti koncepciónkhoz hasonló komplex programra pályázhassunk, igen jól olajozott szervezőmunkára, menedzser-ügyintézők alkalmazására, megfelelő összegű pénzbeli támogatásra és a támogatási összegek kellő időben történő folyósítására lenne szükségünk. Eredeti költségigényünket még az *1993-as árakon* kalkuláltuk, amiből 1996-ban már csak *töredéke* volna megvalósítható az eredeti koncepciónak, és ez is csak akkor, ha a *Világkiállítási Pályázati Bizottság Kuratóriuma* által számunkra megítélt összeget meg is kapnók, méghozzá nem utólagosan. Intézményfenntartóink elmaradt támogatása miatt *kollégiumaink* felújítása sem történhetett meg, s leromlott állapotukban aligha felelnek meg az OIH elvárásainak. Korábbi elképzeléseink szerint, közös EXPO-pályázatunk pénzügyeit az e célra létesített alapítvány számláján intéztük volna, csak hogy az EXPO lemondása után az *alapító okiratban megjelölt működési cél megszűnt*, és az alapítvány nevének megváltoztatására tett kezdeményezésünket a bíróság nem fogadta el. Mind ezt mérlegelve úgy ítéltük meg, szerencsésebb, ha mindegyik intézmény maga méri fel, mi az, amire felelősséggel vállalkozhat, maga dönti el, hogy hogyan és mire pályázik. Együttműködésünket csupán programjaink időbeli egyeztetésére korlátozzuk.

Döntésünkről természetesen *tájékoztattuk alapítványunk alapítóit*, és megkérdeztük, hogy a megváltozott feltételek mellett is támogatják-e intézményeinket. Ha igen, hogyan rendelkeznek az alapítványi vagyonról? Meghagyják-e nekünk kurátoroknak, hogy mi döntünk az alapítvány vagyonának felhasználásáról, vagy visszaveszik a döntési jogot arra nézve, melyik intézménynek milyen összeget juttassanak a pénzvagyonból? Az alapítók úgy határoztak, nem fosztják meg intézményeinket támogatásuktól. Kuratori döntési jogunkat egyelőre nem vonták vissza. Jogász képesítésű alapítónk az alapító okiratbeli *célkibővítést* az *alapítvány eredeti nevén* viszonylag rövid idő alatt be is jegyeztette a bíróságnál. Később

viszont a másik alapító, a fölötti bosszúságában, hogy a tőlünk kapott adóigazolás adminisztratív okok miatt lekészte az adóbevallási határidőt, élni kívánt a pénz fölötti rendelkezés visszavételének jogával. Végül az *alapítók maguk döntötték el*, hogy a három iskola közül melyik milyen arányban részesüljön támogatásukból. A pénzüsszegek átutalása után — aminek nekünk jutó részét én magam továbbra is a millicentenáriumi tartalékolam — csupán a csekélyke kamatösszeg maradt közös számlánkon. Ennek felhasználásáról mi, kurátorok döntöttünk. Tekintve, hogy az alapítók az alapítványt *határozott időre* létesítették, annyi dolgunk maradt csak vele, hogy várjuk automatikus megszűnését.²²

LXIV. TÁJÉKOZÓDÁS TANTESTÜLETÜNK TAGJAINAK RÉSZVÉTELI KEDVÉRŐL MILLECENTENÁRIUMI PROGRAMTERVEZETÜNK MEGRENDEZÉSE ESETÉN

Az OIH nem sok időt hagyott a „Vendégségben Magyarországon” hívással meghirdetett pályázatok benyújtására. Mindössze *néhány nap állt rendelkezésemre* felmérni, *milyen közreműködési készségre* számíthatok tantestületünkben. Hirdetőtáblánkon tájékoztattam a tanári kar tagjait az OIH pályázati kiírásáról, iskolánknak az eredeti EXPO-pályázatban körvonalazott kínálatáról, és a társintézmények igazgatóival a jelenlegi realitások áttekintése alapján hozott határozatunkról. Abban kértem tantestületünk tagjainak véleményét, pályázhatok-e iskolánk nevében *nyári program* szervezésére 1996-ban, és ha igen, a pályázat elnyerése estén kinek a részvételére számíthatnék tanárként, előadóként, tolmácsként, korrepetitorként vagy más közreműködőként. Kértem, iratkozzanak fel a listára, akik készséggel vállalnának valamilyen közreműködést, és jelezzék azt is, ha előzetes kikötéseik volnának részvételük díjazása tekintetében. Tájékoztatásom közszemlére tétele mellett összehívtam egy *iskolavezetőségi értekezletet* is teendőink megbeszélése végett.

Az iskolavezetőség tagjai nem nagyon lelkesedtek a pályázásért. Nem vitatták, hogy a millicentenáriumi programból iskolánknak is ki kell vennie részét, de a legtöbb szó arról esett, mi mindent kellene tekintetbe vennünk a szervezésnél (a debreceni kórusfesztivál idejét, a virágkarnevál idejét, az izraeli muzsikások immáron hagyományos nyári kurzusának idejét), és szó esett arról is, mi minden jöhet még közbe, amit nem látunk előre (például külföldi nyaralási tervek). Nem mondták ki, de érezhető volt, hogy néhányan már a következő évi igazgatóváltás fejleményeire tekintenek előre. Voltak, akiket már a megüresedő igazgatói állás megpályázásának gondolata foglalkoztatott.

Végül azért, érezvén, hogy akadnak kollégák, akiknek részvételére nyáron is számíthatok, elszántam magam iskolánk pályázatának benyújtására. Pályázati adatlapomat a *Világkiállítási Tanács által elfogadott pályázatra hivatkozva* töltöttem ki, az eredeti EXPO-pályázat redukált változataként. A felmerülő költségekről *pontos költségvetést* készítettem, és hangsúlyoztam, hogy programunk megrendezésére *csak abban az esetben* vállalkozunk, ha jelzett költségigényeink az adatlapon közölt ütemezés szerint folyósíthatók lesznek számunkra. Egyértelművé tettem, hogy *utólagos támogatásra* érdemesített költségek megelőlegezésére *nincsen módunk*. A redukált program megrendezését az eredeti tervekhez hasonlóan 1996 július 15–24 időszakra ütemeztük, ami még igazgatói megbízatásom idejére esett. — Benyújtott pályázatunkra az Országos Idegenforgalmi Hivataltól egy évig semmilyen visszajelzést sem kaptunk.

²² Mint utólag megtudtam, az automatikus megszűnés sem automatikus, mert a határozott időre létesített alapítványokat is ügyészszégi keresettel kell megszüntetni. Erre azonban már csak hónapokkal nyugdíjba vonulásom után került sor.

**LXV. ELŐRELÉPÉS HELYI SZABÁLYZATAINK MEGÚJÍTÁSÁBAN —
TESTVÉRVÁROSI KAPCSOLATFELVÉTEL PADERBORN VÁROSSAL —
RÉSZVÉTELÜNK A IV EURÓPAI IFJÚSÁGI ZENEI FESZTIVÁLON**

Időközben – még az év első hónapjaiban – sikerült javítani valamit iskolánkban az *intézményi demokrácia szervezeti feltételein* is. A közoktatási törvény módosítása ugyan még nem történt meg, de a törvény *módosítási tervezetét* – amit tantestületünk is véleményezett – már ismertük, és ennek ismeretében meg mertem kötni szakszervezeteinkkel a *módosított kollektív szerződést*. Az új kollektív szerződés birtokában, valamint a hatályos törvények és a törvénymódosítási tervek ismeretében, naprakész állapotba hoztuk iskolánk *Szervezeti és Működési Szabályzatának tervezetét* is, melyek a közoktatási törvény *módosításra kész paragrafusainak* hatálybalépésekor *szintén hatályossá* válhatnak. Megújítottuk továbbá a tanulók bevonásával iskolánk *házirendjét*.

A tavaszi hónapok során gazdagodtak nemzetközi kapcsolataink is. *Debrecen* város *testvérvárosi kapcsolatba* lépett a németországi *Paderborn* várossal, aminek keretében iskolánk is testvériskolai kapcsolatba került a *Paderborni Városi Zeneiskolával*. Április 5-én, Debrecen és Paderborn testvérvárosi szerződéskötésének előestjén iskolánk művésztanárai és a paderborni *Städtische Musikschule* két kiváló tanára közös hangversenyt adtak iskolánk Kodály Termében. (A műsorban *Szonáta-fantázia* című zongoradarabom is elhangzott egykori kedves zeneszerző növendékem, *Sőrés Ildikó zongoraművész* előadásában.) A hangverseny előtti köszöntő beszédemben együtt köszönhettem paderborni vendégeinket és városunk vezetőit. A koncert utáni fogadáson folyt személyes beszélgetésben a *Städtische Musikschule* igazgatója felvetette, hogy ősszel, *egy hétre szívesen vendégül látnák iskolánk tanári és diákküldöttségét*, több fellépési alkalmat is biztosítva küldöttségünk tagjainak. Örömmel fogadtam a meghívást, de sajnálatos módon ismét vállalnom kellett azt a szégyenletes feladatot, amire egy évvel korábban *törlőse-i* vendéglátóinkkal szemben is kényszerültem: az utazásra csak akkor tudunk vállalkozni, *ha a fogadó fél a mi utaztatásunk költségeit is vállalja*. Szerencsénkre német meghívóink ugyanolyan nagyvonalúak voltak, mint egy évvel korábban a dánok. Május hónapban már le is leveleztem velük, milyen összegű költség megtérítésére kérjük meghívóinkat. (4650 DM ~ 387000 Ft. az akkori átszámítási kulccsal.)

Ahogy múltak a napok, elérkezett annak a rendezvénynek az ideje is, amire hovatovább egy éve, több együttesünkkel készültünk. A Magyar Zeneiskolák Szövetsége által szervezett IV. EURÓPAI IFJÚSÁGI ZENEI FESZTIVÁL rendezvényein öt együttesünkkel voltunk érdekeltek. (Kamarazenekar, gitárzenekar, rézfúvós együttes, Kodály Lánykar és Vegyes Kamarakórus, Tiszavirág Népzene-együttes.) A mintegy tízezer részvevőt fogadó rendezvényre *június első négy napján* került sor. *Június 1-én*, országunk *vidéki városaiban* zajlottak a vendég- és hazai együttesek hangversenyei, (ez a mi részvevőink számára Debrecenre jelentette, ahol együtteseink 20-30 perces műsorszámait mutatták be). *Június 2-án a Budapest Sportcsarnokban* került sor a fesztivál *hivatalos megnyitójára* zenei műsorszámokkal egybekötve. Ez volt az az ünnepi alkalom, amikor a sportcsarnok nézőterén a fesztivál minden részvevője együtt fogadhatta a köszöntést. A következő két nap eseményei a főváros különböző helyszínein zajlottak. A *budapesti szereplésre* jogosult személyeket és együtteseket előzetes hangfelvételek meghallgatása alapján választotta ki egy zsűri, még az előző év őszén. Iskolánk kínálatából három együttes nyert jogosultságot (szimfonikus zenekar, énekkar, gitárzenekar), valójában azonban négy együttesünkkel szerepeltünk, mert a debreceni Kölcsey Ferenc Művelődési központ színeiben indult *Ifjúsági Fúvószenekar* tagjai szinte mind a mi diákjaink voltak. Magam is meglátogattam néhány helyszínt, és különböző kollégákkal találkozáskor jól eső érzéssel méltattuk a hatalmas seregszemlét.

LXVI. NORMALIZÁLÓDNI LÁTSZÓ PÉNZÜGYI VISZONYOK FENNTARTÓSZERVÜNKEL

A tanév utolsó hónapjában egy rövid időre úgy tűnt, mintha helyzetünk nem is lenne annyira kilátástalan. Arról ugyan még nem esett szó, hogy fenntartószervünk a számunkra előirányzott pénzkeret megnövelésére készülne, de a kezdeti előirányzat annyira irreális volt hogy tarthatatlanságához nem férhetett kétség. (Úgy egyezett meg az előző évi kezdeti előirányzat összegével, hogy ezen belül a kötelező bevételi előirányzatot a kiadási előirányzat rovására emelték meg.) Számítani lehetett rá, hogy akárcsak az előző év végén, idén is kapunk annyi póthitelt, amennyivel elkerülhetjük a kerettúllépést, hiszen a kezdeti előirányzatot elutasító, és az előirányzat elégtelenségét számszerűleg bizonyító levelem másolatait idén is minden illetékes fórumra elküldtem kezdve a polgármestertől a különböző szakszervezetekig és irodákig. Első biztató előjele volt az előirányzat-növelésnek, hogy az önkormányzat, hosszú szünet után, *ismét engedélyezte iskolánk alkalmazottainak megjutalmazását az előző évi bérmaradvány terhére.*

Tekintve, hogy alkalmazottaink 1992 óta nem részesülhettek jutalomban, nagy körültekintéssel kellett megterveznem, milyen rendszer szerint bányák a csekélyke bérmaradvánnyal, hiszen *intézményünk az eltelt három év alatt is eredményesen funkcionált.* Nagyon sok dolgozónk érdemelt jutalmat, kiemelkedő tanítási eredménye, tartós jó munkája, vagy ellenszolgáltatás nélkül vállalt többletmunkája alapján. Úgy láttam igazságosnak, ha sokan részesülnek jutalomban, pedagógusok, nem pedagógusok, mindenki, aki iskolánk eredményes szakmai munkájához a maga feladatkörében hozzájárult. Sajnos így a borítékokba kerülő összegek csak jelképes kis összegek lehettek, de arra mindenképpen vigyázni kívántam, hogy e *jelképes* összegek ne zsugorodhassanak olyan kicsire, ami által *jelkép-értéküket* is elveszítenék. Ennek érdekében keretösszegeket határoztam meg különböző javaslattevők számára. A saját hatáskörömbe vett keretösszegeken túl keretösszegeket utaltam a kollégiumvezető, az igazgatóhelyettesek, a gazdaságvezető, a tanszakvezetők, és az iskolagondnok hatáskörébe. Kiszabtam egy korrekciós keretet is abból a célból, hogy ha valamelyik keretben nehéz lenne arányosan differenciálni, akkor igazítani lehessen rajta a korrekciós keret terhére. Kizártam a jutalmazhatók köréből azokat, akik 12 hónapnál rövidebb ideje dolgoztak intézményünkben, és kértem a javaslattevőket, hogy vegyék figyelembe a *kötelességteljesítésben tapasztalt mulasztásokat is* az összegek differenciálásakor. Kikértem végül az érdekvédelmi szervek véleményét is a korrekciós keret felhasználása tekintetében. (A jutalmazás ezúttal viszonylag kevesekben váltott ki elégedetlenséget.)

A *helyzet normalizálódását* látszott elővetíteni az is, hogy a Kulturális, Oktatási és Sportiroda körlevele arról kért kimutatást az intézményvezetőktől, milyen jellegű és milyen összegű támogatást kérnek *szakmai továbbképzésre* az 1994/95 tanév (azaz az éppen befejeződő tanév) kapcsán. Volt, akinek munkaköre betöltéséhez szükséges *posztgraduális továbbképzése* kapcsán, volt, akinek a modernzene-ismeret óráimon való *rendszeres hospitálása* kapcsán, és voltak, akiknek az 1995 évi szombathelyi *Bartók Szeminárium* kurzusain való részvételük kapcsán kérhettem céltámogatást. *Jövőbe mutató* szakmai érdeklődésként említhetem, hogy tantestületünkben négy személy a párizsi IRCAM intézetből Szombathelyre érkezett *Marco Stroppa* zeneszerző *computer-zenei* kurzusán is részt vett.

A jövőbe mutató tervek magvalósítását segítő lehetőségeként kínálkozott a *Hajdú-Bihar Megyei Pedagógiai Intézet innovációs pályázata* is, amire „*Stafétabot-átadás*” célmeghatározással nyújtottam be pályázatot. A pályázó kollektíva tagjai azok a tanárok voltak, akik készséggel vállalták, hogy nyugdíjba vonulásom kapcsán átveszik tőlem a kezdeményezésemmel meghonosított speciális tantárgyak oktatását. Név szerint: Szilágyi István zongoratanár átveszi a *szintetizátortanítást*, B. Szabó Klára, Balogh Anikó és Mikita Ilona elmélettanárok átveszik, illetve folytatják a *modernzene-ismeret tanítást*, Csobán Gyula

Endre zeneszerző a *zeneszerzés tanszak speciális tantárgyait*. Összességében 80000 forintot kértem a következő tanévre munkájuk támogatásához. (Arra már nem emlékszem, hogy a kért összeget megítélték-e számunkra.)

LXVII. ÉLETKÖRÜLMÉNYEIM JAVÍTÁSÁT CÉLZÓ ÖNKORMÁNYZATI SZÁNDÉKOK — JÖVŐBE NÉZŐ TERVEK, ÉS KEDVEZŐTLEN FORDULAT SZOLGÁLATI LAKÁSOM HASZNÁLATBA VÉTELE ÜGYÉBEN

A körülmények személyes életem alakulását illetően is kedvezően látszottak alakulni. Az önkormányzat, belátván annak tarthatatlanságát, hogy az intézményvezetők csak a hovatartozásuk szerinti fizetési osztályba vannak sorolva, miközben a város közalkalmazottainak zöme az F fizetési osztályba soroltan kapja illetményét, *minket, igazgatókat* is átsorolt a legmagasabb fizetési osztályba. (Sajnos a vezetői pótlékok rendezése tekintetében ismét hátrányos lett besorolásunk, iskolánkat ugyanis *csupán egy nyolcosztályos, tanműhely nélküli szakközépiskolának* minősítették. Kénytelen voltam újra tiltakozni, és kimerítő írásbeli tájékoztatást adni, milyen szervezési feladatok hárulnak évről évre a zeneművészi szakközépiskolák vezető beosztású alkalmazottaira.) Megtiszteléseként ért a *Polgármesteri Hivatal Kulturális Bizottságának* az az állásfoglalása, hogy személyemet az első helyen ajánlotta a Kartács utcai Cívis Házban megüresedett lakások egyikének elfoglalására. (Sajnos az én felterjesztésem szerinti három igényből csak kettőt javasoltak, s ez által egy nálam jobban rászoruló, magamnál előbbre rangsorolt kolléganőm elesett a lakás használatba vételének lehetőségétől.)

A lakásigényeink benyújtását követő hónapokban gyakran gondolkoztam rajta, milyen módon vehetném hasznát a megpályázott garzonlakásnak, ha történetesen én is hozzájutnék. *Nyugdíjazásom után* inkább az *alkotó-kutatómunkába* kívántam energiát fektetni, a tanításba már belefáradtam. Szerettem volna újra szorosabbra fűzni kapcsolatokat a *Zenetudományi Intézet* „Kísérleti Zenetudomány” nevű csoportjával, amelynek megnevezését időközben „*Szisztematikus Zenetudomány*”-ra változtatták kutatási tevékenysége alapján. (Értesülésem szerint a szisztematikus zenetudomány, mint kutatási tevékenység, az intézet alapító okiratába is bekerült.) Örültem volna, ha nyugdíjazásom után sem esem ki teljesen Debrecen zenei életéből, de a tervezett alkotó-kutató munkához szükséges tárgyi, személyi és kapcsolati feltételek Budapesten voltak meg inkább. Új ötletet vetett fel egy 1995-ben kiírt OTKA pályázat, melyben az *1996-ot követő évekre* lehetett *több évre szóló kutatási tervet* benyújtani. Benyújtottam hát „*Zenei rendszersíkok kutatása*” című, rég óta megkezdett, de igazgatói működésem idején csak alig a felszínen tartott, *három évre szóló kutatási tervemet*, körvonalazva publikációra szánt disszertációm fejezeteit, és részletezve, milyen eszközökkel milyen ütemezésben milyen pszichometriai mérések megvalósítását tervezem. Reméltem, hogy *hiánypótló* munkám fontosságát az OTKA kellőképpen értékeli majd, mint ahogy ezt kísérleti csoportunk korábbi kutatási eredményeinek értékelésében is kiemelten hangsúlyozta volt. Arra gondoltam, hogy ha kedvezően minősítenék pályázatomat, és támogatást kapnék a mérések, valamint az információ-feldolgozás szükséges kellékeinek (hardverek, szoftverek) beszerzésére, akkor egy *kizárólagosan használt debreceni lakás* nagy segítséget nyújthatna abban, hogy eszközeim egy részét e lakásban tartva hosszabb idejű debreceni akciókat ütemezzek be kutatásomba, és *pszichpmetriai méréseimet Debrecenre is kiterjesztve* terjedelmes válaszanyag alapján készíthessem el különféle statisztikáimat.

A lakáshasználatnak azonban feltétele volt, hogy pedagógus munkakörben dolgozzék a kedvezményezett, vagy legalábbis lásson el néhány tanórát valamilyen oktatási intézménynél. Ez így már kevésbé volt vonzó, de még összeegyeztethető volt távlati terveimmel. A lakás megtekintésekor egy eléggé szép, tágas, világos, szőnyegpadlós, távfűtéses, de meglehetősen lelakott, két beépített szekrénnel ellátott, bútor nélküli szobába léphettem be egy *földszinti*

garzonlakásban. A villanyóra nem volt felszerelve, így a főzőfülkében és az ablaktalan fürdőszobában nem sokat láthattam a helyiségekből, azt azonban meg tudtam állapítani, hogy a vízcsapok elzárhatatlanul csöpögnek, és a WC szüntelenül folyik. A havi rezsidíj összege (távfűtés, villany, lakásbérlet), a tarifák alapján számolva duplája volt annak, amit akkori albérletemben fizettem. Kétségtelenül előnyösebb lakhely lett volna, mint 2,5x4 méteres albérleti padlószobám, de nem volt igazán vonzó ahhoz, hogy közel két szobára való ingóságommal csupán egy évnyi időre költözzek át e felszereltségét tekintve elég sok kívánnivalót hagyó lakásba.

A lakás megtekintése kapcsán fogant észrevételeimről levélben tájékoztattam a *Kulturális Bizottság* elnökét és a CIVIS HÁZ Kft. ügyintézőjét. Tudattam, hogy nekem csak úgy érdemes vállalom a lakás elfoglalásával járó költségeket és a költözés fáradalmait, *ha garantálható, hogy a lakást nyugdíjba vonulásom után is használhatom*. Ha ez nem garantálható, kérem, hogy a lakást *a felterjesztésemben magam elé rangsorolt pedagógusnak* engedhessem át. Válaszul azt kaptam, hogy a nekem ítélt lakás kulcsát egy bizonyos helyen *máris átvehetem*. Amikor a kulcs átadójával együtt átléptük a küszöböt, a szoba ablakát *feltörve* találtuk. A *látogat* szerint illetéktelen behatoló remélt valami eltulajdoníthatót az üres lakásban. Első gondolatom egy kérdés volt: ide akartam én értékes kutatási eszközöket hozni, hogy zavartalanul használhassam? A kulcsot nem vettem át, mondván, hogy előbb itt egy rendőrségi kivizsgálást kell megejteni. Alig értem vissza az iskolába, már csöngött a telefonom, és azt kérte egy illetékes személy a polgármesteri hivatalból, *döntsem el, hogy elfogadom-e a lakást, mert más jelöltjük is van rá*. A lakás végül más személyé lett. Nem az enyém, és nem is azé, akit magam elé rangsorolva javasoltam.

LXVIII. SZEMÉLYI VÁLTOZÁS KOLLÉGIUMUNK VEZETÉSÉBEN ELŐKÉSZÜLETEK AZ 1996 ÉVI ORSZÁGOS SZOLFÉZSVERSENYRE

Az 1994/95 tanévet sikeresen lezártuk, de még a nyári szünet előtt intézkednem kellett néhány a következő tanévet érintő ügyben. Diákotthonunk vezetője, (*Szántó Lászlóné*), nyugdíjazását kérte, és ki kellett jelölnöm utódját. Két olyan tanára volt diákotthonunknak, aki sokéves nevelőtanári tapasztalatával méltó volt a kollégiumvezetői teendők ellátására, nekem viszont választanom kellett, és választásom *Tárné Tóth Mária* tanárnőre esett. Választásom egyik szempontja az volt, hogy szerencsésebb, ha a főleg lányok lakta diákotthonunkat *nő* vezeti. Másik szempontom, hogy benne sejtettem inkább olyan vezetői egyéniséget, aki *elődjéhez hasonlóan*, amellet, hogy harciasan védi intézményünkön belül a kollégiumi érdekeket, nem habozik szót emelni egész intézményünk érdekében sem, ha a helyzet úgy hozza, hogy szükség van rá. *Tárné Tóth Mária* tanárnőt *szeptember elsejétől* bíztam meg a kollégiumvezetői teendők ellátásával.

Szintén a következő tanévre vonatkozó ügy volt az 1996 tavaszán újra esedékes *országos szolfézs-és népdaléneklési* verseny megrendezése. Az *Országos Közoktatási Szolgáltató Iroda* zenei ügyekben illetékes képviselője, (*Papp Károlyné*), levélben érdeklődött, hogy 1996-ban is vállalná-e iskolánk a verseny megrendezését. Kérte, hogy ha vállaljuk, kérjem meg hozzá a Művelődési és Közoktatási Minisztérium engedélyét. Természetesen vállaltuk, és mind válaszevelemben, mind a minisztériumnak címzett engedélykérő levelemben felvettem annak gondolatát, hogy a magyar honfoglalás évfordulójára való tekintettel, esetleg *nemzetközivé is bővíthetnők* a versenyt. Ez utóbbi esetre nézve persze kérdéses, hogy az évek óta bevált tavaszi szünet időszaka megfelelő lenne-e, vagy érdemes lenne azon gondolkodni inkább, hogy a nyári szünetre, (pl. július hó 15. és 25. közötti időszakra), időzítsük a versenyt. Ennek természetesen külön költségvonzatai lennének. Minthogy az országos zenei versenyek finanszírozásának elég jól működő mechanizmusa alakult ki az elmúlt évtizedekben, bíztam benne, hogy gondosan kalkulált költségvetésünk

alapján, számíthatunk a minisztérium ennek megfelelő támogatására. Kénytelen voltam megjegyezni azonban, hogy a *támogatás folyósításának* esetleges késése komoly bonyodalmat okozna a versennyel kapcsolatos pénzügyek rendezésében, mert fenntartószervünk nem csurgatja olyan bőségesen napi teendőinkhez a pénzfedezetet, hogy abból bármit is megelőlegezhetnénk. (Végül is a verseny megrendezésére a sokéves gyakorlatnak megfelelő lebonyolítási formában kaptunk engedélyt a tavaszi szünetben.)

LXIX. GAZDASÁGI KÉNYSZERINTÉZKEDÉSEK ELRENDELÉSE A NYÁRI SZÜNET KÖZEPÉN

Reméltem, hogy a tanév sikeres befejezése, és a következő tanévre szóló legfontosabb intézkedések megtétele után, jut néhány napom pihenésre is, és főleg, hogy felfrissíthetem emlékezetemben, hol is tartok a zenei rendszersíkok kutatásának kérdéskörében, hogyan lenne célszerű bekapcsolódni újra a kutatás folytatásába. Fenntartószervünk azonban a nyár kellős közepén *sürgős ügyben* összehívta a debreceni közoktatási intézmények vezetőit. A sürgős ügy *a város válságos gazdasági helyzetében* való *kényszerintézkedések* megbeszélése volt. A város gazdasági helyzetének *globális átvilágítása* után a városvezetés elrendelte az *átvilágítók javaslatainak végrehajtását*. Utasításul kaptuk, hogy a vezetésünkre bízott intézmények működési paraméterei mentén *tételesen dolgozzuk ki*, miben fogunk *kiadást csökkenteni*, és hogyan fogunk *bevételet növelni*. Szigorú parancsba kaptuk, hogy a *tárgyév őszi hónapjaiban* a *legmesszebbmenőkig* hajtsuk végre a kiadáscsökkentést.

Intézményünkben öt paraméter mentén tekintettem át, hol mit lehet még tenni: 1. feladatellátás, 2. tanulói létszámgazdálkodás, 3. munkaerő-gazdálkodás + TB, 4. eszköz- és energiagazdálkodás, 5. szolgáltatások. Szerencsénk volt a szerencsétlenségben, hogy *iskolánk működését tekintve nem javasoltak feladatleépítést az átvilágítók*.

Intézkedési tervem szövegének elején *emlékeztettem a Polgármesteri Hivatal illetékeseit*, hogy néhány hónappal korábban küldött tételes kimutatásomban, a törvénysértés határait súroló takarékosági intézkedés mellett is, *ötmillió-nyolcszázezer forint hiányzott* előirányzatunkból a hiánymentes gazdálkodáshoz. Ha sikerülne még e felett is *kétszázvalahány-ezer forint megtakarítást* kifacsarni magunkból, *öt és félmillió forint* még akkor is hiányozni fog. Intézkedési tervem tételes kimutatásában *minimum 120000, maximum 390000 forint*, törvényesnek semmiképp sem nevezhető megtakarítás lehetőségét tártam fel, előrebocsátva, hogy a tantestület és az érdekvédelmi szervek képviselői csak ősszel fognak szembesülni mind ezzel, és számítani kell nagyfokú felháborodásukra.

LXX. KÉNYSZERINTÉZKEDÉSEIM BEJELENTÉSE ÉS FOGADTATÁSA A TANTESTÜLETBEN

A tantestületet valóban hidegzuhanyként érte a takarékosági kényszerintézkedések bejelentése. Némelyek fásultan, mások érezhető ingerültséggel fogadták a bejelentést. Intézkedési tervem szinte *minden szakterületet sújtott* valamilyen mértékben, de a *kritikai észrevételek néhány problémára* koncentráltak. Egyik fő takarékosági irányelvem az volt, hogy *iskolánk tanulólétszámát* lehetőleg ne engedjük 200 fő fölé, mert minden tanulóval szaporodik az egyéni órák száma. Előre bocsátottam, hogy az augusztusi *pótfelvételi* alkalmával csak a *kiemelkedően tehetséges* jelentkezőknek biztosíthatunk helyet tanulóink sorában, s ezért jól áttekinthető pontozást kértem a felvételi bizottságoktól. Közöltem, hogy *csökkentenünk kell a továbbképző évfolyam* látogatására szóló engedélyek kiadását is, különösen azért, mert erre *az önkormányzat semmilyen támogatást nem kap az államtól*. E bejelentésem már *komolyabb méltatlankodást* váltott ki, mert a továbbképzőt többnyire olyan végzettjeink kérik, akik valamilyen okból *nem nyertek felvételt zenei felsőoktatási intézménybe*,

de minden esélyük megvolt rá, hogy egy újabb felkészülési év elvégeztével ez *sikerüljön*. A problémát az élezte ki, hogy ellentétben a korábbi évekkal, amikor nem több mint hat-hét ilyen kérvényező volt, ebben a tanévben *tizenöten kérték* a továbbképző év engedélyezését, s ráadásul többségük kapott is biztatást a felsőfokú felvételi bizottságoktól egy újabb felvételi vizsgán való megmérettetésre. Végül a *tantestület bölcs döntést* hozott: Engedélyezzük mindegyiküknek a továbbképző évet úgy, hogy *egyéni foglalkozásaik* idejét heti *egy órára* csökkentjük, a *csoportos* foglalkozásokra pedig különböző *negyedik osztályos tanulócsoporthoz* kapjanak beosztást.

Még nagyobb *megrökönyödést* váltott ki a *kamarazene-csoportok ritkítására* tett javaslatom. Azt kértem a kamarazene-tanároktól, barátkozzanak meg az *őszi négy hónap idejére* azzal a gyakorlattal, hogy nem jelölünk ki fix kamaracsoportokat, (duókat, triókat, kvartetteket), hanem *egységesen négy-négy tanulót osztunk be minden csoportba 60 perces foglalkozási időkeretben*, amelyen belül a kamarazene-tanár szabadsága lesz meghatározni, milyen csoportosításokban és milyen időarányban kapjanak feladatokat a csoportok tagjai. Érthető volt a kamarazene-tanárok méltatlankodása, már csak azért is, mert a kamarazene rovására már ettől függetlenül is takarékoskodtunk azáltal, hogy a tantervileg négy évre előírt tantárgyra nem osztottuk be az első évfolyamosokat. Csakhogy fenntartószervünk az 1995-ös naptárév *utolsó négy hónapjára a legmesszebbmenő kényszerintézkedéseket* rendelte el, azzal a fenyegetéssel, hogy amely intézmény ezt nem teszi meg, az annak veszélyét kockáztatja, hogy alkalmazottai az év utolsó hónapjaiban nem jutnak hozzá illetményükhöz. Szeptember elejére, (vagyis a tanév kezdetére), annyi pénzünk maradt már csak, amennyi legfeljebb a szeptemberi illetmények kifizetésére lehetett elég. Nyilvánvaló volt, hogy kapunk még valamennyi pénzt az őszi hónapokra, de fel kellett készülnünk rá, hogy ez esetleg még nagyfokú öncsonkításunk ellenére sem lesz elég fedezet minden kifizetési kötelezettségünk teljesítésére. Helyzetünk ingatlanságát fokozta, hogy a szakképző iskolákra vonatkozó törvényeknek a *művészeti szakközépiskolák jogállására* vonatkozó módosítási tervezete *még mindig csak tervezet volt*. A középiskolákban való szakképzésnek az általános műveltségi képzéssel *párhuzamos* folytathatóságára még mindig nem volt hatályos törvény, s így jogalapunk sem volt a párhuzamos képzés finanszírozásának megkövetelésére.

LXXI. A TANULÓIFJÚSÁG TÁJÉKOZTATÁSA A TANÉVNYITÓN INDULATI HULLÁMOK A TANTESTÜLETBEN

Tanévnyitó beszédemben a *diákságot is tájékoztattam* a város iskoláinkat is érintő nehéz gazdasági helyzetéről, és külön szóltam azokhoz, akiknek a továbbképző évet engedélyeztük. Tudatosítottam bennük, hogy *iskolánk* a csökkentett óraszámúval való továbbképzés engedélyezésével is *kockázatot vállalt* a szűkös pénzhelyzetben, és elképzelhető, hogy az őszi folyamán még további megszorításokra is szükség lesz. Hiszünk azonban abban, hogy *továbbképzőseink a felnőtt ember hivatástudatával* készülve újabb megmérettetésükre, *bizonyítani fogják a zenei pályára való rátermettségüket*.

A megszorítások körüli indulatok azonban további hullámokat vetettek. Alig egy héttel a tanévkezdés után (két héttel a továbbképzés ügyében hozott tantestületi döntés után), a *közalkalmazotti tanács* elnök-asszonya beadványt juttatott el hozzám, *állítólag a továbbképzősöket tanító* tanárok megbízásából. Kifogásolta a továbbképzősök számára mindössze *heti egy órában* megállapított főtárgyi óraszámot, valamint a *továbbképzésre való alkalmasság elbírálását*. Pozitív és negatív *diszkriminatív szempontokat* javasolt arra nézve, hogy kik számára engedélyezzük, illetve ne engedélyezzük a továbbképző évet, a heti két főtárgyi foglalkozás biztosíthatósága érdekében. (Pl. debreceniek élvezzenek előnyt az elbírálásnál! Hangszeres pályára alkalmatlan *szolfézs szakosok* ne lehessenek továbbképzősök!) „Ötleteket” sorolt fel arra nézve is, hogyan oldhatnók meg pénzügyi gondjainkat házon belül

az önkormányzat segítsége nélkül, (miközben még több mint ötmillió forint hiányzott ahhoz, hogy működésünket egyáltalán folytathassuk). *Részletes tájékoztatást* kért a tervezett megszorításokról, és *tantestületi értekezletet* hirdetett meg a következő hétre, *velem való egyeztetés nélkül*. Beadványa szövegére pontról pontra válaszoltam. Egyértelművé tettem, hogy a továbbképzősök ügyének újratárgyalása *nem aktuális* két héttel a tantestületi döntés után, és rámutattam arra, hogy továbbképzőseinket éppen az által készíthetjük fel az életre, ha szembesítjük őket a kemény magyar valósággal. A nehéz feltételek között való helytállás komoly kihívás, és nemcsak a diákoknak erőpróba. Erőpróbája felkészítő tanárok pedagógiai készségének is! Látván, hogy a beadvány szövege a tanári hirdetőtáblára is kikerült, én is kifüggesztettem válaszaimat. Minthogy más ügyeink intézése is esedékes volt a velem nem egyeztetett értekezlet idejére, nem ígértem, hogy ott leszek, tekintve azonban, hogy közérdekű témáról volt szó, végül is szakítottam magamnak annyi időt, hogy rövid időre megjelenjek.

Az értekezleten koránt sem volt olyan forró a hangulat, mint amilyennek a beadvány szövege és hangvétele alapján ígérkezett. A tantestületben többen is szóvá tették, hogy nem kellene olyan ügyben kavarni, amelyben egyszer már testületi döntés született. A magam részéről kinyilvánítottam abbeli véleményemet, hogy kívánatos lenne a *következetes* párbeszéd az iskolavezetés és a közalkalmazotti tanács között, de ehhez előbb tető alá kellene hozni végre a *teljes közalkalmazotti kollektíva érdekei mentén egyeztetett közalkalmazotti szabályzatot*. — Mind e mellett a közalkalmazotti tanács beadványa *nem volt haszon nélküli*, mert az intézkedéseimmel szembeni kemény kritikát is prezentálni tudtam fenntartószervünk felé *az intézményünkben végrehajtott kényszerintézkedésekről készített jelentésben*.

LXXII. BEVÉTEL-NÖVELÉSI KÉNYSZER ISKOLÁNK GAZDÁLKODÁSÁBAN – ALKALMI DISSZONANCIÁK A SZOMSZÉD ZENEISKOLÁVAL ÁPOLT KAPCSOLATUNKBAN

A megszorítások rendszerében sajátos feladattal terhelt bennünket a *megemelt bevételi kötelezettség*. A tanításhoz és a kollégiumi elszálláshoz kapcsolódó térítési díjak nem hozhattak többletet korábbi bevételeinkhez képest. *Tandíjköteles növendékeink* között csak külföldiek voltak, és az ő számuk sem növekedett. *Pályázati bevétel* minden évben folyt be valamennyi, de ezek nem voltak szabadon felhasználható működési bevételek, általában megszabott célra fordítható összegek voltak. *Szabadon használható bevételeink* leginkább *hangverseny-termünk* – a *Kodály Terem* – *bérbeadásából* származtak, ennek gyakorisága azonban nem volt tetszés szerint növelhető, egyrészt a kereslet korlátozottsága miatt, másrészt, mert mi magunk is állandóan használtuk a termet. (Délelőtt és délután tanításra vagy próbákra használtuk, esténként pedig saját hangversenyeinkre. Tanári vagy diákhangversenyeinkre.) Használója volt hangverseny-termünknek a *Simonffy Emil Zeneiskola* is, mely a pénteki napokon, *alanyi jogon* elsőbbséget élvezve, itt tartotta növendékhangversenyeit. Többször is előfordult, hogy jó fizetési ajánlatú bérlési igényt kellett elutasítanunk e miatt, mert az igénylő éppen pénteki napra szeretne volna kibérelni a termet.

Gazdaságvezetőnk, aki *felelősséggel tartozott* a számunkra előírt bevétel időarányos teljesítéséért, már korábban is többször felvetette, hogy testvérintézményunktől is kérhetnénk valamennyi költség-hozzájárulást, hiszen a terem biztosítása, fűtése, takarítása, a hangverseny-zongora karbantartása költségekkel jár. (Elmondása szerint takarítónőink is gyakran szóvá tették, hogy a többnyire telt házat vonzó zeneiskolai koncertek után több a takarítanivaló.) Amíg nem voltunk kényszerhelyzetben, addig én ezt a problémát elbagatellizáltam. Elvégre mi is gyakran igénybe vettük a szomszéd zeneiskola segítségét Tantermeiket használtuk délelőtti időkben, amikor úgy adódott, hogy felvételi vizsgáink, érettségi vizsgáink vagy más rendkívüli alkalmak miatt, kiszorult egy-két közismereti osztályunk saját tanterméből. (Értesüléseim szerint a zeneiskola takarítónőinek is voltak észrevételeik a diákjaink után maradt teremtisztasággal kapcsolatban.) Használtuk a zeneiskola faxgépét, amikor nekünk még nem

volt faxunk. (Fekete Ferenc igazgató kollégámmal még azon fantáziáltunk világkiállítási terveink szövögetésének első hónapjaiban, hogy ha az EXPO-ra készülés mozgalmában felépülhetne a zeneiskolának az a hangversenyereme, melynek tervezete a Vár utcai új épület tervezésekor szintén elkészült volt, az a szakközépiskola tornaterem-gondjain is enyhíthetne.) Nem szívesen szántam rá magam, hogy pénzbeli hozzájárulást kérjek testvérintézményunktől a Kodály Terem használatáért, de a körülmények kényszerítőek voltak.

Gazdaságvezetőnk *részletes kalkulációt készített*. Számba vette a *hangversenyerem*, a *felkészülő-tanterem*, valamint a *művészszoba-használat óránkénti költségének komponenseit*, úgymint: fűtés, világítás, az épület értékcsökkenése, a berendezés értékcsökkenése, portaügyelet, takarítás, takarítószer, vízfogyasztás. Mind ehhez, miután ezt *háromórás teremhasználatra* számítva felsorozta és összegezte, hozzáadta a lépcsőház és ruhatári szolgáltatás költségeit, a *zongorahangolás* költségét, s négy őszi hangversenyt feltételezve, összességében *15000 Ft. költség-hozzájárulást* kért a szomszéd iskolától az *őszi idényre*. (A Kodály Terem bérleti díja egyébként *esetenként* volt 12000 Ft. ebben az időben.)

Filléreskedésnek tűnhet, hogy ilyen kis összegű költségek miatt támasztottunk követeléseket testvériskolánkkal szemben. (A szocializmus éveiben ez nem volt gyakorlat.) Csakhogy a közelmúltban megszenvedtünk már néhány kellemetlen pénzügyi tapasztalatot. Költségvetésünk egyik rovatán ennél *nem sokkal nagyobb összegű előirányzat-túllépésért* voltak felelősségre, miközben másfélmillióس többletünk volt egy másik rovaton. Most, hogy fenntartószervünk kényszerintézkedéseket rendelt el, különösen szigorú elvárás volt a *megnövelt bevételi előirányzat teljesítése*, és gazdaságvezetőnk jól tudta, hogy ebben az ő felelőssége nem kisebb, mint az igazgatóé.

Bizonyára voltak finánciális gondjai a Simonffy Emil Zeneiskola igazgatójának is, mert *Fekete Ferenc* igazgató úr igencsak rossz néven vette, hogy a sok éven át ingyenesen kapott szolgáltatásért most egyszerre pénzt akarunk kérni. Hangsúlyozta, hogy *a zeneiskola alanyi jogon használja a Kodály Termet*. Megpróbáltam megértetni vele, hogy mi csupán *hozzájárulást* kívánunk a költségekhez, hiszen abból, hogy alanyi jogon használunk valamit, nem következik, hogy az a valami költségmentes. Mi magunk is alanyi jogon használjuk hangversenyeremünket, de azért az pénzünkbe is kerül. Fekete igazgató úr ezzel szemben azt hangsúlyozta, hogy *iskoláink kapcsolatrendszerében inkább az együtműködésre kell nagyobb gondot fordítanunk köreink elhatárolása helyett*, és annak érdekében, hogy ez az *együtműködés* ne lépje túl a *szakmai együtműködés* kereteit, *jogorvoslatért* fordult fenntartószervünkhöz. Kézhez is kapta annak megerősítését, hogy a zeneiskola a Kodály Termet *alanyi jogon használhatja*. Konkrétabb segítség lett volna számunkra, ha *iskolánk gazdaságvezetése* kap írásbeli nyilatkozatot arról, hogy *saját költségvetési kerete terhére* tartozik hangverseny-termet biztosítani a zeneiskolai rendezvényeknek, mert egy ilyen nyilatkozat dokumentum értékű lehetett volna a pénzügyi revízió számára. (Esetleg mi is kérvényezhettük volna, hogy ingyenesen juthassunk tornaterem-használatához a nekünk helyet adó iskolában, hiszen annak is Debrecen város a fenntartója.)

Nem részletezem, hogy hogyan vészeltük át a négy őszi hónapot, hiszen ennél sokkal fontosabb, hogy hogyan dolgoztunk; hogyan kapcsolódott be iskolánk a rá háruló feladatok teljesítésébe, a jelen és a jövő zenepedagógiai problémáinak elemzésébe, a jövő formálásának vitáiba. Napi gazdasági ügyeinek tekintetében elég annyit említenem, hogy két szülő is kezdeményezte *alapítvány* létrehozását intézményünk támogatására. Egyikük megalapította „*A Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskoláért*” alapítványt, másikuk „*A Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskola Kollégiumáért*” alapítványt. Az alapítványok induló tőkéje nem volt nagy, de nyitva állt a lehetőség, hogy az alapító okiratban megfogalmazott célkitűzések hosszú távon hatékonyabban érvényesüljenek, minthogy mindkét alapítványt határozatlan időre alapították. Kollégiumi diákjaink *lelki egészségének gondozása*

szempontjából az első komoly támogatást *Tarné Tóth Mária* kollégiumvezető *sikeres mentálhigiéniai pályázata* hozta, mely *egymillió forint bevétellel* gazdagította intézményünket, és új lehetőségeknek nyitott utat a kollégiumi nevelőmunka színvonalának gazdagítása tekintetében.

LXXIII. SZAKMAI TEENDŐINK ISKOLÁN BELÜL ÉS KÍVÜL AZ ÚJ TANÉV ŐSZÉN

Az 1995/96-os tanév még a szokottnál is eseménydúsabb volt. Országos versenyek, fesztiválok, külföldi utak torlódva állítottak sokrétű feladatot a szakmai munkának. Az *ősz* hónapokban még az is nehezítette munkánkat, hogy pénzügyi nehézségeink miatt nem tarthattuk nyitva kollégiumunkat a hétvégeken, és rövidíteni kellett az iskola nyitvatartási idejét is. Őszi programunk a következőképpen alakult:

Szeptemberben fúvószenekarunk – a *Kölcsey Ferenc Művelődési Központ* támogatását is élvezve. – a németországi *Spengében* szerepelt az évente megrendezésre kerülő fúvószenekari találkozón.

Énekarunk a szeptemberi *Bartók Emlékhangverseny* alkalmával kezdte meg szerepléseit.

Közreműködtek növendékszólistáink a *zenei világnap* alkalmával többek között a *Debreceni Filharmonikus Zenekar hangversenyén* is.

A *Simonffy Emil Zeneiskolával* közösen megrendeztük a szombathelyi *Koncz János Országos Hegedűverseny* körzeti válogatóját, és persze részt vettek később küldötteink a szombathelyi döntőn is.

Szimfonikus zenekarunk és *gitárzenekarunk* a *paderborni magyar hét* vendégeként mutatkozott be művésztanár-szólistáinkkal új testvérvárosunkban október második felében. (Küldöttségünket *Pallagi Tamás igazgatóhelyettes* vezette. — Német vendéglátóink az előzetes megállapodásnak megfelelő pontossággal térítették meg utaztatásunk költségét.)

Nem maradtak el házi rendezvényeink sem. (Növendék-hangversenyek, tanári hangversenyek, tanszaki meghallgatások) Mint minden évben, ez évben is megünnepeztük október 23.-át, Kodály Zoltán születésnapját, érettségire készülő diákjaink felszalagozását, és a zenei programok mellett közismereti vetélkedőink is voltak. (Például nyelvi verseny.)

Programjainkat és egyéb vállalt kötelezettségeinket természetesen ez évben is a tanítási-tanulási feladatokkal párhuzamosan teljesítettük. (Az érintett tanulókat szükség szerint mentesítettük az óralátogatási kötelezettség alól, de megköveteltük, hogy a távolmaradásuk idején tanult anyagot pótolják.) Pedagógusaink tennivalói sem merültek ki a napi teendőkben, és az aktuális megmérettetésekre való felkészítő munkában. Készséggel álltak felettes minisztériumaink vagy akár a Nemzeti Szakképzési Intézet rendelkezésére is, amikor azok a szakmai közvéleményt tesztelték.

LXXIV. SZAKMAI HOZZÁSZÓLÁS A ZENEI SZAKKÉPZÉS KIMENŐ KÖVETELMÉNYEINEK VÉGLEGES MEGFOGALMAZÁSÁHOZ

A *MKM Tanügy-igazgatási Főosztálya*, (a *Nemzeti Szakképzési Intézettel együttműködve*), 1995 ősztől fokozott intenzitással kezdett a *zenei szakképzés különböző ágazataira vonatkozó előírások kodifikálásával* foglalkozni, s e tekintetben több kérdésben is kikérte a művészeti szakközépiskolák vezetőinek véleményét. Olykor a szakma szélesebb körében tevékenykedő, tapasztalt pedagógusok kritikáját is. Úgy tapasztaltam, hogy dr. Szücsné Hobaj Tünde főtanácsos asszony *kitüntetett figyelemmel* épít szakvéleményemre és intézményvezetői tapasztalataimra. Ebben sejthetően szerepe volt annak is, hogy beletekintvén az ellenem folyt debreceni *felelősségvizsgálat iratanyagába*, képet kapott, milyen

kiszolgáltatott helyzetbe kerülhetnek a közoktatási intézmények vezetői, ha ellentmondásos jogszabályi feltételek mellett kénytelenek végezni munkájukat.

Ezen az őszön a zenei szakképzés *kimenő követelményeinek* és a zenei képesítések *szakágak szerinti jogosítványainak* a különböző fórumokon történt megtárgyalása utáni *végleges megfogalmazása* volt a téma. (A tantárgyak évfolyamokra javasolható központi programjának elkészítése még mindig hátralévő feladat maradt.) A véleményezésre szétküldött szövegen bőven maradt csiszolnivaló, tartalmilag is, formailag is. *Tartalmilag* főleg rövid magyarázó mondatok beszúrását javasoltam olyan helyeken, ahol nem volt nyilvánvaló, hogy pontosan mire vonatkozik a tervezet szövege. A követelmények meghatározásakor több helyen szükségesnek éreztem egyértelművé tenni, hogy *főtárgyi* vagy *kötelezőtárgyi* követelményekről van szó. (Például a zongorajátékban vagy a szolfézs- és elméletbeli készütségben elvárt tudásszint meghatározásakor.) A *követelményszintek konkretizálása* tekintetében javasoltam, hogy hivatkozzék a szöveg olyan *mellékletekre* is, melyek, ha még nem készültek is el, a központi program hatályba lépésének idején már biztosan kézbe vehetők lesznek. *Formailag* a *szóhasználat* helyenkénti következetlenségeire hívtam fel a figyelmet, másrészt a követelmények meghatározásában használt kifejezések készletének differenciáltabbá tételére tettem javaslatokat. (Például a „Tudjon ...” vagy „Tudja ...” kezdetű készség- illetve ismeretbeli elvárások meghatározásában a következő kifejezések alkalmazását javasoltam: „Legyen képes ...”, „Legyen gyakorlata ...”, „Legyen birtokában ...”, „Uralja biztosan ...”, „Rendelkezzék ...”, „Feleljen meg a ...”; illetve: „Ismerje ...”, „Legyen tisztában ...”, „Legyen kitekintése ...”, „Adjon számot a ...”, „Tájékozódjék magabiztosan ...”, „Legyenek legalább érintőleges ismeretei ...”, stb.) Számos egyéb észrevételem is volt még, amit írásban is, és a főtanácsos asszonnyal folytatott személyes beszélgetésemben is szóvá tettem. A főtanácsos asszony arra kért, hogy néhány általa megnevezett hangszer-szak illetve szaktantárgy kimenő követelményeinek és/vagy képesítési jogosítványainak szövegezésében kérjek írásbeli állásfoglalást iskolánk szaktanáraitól is. (Gitár, gordonka, gordon, trombita, kamarazene, ének, zongora főtárgy, zongora kötelezőtárgy.) A magam részéről felajánlottam, hogy majd, ha már a különböző tantárgyak *évfolyam-bontásban* kidolgozásra kerülő központi programjainak megfogalmazásával foglalkozunk, szívesen kidolgoznám az úgynevezett *szabadsávós tantárgyak* sorában a *modernzene-ismeret* központi programját, amiről aztán az *iskolák joga* lenne döntení, hogy *beveszik-e szakmai-pedagógiai programjukba*.

LXXV. RÉSZLETES TÁJÉKOZTATÁS A NEMZETI SZAKKÉPZÉSI INTÉZETNEK AZ ISKOLÁNKBAN MEGHONOSÍTOTT INNOVÁCIÓRÓL

A *modernzene-ismeret* tantárgy iskolánkban történt meghonosítása és képzési rendszerünkben betöltött funkciója felől a *Nemzeti Szakképzési Intézet* is részletes beszámolót kért tőlem. Tételesen a következő kérdésekre kértek választ: „Az innovációként bevezetett képzés célrendszere.” „Az innováció feladatrendszere.” „Az innovációként meghonosított képzés óraterve.” „Az innovációként bevezetett képzés elemzése, értékelése.” „A beiskolázásra és elhelyezkedésre vonatkozó tapasztalatok összegzése.” „Javaslat az innovációként meghonosított kísérlet eredményeinek felhasználhatóságára és továbbfejlesztésére.” „Összegzés.” Mint látható, e kérdések a *szakközépiskolákban meghonosítható innovációkra* vonatkozó, sajátos *típuskérdések* voltak.

Válaszlevelemben, mielőtt a konkrét kérdésekre feleltem volna, tisztáztam, hogy a tanítási gyakorlatunkban meghonosodott innováció már túl van a kísérleti fázison. Röviden felvázoltam az innováció bevezetésének előtörténetét, a hetvenes évekbeli kísérleti időszakban kitűzött és követett célokat, tapasztalatokat, eredményeket, nyilvános bemutatkozásokat. Hangsúlyozottan kiemeltem, hogy *a zenét a hangok és az ember kapcsolatában funkcionáló, információ- és hatásvitel alapján működő rendszerként* tanulmányoztuk, ami olyan

megközelítés, amellyel a zene rendkívül széles rétege tanulmányozható azonos nézőpontból, és amely megközelítésnek szükséges velejárója, hogy a tanulók megismerkedjenek a legfontosabb *pszicho-akusztikai, hallásfiziológiai, információelméleti és rendszerelméleti* tudnivalókkal is. Tudattam, hogy a kísérletezés éveiben két komplex tananyagot munkáltam ki, („Hangelmélet”, „Hangrendszer-elmélet”), melyek megfelelő óraszám esetén párhuzamos óravezetéssel is tárgyalhatók. A kísérleti tantárgyat az 1980 évi zeneoktatási reform tantárgylistáján vezethettük be helyi innovációként, finanszírozása azóta is a Művelődési Minisztérium 84-200 számú óratervének szabadon felhasználható órakerete terhére történik. Minthogy az immár innovációként bevezetett tantárgy tanítására a minisztérium mindössze heti egy óra időt engedélyezett, a kétféle kimunkált tananyagból csak az egyik témakör tárgyalására juthatott idő. Én ekkor a hangrendszer-elmélet témaköre mellett döntöttem, amelynek tananyagát 1986 óta, a Művelődéskutató Intézet által sokszorosított formában, házi tankönyvként használjuk. Mióta a tantárgyat meghonosodott innovációként tanítjuk iskolánkban, a tantárgy tanításába időről időre más elmélettanár kollégáim is bekapcsolódtak.

A Nemzeti Szakképzési Intézet konkrét kérdéseire adott válaszaiban a fentebb leírtakból sok minden újra papírra került a kérdésektől függő kontextusban.

A képzés célrendszere felől érdeklődő kérdésre adott válaszómban, a XX. századi zenei alkotások alaposabb megismerésének célján túlmenően, azt hangsúlyoztam, hogy a hagyományos történelmi áttekintésű (diakron) zenei stíluszemlélet mellett, innovációnk egy a kronologikus összefüggésektől elvonatkoztató (szinkron) stíluszemlélet lehetőségével is megismerteti a tanulóifjúságot, ami által szempontokat kapnak a diákok arról, hogy hogyan lehet azonos elveket felfedezni olyan zenei alkotások szerveződésében, melyek különböző korokban különböző eszmények mértékrendszerében készültek.

A képzés feladatrendszere felőli kérdésre adott válaszómban a XX. században élt vagy élő, mértékadó zeneszerzők mesterműveinek megismerésén túl, annak a megéreztetését és megértetését említettem célként, hogy a zenében alkalmazott hangkészletektől függően, más-más struktúrájú hangrendszerek erőterei kelnek életre, melyekben az erőterek struktúrája alapvetően befolyásolja, milyen szabályrendszerek érvényesülhetnek a különböző hangkészletek erőtereiben szerveződő zenékben. Ennek megértése és megtapasztalása által a tanulók gyakorlatot szereznek a rendszer elvű gondolkodásban, kifinomultabb hangrendszerérzéssel fedezik fel az első hallásra esetleg szokatlan zeneművek szépségeit, könnyebben bizonyosodnak meg arról, hogy a XX. század zenéje nem idegen képződmény az európai zenében.

Az innováció óraterve felől érdeklődő kérdésre válaszolva tisztáztam, hogy a tantárgyat heti egy órában, kötelező óralátogatással, de otthoni házi feladat és osztályzás nélkül tanítjuk. A tanulók indexében „részt vett” bejegyzés igazolja a stúdium elvégzését. Kötelezővé csak a zeneszerzés és a zeneelmélet-szolfézs szakos tanulóknak tettük, akik egyébként is erősebb elméleti képzésben részesülnek, de bárki más tanuló is jelentkezhet, ha vállalja a kötelező óralátogatást.

A bevezetett képzés elemzése, értékelése felől való kérdés válaszáként azt világítottam meg, hogy a házi feladat nélküli tananyag-tárgyalás megköveteli a koncentrált óravezetést, megköveteli, hogy csoport minden tagját bevonjuk a beszélgetésbe, a meghallgatott zenével kapcsolatos élménybeszámolókbba, a megfigyelt jelenségek vagy összefüggések megvitatásába. Szükséges, hogy a hangrendszer-elméleti tudnivalók tananyagát a tanulók tanórákra lebontva írásban is kézhez kapják, utána nézhessenek annak, amit esetleg nem értettek meg elég pontosan. Szükséges, hogy minden harmadik téma tárgyalása után ismétlő óra következzen, ahol az emlékek feleleveníthetők, összefoglalhatók, ahol a meg nem értett tudnivalók újra megvilágíthatók, vagy az esetleges óramulasztás miatt kiesett témák pótlólag elmagyarázhatók. A házi tankönyvként használt, stencillel sokszorosított jegyzet témáinak sorában is minden harmadik téma után ismétlő összefoglalás következik. Tapasztalataink szerint mindig vannak

egyéni különbségek a tananyag iránti érdeklődés és a tananyag megértése tekintetében, de ez általában nem akadályozza a tervszerű előrehaladást. Legfeljebb egy-egy nehezebb témára olykor még egy plusz órát kell fordítani.

A *beiskolázással és elhelyezkedéssel kapcsolatos tapasztalatok* kérdésében csak a beiskolázásra vonatkozólag lehetek tapasztalataink. Tekintve, hogy diákjaink zöme (kb. 90 százaléka) minden évben felvételt nyert valamilyen felsőoktatási intézménybe, a globális hányadra nézve az innovációban való részvétel hatása nem volt felbecsülhető. Abban az összefüggésben viszont, hogy végzős diákjainknak évente mindössze 2-3 százaléka nyert felvételt a zeneakadémiára, és ezeknek általában több mint fele részesült a speciális tantárgy stúdiumaiban, már tulajdonítható pozitív hatás. E pozitív hatás valószínűleg transzferhatás lehetett, mert sem a zeneakadémiának, sem más zeneművészeti főiskoláknak nem volt felvételi követelménye az a tananyag, amivel a modernzene-ismeret tárgy keretében foglalkoztunk. A pozitív mérleg abból is következhetett, hogy e speciális stúdiumot többségükben átlagon felüli képességű tanulók végezték el.

Az *eredmények felhasználhatósága és továbbfejleszthetősége* kérdésében meghatározó szempontnak nyilvánítottam, hogy milyen személyi feltételek mellett vállalkozik valamely iskola az innováció átvételére. *Modernzene-ismeret* nevű tárgy tanítására bátran vállalkozhat bármely zeneirodalom-tanár, ha eléggé jártas a XX. századi zenében. Az a hangrendszer-szemléletű megközelítés viszont, amit én a Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskolában a modernzene-ismeret tantárgy keretében hosszú évek folyamán kimunkáltam, s ami valójában nemcsak a XX. század zenéjével foglalkozik, hanem az európai zenetörténet utolsó ezer évének zenéjét vizsgálja hangrendszer-használati nézőpontból, tulajdonképpen messze túlmutat a tantárgy eredeti megnevezésén. A nálunk meghonosult képzésmód alapján lényegre mutatóbb lenne a tantárgyat hangrendszer-elméletnek nevezni. Házon belüli tapasztalataink azt mutatták, hogy e speciális stúdiumban részesült fiatal kollégák, sikeresen be tudtak kapcsolódni a tantárgy tanításába az általam kimunkált tanmenet szerint. Végigvezetett négy éven át egy csoportot olyan kollegina is, aki csak a házi tankönyv és foglalkozásnaplóim átolvasása útján ismerkedett meg a tananyaggal. Nincs akadálya annak sem, hogy kreatív pedagógusok saját koncepciójuk szerint átformálva tárgyalják az anyagot, hiszen a kreativitásra nevelés egyébként is fontos célkitűzés innovációnkban.

LXXVI. NKA TÁMOGATÁS „HANGRENDSZER-ELMÉLET” CÍMŰ KÖNYVEM KIADÁSÁHOZ

Annak érdekében, hogy a *hangrendszer-használat* elemzése alapján folyó, *szinkron szemléletű zeneoktatás* gyakorlata *könnyebben meghonosítható legyen máshol is*, intézkedni kellett, hogy megjelenhessen valamilyen mintául szolgáló tananyag, ami tanári kézikönyvként és/vagy tankönyvként is használható. *Pályázatot* nyújtottam be a *Nemzeti Kulturális Alaphoz*, melyben egymillió forint összegű támogatást kértem ahhoz, hogy iskolánk könyv formájában kiadhassa a *hangrendszer-elméleti tananyag* jegyzetét, továbbá a *modernzene-ismeret* tantárgy négy éven át vezetett *foglalkozásnaplóit* és az ehhez kapcsolódó *zenei példaanyagot*. A kalkuláció 600 példány jegyzet, 150 példány foglalkozásnapló és 150 példány példatár kiadási költsége alapján készült. A kuratórium meg is ítélte annyi támogatást, amennyi a „*Hangrendszer-elmélet*” jegyzet könyvként való kiadási költségét fedezte, de ez már a következő év történetéhez tartozik. A könyvet már igazgató utódom, *Molnár Zsolt* adta ki.

A jövőre való előkészületek korábbi időpontokra irányulóan is kezdetüket vették. A *Magyar Zeneiskolák Szövetsége* 1996 júniusára tervezte a *Művészeti Nevelési Intézmények III. Kongresszusának* megrendezését, és körlevélben érdeklődött, hogy melyik zeneoktatási intézmény mivel tudna közreműködni. Iskolánk részéről *problémafelvető előadást, bemutató tanítást és növendékprodukciókat* ajánlottam fel.

A *problémafelvető előadás* megtartását magamra vállalva javasoltam. Előadásom mondanivalójaként annak elemzését ígértem, miféle veszélyeket rejt az a körülmény, hogy miközben *végbemegy* napjainkban a zenei szakképzés követelményrendszerének és tantervének *újrafogalmazása*, a *régi tantervek*, és zeneoktatásunk eddigi gyakorlatának *bírálata nem történt meg*. Milyen veszélyekkel jár, ha a szakma figyelmét nem az köti le, *miben* lehetne, *zenepedagógiánk hagyományos értékeinek megőrzése* mellett *előrelépni*, hanem az, hogy *kivédje* mind azon *ártalmakat*, amivel a *nem zenepedagógiai* meggondolásokon alapuló *általános közoktatási és szakképzési reform* a magyar zeneoktatást *fenyegeti*.

Bemutató tanításra kétféle ajánlatunk is volt. *Szilágyi István* zongoratanárunk a *szintetizátoroktatásban* ajánlkozott bemutató óra tartására, én magam pedig *hangrendszer-orientált zeneelmélet óra* tartását ajánlottam fel harmadik évfolyamos modernzene-csoportommal.

Növendék-műsorszámokra az után ígértem konkrét javaslatokat, miután *lezajlottak* a tanévben esedékes *országos versenyek*.

LXXVII. INTÉZMÉNYVEZETŐI ÖNÁTVILÁGÍTÁS A FENNTARTÓ ÁLTAL MEGADOTT SZEMPONTOK SZERINT

Miközben *szakmai munkánk* napi teendőit folytattuk, és teendőinket a közelebbi vagy távolabbi jövőben ránk váró feladatok szerint ütemeztük, folytatódott az *átvilágítás* is intézményünkben. Ezúttal azonban mi magunk, a *közoktatási intézmények igazgatói* kaptuk feladatul, hogy világítsuk át saját intézményünket a *pedagógiai gyakorlat*, az *OKJ* és más *oktatásügyi jogszabályok* fényében. Megítélésem szerint ez volt az önkormányzat *legbölcsebb döntése* az utóbbi időben, hiszen ha intézményfenntartóként pontos és könnyen összehasonlítható képet akarnak kapni arról, melyik intézmény milyen szakember-gárdával, milyen működési feltételek mellett, milyen gondokkal vagy megoldhatatlan problémákkal szembesülve, milyen eredményességgel működik, akkor valóban a *mindenre kiterjedő intézményvezetői átvilágítás* nyújthatja a *legsokrétűbb információt*. Átvilágító jelentésemben tulajdonképpen nemigen tárhattam fel olyan tény, amiről ne tájékoztattam volna már legalább kismilliószor a különféle önkormányzati irodák illetékes tisztségviselőit, de ha minden közoktatási intézmény vezetőjének jelentése bármikor hozzáférhetően megtalálható lesz egy helyen, akkor ez jelentősen megkönnyítheti a különböző intézmények problémáinak áttekintését és összevetését.

Intézményvezetői átvilágításunkat a következő szempontok szerint tagolva kérte fenntartószervünk: A jelenlegi működési gyakorlat. Tanerő-ellátottság. Infrastruktúra. Működési mutatók. Beiskolázási terv 1996/97 tanévre. Nyitási perspektívák.

Jelentésemben a „*jelenlegi működési gyakorlat*” ismertetése kapcsán részleteztem a legtöbb tekintetbe venni valót. Azon felül, hogy pontosan megadtam az intézményünkben folyó szakképzés OKJ azonosítóit, a szakágak szerinti tanszakok számát, a hangszerszakon oktatott hangszerek számát, valamint az OKJ által meghatározott zenei szakképesítések jogosítványaira vonatkozó információt, fontos tudnivalóként részleteztem, milyen feltételrendszerben folyt a zenei szakképzés a közoktatásra és a szakképzésre vonatkozó új törvények hatálybalépése előtt, milyen képtelen helyzetbe hozták a művészeti szakközépiskolákat az 1993 óta hatályos új törvények, és milyen *törvénymódosítási terv*ezet fekszik *hatálybaléptetésre várva* közel két éve, a szakma és a törvényhozók közti egyeztetés eredményeképpen. Működési gyakorlatunk alakulását időrendben elemezve kimutattam, hogy az 1993 őszén beiskolázott *első évfolyam* még nem működött teljesen illegálisan, mert a *Kulturális Minisztérium* 1980-ban kiadott, majd a *Művelődési Minisztérium* 1986-ban módosított, ránk *vonatkozó óraterve* még *hatályban* maradt, csupán a közismereti képzéssel *párhuzamos* szakképzés gyakorlata vált *illegálissá*. 1994 ősztől azonban már ez az óraterv is

hatályát veszítette, így az első két évfolyambeli tanulók tinédzser korban való szakképzése a *törvény szerint* már *teljesen illegálissá* vált. 1995 őszén, (átvilágító jelentésem megfogalmazásának napjaiban), valamivel *kedvezőbbé* vált a *jogszabályi háttér*, (noha a párhuzamos képzést engedélyező törvénymódosítás tervezete még mindig nem lépett hatályba), *Debrecen város képviselőtestülete* ugyanis *hat év szakképzési időt* szavazott meg a Kodály Zoltán Zeneművészeti szakközépiskola számára, és ez többé-kevésbé harmonizált az OKJ által a zenei szakképzésre előírányozott *3000 óra képzési idővel is*. Sajnos a *polgármester* éppen ezekre az őszi hónapokra esően utasította takarékosági kényszerintézkedésekre a közoktatási intézmények igazgatóit. Jelentésemben természetesen erről sem feledkeztem meg.

A *tanerő-ellátottság* kérdésében, az *aktuális tanév* konkrét létszámai és óraszámai alapján adtam meg a kért *számadatokat*, amelyek a kényszerintézkedések miatt alacsonyabbak voltak az előző évek átlagánál. Kötelezően ellátandó feladatainknak így is csak 2/3 része volt a *kinevezett tanárok kötelező óraszámán belül* ellátható. Az ellátandó szakfeladatok 1/3 részét *túlórák* kivetésével és *külső tanerők* foglalkoztatásával láttuk el. Mint már sokszor ez előtt, itt is *kifejtettem*, hogy pénzügyileg *gazdaságos* a *külső tanerők munkáját* is igénybevevő foglalkoztatás, mert nem minden tanszakunkra jut annyi diák, hogy hangszeres főtárgy-óráik ellátása egy státuszra való óraszámot kitenne. A töredék óraszámokban, határozott időre kinevezett tanárok óraszámja könnyebben csökkenthető, ha egy-egy növendékük tanév közben kimarad. Ráadásul külső tanerőkkel akár 10 vagy 11 havi időre szóló megállapodások is köthetők, ha nincs az iskolának 12-havi (13-havi) bérfedezete minden feladata ellátásához. Ennek ellenére évről évre gondunk van a kötelező feladatellátással, mert a *költségigények felmérésekor* a költségvetési iroda sohasem a feladatellátás igényeit, hanem a közalkalmazottak besorolás szerinti *alapbér-igényét* méri fel.

Az *infrastruktúra* kérdésében ismét felsoroltam az évek, sőt évtizedek óta ismételtetett panaszokat. Épületeink és hangszerállományunk leromlottságát. Ismét leírtam, hogy 101 éves iskolaépületünk homlokzata bármely pillanatban életveszélyessé válhat, és hogy az iskolánk tulajdonát képező hangszerek egyharmada használhatatlan, és a még használható hangszerek többsége is megérett a generáljavításra.

Működési mutatóink tekintetében hangsúlyoztam, hogy *beiskolázási területünk az egész ország*. Diákjaink 3/4 része vidéki. Kollégiumunk *100 százalékos kihasználtsággal* működik. Diákságunk létszáma nem nagy (200 és 210 fő között változik) de iskolaépületünk ehhez képest is kicsi. Kora reggeltől este 19 óráig tanítunk, és 28 tantermünk, (melyek közül 8 sajnos csak szükségstanterem), így sem elég minden tanítási óra ellátásához. Ezért a kollégium helyiségeiben is tanítunk. Gyakorolni csak reggel 6 és 8 óra között, illetve este 19 és 21 óra között lehet az iskolaépületben. Iskolánk növendékei és együtteseinek ilyen feltételek mellett is állandóan jelen vannak városunk és a megye zenei életében, helyt állnak az országos megmérettetéseken és külföldi vendég szerepléseken. Az *ellátott tanórák számát* elemezve kimutattam, hogy az átlagban kb. heti 1000 tanórából, alig 200 órában folyik közismereti tanítás. A *8 közismereti osztállyal szemben* évente 35-40 kisebb létszámú csoportban tanítunk *szakmai elméletet*. *Feladatmutatóként* a polgármesteri hivatal mégis mindig csak a *közismereti osztályok* számát veszi figyelembe, a *növendéklétszám* tekintetében pedig figyelmen kívül hagyja a *szakmai tagozatosokat*, akiknek létszáma több mint negyedét teszi ki a tanulói összlétszámnak. Ha az *alsó fokú* zeneoktatásban feladatmutatónak számít a *tanszakok száma*, akkor ez *nálunk miért nem az?* Az éppen aktuális tanév adatait megadva rámutattam, hogy az előző tanévben végrehajtott öncsonkításunkhoz képest ez a mostani, még drasztikusabb öncsonkítás több tekintetben is *törvénysértő*.

Az 1996/97 évi *beiskolázási tervünkkel* kapcsolatban *örömemet* fejeztem ki annak alkalmából, hogy a Polgármesteri Hivatal *Oktatási és Nevelési Bizottsága* a következő tanévre készített beiskolázási tervében *hat évfolyam működtetésével* számol. Ez a tervezet tulajdonképpen újra legalizálja azt a régi gyakorlatot, hogy az alapjában véve négyéves

szakképzési időn felül néhány diákunknak *előkészítő* vagy *továbbképző* évfolyam látogatását engedélyeztük. Ha hatályba lép a közoktatási törvény módosított tervezete, akkor ezt a gyakorlatunkat a *törvény is legalizálni fogja*. Az évfolyamok számának megnövelése azért is elengedhetetlen a jövőre nézve, mert a szakközépiskolai érettségi vizsga (SZÉV) megszűnésével lehetetlen lesz négy év alatt felkészülni a *teljes értékű közismereti érettségi vizsgára* a párhuzamos idejű szakképzés mellett.

A *nyitási perspektívákat* tekintve csak azt soroltam fel, mire mutatkozik kereslet városunkban: *Orgonatanterv indítása*. (Digitális orgona beszerzését és a személyi feltételek megteremtését igényli.) *Népzésművészet-képzés indítása*. (A személyi és tárgyi feltételek részben adva vannak.) *Hangtechnikus-képzés*. (A tárgyi feltételek többé-kevésbé adva vannak, a személyi feltételek hiányoznak.) *Baléti szak indítása*. (Személy szerint van rá konkrét ajánlás. Kérdés, hogy mekkora tanulólétszám-növekedést jelentene szükség iskolánkban, és hol találnánk próbatermet hozzá.)

LXXVIII. VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁS

DEBRECEN MV ÖNKORMÁNYZATA OKTATÁSI KONCEPCIÓJÁNAK TERVEZETÉRŐL

Nem tudom, volt-e valami szerepe ennek az önátvilágításnak abban, hogy végül kapott intézményünk annyi *póthitelt* 1995 évre, amennyiből *hiánymentesen* átvészelhettük az évet. Az átvilágítással egyidejűleg kaptam egy *másik megválaszolandó anyagot* is, melyben Debrecen MV Önkormányzata *Oktatási Konceptiójának Tervezetéről* kérték véleményemet.

A koncepció tervezetével és kimunkálásának alaplépéseivel egyetértettem. A kimunkálás lépéseinek tervezete a következő volt:

1. Helyzetelemzés.
 2. Alapelvek, fejlesztési irányelvek kidolgozása.
 3. Megvalósítási program, konkrét cselekvési terv kidolgozása.
1. A *helyzetelemzéssel* kapcsolatban rámutattam, hogy az oktatási intézmények *napi feladatainak* ellátása *ellentmondásos fenntartói elvárások mellett* folyik, aminek vizsgálata a helyzetelemzés része kell, hogy legyen. Az *oktatásirányítás* és a *gazdaságirányítás* szempontjai különböznek. Az *optimális határfokú* fenntartói irányítás kimunkálását Debrecen Város Önkormányzata nem oldotta meg. (A tervezetben felvetett szempontok közül hiányoltam a *feladatkör, feladatellátás, feladatmutatók és álláshelyek összefüggéseinek* elemzési tervét, ami nélkül a feladat-orientált finanszírozás nem valósulhat meg. Hiányoltam a *művészetoktatási intézmények helyzetének* elemzését is.)
 2. Az *alapelvek* és a *fejlesztési irányelvek* kidolgozása tekintetében *javasoltam*, hogy az előző pontban hiányolt feladatmutatók szintén kerüljenek be a számítógépen rögzíteni tervezett „iskolakataszter” mutatói sorába. (Például a zeneművészeti szakközépiskolában a *tanszakok* száma.) A „*bázis elvű költségvetés leépítése*” ügyében javasoltam, hogy külön elemezzék a személyi és külön a *dologi* kiadások „feladatorientált finanszírozásának” problematikáját. Ha ugyanis a „*tartalmi-strukturális fejlesztés irányelveinek*” megfogalmazása *elvonatkoztat az eszközigénytől*, a koncepció *elszakad a realitásokról*. (Új eszközpark kiépítése finansziális terhek viselésével jár. Ennek figyelmen kívül hagyása esetén a koncepció nem koncepció!) Ugyancsak elszakad a koncepció a realitásokról, ha nem készít programot az újfajta eszközök *leendő használóinak* az eszköz-használathoz szükséges *hozzáértés megszerzésének* elősegítésére.
 3. A tervezet nem fogalmazott meg *cselekvési programot*, ami az alapelvek kidolgozásának kezdeti fázisában érthető volt, de felvettem, hogy esetleg érdemes lenne megtervezni az alapelvek kidolgozásának lépésrendjét is.

LXXIX. VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁS A DEBRECENI ZENEOKTATÁS HELYZETÉNEK KÉRDÉSÉRŐL

Nem tudom, hogy e javaslatban foglaltaknak köszönhető-e, vagy e nélkül is megtörtént volna, de napirendre került a *debreceni zeneoktatás* helyzetének kérdése is. Négyoldalas helyzetelemzésemben *Debrecen Város Oktatásügyi koncepciójában* elhelyezve tárgyaltam a témával kapcsolatos kérdéseket. Úgy nyilatkoztam, hogy a város oktatásügyi koncepciójában a zeneoktatást olyan részrendszerként kell kezelni, mely bizonyos szempontból *autonómiát élvez*, de szerves része az egésznek. Köze van a közoktatáshoz, szakképzéshez, felsőoktatáshoz és általában a közművelődéshez, 5-6 éves kortól 28-30 éves korig. Eredményes működéséhez *sajátos működési feltételek biztosítása szükséges*, e nélkül a rendszer hatékonysága csökken. Funkciói teljesítéséhez az intézményhálózat adva van. A *zeneoktatási intézményekbe jelentkezők száma kielégítő*, és mindeddig a továbbtanulás vagy elhelyezkedés gondja sem jelentkezett olyan súllyal, mint számos más intézmény végzős tanulói esetében. Ami *valóban gond*, (és valamennyi zeneoktatási intézmény gondja): a tárgyi feltételek leromlottsága, a szakmai innovációk meghonosításának kedvezőtlen feltételei, a szakszerű működéshez szükséges pénzfedezet biztosításának nehézségei.

Működésünk *törvényi hátterét illetően* azt hangsúlyoztam, hogy noha a közoktatásra és a szakképzésre vonatkozó 1993 évi törvények nem voltak tekintettel a *zenei képességfejlesztés* speciális sajátosságaira, (ezt a *zenei általános iskolák* mellett a *zeneművészeti szakközépiskolák* szenvedték meg leginkább), elkészült már egy olyan *törvénymódosítási tervezet*, aminek hatálybalépése után a művészeti szakközépiskolák *újra törvényes feltételek mellett folytathatják* szakszerű működésüket, s erre az 1996/97 tanévtől kezdve már minden bizonnyal építeni lehet.

A debreceni zeneoktatás egészét tekintve rámutattam, hogy ennek hatékonysága nemcsak debreceni ügy, hiszen mind a zeneművészeti szakközépiskola mind a zeneművészeti főiskola *országos beiskolázású iskolák*, eredményes működésük feltételezi, hogy kollégiumaik az *országos gyűjtőterületű kollégiumokkal szemben támasztott igényeknek megfelelő szolgáltatásokat* biztosítsák. A *zeneművészeti főiskolán végző tanárok* az ország különböző vidékeire kerülve folytatják majd zenepedagógiai tevékenységüket.

Saját iskolánkról szólva arra mutattam rá, hogy a törvénymódosítási tervezet hatálybaléptetésével nem csupán a zeneoktatás fog jól járni, hanem az *általános műveltségi képzés* is, mert a képzési idő öt évre emelésével reális elvárás lesz diákjainkkal szemben a *teljes értékű érettségi vizsga* követelményeinek teljesítése a *középfokú zenei szakképesítés* megszerzése mellett. Mind ez tovább javíthatja diákjaink továbbtanulási esélyeinek azt az eddig is figyelemre méltó mutatóját, hogy a nálunk végzett tanulók 80-90 százaléka valamilyen felsőfokú oktatási intézményben folytatja tanulmányait.

Helyzetelemzésem elkészült már, amikor *Fekete Ferenc* igazgató kollégám azzal keresett meg, hogy ő kapta feladatul a debreceni zeneoktatás ügyében való állásfoglalások koordinálását. A határidő rövideje és egyhetes *külföldi kiküldetésem* miatt nem tudtunk olyan időpontot egyeztetni, amikor az ügyben minden érdekelt fél jelen lehetett volna, így én csak Fekete Ferenc kollégámmal egyeztettem véleményünket. Véleményünk lényegében megegyezett, bár kollégám elsősorban azt hangsúlyozta, hogy szorosabbra kell fűznünk az intézményeink közti *szakmai együttműködést*. Azt kérte, hogy iskolánk tanárai fokozott odafigyeléssel kövessék a zeneművészeti szakközépiskolába készülő zeneiskolai tanulók fejlődését a felkészülés utolsó két évében. Látogassák nagyobb érdeklődéssel a *zeneiskolai növendékhangversenyeket*. Kérte, hogy iskolánk tanárai akár az egyéni kapcsolatok erősítése, akár a két iskola tanszakai közti szorosabb együttműködés által segítsék a zeneiskolai tanárok

munkáját. Ebben is egyet értettünk, és igazgató kollégám nekünk címzett kéréseit azonnal közzé is tettem tanári szobánk hirdetőtábláján. Tekintve azonban hogy szakmai kapcsolataink szorosabbra fűzése nem önkormányzati feladat, *a két intézmény fúziójára* tett önkormányzati javaslatot pedig tantestületeink nem támogatták, arra kértem igazgató kollégámat, hogy helyzetelemzésem alapján, *az ügy koordinátoraként* képviselje iskolánk véleményét is külföldi tartózkodásom idején. Helyzetelemzésemet, és tantestületünk állásfoglalását az *Oktatási és Nevelési Bizottság* elnökének is elküldtem. Hogy, hogy nem? Tíz-tizenkét nappal külföldi kiküldetésemből való hazatértem után, a Polgármesteri Hivatal egy másik tisztségviselője azért marasztalt el, mert „nem juttattam el” a hivatalnak a debreceni zeneoktatás kérdésében megfogalmazott véleményemet.²³

LXXX. KISEBB-NAGYOBB FESZÜLTSEGEK A TANTESTÜLETBEN A KÖZALKALMAZOTTI SZABÁLYZAT VITÁS KÉRDÉSEINEK RENDBETÉTELE

Az őszi kényszer-intézkedések okozta feszültségeken túlmenően, időnként kisebb-nagyobb *tantestületen belüli feszültségek* hatása is beszűrődött igazgatói irodámba. Ennek leggyakoribb oka zenepedagógusainknak abból a *mértéken felüli hivatásszeretetéből* adódott, hogy nem sajnálták a tanításban való *többletidő-ráfordítást*, amikor éppen készültek valamilyen nemes feladatra, ezzel viszont néha akadályozták kollégáik hasonlóan nemes törekvéseit. Előfordult, hogy ez a többletidő-ráfordítás olyan külső szereplési alkalmak megszervezésében nyilvánult meg, ami több tanóra-mulasztást is okozott más tantárgyak látogatásában. (Nemcsak zenei tantárgyakéban.) Az ilyen egyéni akciók néha igazgatói haragomat is kiváltották, főleg akkor, hogyha a tanév rendjében, szeptemberben betervezett feladataink megvalósítását nehezítették. Ki is hirdettem a tanári hirdetőtáblán, hogy nem engedélyezek semmi olyan magánakciót, ami a tanév rendjében kitűzött céloknak a megvalósítását hátráltatja.

Külső támadások is borzolták intézményünk alkalmazottainak idegeit. A megye napilapjában, a *Hajdú-Bihari Naplóban*, szörnyülködő cikket jelentetett meg valaki, miután meglátta legutóbb érettségizett diákjaink *érettségi tablóját* a város valamelyik kirakatában, és *majdnem ugyanannyi tanár fényképét* számolta meg a tablón, mint ahányan érettségiztek. Megengedheti-e a város magának azt a luxust – kérdezte a cikkíró, – hogy ilyen költséges intézményt tartson fenn?

A külső szorítások és a belső érdek-ütközések okozta feszültségek, a közalkalmazotti tanács által nem mindig szabályos formában nyilvánosságra hozott követelések, a kollégium dolgozóinak a közalkalmazotti tanáccsal szembeni régi elégedetlenkedése, és nem utolsósorban a hatályos törvények idevágó rendelkezései végleg halaszthatatlanná tették intézményünkben a *közalkalmazotti tanács szabályzatának* felülvizsgálatát. Sikert is végre közös elhatározással olyan *közalkalmazotti szabályzatot* megalkotni, mely a *közalkalmazottak minden rétegének* képviseletében szabályozta a munkáltató és a KT közti együttműködés feltételeit, az együttműködő felek jogait és kötelességeit, az egyetértési és véleményezési jogok hatályának köreit és korlátjait, az együttműködés formáit, a jogok gyakorlásának módjait, munkaügyi vitákban a szakszervezetekkel való együttműködés feltételeit stb.

²³ Külföldi kiküldetésem alkalmával a pozsonyi „*Melos – Ethos*” nemzetközi kortárszenei fesztiválra utaztam a *Magyar Zenei Tanács* delegáltjaként. Nagyszabású, a „Varsói Ősz” rendezvényeire emlékeztető seregszemléje volt ez a legújabb kortárszenének, melynek hangversenyei *mintegy húsz szlovák zeneszerző* is bemutatkozott, némelyikük több művével is szerepelve. Magyarországot a *COMPONENSEMBLE* képviselte, Serei, Jeney, Vidovszky, Sárosi és Szöllősi zenéjével. Közvetlenül a hangverseny-sorozat után egy háromnapos zenetudományi konferenciát is rendeztek, ezt azonban már nem tudtam végighallgatni. Tapasztalataimról a *Bartók Rádióban* számoltam be.

LXXXI. SZTRÁJK

Ilyen előzmények után érkezett el december 15., a *Pedagógusok Szakszervezete* által meghirdetett országos *pedagógussztrájk* napja. Minthogy a sztrájk meghirdetése, és az ennek megtartására kijelölt nap közismert volt, fenntartószervünk illetékesei már jó előre felkészítettek bennünket, igazgatókat, hogy hogyan kell viselkednünk. Lehet, hogy egyetértünk a sztrájk céljával és követeléseivel — mondták — hiszen mindnyájan pedagógusok vagyunk. Nem szabad azonban megfélemlenünk arról, hogy *intézményvezetőként a munkáltatói oldalt képviseljük*. A legfontosabb, hogy azok, *akik sztrájkolnak, kötelesek a napi nyolc óra munkaidőt munkahelyükön tölteni*. Ilyen feltételek mellett a sztrájkolóknak egy napi alapbérük biztosítható, de ha *túlórájuk* is volna, az *nem fizethető ki*. Annak elmaradását *saját kárukra* kell vállalniuk. A sztrájk idején *tanuló nem tartózkodhat a munkahelyen*. Az elmaradt tanórák utólag nem pótolhatók.

Intézményünkben főleg a *közismereti tanárok* és a *kollégiumi dolgozók* voltak tagjai a Pedagógusok Szakszervezetének, de a zenetanárok közül is akadtak néhányan, akik már *átléptek* volt a Zeneművészek Szakszervezetéből a pedagógus szakszervezetbe. Én, mint a *munkáltató intézmény vezetője*, a *Pedagógusok Szakszervezetének főbizalmijával* kötöttem meg a megállapodást, de természetesen a sztrájkban minden alkalmazottunk részt vehetett, függetlenül attól, hogy tagja volt-e valamelyik szakszervezetnek. Megállapodtunk a következőkben: A sztrájk 8 órától 16 óráig tart; a törvényes lebonyolításért a felelősséget a PSz vállalja. A sztrájkban résztvevő alkalmazottak névsorát a szervezés felelőse a megelőző napon délig átadja a munkáltatónak. A sztrájk résztvevői az intézményben a PSz programja szerint cselekszenek. Akik nem sztrájkolnak, azok az intézményvezető utasításai szerint cselekszenek; nem taníthatnak, de elmaradt tanóráikat utólag megtarthatják, és el is számolhatják. A sztrájkolók a sztrájk napjára alapbérüket és vezetői pótlékukat kapják meg, az elmaradt túlórák terhére maguknak kell viselniük.

A sztrájkban végül szinte minden alkalmazottunk részt vett. A pedagógusok közül mindössze egy zenetanárunk szeretett volna tanítani inkább, de a sztrájkórság nem engedett be diákot az iskolaépületbe. Blokkolta a sztrájkórság a telefonhívásokat is, nekem viszont az irodámban közvetlen városi vonalam volt, s így fogadni tudtam a polgármesteri hivatal hívásait. Kétszer is érdeklődtek a sztrájkhangulat és a sztrájkolók viselkedése felől, de megnyugtathattam őket, hogy a munkabeszüntetés fegyelmezett körülmények között folyik.

LXXXII. IGAZGATÓI MEGBÍZATÁSOM UTOLSÓ FÉLÉVE

Igazgatói megbízatásom *utolsó félévébe lépve* iskolai teendőink s ezen belül az én igazgatói teendőim is minden eddiginél szerteágazóbbá váltak.

- (1) A tanév rendjében előírányzott házon belüli teendők intézése, (félévzárás, beiskolázás, értekezletek, szülők fogadása, házi hangversenyek, házigazdai szerepvállalás, nemzeti ünnep, érettségi és egyéb vizsgák, tanévzárás), valamint a külső körülményekhez igazodó feladatok teljesítése, (részvétel az aktuális városi rendezvényeken, országos megmérettetéseken).
- (2) Folytonos kapcsolattartás fenntartószervünkkel a mindennapi munkafeltételek biztosíthatósága ügyében. (Pénzügyi kérdések, ügyintézési kérdések, beiskolázás, gazdálkodásunk ellenőrzése, önkormányzati innovációk, anomáliák stb.)
- (3) Együttműködés a zenei szakképesítéssel kapcsolatos központi rendelkezések kimunkálásában. (Szakágazati tervek véleményezése, elkészítése, lektorizálása.)
- (4) Stafétabot-átadási teendők intézése az intézményünkben meghonosított innovációk továbbvitele érdekében. (Hospitálások, támogatást kérő pályázatok.)

- (5) Előkészületek a nyugdíjazásom utáni alkotó-kutató tevékenységek feltételeinek optimalizálására. (NKA, OTKA és egyéb pályázatok.)
- (6) Utolsó közszereplések. Búcsú munkatársaimtól. (Beosztottjaimtól és feletteseimtől).
- (7) Munkakörátadás. Pénzügyi záró tárgyalás. Utómunkálatok. stb.)

Ad (1) {Napi ügyeink a tanév rendje szerint} Átlépve az új naptárév küszöbét első intézkedésem az volt, hogy a *továbbképzősök* számára újra engedélyeztem a *heti két főtárgyóra* megtartását, és újra szabad kezet adtam a *kamarazene-tanároknak*, hogy a hozzájuk beosztott tanulókból a pedagógiai céloknak leginkább megfelelő, *állandó összetételű* kamaracsoportokat hozzanak létre. (Mindkét intézkedés közigényt elégített ki. A továbbképzősöknek továbbtanulási esélyük javítása érdekében vált halaszthatatlanná főtárgyi foglalkozásaik számának kettőre emelése, a kamarazene-csoportok praktikus szempontok szerinti újraszervezése pedig a küszöbön álló szegedi kamarazene-fesztiválra való felkészülés érdekében volt sürgős.)

Alig telt el egy fél hónap az újesztendőből, újabb zavaró körülmények korbácsolták fel az indulatokat iskolánkban. A *Debreceni Filharmonikus Zenekar külföldi turnékat* szervezett a januári–februári hónapfordulóra, vagyis éppen arra az időre, amikor nálunk a *félévi vizsgák* és a *félélvárás teendői* zajlanak. Minthogy ez *mellékállású* tanáraink közül többeket is érintett, azoknak, akiknek részvételéről a zenekar nem tudott lemondani, *engedélyeztem vizsgáik előbbre hozását*, szigorúan megszabva, hogy tanítványaikat erről *időben értesítsék*, és a megváltozott vizsgaidőpontokat, valamint a vizsgán szünetelt érdemjegyeket a szakmai igazgatóhelyetttel egyeztessék. Tudomására hoztam mind az érintetteknek, mind a filharmonikus zenekar vezetőségének, hogy a Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskola, mint munkáltató, semmiképpen sem engedheti meg az ilyen esetek rendszeressé válását, és kénytelen lesz fontolóra venni, hogy foglalkoztasson-e zenepedagógusként olyan tanerőket, akik iskolai köteleességeik teljesítését időközönként felfüggeszthetőnek tekintik. Kértem a *zenekarban főállást betöltő* kollégákat, járjanak közben a zenekar vezetőségénél annak érdekében, hogy a jövőbeli turnék időpontjának és személyállományának tervezésekor próbálja elkerülni az *iskolánk működése szempontjából kritikus időszakokkal* való ütközést.

Hamarosan kibukott, hogy *főállású zenetanáraink* közül is szerződéses viszonyban állnak néhányan a zenekarral, és az évkezdeti turnéban ők is érdekeltek. Minthogy *számukra nem engedélyeztem* a turnén való részvételt, önhatalmúlag cselekedtek. Jobb esetben előrehozták vizsgáikat, rosszabb esetben a félélvárás utánra halasztva adták csak le félévi jegyeiket, olyan helyzetet teremtve, amit egyetlen középiskola sem engedhet meg pedagógusainak. Nemcsak bennem, hanem a *közismereti tantestületben* is nagy felháborodást keltett ez az eset. A méltatlankodás közvetlen oka az volt, hogy az átszervezett vizsgák némely tekintetben a félélvárás közismereti vonatkozású teendőit is zavarták. Indulatokat kavart, hogy a *munkájukat mindig fegyelmezetten a rendtartáshoz igazodva végző közismereti tanárok* nem tudtak megbékélni a zeneoktatásban évről évre tapasztalt lazább munkafegyellemmel. Ezúttal én sem tudtam megbékélni, és *fegyelmi intézkedést foganatosítottam* a fegyelemsértőkkel szemben.

Szakközépiskolai felvételi vizsgánkat szokás szerint ebben a tanévben is február végén tartottuk. A hozzánk jelentkezők száma és készültsége nagyjából megfelelt a sokévi átlagnak, a küszöbön álló *törvénymódosítási terv* azonban arra bátorított, hogy nagyobb létszámban vegyünk fel az *előkészítő évfolyamba* olyan jelentkezőket, akiknek készültsége még nem érte el az első osztályba való felvehetőség szintjét. Az a körülmény, hogy a zeneművészeti szakközépiskolai szakképzés időtartama várhatóan *öt évre* emelkedik, és hogy a *teljes értékű érettségi vizsgára* is felkészítő általános műveltségi képzés keretében több lehetőség nyílhat a zenei pályára kevésbé alkalmas diákok *pályamódosító* törekvéseinek elősegítésére, bátrabban

nyithattuk meg az iskolánkban való tanulás lehetőségét olyan tanulók számára is, akiknek zenei pályára való alkalmassága a felvételi vizsgán még nem volt teljesen meggyőző. *Iskolavezetői értekezletünkön*, (amit évek óta heti rendszerességgel tartottunk), egyetértettünk abban, hogy erről diákjaink szüleit is tájékoztatni kell, és *tájékoztatni kell* a velünk kapcsolatban álló zeneiskolák tanárait, továbbá *zenei továbbtanulásra érdemesnek minősülő diákjaik szüleit*, hogy az ősszel esedékes *pótfelvételi vizsgánkon* nagyobb eséllyel nyerhetnek felvételt iskolánk *közismereti évfolyamaiba* olyan diákok is, akiket zenei készségük aktuális szintjén még csak *előkészítő* évfolyamba javasolhatunk. Tudatni kell az iskolánkban folyó pedagógiai munka felől érdeklődőkkel, hogy *jó továbbtanulási esélyeket* tudunk biztosítani azoknak is, akik tanulmányaik későbbi szakaszában esetleg más életpálya felé tájékozódnak, és más, *nem zenei képzést* nyújtó felsőoktatási intézményben szeretnék folytatni tanulmányaikat.

A külső körülményekhez kapcsolódóan ránk váró feladatok fő terepei:

- 1.) a különböző jubileumi események (*honfoglalásunk* millecentenárium, a *magyarországi iskolarendszerű oktatás* millenniuma),
- 2.) a zenei szakoktatás terén beütemezett országos megmérettetések.

Ami a *millecentenárium* rendezvényeket illeti, az előző év őszén még azt terveztük, hogy iskolánk is rendezőszervként kapcsolódhat be a debreceni rendezvények sorozatába. Mint fentebb már szó esett róla, pályáztam is rá iskolánk nevében, amikor az Országos Idegenforgalmi Hivatal felhívása azzal biztatott, hogy a Világkiállítási Tanács által elfogadott pályázatok előnyben részesülnek. Korábbi pályázatunk redukált változatoként nyújtottam be iskolánk pályázatát *redukált költségvetéssel*, de kikötve, hogy tervezetünk megrendezését csak *a költségvetésben kalkulált támogatás elnyerése esetén* tudjuk vállalni. Minthogy pályázatunkra nemhogy támogatást, de még csak választ sem kaptunk, értelmetlen lett volna erőltetni tervezetünk megrendezését pénz nélkül, lepusztult épületeinkkel, amikor e nélkül is szerveződtek rendezvények, melyek programjába bekapcsolódhattunk.

A *debreceni kulturális intézmények* részéről javasolt programok tervezésének és egyeztetésének intézményvezetői értekezletére február hónapban került sor, éppen egy olyan napon, amikor személyes részvételemre a minisztériumban is számítottak a zeneoktatást érintő központi rendelkezések problematikus kérdéseinek megbeszélése kapcsán, ezért helyettesemet, *Pallagi Tamást* kértem meg, hogy képviselje iskolánkat a debreceni programajánlatok egyeztetésében. Számos tanári és diákprogramba kapcsolódott be iskolánk ebben a kettős jubileumi évben. (Művésztanár-szólístáink, kamarazene-együtteseink teljes estjei, művészeink vegyes összeállítású hangversenyei. Énekarunk és zenekaraink hangversenyei. Népzeneceportunk műsorai.) Több szinten is kapcsolódtunk *március 15.* megünnepléséhez, valamint a *Debreceni Tavaszi Fesztiválhoz*. Személyes megtiszteltetésként ért, hogy a *Debreceni Filharmonikus Zenekar* műsorra tűzte Szimfóniámat *60. életévem köszöntéseként*, *Iwamura Chikara* japán karmester vezényletével. Nemcsak városunkban, hanem más országos fórumokon is szerepeltek együtteseink. Lánykarunk áprilisban részt vett Szolnokon a *Kodály nevével viselő kórusok* nemzetközi fesztiválján. Februárban vettek részt diákjaink a szegedi *kamarazene-fesztiválon*. Márciusban a kecskeméti *gordonkaversenyen*. Áprilisban bonyolítottuk le iskolánkban a *Kodály Zoltán Szolfézs, Párosének- és Népdaléneklési Versenyt*, amely keretében *Gulyás György* születésének 80. évfordulójáról is megemlékeztünk. (A szegedi kamarazene-fesztiválon és debreceni szolfézsversenyen diákjaink átütő sikert arattak. Becsülettel helytálltak a kecskeméti csellóversenyen és a szolnoki kórusfesztiválon is.) Júniusban több *versenydíjas diákunk* szerepeltetése mellett *bemutató tanítással* is részt vettünk Székesfehérvárott a *Művészeti Nevelési Intézmények Országos Konferenciáján*. (Különös fintora volt a történéseknek, hogy április küszöbén telefonhívást kaptam az Országos Idegenforgalmi Hivaltól, és megkérdezték, hogyan állunk millecentenárium rendezvény-

sorozatunk előkészületeivel. Ugyan hogyan állhattunk volna? Pályázatunkra még csak választ sem kaptunk! — Telefonbeszélgetésünk után az volt a benyomásom, hogy tulajdonképpen éppen azt a választ remélték tőlem felhívóim, amit kérdésekre az adott helyzetben adhattam.)

Ad(2) {Kapcsolattartás fenntartószervünkkel} A fenntartószervvel való kapcsolattartásban továbbra is az ellentétes szempontok szerint kapott direktívák okozták a legtöbb bizonytalanságot. A tartalmi irányítás illetékesei többnyire az innovációra, az új lehetőségek kihasználására, nem egyszer profilbővítésre bízattak, ezzel szemben a pénzügyi irányítás illetékesei mindent visszafogni, mindent leépíteni igyekeztek.

Az az intézkedésem, hogy az újesztendőbe lépve azonnal visszaállítottam a továbbképzősöknek és a kamarazene-csoportoknak jog szerint járó óraszámukat, természetesen az érintett tanárok *túlóraszámának növekedésével* járt. Nyomban tájékoztattam is erről a *polgármestert*, és minden illetékes fórum vezetőjét, nehogy úgy lássák, mintha az ősszel meghozott kényszerintézkedések hosszabb távon tarthatók volnának. (Tekintve, hogy nekem is volt továbbképzős növendékem, és számításba véve, hogy az áprilisban esedékes *országos szolfézsverseny* egyik speciális feladattípusának felkészítési munkáiban személyesen is *részt kívántam venni*, kértem annak engedélyezését, hogy a tanév hátra levő részében *saját túlóráimat is utalványozhassam*.)

A szolfézsverseny *várható költségeinek* fedezése ügyében szintén kérnem kellett a város *részvállalását*, mert számításaink alapján a versenybevételekből, és a minisztérium által kilátásba helyezett támogatási összegből nem gyűlhetett össze minden kiadásunkra elegendő pénz. A hiányzó összeg pótlására a polgármesteri hivatal *támogatási alapjától* kértem költséghozzájárulást. Tudomására hoztam a városvezetésnek és a kuratórium tagjainak, hogy a szolfézsverseny alkalmával iskolánk egykori nagy híré igazgatójának *Gulyás Györgynek* emléke előtt is tisztelgünk, aki éppen a verseny idején, 1996 IV. 1-én töltené be *nyolcvanadik* életévét.

Felvételi vizsgáinkat követően tájékoztattam fenntartószervünket *beiskolázási stratégiánk* módosításának szándékáról, aminek értelmében a várhatóan rövidesen hatályba lépő törvénymódosítások új feltételrendszerében lehetőséget adunk a felvételi vizsgákon *kevésbé jó zenei készséget* mutató, ám *adottságaik és intelligenciájuk* alapján fejlődőképesnek mutakozó jelentkezőknek, hogy iskolánk kötelékébe kerülve mind zenei mind általános műveltségi tanulmányaikban fejlesszék képességeiket, és *csak tanulmányaik utolsó éveiben* döntsék el, milyen pályára készülve kívánják folytatni tanulmányaikat. *Útmutatást* is kértem annak kérdésében, hogy az iskolánk fenntartásáért járó *normatív támogatás* összegének kiszámításában mely adatok megadása a legfontosabb a *kiegészítő szakmai normatívával* támogatott feladatok mennyiségének felbecsülésében. Egyéni órák száma? Kiscsoportos foglalkozások száma? Tantárgytól függő tanerők száma?

Az újesztendő első hónapjaiban néhány jel azt látszott sejteteni, hogy végre a város is kilábal nehéz pénzügyi helyzetéből, és a polgármesteri hivatal is előrébb léphet a városvezetés korszerű infrastruktúrájának kiépítésében. Ekkor vette kezdetét a városvezetés és a fenntartott intézmények közti *internetes kapcsolattartás* feltételeinek megteremtése. Számítógépekkel már rendelkeztek az iskolák, A Kossuth Lajos Tudományegyetemnek volt már *szervere* is, csupán az internetes kapcsolattartáshoz szükséges *modemeket* kellett beszerezni az iskoláknak ahhoz, hogy bekapcsolódhassanak az e-mailen keresztül folyó kommunikációba. A *polgármesteri hivatal* erre ösztönző *bíztatása alapján* azonnal *vettem az iskolával egy modemet*, és beszereltettem gazdasági irodánk számítógépébe.

(Érdekes áttekinteni, hogyan gazdagodott iskolánk *kommunikációs eszköztára* azokban az években, melyekben a költségvetési pénzből való eszköz-beszerezés folyamatosan le volt tiltva

a közoktatási intézményekben. 1991-ben, igazgatói pályázatom benyújtásakor még feltűnést keltett, hogy nem írógéppel, hanem *szövegszerkesztővel* írt pályázatot nyújtottam be. 1992-ben, igazgatói irodám elfoglalásakor, *szaktantermem egyik számítógépét* bevittem magammal az irodámban. Ez is szokatlan volt akkor még, de nem telt bele egy év, és már a *fenntartószerv gondoskodott* arról, hogy *kerüljön számítógép gazdasági irodánkba is*. Ettől kezdve, új gazdasági dolgozó alkalmazása estén már kikötés volt, hogy vállalnia kell a számítógép kezelésének megtanulását. Az 1992/93 tanévben még semmi hátrányát nem éreztük annak, hogy nincsen faxgépünk, de az 1993/94 tanévtől kezdve már nagyon hiányzott, és a szomszéd zeneiskola segítségét kellett igénybe vennünk bizonyos ügyeink intézéséhez. 1994-ben, pályázati pénzből be is beszereztünk egy *faxot* iskolánknak. 1995-ben egy bármely pillanatban hozzáférhető *xerox másolót* vásároltunk tanulmányi irodánk számára, szintén pályázati pénzből. És végül, 1996-ban, önkormányzati kezdeményezésre, az *e-mail kommunikáció* lehetősége is megnyílt számunkra. Egyelőre csak levelezni lehetett volna alkalmunk, ha ez akkor már bevett szokás lett volna. Komolyabb internetezésre, fájlok letöltésére, eszközeink még nem voltak alkalmasak, hiszen legnagyobb memóriakapacitású gépünk merevlemezen is mindössze 80 MB tárhely állt rendelkezésünkre. A nyugdíjba vonulásomat követő évben azonban már *GB nagyságrendű tárhelyeket* kezelő gépekhez is hozzájutott iskolánk.)

Miközben a *munkánk tartalmát érintő működési kérdésekben* intéztem leveleimet a *kulturális irodához*, valamint annak *oktatási és nevelési bizottságához*, megkaptuk a *Gazdasági és Költségvetési Irodától* az 1996 évi költségvetés számunkra kiporciózott keretösszegének „*első olvasatát*”. A nekünk szánt összeg a személyi juttatások rovatán *több mint négymillió forinttal* volt kevesebb a „*0*” *bázisú költségvetésben* kalkuláltnál, és *több mint ötmillió forinttal* volt kevesebb az előző évi *tényszámoknál*, (amit akkor is csak feladataink durva megcsonkítása által tudtunk tartani). Az összeg annyira irreális volt, hogy nem tudtam igazán komolyan venni, de mégis komolyan kellett vennünk, mert ilyen összeg perspektívája mellett *irreálissá váltak* a következő tanévre szóló *beiskolázási tervszámok*. Ismét elküldtem tiltakozó leveleimet a polgármesternek és a polgármesteri hivatal többi illetékes fórumának.

Nem telt bele két hét, és megkaptuk az 1996 évi előirányzat „*második olvasatát*”, amelynek tervszámai még *sokkal alacsonyabbak* voltak az első olvasat tervszámainál. Úgy alakult a helyzet, hogy a második olvasat tervszámai *más iskolákban* is „*kiverték a biztosítékot*”, és ezért a polgármester *plenáris igazgatói értekezletet* hívott össze, a város minden közoktatási intézményének vezetője számára. A zsúfolásig megtelt tanácssteremben többen is felszólaltunk. Felszólalásom szövegét szó szerint közlöm az alábbiakban:

Tisztelt Polgármester Úr,

Tisztelt Kollégák!

Mélységes fájdalommal tölt el, hogy a debreceni nevelési-oktatási intézményeknek ez a holokausztja éppen a magyarországi iskolarendszerű oktatás 1000 éves fennállása évében következik be.

Miközben az igazgatók, a polgármesteri hivatal megbízásából az 1996/97 tanév tantárgyfelosztásán dolgoznak, szakszerűen mérlegelve az ellátandó feladatokat, a jogszabályok szabta feltételek várható változásait, az ésszerű megtakarítások lehetőségeit, – elkészülnek a költségvetés egymást követő olvasatai anélkül, hogy erre tekintettel lennének. "Racionalizálás" jelszóval azok előkészítő-munkája marad figyelmen kívül, akik a legjobban ismerik a vezetésükre bízott intézmények működését, az esetleges további megtakarítások lehetőségeit, és azokat a határokat, amelyeket nem lehet súlyos károkozás nélkül átlépni!

A Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskolában például egy nagyobb létszámú pedagógus-leépítés azt jelentené, hogy diákok tucatjait kellene kizárni az iskolából. A zenei szakképzés ugyanis túlnyomó részt egyéni oktatás formájában folyik, és egy hangszeres tanár

menesztésével minimum 9 diák maradna tanár nélkül. Tanszakok szűnnének meg, felborítva a zenei szakképzés egyensúlyát.

A költségvetés második olvasatában a személyi juttatásokra szánt előirányzat 4800 eFt-tal kevesebb a revizorok által már korábban megnyírbált "0" bázisú tervezésnél, és 5560 eFt-tal kevesebb az 1995-ös tényszámnál. Ez szűken számolva is 12 tanerő leépítését jelentené sok-sok tanuló menesztésével. Kérdés, milyen jogszabály alapján?

Szeretném felhívni a figyelmet, hogy a közoktatási törvény módosítási javaslata végre rendezni kívánja a művészeti szakközépiskolák jogállását, és a zenei szakképzés csoportos foglalkozásaira már olyan átlaglétszámot javasol, ami mellett lehetséges a különféle feladatoknak megfelelő csoportlétszámok kialakítása. A kulturális és oktatási iroda éppen ennek a törvénymódosítási javaslatnak alapján kéri az 1996/97 évi tantárgyfelosztás tervezését, márpedig ennek alapján nem indokolható a bérkifizetésekre és személyi juttatásokra fordítható előirányzat ilyen mértékű csökkentése!

A polgármesteri körlevél azt ígéri, hogy az intézmények dologi előirányzata 20 százalékkal növekedni fog. Tisztelettel megjegyzem, hogy a Kodály Zoltán Zeneművészet Szakközépiskola dologi előirányzata a költségvetés második olvasatában kétmillió forinttal kevesebb az első olvasatbeli előirányzatnál, és mintegy két és félmillióval kevesebb "0" bázisú tervezésünkénél. Már az első olvasatbeli tervszámokkal kapcsolatban is kénytelen voltam megtenni szakmai ellenvetéseimet, és íme, a második olvasatban tovább csökkent az előirányzat.

Különös számomra, hogy a város, mely az elmúlt években pénzhíányra hivatkozva nem tudott, vagy nem mert támogatni olyan korszerűsítési-modernizálási törekvéseket, melyeknél a befektetés nemcsak pedagógiaileg, hanem bevétel-növelés formájában is megtérülhetett volna, tud és mer áldozni a leépítésre, a még működő struktúra szétverésére, a felmentések idején esedékes kettős kifizetésre, mi több, végkielégítésekre.

Debrecen 1996 III. 6.

Keuler Jenő
igazgató

A polgármester válaszára már nem emlékszem pontosan. Válaszában egy nem túl nagy meggyőződéssel kifejezésre juttatott ejnye-ejnye jellegű méltatlankodást éreztem, ami inkább az én hozzászólásomat látszott minősíteni, a helyett a tényállás helyett, amiről beszámoltam. A többi (nem művészeti) szakképző intézmény vezetői viszont látható helyesléssel fogadták hozzászólásomat. Volt, aki személyesen is megköszönte, hogy felszólalásommal a többi szakképző intézmény érdekeit is képviseltem. A következő napokban elkészült aztán a *költségvetési iroda tervszámainak „harmadik olvasata”*. Nincsen információm arról, hogy ez hogyan érintette a többi közoktatási intézményt, a *mi* költségvetési keretösszegünket azonban még a „*második olvasathoz*” képest is csökkentették.

Furcsa szövevénné kezdtek bonyolódni ettől kezdve a fenntartószerv olykor írásban, máskor szóban adott pénzügyi utasításai. Még két hónappal korábban, éppen az *első* költségvetési olvasat *kézhezvételének napján*, felkeresett irodámban a polgármesteri hivatal egyik irodájának vezetője, és felhívta figyelmemet, hogy iskolánk *belső ellenőrének* méltánytalanul alacsony a fizetése. Ezt nem szabadna így hagyni. Egyetértettem vele, és elmondtam, hogy szívesen meg is emelném fizetését, ha volna miből. Sajnos az éppen kézhez kapott *költségvetési keretszámok tükrében ez lehetetlen*. Tisztelt vendégem azzal próbált bátorítani, hogy ő ezt majd egyeztetni a költségvetési irodával. Tekintve, hogy nem volt írásos nyoma beszélgetésünknek, nem foglalkoztam az ügygel. Időközben kézhez kaptuk a költségvetési keretösszegek második, majd harmadik olvasatát is. A számunkra előirányzott összeg minden következő olvasatban *milliókkal* zsugorodott. A harmadik olvasatot kíséző *irodavezetői utasítás* pedig szigorúan *előírta*, hogy a *költségvetési keretszámokhoz hiánytalanul igazodni kell*. Költségvetésünk rovatait úgy kell megtervezni, hogy a tervezett

összegek rovatonként is tarthatók legyenek. E szigorú utasítást polgármesteri körlevél is megerősítette.

Éppen iskolánk gazdaságvezetőjének arról való kimutatását tanulmányoztam, hogy *hány hónapig lenne elég intézményünk működtetésére a számunkra előirányzott keretösszeg*, amikor csöngött a telefon. Ismét belső ellenőrünk illetményének *emelése* ügyében keresett a fentebb említett irodavezető. Úgy tájékoztattott, hogy tárgyalt a költségvetési irodával, és nincs akadálya annak, hogy belső ellenőrünk illetményét felelősségteljes munkájához méltó szintre emeljem. Én viszont arról tájékoztattam őt, hogy költségvetési keretösszegünk idő közben *több millió forinttal kevesebb* lett annál a keretösszeznél is, ami már februárban is elfogadhatatlan volt. Tekintettel arra, hogy belső ellenőrünk *függetlenített belső ellenőr*, aki nemcsak az én megbízásaimat teljesíti, hanem más közoktatási intézményekben is ellátja a belső ellenőri teendőket, méltánytalannak találom, hogy egyedül a Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskola viselje *illetménye karbantartásának terhé*t. Elmondtam, hogy illetménye azért olyan alacsony, mert *iskolánk többi ügyviteli dolgozójához hasonlóan* ő is vesztese lett a közalkalmazotti törvény bevezetésének. Havi keresete viszonylag tisztességes keresetnek számított a törvény bevezetése előtt, tekintve azonban, hogy végzettsége alapján ő is a *C fizetési osztályba* tartozónak minősült, keresete nem emelkedett meg a törvény bevezetésekor. A forint vásárlóerejének rohamos csökkenése miatt az ő illetményének reálértéke is csökkent. Megemlítettem, hogy intézményünkben *a többi ügyviteli dolgozó is hasonlóan alacsony illetmény fejében* végzi felelősségteljes munkáját, és az ő illetményüket sincs miből megemelni. Ha a költségvetési iroda valóban pártolja belső ellenőrünk illetményének megemelését, akkor legyen szíves erről engem *írásban tájékoztatni*. Véleményem szerint azonban az jelenthetne igazán megoldást, ha az önkormányzat *tisztviselői státuszba* venné át belső ellenőrünket, és *tisztviselői fizetést* biztosítana neki.

Minthogy írásos nyoma ennek a telefonbeszélgetésnek sem volt, jónak láttam *írásban dokumentálva* is tudomására hozni az irodavezető úrnak ellenvetéseimet. Februári megkeresésére hivatkozva tájékoztattam, hogy a számunkra áprilisban véglegesített költségvetési előirányzatban a személyi juttatások kerete *milliókkal kevesebb* a feladatok ellátásához szükséges *minimális* összeznél. Amikor az önkormányzat *személyi leépítésre* szólítja fel az intézményvezetőket, amikor pénzszerzésre hivatkozva *megvonja a többi ügyviteli dolgozó* néhány száz forint összegű munkatársi pótlékát, amikor a *polgármester* körlevélben írja elő, hogy a véglegesített előirányzatból *hiánymentesen kell gazdálkodni*, nem érzem feljogosítva magam, hogy fedezet hiányában illetményjavítást kezdeményezzek. Ezzel az intézkedéssel, azon túl, hogy *megszegném* a fenntartószerv *írásban közölt utasításait*, további *bérfeszültséget* is szítanék alkalmazottaink körében, hiszen nehéz indokolni egy alkalmazotti közösségben olyan alkalmazott előnyben részesítését, akinek *funkciója nem nyilvánvaló* a közösség számára. Levelemben is megismételtem azt a szóbeli felvetésemet, hogy ha a fenntartószerv *tisztviselői státuszba* emelné belső ellenőrünket, az megoldaná illetmény problémáit, és intézményünket is megszabadítaná illetménye *évente aktuálissá váló karbantartásának feladatától*.

A „végsőnek” nyilvánított költségvetési keretszámok kapcsán azonban sokkal sürgetőbb volt számunkra, hogy *határidőre* elkészítsük *elkészíthetetlen költségvetésünket*, és eljuttassuk fenntartószervünk gazdasági irodájának. A legnagyobb nehézség az volt ebben, hogy a megadott keretszámokkal *egyetlen rovatunkat sem* tervezhattuk úgy, hogy annak összege (a fenntartói utasítás ellenére) ki ne merüljön már hónapokkal az év befejezése előtt. Iskolánk gazdaságvezetője kimutatta, hogy az *állandó kinevezéssel* foglalkoztatott tanárok *tartósbér + TB* fedezeteként járó pénzösszegeből még *alapilletményük biztosítására* is csak annyi pénzt irányoztak elő amennyi legfeljebb *november végéig* lehetne elég. A *túlórában* ellátható

alapfeladatokra mindössze május végéig van fedezet. Nincs fedezet a következő tanévre a már beiskolázott első osztály indítására, nincs miből tervezni a törvény szerint kötelező átlagkeresetet, betegszabadságot, tanulmányi kirándulásokat – és így folytatódott tovább kódszámok szerint azonosítva a tervezhetetlen feladatok sora. Hasonló lista készült az iskolánk működtetéséhez szükséges dologi kiadások fedezetének elégtelenségéről. Azon tűnődünk, milyen költségvetést várhat el tőlünk a számunkra előirányzott keretszámok alapján az a költségvetési iroda, amely nem tapasztalatlan kezdőként találja szembe magát zeneművészeti szakközépiskolánk működtetésének költségigényeivel? Természetesen felsorakoztattuk szép sorban a költségvetési feladatkódokat. A hozzájuk tartozó tervszámokat, ahol lehetett, „meglevő, plusz hiányzó” pénzüsszegekként tüntettük fel, de a legtöbb kódszám mellé csak hiányszámként írhattunk be tervszámot. Felsoroltuk, melyek azok a bevételi források, amelyekre tervezhetően számítani lehet, és kimutattuk, hogy tervezhető bevételeink összege is félmillióval marad el a számunkra kötelezően előirányzott bevételösszegnél.

Talán mondanom sem kell, hogy a Gazdasági és Költségvetési Iroda vezetője nem volt megelégedve költségvetésünkkel. Pontos kimutatást kért, milyen takarékosági intézkedéseket hoztam a folyó évben, és kimutatást arról is, hogy hány fő leépítése ügyében intézkedtem.

Minthogy kettő híján, érvényben voltak még azok a megszorító intézkedések, amelyeket előző ősszel hoztam, felsorolásukkal ismét jó hosszú listát közölhettem. A személyi leépítések ügyében pedig, tekintve, hogy tanév közben semmilyen leépítés nem jöhetett szóba, csak a következő tanév leépítési eshetőségeit elemeztem. Nyilvánvalóvá tettem, hogy az 1996/97 tanévben beiskolázásra jóváhagyott tanulólétszám nem csökkent, s így leépítésre csak akkor nyílhat alkalom, ha a munkánk feltételrendszerét meghatározó törvények várhatóan bekövetkező módosításai ezt lehetővé teszik. A közoktatási törvény módosítási tervezetének ismeretében, első rátekintésre ez lehetségesnek tűnhet annak alapján, hogy 18-ról 20-ra fog emelkedni a tanárok kötelező tanítási óráinak száma. Számításba véve azonban, hogy kötelező szakfeladataink jelentős részét eddig is csak túlóráztatással vagy külső tanerők 10 hónapra szóló határozott idejű alkalmazásával tudtuk ellátni, pedagógus álláshely-igényünk még így is több lesz, mint ahány határozatlan idejű pedagógus-álláshelyünk jelenleg van. Álláshely-leépítéssel tehát nem tudunk segíteni fenntartószervünk pénzügyi gondjain, már csak azért sem, mert a szakmai és az általános műveltségi képzés párhuzamosságának engedélyezése, valamint a teljes értékű, öt tantárgyas érettségi vizsga szakközépiskolai meghonosítása folytán szükségszerűen megemelkedik a képzési évek száma is. Enyhítheti viszont a fenntartó önkormányzatok terheit, ha tényleg hatályos lesz az a rendelkezés, miszerint külön fejkvóta jár az intézményfenntartóknak a szakképző, és külön az általános műveltségi évfolyamokban tanulmányokat folytató tanulókért.

Miközben fenti takarékoskodási beszámolómat írtam, és az álláshely-leépítés időszerűtlenségét bizonygattam, ismét megkörménykezett belső ellenőrünk ügyének pártfogója. Személyesen keresett fel, tájékoztatott, hogy egyeztette a témát a Gazdasági és Költségvetési Irodával, tudomása van arról, hogy az előző évben két alkalmazottamat nyugdíjaztam, és helyettük alacsonyabb fizetésű alkalmazottakat neveztem ki. Minthogy a nyugalmazott pedagógusok bére tartósbér volt, a helyettük alkalmazott pedagógusok pedig alacsonyabb fizetési osztályba tartoznak, a különbözetből származó megtakarítás tartósbér-megtakarítás, aminek terhére a belső ellenőr illetménye januárig visszamenőleg megemelhető. Természetesen most sem hallgattam el ellenvetéseimet. Tájékoztattam, hogy a számunkra kiorporciózott bérelőirányzat összege, (aminek túllépését írásos parancs tiltja), még tartósbér-járandóságunknál is kevesebb. A Gazdasági és Költségvetési Iroda vezetője nem illetménynövelésre, hanem takarékoskodásra szólított fel, és most is éppen arról kért beszámolót, hogy kellő lelkiismeretességgel takarékoskodtam-e. Megismételtem korábbi javaslatomat. Vegye át az önkormányzat tisztviselői státuszba belső ellenőrünket, így

könnyebben biztosítható számára a feladatához méltó fizetés! Ha ez megoldhatatlan, és szükségszerű, hogy a függetlenített belső ellenőr továbbra is a Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskola alkalmazottja maradjon, hadd legyen a belső-ellenőri szolgálat a *mi iskolánk szolgáltatása*, amiért *fizetséget* kérhetünk a szolgáltatást igénylő intézményektől! Az irodavezető úr mindkét lehetőséget kizárta, sőt, kizárta annak lehetőségét is, hogy belső ellenőrünk illetményét *fenntartói hozzájárulással* az **F** fizetési osztályba soroljam át, ami garantálhatta volna az illetmény évenkénti karbantartását. Egyértelművé tette számomra a polgármesteri hivatalnak azt az álláspontját, hogy a függetlenített belső ellenőr fizetését *feladatellátásához méltó színvonalra* kell emelni, és ezt *formailag* az *ellenőr munkáltatójának* kell kezdeményeznie a fennálló körülmények mellett.

Felindult állapotban kerestem fel iskolánk kollégiumvezetőjét, mert a fent említett *tartósbér-többlet* intézményünk *kollégiumi telephelyén* keletkezett. Kollégiumvezetőnk nem kisebb felindulással fogadta a polgármesteri hivatal kívánságáról kapott tájékoztatást, mert a bértöbblet felhasználásával kapcsolatban neki is voltak szándékai. A kollégiumban foglalkoztatott *kisegítő dolgozók illetményének reálértéke*, a forint értékcsökkenése miatt, már olyan csekély volt, hogy megélhetésre csak a *tarifa-minimumok túlfizetése* esetén lehetett elegendő. Súlyosbította a helyzetet, hogy a kollégiumnak a kötelező takarékosági intézkedések folytán elrendelt *hétvégi bezárásai miatt*, a hétvégi túlórákhoz és a törvényszabta túlóra-pótlékokhoz sem juthattak hozzá a kollégiumi dolgozók.

Május végéig töprengtem, hogy milyen intézkedést hozzak a kialakult helyzetben. Végül úgy döntöttem, *megírom* a tölem várt kezdeményező javaslatot, gondoskodva azonban arról, hogy *nyoma legyen előzetes megbeszéléseinknek*. Kezdeményező javaslatomban hivatkoztam korábban küldött, *iktatott levelemre*, felsoroltam mind azt, ami kezdeményezésem ellen szólt, utaltam a várható személyes feszültségekre, konfliktusokra, és a rendelkezésünkre álló pénz elégtelenségére. Kinyilvánítottam, hogy, bár meg vagyok győződve kezdeményezésem indokoltságáról, *végrehajtására csak akkor vállalkozom*, ha intézményünk *tényleg hozzájut ahhoz a nyugdíjazásból felszabadult tartósbér-fedezethez*, amivel költségvetési keretünk jelenlegi előirányzata szerint még nem rendelkezünk.

Számítva rá, hogy kezdeményező levelemre *írásos választ* nem kapok, „önhatalmúlag” megemeltam belső ellenőrünk illetményét, de nem januárig visszamenőleg, hanem csak június elsejétől kezdődően. Néhány nappal belső ellenőrünk illetményének átsorolása után a Gazdasági és Költségvetési Iroda újabb pénzügyi ellenőrt küldött ki intézményünkhöz.

Hogy hogyan jutott végül iskolánk annyi pénzfedezethez, amennyivel működni tudott az év végéig, arról már igazgatóutódom, *Molnár Zsolt* adhat tájékoztatást. Az én regnálásom idején megoldhatatlan *likviditási problémákat okozott* volna pénzügyleteink lebonyolításában, ha nem lett volna *névadónk végakaratából* szabad hozzáférésünk a nekünk *évente járó jogdíjhányadhoz*. E nélkül a pénztartalék nélkül problematikus lett volna diákjaink és kíséretőtanáraik utaztatása a különböző országos versenyekre, szakmai meghallgatásokra, és akadozott volna a szolfézsverseny megrendezése is. A *Kodály Hagyatékból* tudtunk megelőlegezni olyan kiadásokat, melyekre a felajánlott központi vagy a megyei támogatás késve érkezett, és a Kodály Hagyaték terhére finanszíroztunk olyan költségeket, melyekre a más helyekről kapott céltámogatás csak részleges hozzájárulást nyújtott.

Ad (3) {Együttműködés a MKM Tanügy-igazgatási főosztályával} A MKM *Tanügy-igazgatási Főosztálya*, (s vele együtt a MKM *Szakképzési Osztálya*) ősz óta már a *zenei* szakképzés ügyeivel is *mélyrehatóbban* foglalkozott. Meghatározván a tanszaki tantárgy-struktúrákra, a kimenő követelményekre, valamint a középfokú zenei szakképesítésekre vonatkozó szempontokat, 1996 tavaszán foglalkozni kezdhett végre a *szaktantárgyak*

évfolyamonkénti *programjának* elkészítésével is. E programok elkészítésének feladata, ellentétben a rendszerváltás előtti idők törvénykezésével, nem *törvényerejű tantervi utasítások* kodifikálása volt, hanem inkább *tantervi ajánlásoknak* olyan körvonalazása, ami lehetőséget biztosít minden oktatási intézménynek, hogy ehhez igazodva saját maga döntsön, milyen *pedagógiai program* mentén határozza meg tanszakai tantárgystruktúráját, tantárgyai tanítási anyagát.

Dr. Szűcsné Hobaj Tünde főtanácsos asszony engem tisztelt meg azzal a megbízással, hogy készítsek javaslatot a *zeneszerzés tanszak* — a program új szóhasználati szabványa szerint *zeneszerzés szak* — tantárgy-struktúrájára, intézkedjek a *tantárgyi* programjavaslatok egyeztetése ügyében, és a központilag megadott *szabványok* szerint fogalmazzam meg a *szakon tanító tanárok* számára a legfontosabb *irányelveket*. A feladat nem volt teljesen új számomra, mert az 1980 évi *zeneoktatási reform* idején is én működtem közre a *zeneszerzés tanszak tantervi utasításainak* papírra vetésében, azzal a különbséggel, hogy akkor a *zeneszerzés tanszak szakkbizottságaiban* (főtárgyi és kötelezőtárgyi szakkbizottságaiban) hozott *testületi döntések összeszerkesztése* volt a feladatom, itt viszont a *megvitatandó tervezet kidolgozására* kaptam megbízást.

Kiindulásul a *zeneszerzés (tan)szak 1980-ban készült tantervét* vettem alapul, szem előtt tartottam azonban, hogy ezúttal nem tantervet, hanem olyan központi programot kell készíteni, amit az intézmények helyi tanterve konkretizál. Tekintetbe vettem, hogy élt már az a rendelet melynek melléklete a *ZENÉSZ szakképesítés szakmai követelményeit* szakonkénti felsorolásban előzetesen meghatározta, és meghatározta azt is, hogy a szakképesítés megszerzéséhez *öt éves képzési idő* áll rendelkezésre *3000 óráfordítás* lehetőségével. A megemelt képzési idő és az új képesítési követelmények szükségessé tették, hogy a *főtárgyi képzés tananyagát kibővítsen* az 1980-as tantervhez képest. Ez indokolta azt is, hogy bizonyos anyagrészeket, más évfolyamba javasoljak. Fontosnak tartottam azonban, hogy az a *készültségszint*, amit a *zeneakadémia zenészerzés tanszakának felvételi vizsgáin* elvártak, már a *negyedik évfolyam végére* elérhető legyen.

Megbízatásom globálisan a *zeneszerzés szak*, ezen belül a *főtárgyak*, és a velük szorosabb kapcsolatban álló kötelezőtárgy (*hangszerismeret-partitúrajáték*) programjának megfogalmazására szólt. Részletesen kidolgoztam a *zeneszerzés-elmélet* és a *zeneszerzés-gyakorlat főtárgy* programját, valamint a két főtárgy egymáshoz való viszonyát. Hangsúlyoztam, hogy a két főtárgyat *integráltan* célszerű tanítani, mintha nem is két különböző tantárgyról lenne szó. A minősítésben azonban külön kell megítélni a gyakorlati, és az elméleti követelmények terén tanúsított előmenetel színvonalát. A tantárgystruktúrában *osztatlan tantárgyként* kezelt *hangszerismeret-partitúrajáték* feladatait tekintve viszont arra bátorítottam a tanárokat, hogy kezeljék ezt úgy, mintha két tantárgy volna, melyeknek órarendbe iktatása *más-más évfolyamokon esedékes*. A hangszerismeret tanítását az alacsonyabb, a partitúrajáték készségének fejlesztését a magasabb évfolyamokra javasoltam. A többi *kötelezőtárgy* funkcióját a *zeneszerzés szak* tantárgystruktúrájának összefüggésében elemeztem, és a *zeneszerzés szak* szemszögéből kíváncsú készségi szint elérésének fontosságát hangsúlyoztam. *Tananyagként* általában a *zeneelmélet-szolfézs szakosok számára készült programokat* javasoltam. Az *évfolyamonkénti követelmények* tekintetében többnyire az 1980 évi utasítások elvárásait javasoltam. Természetesen a központilag már korábban meghatározott *végző követelmények* is bekerültek a *zeneszerzés szak* programfüzetébe.

Újdonsága volt az új képzési programoknak, hogy az oktatási intézmények, a törvényileg megszabott órakeret *20 százalékának* terhére, „*szabad sáv*”-beli *tantárgyakat* definiálhattak *helyi szakmai programjukban*, melyeknek követelmény-rendszerét a *nevelőtestület* volt jogosult meghatározni. Tekintve, hogy a *XX. századi zene* tanításának, különösen annak *zeneelméleti megközelítésének*, nem voltak gazdag hagyományai a *középfokú zenei*

szakképzésben, felvettem annak gondolatát, hogy segítségnyújtásképpen elkészítenék *ilyen rendeltetésű*, szabadon választható programajánlatokat is a megújulás iránt nyitott tanári közösségek számára. Ötletemet a főtanácsos asszony is támogatta, és bő félév múltán megbízást kaptam két *választható tantárgy* képzési programajánlatának kidolgozására. A két tantárgy *feladatköre* némileg különbözött, de a *tanulmányok tárgyát képező zeneirodalom-anyag* megközelítőleg azonos volt.

„*Modernzene-ismeret*” néven ajánlottam az egyik tantárgyat, melynek programjában a *hangsúly a XX. századi zeneirodalom áttekintő megismerésére* esett a maga sokszínűségében, kiemelt figyelemmel a század meghatározó jelentőségű zeneszerzőire és zeneműveire. Inkább *zeneirodalom* jellegű tárgynak javasoltam, mely azonban tényismertetesként foglalkozik a század zenéjében jelentkező legjellemzőbb *zeneelméleti* elgondolásokkal, hangzási struktúrákkal, hangrendszer használati szokásokkal, szerkesztési technikákkal is. Olyan tantárgyként ajánlottam, mely a zeneművészeti szakközépiskolák bármely szakán tanítható, és amelynek tanítására bátran vállalkozhat bármely zeneirodalom-tanár. (Tulajdonképpen ilyen kísérleti tantárgy tanítására kaptam volt biztatást magam is két évtizeddel korábban a Művelődésügyi Minisztérium Művészetoktatási Főosztályától.)

A másik tantárgyat „*hangrendszer-elmélet*” néven javasoltam. Noha a feldolgozásra javasolt zeneirodalmi anyag nagyjából megegyezett a modernzene-ismeret tárgyban javasolt anyaggal, a tárgyalás módja itt inkább *zeneelméleti jellegű* volt, és elsősorban az *elméletigényesebb szakok* (zeneszerzés, zeneelmélet–szolfézs vagy orgona szak) tanulóinak ajánlottam. Tanítási programja azt a gondolatmenetet követte, amelyhez „*Hangrendszer-elmélet*” című, *kvázi tankönyvnek* szánt zenepedagógiai munkám témarendje is igazodott. A tantárgy tanításába leginkább olyan tanárok bekapcsolódása volt remélhető, akik elvégezték valamikor iskolánkban ezt a stúdiumot. Tekintve azonban, hogy „*Hangrendszer-elmélet*” című munkámat a *Nemzeti Kulturális Alap* támogatásra méltónak ítélte, megteremtődtek a publikálás *pénzügyi feltételei*, és annak lehetősége is, hogy a témában kevésbé járatos kollégák ne csak tankönyvként, hanem *tanári kézikönyvként* is használhassák a kiadványt.

Közös vonása volt mindkét programnak, hogy a *tananyagot*, és a szemléltetésre ajánlott *zeneműveket* nem a zenei gyakorlat zenetörténeti korszakainak sorrendjében ajánlotta tárgyalni, hanem a XX. századi zene *sokfelé ágazó jelenségeköréből* kiindulva javasolt olyan *közös sajátosságokat* keresni, melyek alapján *általános érvényű megállapítások* is tehetők. E közös sajátosságok összefüggéseiben olyan szabályszerűségek ismerhetők fel, melyek egy bizonyos *érvényességi határon* belül már *törvényszerű összefüggéseknek* is tekinthetők. E törvényszerű összefüggések megsejtése adhat indítékot, hogy az *érvényességek határát a hagyományos európai zenére*, sőt, az Európán kívüli kultúrák zenéjére kiterjesztve is keresni lehessen. A tankönyvként és tanári kézikönyvként is forgatható „*Hangrendszer-elmélet*” című kiadvány a *meghatározott magasságú hangok összefüggésinek tonális rendszerekké* való szerveződése tekintetében tárt fel általános érvényű igazságokat, és *ilyen tekintetben* mindkét tantárgy keretében javasolható volt tanítási vezérfonalként. A két tantárgy számára ajánlott *zenei anyag* annyiban különbözött csak egymástól, hogy az inkább *zeneirodalmi közelítésű modernzene-ismeret* tárgy programja, valamivel nagyobb mennyiségben ajánlotta olyan művek bemutatását is, amelyek hangzásvilága *kilép a meghatározott magasságú hangok köréből*, míg az inkább *zeneelméleti közelítésű hangrendszer-elmélet* tárgy programja az európai zenetörténet *utolsó ezer évének korszakaiból* ajánlott elemzésre műveket nagyobb mennyiségben. Az ajánlott programok mindkét tantárgy esetében *négy évre szóltak*, melyek tananyaguk hiánytalan feldolgozása estén, a zeneoktatási intézmények *helyi szakmai programja szerint* találhatnak helyet az öt éves képzési rendszerben. Közös sajátossága volt még a két programnak, hogy a különböző megismernivalók *szinkron szemléletű*, (a zenetörténeti összefüggésektől elvonatkoztató), tárgyalási módját csak a tanulmányok első három évében javasolták, míg a negyedik évben, építvén az előző években szerzett élményekre és tapasztalatokra, *diakron*

szemléletű, (zenetörténeti összefüggésekbe ágyazott) áttekintését javasolták a már megszerzett ismereteknek.

A *zeneszerzés szak* programajánlatát *Kocsár Miklós* lektorizálta. Helyenként apróbb módosításokat javasolt. A főtárgyi programokban kisebb bővítéseket, vagy ahol az újabb szakkifejezések nem mindenki számára lehettek egyformán érthetőek, egyszerűsítéseket. Javasolataival magam is egyetértettem, és végre hajtottam.

A *szabad sávban* javasolt tantárgy-tervezeteket *Frank Oszkár* véleményezte. Részletesen méltatta mindkét tantárgyjavaslatom programját. Elemezte a két tantárgy egymáshoz való viszonyát. Megállapította, hogy a modernzene-ismeret programja bármely tanszakon tanítható és bizonyos mértékig hiánypótló tantárgynak tekinthető. A hangrendszer-elmélet tanítását ő is az elméletigényesebb tanszakokra javasolta, és méltatta, hogy a megadott programok egyes pontjaiban a zeneirodalom és a zeneelmélet együttesen, egymástól el nem választhatóan szerepel. Előremutatónak ítélte, hogy a javasolt hangrendszer-szemléletű gondolkodással, Bartók, Schoenberg, Webern, Bach, Mozart, Lassus vagy akár a gregorián zene hangrendszer-használata is azonos nézőpontból elemezhető, és üdvözlendőnek tartotta, hogy Bartók Mikrokozmosza jelentős hangsúlyt kap a javasolt zeneelméleti anyagban. Frank Oszkár is javasolt néhány apró módosítást programjavasolataimban, amit helyénvalónak látva szintén elfogadtam.

Minthogy már a *hetvenes/nyolcvanas évek fordulóján* is alkalmam volt közreműködni a középfokú zenei szakképzésre vonatkozó *tantervi utasítások* bizonyos körének kimunkálásában, van némi összehasonlítási alapom az 1979/80 évi és az 1995/96/97 évi munkálatok tekintetében.

Az 1979/80 évi zeneoktatási reform *konzervatívabb szellemű* volt, a *szakszerűség* szempontjából azonban biztosabb alapokon állt. Célja a már túlhaladottnak mondott régi tantervek korszerűbbé tétele volt, merészebb újítási szándékok nélkül. *Változtatott néhány zenei tantárgy óraszámán*, némely esetben változtatott e tantárgyak *tanítására fordítandó évek számán* is, és a megváltozott időkeretekhez igazítva *bővített a tananyagon*, tartalmilag azonban maradt a korábbi gyakorlatnak megfelelő stíluskörökben. A *tantervi előkészítő bizottságokat* az országban működő zeneművészeti szakközépiskolák illetékes szaktanárai alkották. *Szakmailag* minden szakbizottság megbeszéléseit egy *zeneakadémiai szaktanár* vezette. A *Kulturális Minisztérium Művészetoktatási Főosztálya* részéről *Körber Tivadarné* tanulmányi főelőadó vezényelte volt le a reform-előkészítés munkálatait, és koordinátorként *személyesen is részt vett* a különböző szakbizottsági tárgyalásokon. A bizottsági összejövetelek jól tervezett forgatókönyv szerint folytak, egy-egy bizottság három, esetleg négy alkalommal ült össze Budapesten. A tanulmányi Főelőadó asszony szigorúan ügyelt arra, hogy ha valamely bizottságban valamilyen részletkérdésben már *többségi döntés* született, akkor a következő megbeszélés alkalmával már ne kerülhessen terítékre *ugyanaz* a részletkérdés. Az elméleti tantárgyak tanterveinek újításai akkor még elsősorban arra irányultak, hogy az *elméleti* tudnivalók elsajátítása *szorosabban kötődjék a zenei gyakorlathoz*. Komolyabb *innováció* talán csak a *zeneelmélet-szolfézs tanszak bevezetése* volt, amit persze csak részben lehetett „innovációnak” tekinteni, mert lényegében a valamikor már létezett *szolfézs tanszak* újbóli bevezetéséről volt szó, kétségtelenül sokkal korszerűbb formában. (Mint korábban szoltam már róla, a zeneelmélet-szolfézs tanszak tantárgy-struktúrájába is javasoltam volt a *modernzene-ismeret* tantárgy felvételét, aminek tanítására akkor csak a mi iskolánk kapott engedélyt.) A *zeneszerzői* szakbizottság vezetésére a zeneakadémia részéről *Soproni Józsefet* kérte volt fel a minisztérium. Bizottságunkban a szakmai kérdések egyeztetése végig demokratikus körülmények között folyt. Munkánkkal elkészülvén Soproni József javaslatára döntött úgy a

tanulmányi főelőadó asszony, hogy én fogalmazzam meg a *központi tantervi utasítások* füzetében a *zeneszerzés tanszakra* vonatkozó részt.

Szemben az *előző* zeneoktatási reform munkálataival, az 1995/96/97 években újrafogalmazott tantervek egy *sokkal átfogóbb közoktatási reform keretében* készültek, amely *nagyobb szabadságot* kívánt biztosítani az iskoláknak, kiváltképp a kreatív szellemű pedagógusoknak. Másfelől viszont olyan törvényi háttérrel *eszkábálva* várta el mind ezt, amely sokáig teljesen figyelmen kívül hagyta a *művészi készségek fejlesztésének sajátosságait*, s ez rányomta bélyegét a tantervi előkészületek munkálataira is. Közel három éves küzdelmébe került a művészetoktatás ügyében szót emelő *szak fórumoknak*, hogy *elfogadtassanak* egy olyan *törvénymódosítási koncepciót*, ami mellett a *zenei szakképzés tantervi programjainak* kimunkálása is megkezdődhetett. Ilyen körülmények között valószínűleg nehéz lett volna országos tantervi bizottságokat rendszeresen összehívni, utaztatni, és bizonytalan alapokon lépésről lépésre tervezgetni. Dr. Szűcsné Hobaj Tünde főtanácsos asszony, — amint erről már fentebb is szó esett, — *szaktekintélyeket* kért fel a tanszaki illetve tantárgyi *programtervezetek megfogalmazására*, majd az elkészült tervezeteket az ország zeneművészeti szakközépiskolaiban köröztetve *véleményeztette*, végül, ha a helyzet megérett rá, újabb szaktekintélyekkel *lektorizáltatta*. Ez az eljárás is azt célozta, hogy *érvényesüljön a szakmai közakarat* a központi tantárgyi programokban, de sokkal több *esetlegességet* és *formai hibalehetőséget* rejtett magában. Esetleges volt, hogy ki mikor szólt hozzá valamelyik tantervhez. Esetleg *változtatást* kért valamiben, amiben többen mások *megegyeztek már*. Esetleg *más értelemben használt* bizonyos szavakat, mint ahogy azok jelentését a *közoktatási törvény* vagy a központi programok fogalmazási stílusát tervező bizottság *definiálta*. Az ilyen hibákat, ha a szak felelőse észrevette, kijavította, de előfordulhatott, mint ahogy elő is fordult, hogy csak akkor találkozott a hibával, amikor a füzet már hivatalos kiadványként megjelent.

Ad (4) {Stafétabot-átadási előkészületek} A *stafétabot-átadás* tekintetében részben *tapasztalataim megosztását*, részben a *feladat-átvétel feltételeinek biztonságosabbá tételét* tartottam szükségesnek. A *tapasztalat-megosztás* egyaránt kiterjedt a *tananyagleadás* és a *készségfejlesztés* különféle lehetőségeinek megbeszélésére, bemutatására, valamint a szaktantermekben használt újfajta *taneszközök kezelésének* megmutatására. A *feladat-átvétel* zökkenőmentes megvalósításának biztosítása érdekében további *pályázatok* foglaltam meg annak ügyében, hogy pénzüsszegekhez jussunk a stafétabot-átvevő kollégák *többletmunkájának honorálására* és a könyvtárunkban meglevő oktatási segédeszközök (tananyag-jegyzet, zenei szemelvények, mintaként használható foglalkozásnaplók) kiadványszínvonalú *sokszorosítására*.

A *tanításbeli* tapasztalat-megosztás tekintetiben kedvező körülmény volt, hogy kiszemelt utódaimmal órarendszerűen találkoztunk. *Zeneszerzésóráimat Csobán Gyula* tanár úrral ekkor már második éve feladatmegosztással adtuk le. Névlegesen ő tanította a zeneszerzés-elméletet, én a zeneszerzés-gyakorlatot. (Néha helyettesítettük is egymást, ha a körülmények úgy hozták.) Az *eszközhasználat* tekintetében elsősorban a *számára új* eszközök kezelését kellett megmutatnom. (DX7-II szintetizátor, W-30 sampler, ATARI számítógép, MIDI-kapcsolatok a digitális működésű eszközök között.) A régebbi eszközök kezelését (Synthi AKS szintetizátor, BASIC programozás a HT 1080Z iskola-számítógépen), már középiskolás korában megismerte.

Szintetizátoróráimat nagy tapasztalatú zongoratanár kollégám, Szilágyi István tanár úr, már igazgatói kinevezésem idején átvette, és az eszközök programozási lehetőségét a rendelkezésre álló dokumentáció segítségével saját maga kifürkészte. Neki legfeljebb néhány mikrohangolású hangrendszer-programom FLOPPY lemezének átadásával tudtam segíteni.

A *modernzene-ismeret* tárgy tanításával kapcsolatos tapasztalat-megosztás tekintetében eleve kedvező körülmény volt, hogy a tantárgy tanítására vállalkozó kollégák rendszeresen

bejártak tanóráimra hospitálni. Még inkább segítette tapasztalatcserénket, hogy a művészeti nevelési intézmények júniusban esedékes *székesfehérvári konferenciájára* a *modernzene-csoporttal* való *bemutató tanítást* fogadták el ajánlott programjaink közül. Ennek előkészületei azért lehettek különösen tanulságosak reménybeli utódaim számára, mert e közben arról is szó esett, *milyen feladatot* ró a *tanár*ra és *diákjaira* egy olyan bemutató óra tartása, ahol a tárgyalásra kerülő tananyag némely tekintetben *meghaladja* a *szakértő hallgatóság szakértelmét*, és nem mindenki számára nyilvánvaló, *mi az a tudás*, amit a tanulónak tudni kell, *melyek azok a készségek*, amelyekkel a bemutatón szereplő tanulóknak rendelkezniük kell.

Az e téren való tapasztalat-megosztás egyszerre *két szinten* folyt. *Közvetlenül* a *diákokat* világosítottam fel arról, hogy a modernzene-ismeret tárgy keretében számos olyan tudnivalót sajátítottak már el, amit a minket figyelő tanárok közül nem mindenki tanult, s így *nem mindenki ismer*. Ezért a bemutató órán, a diákoknak, amellet, hogy diákként viselkednek, egy *kicsit tanárrá is kell válniuk*. Amikor a bemutató órán kapott kérdéseimre felelnek, nem elég úgy felelniük, hogy az engem, (vagy valakit, aki tudja mi a jó válasz), kielégítsen, hanem úgy, hogy az is megértse, aki éppen ez úton tanul meg valamit, amit még nem tudott. Ennek érdekében mindenkinek kezébe adom a *bemutató óra tématervét*, amiből láthatja majd, hogy az óra melyik szakaszában milyen témáról lesz szó, és követni tudja, hogy az óra vezetésében *éppen hol tartunk*. Azt viszont senki sem tudhatja előre, hogy mikor milyen kérdéseket fog kapni, és azt sem, hogy a bemutatásra kijelölt zeneművek közül kit melyik mű eljátszására vagy elemzésére fogok kiszólítani a zongorához. (A diákoknak szóló tájékoztatást természetesen a hospitáló tanárok is hallgatták, és ha valakinek kérdése volt, azt az óra után megbeszéltük.)

A székesfehérvári bemutatóra egy *harmadikos* zenelmélet-szolfézs szakos csoporttal készültem. Más csoportom nem is volt már ekkor. (A negyedikeseket – akik az érettségi és a felvételi vizsgák időszakában nem is vállalhatták volna a részvételt – *B. Szabó Klára* tanárnő tanította immáron negyedik éve. A második évfolyamban *Balogh Anikó*, – ekkor már Kovácsné Balogh Anikó, – az első évfolyamban pedig *Mikita Ilona* tanította a modernzene-ismeretet.) Kiosztottam a diákoknak egy fiktív óratervet tájékoztatásképpen, hogy körülbelül milyen rendszerben folyik majd az óravezetés. Egyelőre csak olyan témákat soroltam fel, amit a tanulóknak akkor már ismerniük kellett:

1. A hangrendszer feltételt szab a tonalitás-képződésnek.
(Különböző hangrendszerek mélypontjának kihallgatása szintetizátorról.
Különböző hangrendszerekben írt zeneművek megszólaltatása, elemzése.)
2. Minden hangrendszernek van valamilyen hangköz-szerkezete, melyben különböző tulajdonságú hangközök alkotnak kombinációt.
(A hangközök legfontosabb tulajdonságainak vizsgálata, szemléltetése, indoklása, számbavétele.)
3. A tonalitás-képződés feltételei a hangrendszer hangköz-szerkezetétől függenek.
(Különböző hangrendszerek hangköz-szerkezetének elemzése. A hangköz-szerkezet és a tonalitás-képződés összefüggésének szemléltetése zeneművek példáival.)
4. A kombinatív tényezők szerepe a tonalitás-képződésben.
(Zenei kompozíciók elemzése, ahol nem a hangrendszer hangköz-szerkezete szerinti esélyes hang válik tonális alaphanggá.)
5. A hangköz-szerkezet szabta feltételek teljesülését segítő és gátló kombinatív tényezők számbavétele.
(Különböző hangrendszerekben formálódó, tonális és pán-tonális, egyszólamú és nem egyszólamú zeneművek példái alapján.)
6. Kisebb hangrendszerek integrálódása nagyobb hangrendszerekké, a hangrendszerek egymást tartalmazása.
(Bartók Mikrokozmoszainak példáival szemléltetve.)
7. A teljes bejárt rendszer és a részrendszerek struktúrájának hatása a tonalitás-képződésre.
(Mikrokozmosz példák elemzése.)

8. A tonális rendszer visszahatása a hangközökre.

(Az enharmonikus hangközök egymástól eltérő tulajdonságai.

A moll tonalitás *lá-dó* kistercének alaphangja.

A 12-fokú rendszer sajátos hangközei. Zenei példák.)

Balogh Anikó tanárnő, elolvassván a fiktív óratervet, észrevette, hogy a felsorolás elején olvasható témák egy részét már az ő második évfolyamos tanítványai is tanulták, vagy tanulni fogják még a tanév folyamán. Megkérdezte, hogy ha volnának *ügyesebb növendékei*, csatlakozhatnának-e Székesfehérvárott a *bemutató tanításon részt vevő csoport*hoz. Ötletét örömmel fogadtam, s ettől kezdve ő is, tudatosan erre is figyelve foglalkozott tanítványaival.

A székesfehérvári konferencia idejének közeledtével arról értesítettek a konferencia szervezői, hogy bemutató óránkra „A ZENE ÜNNEPÉN”, június 21-én kerül sor a *szintetizátor szekció* egyik programjaként. Kérték, hogy tájékoztassam őket a teremberendezéssel kapcsolatos kívánságaimról, az utaztatni kívánt személyek számáról és költségtérítési igényeinkről. Tudattam velük, hogy bemutató óránkon valójában egy *újszerű zeneelméleti gondolkodásmódot* mutatunk be, ahol a *szintetizátort* csak *taneszközként* használjuk. Fontos lenne *kellő nyomtatékkal* felhívni erre a konferencia látogatóinak figyelmét, mert a *téma* valószínűleg *több érdeklődőt* vonz, mint ahányan a *szintetizátor* iránt érdeklődnek. Megfogalmaztam egy rövid *előzetest* is, amelyben ismertettem bemutatónk célját, *hangrendszer-szemléletű* zeneelemzésünk lényegét, tudatva azt is, hogy a *szintetizátort* csak tanítási segédeszközként fogjuk használni. Kértem a szervezőket, gondoskodjanak e szöveg széleskörű elérhetőségéről. Új hírként közöltem végezetül, hogy az óra vezetésébe iskolánk egykori növendéke, *Kovács Tamásné Balogh Anikó* tanárnő is be fog kapcsolódni.

A *jövőben* esedékes feladatátvétel *tárgyi* és *működtetési* feltételeinek minél kielégítőbb biztosítása érdekében újabb és újabb pályázatokat fogalmaztam meg még a tanév utolsó hónapjaiban. A *hangrendszer-elméleti* tananyag *könyvként* való kiadására a Nemzeti Kulturális Alaptól nyert összeg, noha még nem volt lehívható, már *minket illetett*. A *stafétabot-átadás* szempontjából nézve azonban a *foglalkozásnaplónak* és a mellékletként vele járó *zenei szemelvények gyűjteményének* sokszorosítása is kívánatos lett volna még. Ennek megvalósíthatósága érdekében kértem költség-hozzájárulást az *Önkormányzat Támogatási Alapjától*. Pályázatomban azt igyekeztem tudomására hozni az elbírálásban javaslatot tevő *Oktatási és Nevelési Bizottság* tagjainak, hogy egy olyan, nálunk immár *meghonosított innováció* továbbhagyományozásához kérek támogatást, amely *interdiszciplináris szemléletre* nevel. *Rendszerelméleti közelítéssel* vezeti rá a tanulókat arra, hogy a különböző zenetörténeti korok különböző stílusú, *különböző szabályrendszereket követő* zenéiben *közös törvényszerűségek* is érvényesülnek. A tanítás *korszerű szemléltetőeszközök* használata mellett folyik, melyek beszerzését *részben megoldottuk* már. Iskolánk *zeneelmélet-tanárai* közül többen is vállalkoznának ennek a kezdetben még az én személyemhez kötődött tantárgynak a tanítására, de komoly segítséget jelentene számukra, ha ők maguk is és tanítványaik is tartósan hozzájuthatnának a tanítást megkönnyítő segédanyagokhoz. (Tananyag-jegyzetekhez, egykori foglalkozásnaplóimhoz, célirányosan megválogatott zenei szemelvények gyűjteményéhez.) Megemlítettem azt is, hogy várhatóan *megbízást* kapok a Művelődési és Köznevelési Minisztériumtól a nálunk meghonosított innováció tantervi programjának olyan célú kidolgozására, amely országosan is ajánlható lesz a központi zenei programok *szabad sávjában*. A segédanyagok kiadásának költségeihez csak *részleges támogatást* kértem. Előrebocsátottam, hogy az elkövetkező években *bevételei forrás* is lehetne iskolánk számára a tanítási segédanyagok értékesítése.

A stafétabotot átvevő kollégák *többletmunkájának honorálása* érdekében a *Pro Musica Kulturális Fórum Alapítványhoz* nyújtottam be pályázatot. Név szerint megneveztem a stafétabot-átvételre vállalkozó tanárokat, és fejenként 60000 forint összegű támogatást kértem

az 1996/97 tanév tíz hónapjára havi lebontásban. A támogatáskérés célját a következő szöveggel jelöltem meg: „*ZENEELMÉLET-TANÍTÁS RENDSZER-ELMÉLETI SZEMLELETTTEL — (új zenepedagógiai módszerek elterjesztése, továbbfejlesztése, stafétabot-átadás)*”. Indoklásom hasonló volt, mint amivel a *tanítási segédanyagok kiadásának támogatása* ügyében érveltem, fentebb ismertetett pályázatomban. A pénz átutalását „*A Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskoláért*” alapítvány számlájára kértem.

Benyújtottam végezetül egy pályázatot a *Művészeti és Szabad Művelődési Alapítványhoz* is, melyben nem közvetlenül a stafétabot-átadáshoz kértem támogatást, hanem *zenei szakképzési konferencia* szervezésének támogatásáért pályáztam. Abban a reményben, hogy az 1996/97 tanévben valóban hatályba lép már a közoktatási törvény rég óta várt módosítása, úgy gondoltam, hogy az elmúlt évek megpróbáltatásai után, az *új pedagógiai irányelvek*, a *szabadabb tantárgyi programok*, és a remélhetően *szakképzés-orientáltabb feladat-finanszírozási feltételek* mellett, hasznos lenne áttekinteni a *zenei szakképzés* helyzetét a *szakma széles körű bevonásával* a zeneoktatás *teljes vertikumában*. Aktuális lenne már csak azért is, — érveltem a pályázatban — mert *kedvező perspektíva* a zenei szakképzésre nézve, hogy a zeneoktatásban részesülő fiatalok száma évről évre gyarapszik. A *Magyar Zeneiskolák Szövetsége* nyilvántartása szerint *1990 óta több mint 100 új zeneiskola* létesült az országban és a *zeneiskolai tanulók száma* mintegy *30000 fővel* szaporodott. Kérdés azonban, hogy a megnövekedett tanulólétszám nagyobb merítési lehetőséget kínál-e a zenei pályára felkészítő zeneművészeti szakközépiskolák számára, mert a *hat- és nyolcosztályos gimnáziumok* térhódítása idő előtt *más iskolapályára* vihet olyan tanulókat, akik a zenei szakképzés követelményeinek is megfelelnek. Időszerű lenne szembenézni ezzel a problémával is, mert *zenei tehetségek* *kallódhatnak* el e miatt.

A zenei szakképzési konferencia megrendezését *őszre* javasoltam, amikor ugyan én már *nem leszek igazgatói hatáskörben*, de *felmentési időmet* töltve még az *iskola kötelékébe* tartozom, és *szabadabbá váló időmet*, a *szervezés* tekintetében, teljes mértékben igazgató utódom rendelkezésére bocsáthatom. Az őszi megrendezés akár sürgőssé is válhat, ha tényleg hatályba lépnek a zenei szakképzésre vonatkozó törvénymódosítások, és elkészülnek a *központi tantervi programok*, mert akkor ehhez igazítva a zeneoktatási intézményeknek is el kell készíteniük saját *szakmai-pedagógiai programjukat*. Az őszi megrendezés azért is szerencsés lenne, mert akkor még a *magyarországi iskolarendszerű oktatás millenniumának évében* kerülne rá sor. Pályázatomban 70000 Ft. támogatást kértem, amihez önrészként a *honfoglalás millicentenáriumának* rendezvényeire tartalékolt pénzünket ajánlottam fel.

Nincs róla tudomásom, hogy kapott-e iskolánk bármilyen támogatást az itt ismertetett három pályázatra. „*Hangrendszer-elmélet*” című könyvem nyomdai munkái is csak 1997-re készültek el. Az ezzel járó költségek fedezetül a *Nemzeti Kulturális Alaptól* nyert támogatás állt igazgató utódom rendelkezésére.

Ad (5) {Nyugdíjazás-utáni terveim} Mint fentebb szó esett róla, már 1995 tavaszán tettem lépéseket nyugdíjazásom utáni *alkotó-kutató tevékenységem feltételeinek optimalizálása* érdekében. Három éves futamidőre szóló pályázatot nyújtottam volt be az 1995 évi pályázati kiírás idején az *Országos Tudományos Kutatási Alaphoz*, (OTKA), „*Zenei rendszersíkok kutatása*” címmel. Pályázatomra felemás választ kaptam. Ismeretlen opponensem az elérhető *maximális pontszámmal* javasolta támogatásra pályázatomat, hangsúlyozva, hogy az ilyen jellegű alap kutatások *nélkülözhetetlenek*. Az OTKA bizottságtól azonban elutasító választ kaptam: „... az OTKA a rendelkezésére álló korlátozott keret miatt **nem** tudja támogatni.” Felbátorodván a pozitív értékelésen, az 1996 évi pályázati kiírásakor ismét ugyanezzel a témával pályáztam. *Elutasított* pályázatomban még *három és félmillió forintot* kértem volt a *három éves futamidőre*. Minthogy pályázatom elutasítása *pénzszükére* való hivatkozással történt, az új pályázatban könnyebben támogatható költségvetést

készítettem. Kevesebb pénzt kértem hosszabb futamidőre. (*Kétmillió forintot négy évre elosztva.*) Ezúttal már *három opponensnek* adták ki véleményezésre pályázatomat, és *mindhárman támogatták*. A *véleményezések* zenetudományi kutatásaink *adósságaként* említették a zenére vonatkozó *akusztikai kutatásokat*, és rámutattak a *nálunk régóta nem művelt hangrendszeri vizsgálódások* időszerűségére is. Ketten a maximális pontszámot adták, harmadik bírálóm pedig azért vont le *hibapontot*, mert *kevesebb pénzt kértem*, mint amennyi *optimális* lenne. Az *OTKA bizottság* viszont, ugyanazzal az indoklással, mint az előző évben, ismét *elutasító* döntést hozott, hozzáfűzve most már, hogy *pályázatom fenntartására nincs további lehetőség*. (Furcsa ellentmondása ez a hazai tudományszervezésnek, az ügy azonban már kívül esik a Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskola kötelékében folytatott tevékenységem korszakán.)

Egy fokkal rugalmasabb döntéshozás viszont javamra fordult a *Nemzeti Kulturális Alapnál*, ahol *személyes pályázatot* nyújtottam be hordozható számítógép megvásárlásának támogatásáért. Amíg iskolánk kötelékében dolgoztam, kevésbé éreztem hiányát annak, hogy nekem magamnak nincsenek meg azok az eszközeim, amelyek beszerzése ügyében iskolánk érdekében fáradoztam. Ahogy azonban nyugdíjba vonulásom ideje közeledett, egyre inkább szükségét éreztem, hogy *saját eszközökre* is szert tegyek. Egy *kétszázharmincezer* forint árú laptop beszerzésére kértem támogatást a NKA zenei kollégiumától, amire azonban csak *százhúszezer* forint összegű támogatást kaptam. Minthogy nem volt annyi pénzem, amennyiből a még hiányzó összeget hozzátehettem volna, arra sem nyílt módom, hogy a számomra megítélt százhúszezer forintot átvegyem. Kérelmemre a NKA illetékesei hozzájárultak, hogy a hiányzó összegért *újra pályázhassak*. A *zenei szakmai kollégium bizottsága* szintén méltányolta kérésemet, s így, a kiegészítő pályázatra kapott nyereséggel segítségével végre magamnak is beszerezhettem, egy akkor még nagy tárhelyűnek számító, *300 MB merevlemez-kapacitású* laptopot igazgatói megbízatásom utolsó hónapjában.

Ad (6) {Utolsó közszereplések, búcsú} A tanév végén, túljutván az érettségi és a tanévzáró vizsgákon, már a búcsúvétel aktusai következtek. Tanévzáró értekezletünkön, miután velem együtt nyugdíjba vonuló kollégáim pedagógiai munkásságát méltattam, engem is ajándékkal és szeretettel búcsúztattak kollégáim. *Sőrés Ildikó zongoraművész*, (egykori kedves zeneszerző növendékem), megindítóan szép szavakkal mondott búcsúbeszédet, olyan részleteket emelve ki pedagógiai munkásságomból, amiről csak egykori tanítványaimnak lehetett tudomásuk a tantestületben. Engem is meglepett az a sokrétűség, ahogy munkásságomat elemezte, és az a tájékozottság, ahogyan szakmai tevékenységemnek tanári munkásságomhoz kevésbé kötődő területeire is utalni tudott.

Harmóniában oldódott fel *fenntartószervünkhöz* fűződő, sok disszonanciával terhes viszonyom is. A tanév végi igazgatói jutalmazás alkalmával most már engem is jutalmazásra érdemesnek minősítettek. Mi több! Amikor tudomást szereztek feletteseim, hogy az igazgatói munkakör-átadást követően külföldi zenetudományi konferenciára készülök, ők maguk javasolták, hogy pályázzak útiköltség-támogatásért az önkormányzat támogatási alapjánál, mert esélyem van rá, hogy megkapom.

A legszebb búcsú azonban a *székesfehérvári bemutató tanításhoz* kapcsolódott, amikor a *nevem alatt* futó bemutató órát, egykori tanítványom, *Balogh Anikó tanárnő* tartotta meg egy kettőnk diákjaiból kombinált tanulócsoporttal. A bemutató órán négy nagyobb gondolatkör tárgyalására került sor: **1.** A hangrendszer *feltételt szab* a tonalitás-képződésnek. **2.** Minden hangrendszernek más a *hangközszerkezete*, a hangkészlet bejárása közben különböző tulajdonságú hangközök szembesülnek és méretnek össze egymással, ez gyakorol befolyást a tonalitás-képződésre. **3.** A különböző tulajdonságú hangközök *együttes hatásától* függ az is,

hogy van-e valamely akkordnak *alaphangja*, és ha van, melyik az a hang. **4.** A tonalitás-képződés nemcsak a hangkészlet hangköz-szerkezetétől függ, hanem a hangkészlet *bejárásának módjától* is.

A bemutató óra **első negyedében** a diákok különböző hangkészletű és hangköz-szerkezetű *hangrendszereket* programoztak be a szintetizátorba, amit a hangkészlet *véletlenszerű* bejáratásával szólaltattak meg, és társaiknak bele kellett énekelni azt a hangot, amelyről, úgy érezték, hogy *legnagyobb valószínűséggel* válhat valamilyen zenei összefüggésben *tonikává*. Voltak hangkészletek, amelyekbe meggyőző biztonsággal ugyanazt a hangot (azaz a hangrendszer *mélypontját*) énekelte bele mindenki, voltak, amelyekhez kétféle, esetleg többféle hangmagasságot is hozzáénekeltek, és volt, amelyhez nem találtak ilyen szempontból odaillő hangot. (A diatonikus rendszer *különböző magasságba transzponált* hangkészletébe a *dót* énekeltek bele, az összhangzatos moll hangkészletébe a *lát*, a pentatónia hangkészletébe megosztva a *dót* vagy a *lát*, és a 12-fokú rendszer hangkészletét hallgatva nem találtak hozzáénekelni való hangot). Megnevezvén a különböző hangrendszerek hangkészletével leginkább harmonizáló tonalitásfajtákat, (dúr tonalitás, moll tonalitás, pán-tonalitás, *lá-* illetve *dó-pentaton*), hangzó példákat is tudtak rá mutatni Mozart, Bach, Webern vagy Kodály zenéjében. A bemutató óra **második negyedében** a különféle *hangköz-szerkezetek* elemzésével, s ezen belül maguknak, a *hangközöknek* a vizsgálatával foglalkozott a csoport. Zongorán szemléltetve elemezték, mely hangközöknek van *alaphangja*, és melyeknek nincs. Mutatkoznak-e stabilitás-különbségek (feszültség-oldás viszonyok) a különböző hangközök kapcsolataiban. *Felhangsört* ábrázoló ábrán mutatták meg, hogyan fekszenek az alaphangos, illetve az alaphang nélküli hangközök a felhangsor hangköz-szerkezetében. Zenei példaként a *Mikrokozmosz füzetek* pentachord készletű kompozícióit elemezték. Ezek hangkészletéből is megszólaltattak néhányat a szintetizátoron, kihallgatva, hogy van-e a rendszernek *mélypontja*, és kimutatták, hogy a darabok *tonális alaphangja* itt is gyakran, de nem mindig esik a mélypontra. A bemutató **harmadik negyedében** különböző *terc-* és *nem terc-*építkezésű *együthangzások alaphangjának* megállapítása volt a téma, *Hindemith* zenéjének elemzésével egybekötve. A hangközök korábban feltárt tulajdonságai alapján folyt az elemzés. Végül a **befejező negyedben** modális zenei példák elemzésére is sor került, annak szemléltetéseképpen, hogy a tonalitás-képződést, *kombinatív tényezők* is, (azaz a hangkészletek különféle módon történő bejárásai is) befolyásolják. A kombinatív tényezők *meggátolhatják*, hogy a tonalitás a hangközszerkezet szerinti legvalószínűbb esélyek szerint alakuljon, de *elő is segíthetik* azt. A feldolgozott tananyagból *Hindemith Ludus Tonalis* sorozatának könnyebb darabjai valamint Webern *Kinderstück* című kompozíciója állt diákjaink rendelkezésére, hogy a *12-fokú hangrendszerben* is szemléltető példát találjanak a különféle esetekre. (A csoport tagjai mindannyian zeneelmélet-szolfézs szakos tanulók voltak. A zongorát kötelezőtárgyként tanulták.)

A sikeres bemutató óra *nézőként való megtekintése* nagy-nagy örömmel töltött el. Élvezet volt figyelemmel kísérni Balogh Anikó végig *kézben tartott óravezetését*, és azt is, ahogy diákjaink *felnőttek a feladathoz*. Pedig voltak fenyegető előjelek otthoni előkészületeink idején. Néhány öntudatos diákunk, tudomásomra hozta, hogy nem utazik el a csoporttal, mert a tanév befejezése után nem kötelezheti őket az iskola erre a szereplésre. Szerencsére nem váltották be fenyegetésüket. Talán közrejátszott ebben az a *szolidaritás* is, amit fiatal, náluk alig néhány évvel idősebb, és éppen *első babáját váró tanárnőjük* iránt éreztek. Tény, hogy nemcsak tárgyi tudásban nőttek fel a feladathoz, hanem méltó társai is lettek az óravezető tanárnőnek.

Kedvező méltatást kapott bemutatónk a *konferencia záró ünnepségén* is, (amelyen egyébként a szegedi kamarazene fesztiválon *díjnyertes debreceniek* szintén közreműködtek). A Magyar Zeneiskolák Szövetségének elnöke, aki elég jól ismerte korábbi zenepedagógiai munkásságomat, (stencilezett jegyzeteim terjesztésében is kaptam tőle segítséget egykor),

ezúttal is pozitív híreket kapott a *debreceniek bemutatójáról*, és elismerően, tényleg *lényegre tapintóan méltatta* bemutatónk zenepedagógiai üzenetét. Úgy látszik azonban, nem jutott el hozzá *az a hír*, hogy a nevem alatt futó mintatanítást valójában *nem én vezettem*, s így, nem túl szerencsésen, ezekkel a szavakkal zárta méltatását: „Kár, hogy utánozhatatlan, amit Jenő csinál.”

Ad (7) {Munkakör-átadás, utómunkálatok} Igazgatói munkakörömet 1996 július 1.-vel vette át *Molnár Zsolt* gordonkaművész, (szintén egykori kedves zeneszerző növendékem). Kiváló muzsikus, nagyszerű zenepedagógus, tanszakvezetőként már korábban is tagja volt iskolánk vezetőtestületének, és számos jelét adta vezetői rátermettségének. Szókimondó egyéniség, aki szilárdan kitart meggyőződése mellett. (Igazgatói állásom megpályázása idején keményen érvelt mellettem, de bíráló észrevételeit sem rejtette véka alá, amikor nem értett egyet intézkedéseimmel.) Tantestületünk többsége bízott benne, és sokat várt tőle, voltak azonban többen is, akik aggódtak a miatt, hogy erős egyénisége mellett esetleg nem tudnak majd érvényesülni az övétől eltérő pedagógiai elképzelések. Tavaszi programbeszéde megtartásakor, melyen a szomszéd zeneiskola tanárai is jelen voltak, főleg erre irányuló kérdéseket kapott kollégáitól. Ekkor én arra emlékeztettem tantestületünk tagjait, (tájékoztatva ez által minden jelenlévőt, köztük fenntartószervünk szakképzési titkárát is), hogy Molnár Zsolt az a kollégánk, akinek gondolatai, (amikor éppen nem tanít, gyakorol vagy szerepel), *minden időben* iskolánk ügyes-bajos dolgai körül járnak. Ő az, aki évek óta szakadatlanul iskolánk jövőbeli sorsáért aggódik, és minden ténykedésében az fejeződik ki, hogy tenni szeretne valamit iskolánk érdekében.

A munkakör-átadást követő időben fokozatosan vált csak lazábbá együttműködésem az iskolával. Január közepéig, bár már felmentési időmet töltöttem, még az iskola kötelékébe tartoztam. Később, amellet, hogy hazaköltöztem budapesti otthonomba, debreceni albérletemet is fenntartottam egészen az ezredfordulóig, és sohase mulasztottam el felkeresni egykori munkahelyemet, amikor Debrecenbe utaztam. *Felmentésem idejére még konkrét tennivalóim* maradtak. Ez idő tájt kezdődtek meg „*Hangrendszer-elmélet*” című könyvem nyomdai munkálatai, melynek kiadását és a vele járó pénzügyek bonyolítását iskolánk vállalta. Az *önkormányzat pénzügyi ellenőre*, akit belső ellenőrünk fizetésének megemelésé után bíztak meg gazdálkodásunk ismételt felülvizsgálatával, szintén gyakorta keresett meg különféle kérdéseivel, és hátra volt még a pénzügyi revízió záró tárgyalása is. Kiderült továbbá, hogy a „*Debreceni Zeneoktatási Intézményekkel a Világkiállításért*” alapítvány, melynek az alapító okirat értelmében 1997 január elsejével meg kellett szünnie, nem szűnhetett meg automatikusan, hanem ügyészégi kereset alapján kellett bíróságilag megszüntetni.

Közvetlenül a munkakör-átadást követően azt tekintettem legsürgetőbb tennivalómnak, hogy még *határidőn belül* megfogalmazzam és eljuttassam jelentkezésemet a belgiumi *Brugge* városban tartandó *szisztematikus zenetudományi szimpóziumra*, (IV. International Symposium on Systematic and Comparative Musicology), csatolva hozzá előadásom szövegét. Előadásomban a *központi téma-meghatározásnak* megfelelően, *alaklélektani aspektusból* megvilágítva mutattam be az *oktávazonosság paradoxonjai* terén folytatott kutatásaim tapasztalatait. (Problems of Shape and Background in the World of Sounds Having Special Spectra.) Szerencsére sikerült mindent határidőre elkészítenem, és még az utolsó nap el tudtam faxon küldeni jelentkezési anyagomat. Debreceni feletteseim „előérzetének” megfelelően, a Polgármesteri Hivatal Támogatási Alapjának zsűrije valóban megítélte számomra a kért útiköltség-támogatást, s így *Debrecen Város Önkormányzatának költségén* utazhattam Brugge-be. Brugge-i előadásom *hangzó példái* több kutatónak is felkeltették érdeklődését. A helyszíni hozzászólásokon felül néhányan személyesen is megkerestek a téma felől érdeklődve. A konferencia szervezője, *Marc Leman*, a szimpóziumi *proceedings-ben* megjelent szöveg

kibővítésére, és szemléltető ábrák elkészítésére kért meg, a különös viselkedésű hangok spektrumainak bemutatása céljából. A kibővített anyagot egy évvel később a „*Music, Gestalt and Computing*” című kiadványban jelentette meg, CD-lemezen hozzacsatolt hangzó példákkal, „*Problems of Shape and Background in Sounds with Inharmonic Spectra*” címmel.

Őszi hónapjaimat úgy terveztem, hogy havonta egyszer utazom néhány napra Debrecenbe a még függő ügyek intézésére, egyébként *Budapesten* a Zenetudományi Intézet *szisztematikus zenetudományi kutatóstúdiójában* újra belevetem magamat alkotó-kutató munkámba, hogy elkészüljek az ekkor még remélt OTKA támogatás elnyerése utáni teendőkre. A Zenetudományi Intézetben azonban *váratlan helyzet* fogadott. *Maróthy Jánost* nyugdíjazták, és vele együtt a *szisztematikus zenetudományi osztályt* stúdióstul, mindenestül *felszámolták*, megvonva a kültagoktól a rendszeres bejárás engedélyét. Szerény eszközkészletű, de *szakértelemmel* összeállított kutatóstúdióinkat szinte a szó szoros értelmében véve szétverték. A számomra legfontosabb kutatóeszközt, a DX7-II szintetizátort tartozékaival együtt kölcsönadták a zeneakadémiának. (Igaz azzal az elvárással, hogy ott nekem, Keuler Jenőnek is hozzáférésem lehessen.) A kisebb stúdióeszközök szanaszét kerültek az intézetben, nem tudni, hogy melyik kinek jutott. Néhány eszköz, amelyek nem kellettek senkinek, a raktárba kerültek. Egyik-másik eszköz — Miért? Miért nem? — épségében is megsérült. Kutatócsoportunk szervezőtitkára, *Pintér István*, új feladatot kapott az intézet alkalmazottjaként. *Maróthy János* nyugdíjasként továbbra is bejárhatott régi szobájába, ahol elsősorban a *Grabócz Márta* által hazajuttatott, *hatalmas szakirodalom-anyag* rendszerezésével, és számítógépbe táplálásával foglalatzkodott. (Grabócz Márta ekkor már évek óta külföldön dolgozott.)

Hivatkozva arra, hogy második *OTKA pályázat*om tavaszi benyújtásakor a Zenetudományi Intézet *vállalta pályázat*om befogadását, és az ezzel járó *pénzügyek bonyolítását*, valamint hivatkozva arra is, hogy a felszámolt stúdió helyiségét senki sem használja, kérelmeztem, hogy újra szabad bejárásom lehessen az intézetbe, és a raktárból visszahozhassam a kiürített szobába mind azon stúdióeszközöket, amelyek munkámhoz nélkülözhetetlenek. Kérelmeztem továbbá, hogy visszakaphassak néhány számomra fontos eszközt azoktól a kollégáktól is, akik „örökölték” valamit a felszámolt stúdióból, de valójában nincs is szükségük rájuk. Végül sikerült visszaszerezni egy Apple Macintosh Classic számítógépet a rajta futó szoftverekkel, (4 MB RAM, 20 MB merevlemez), egy Opcode Studio Plus MIDI-interfészt a hozzá csatlakoztatható MIDI-kábelekkel, egy AKAI S900 hangminta-vevőt hangmintákat tároló FLOPPY lemezeivel, (a hangminta-vevő tárkapacitása mindössze 700 KB), és egy jó minőségű fejhallgatót. A kollégák viszonylag könnyen megváltak a kis tárkapacitású öröklött holmitól, hiszen az intézetnek gazdagabb számítógép-parkja volt már ekkor, és kutatási témáikhoz más szoftverekre volt szükségük, mint amelyekkel én kívántam dolgozni OTKA pályázatomban.

Alkotó-kutató munkám feltételei meglehetősen *körülményessé* váltak a kialakult kétlakisággal. A DX7-II szintetizátor a zeneakadémia *elektronikus zenei szaktantermébe* került, ahová bejárási engedélyt kapván valóban használhattam a hangszert, de igazodnom kellett *a tanítás és a gyakorlás rendjéhez*. Ki kellett tapasztalnom, mikor tudok úgy bejárni, hogy ne zavarjak másokat, és lehetőleg én is zavartalanul dolgozhassak. Elég hamar rájöttem, hogy leginkább a hétfőeken, *szombaton és vasárnap* dolgozhatok nyugodtabban. A szaktantermet a *zeneszerzés tanszak* hallgatói használták *Szigetvári Andrea* tanárnő vezetésével, és félévente *vizsgamunkát* kellett készíteniük. Ez azt jelentette, hogy a *vizsgaidő közeledtével* a szaktanterem a hétfőeken is *forgalmasabbá* vált. Hétről hétre idővesztéseget jelentett az is, (nyilván nemcsak nekem, hanem a helybelieknek is), hogy az eszközöket nem egyforma összeállításban használtuk, és a munka megkezdése előtt nem kevés munkára fordítható idő ment veszendőbe a csatlakozások átdugdosása miatt.

A szaktanterem szerencsére rendelkezett azokkal a stúdióeszközökkel, (keverő, erősítő, hangfalak), amit a zenetudományi intézetben nélkülözniem kellett a kísérleti stúdió

felszámolása után, és a számítógépek is korszerűbbek voltak az intézetben visszaszerzettnél. Ennek előnyei mellett hátrányai is voltak. Ha például olyan munkán dolgoztam, amit a zeneakadémián abbahagyva folytatni kívántam a zenetudományi intézetben, figyelembe kellett vennem, hogy csak olyan programokkal és olyan utasításkészlettel dolgozhatok, amelyeket az intézetbeli számítógép is ért. Ilyen szempontból a *MAX programnyelv* bizonyult a leginkább használhatónak alkotó-kutató munkám kibontakoztatása szempontjából, mert a *zeneakadémia* MAX programja *felülről kompatibilis* volt a *zenetudományi intézetbelivel*, és a programozás utasításkészletét az *alacsonyabb* MAX verzió utasításkészletére korlátozva, az így készülő program *mindkét* MAX verzióval futtatható volt. (legalábbis ekkoriban, 1996/97 táján.)

Egy olyan *komplex MAX program* kimunkálásához fogtam hozzá, amellyel ha kell *determinisztikus*, ha kell *sztochasztikus* hangzási folyamatok vezérelhetők bármilyen MIDI-hangszeren, a hangszer működési korlátain belül. Az volt a célom, hogy programommal különféle *hangzási preparátumokat* készíthessek, amelyek amellet, hogy kutatásra is sokoldalúan használhatók, zeneműveimbe is beépíthetők lesznek. A MIDI-üzenetek *standard készletével* mindkét kutatóhelyem MIDI-eszközei (hardverei, szoftverei) *többféle feladat* elvégzésében is vezérelhetők voltak, és beépítettem programomba ezen felül olyan *rutinokat* is, amelyek célzottan csak az egyik vagy a másik MIDI-eszköz *kizárólagos funkcióinak* működtetését szolgálták. (System Exclusive Messages.) Készítettem rutinokat a magasabb MAX verzió *inkompatibilis objektumainak helyettesítésére* is. Például a magasabb verzió „*timeline*” objektumát, mely az események időbeli következésének vezérlésére szolgál, saját rutinommal helyettesítettem.

Sajnos az idő múlásával szaporodtak nehézségeim. A kezdeti nehézségek programom *növekedésével* függtek össze. Ekkor derült ki, hogy minél több *ablakban* futnak a program *rétegei*, annál nehezebb úgy programozni, hogy az utasítások minden ablak-együttállás mellett a *programozó által meghatározott sorrendben* kövessék egymást. Ekkor derült ki az is, hogy *több tényezőtől* függ a szintetizátorokat vezérlő MIDI-üzenetek *valós idejű* kiküldhetősége, és ennek biztosítása érdekében *eltérő programozási trükköket* kell alkalmazni a *program nagyságától* függően, valamint attól függően is, hogy milyen *működési sebességű* számítógépen kell a programnak futnia. Nem fájt volna mind ettől a fejem, ha *saját tulajdonú* gépemre programozhattam volna, hiszen programomat *saját használatra* terveztem, csak hogy sem saját szoftverrel, sem saját Macintosh-sal nem rendelkeztem. (Nehézségeim az évek multával tovább fokozódtak azáltal, hogy a zeneakadémián, a digitális technológia korszerűsödése mentén, alkalomról alkalomra lecserélték a régi eszközöket az elektronikus zenei szaktanteremben. Az *újabb MAX verziók* sokkal több megkötéssel és sokkal kevésbé kifürkészhetően tartottak kompatibilitást a régebbi verziókkal, az *újabb hardverek* pedig egyre gyorsabb működési sebességgel dolgoztak, aminek következtében a régebbi gépek sebességéhez igazított programozási trükkök megbízhatatlanná váltak. Mind ez azonban már megint olyan téma, ami kívül esik a Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskolához való tartozásom időszakán.)

Debreceni látogatásaim idején egyik fő teendőm „*Hangrendszer-elmélet*” című könyvem *nyomdai munkálatainak* figyelemmel kísérése volt. Emlékezve a Művelődéskutató Intézetnél stencillel sokszorosított változat rengeteg értelemzavaró sajtóhibájára, amit, (nem kapván a sokszorosítás előtt korrektúra lehetőséget), már csak a megjelent példányokban vehettem volt észre, igyekeztem ezúttal a kiszedett szöveg *nyers levonatainak* hibáit kellő gondossággal javítani, többször is visszaküldve a még ki nem javított szövegrészeket. Mégsem sikerült „*sajthiba*” nélkül megúszni a kiadást. Máig sem tudom hogyan, de a könyv elején olvasható *témajegyzék* valamilyen oknál fogva elkerülte a felülvizsgálatot, és ez a két oldal valósággal hemzseg a nyomdai elírásoktól. (Mint utólag megtudtam, nyomdászunk tinédzser kislányát bízta meg e két oldal kiszedésével.)

Könyvem végül 1997-re készült el 600 példányban a Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskola kiadványaként *Molnár Zsolt* ajánló szövegével. A *készlet*, a köteles példányok és a tiszteletpéldányok szétküldése után, az iskola *könyvtárának* állományába került. Bizonyos hányadát kölcsönanyagként kezelte a könyvtár, a fennmaradó hányadot pedig árusításra vagy jutalmazásra tartalékolta. Molnár Zsolt igazgatósága idején még folytatódott a *modernzene-ismeret* tantárgy tanítása. A foglalkozásokat továbbra is *egykori tanítványaim* vezették, noha nem pont azok, akik korábban rendszeresen hospitáltak óráimon. Nagy vesztesége volt iskolánknak, hogy *Balogh Anikó*, babája megszületése után, más városba költözött családi okokból. *Mikita Ilona* talán még tanította egy évig a tantárgyat, de az *egyházi zene szak* iskolánkban való beindítása után annak vezetése lett fő megbízatása. A modernzene-ismereti foglalkozások későbbi sorsának alakulásáról nincsenek megbízható információim.

Dolgom volt még az is debreceni látogatásaim idején, hogy a *pénzügyeink felülvizsgálatára* kiküldött önkormányzati ellenőr kérdéseire *felvilágosítással* szolgáljak. Szerencsénkre az ezúttal kiküldött revizornő sokkal tárgyilagosabban vizsgálta pénzgazdálkodásunkat, mint két évvel korábbi kolléganője, és sokkal *konceptiózusabban* kezdett hozzá feladatához. Először arra kért, hogy adjak neki *részletes áttekintést iskolánk működéséről* a következő szempontok szerint: az intézmény feladatköre; a szakképzés sajátosságai; az iskola működési rendje; feladatmutatók, feladatfinanszírozás, törvényi szabályozás; tárgyi feltételek; személyi feltételek; iskolánk helyzete a zenei szakképzésben és a debreceni zeneoktatásban; beiskolázás; viszonyunk a munkaerőpiachoz; költségvetési szerkezet; kapacitáskihasználtság, jövőkép. (Szempontjai lényegében megegyeztek azokkal a szempontokkal, ami szerint egy évvel korábban intézményvezetői átvilágításomat is készítettem.) Vizsgálódásai során előbb *szervezeti működési szabályzatunkat*, később *szakmai-pedagógiai programunkat* találta problematikusnak. Ezekkel kapcsolatban arról tájékoztattam, hogy a művészeti szakközépiskolák 1993 óta betarthatatlan jogszabályi háttér mellett kénytelenek működni, és ilyen körülmények mellett lehetetlen *érvényes helyi szabályzatokat* készíteni, mert a *törvényekkel harmonizálva* szakmailag csak *szakszerűtlen* helyi szabályok készülhetnek. Ha viszont *magasabb jogszabályok ellenében* készülnek *szakszerű* szabályzatok, akkor azok jogilag *semmisek*. Figyelembe véve mind ezt, iskolavezetésünk úgy döntött, hogy a régi szabályzatok (a *Straky Tibor* illetve a *Kökényessy Miklós* igazgatósága idején készült szabályzatok) szerint működünk mind addig, amíg a jogszabályi háttér a *zenei szakképzés igényei* szerint nem rendeződik. Tekintve, hogy a közoktatási törvény módosítási tervzetét már ismerjük, *szervezeti működési szabályzatunkat* ehhez igazítva már *elkészítettük*, noha jogilag ez még nem lehet hatályos. A *szakmai pedagógiai program* új megfogalmazására azonban várnunk kell még a *központi tantervi programok* közzétételéig.

Nem sokkal a pénzügyi vizsgálat *decemberi záró tárgyalása előtt*, arra volt kíváncsi az ellenőr asszony, „Miért haladta meg kiadásunk 1996 év első hét hónapjában az *időarányos ütemezést*?” Meghökkenően érdekes kérdés annak tükrében, hogy *éves költség-előirányzatunk* az év júniusában még *milliókkal* volt *kevesebb* az *előző* évinél. Tekintve azonban, hogy a munkakör-átadást követően *igazgató utódom* már egy ehhez képest *megnövelt előirányzattal* gazdálkodhatott, úgy válaszoltam, mintha erre a megnövelt előirányzatra már nekem is rálátásom lehetett volna. Felsoroltam, milyen *pályázaton nyert bevételekre* számíthattunk a félév folyamán, amelyek *beérkezése* sajnos *készt*. Nem felejtettem megemlíteni azt sem, hogy *kollégiumunk* még az előző évben *egy millió forintot nyert* mentálhigiéniai pályázatával, amely összeg azonban csak decemberben érkezvén meg számlánkra, *pénzmaradványként* hagyományozódott az újesztendőre. Ahhoz, hogy e pénzmaradvány újra megjelenhessen számlánkon, a Gazdasági és Költségvetési Irodának *jóvá kellett írnia*. A jóváírás viszont *több mint fél évet váratott magára*, és ez szintén odahatott, hogy *kiadásunk ütemezése* nem lehetett időarányos a *rendelkezésünkre álló* összeggel.

A pénzügyi záró tárgyalásra ezúttal *nem jött el a Gazdasági és Költségvetési Iroda vezetője, a Kulturális, Oktatási és Sportirodát viszont ketten is képviselték*; (az irodavezető és a szakképzési titkár személyében). Iskolánkat igazgató utódom mellett, a kollégiumvezető, a gazdaságvezető és jómagam képviseltük. A revizornő *ténymegállapításai korrektek* voltak. Részben apró formai hibákra hívta fel a figyelmet a gazdasági ügyek intézésében, részben olyan kiadási tételekre mutatott rá, melyek szerint feleslegesek voltak. Egyik ilyen kifogásolt kiadásunk az volt, hogy *modemet vetettem* az irodai számítógépbe internetezés céljából. Védekeznem nem nagyon kellett, mert a *szakképzési titkár* azonnal védelmébe vett, hangsúlyozván, hogy az *Internet-hálózatba* való bekapcsolódást éppen az *önkormányzat szorgalmazza*, és *dicséretben részesítette iskolánkat* azért, mert példamutató gyorsasággal reagált az önkormányzat kezdeményezésére. Ezek után azt kifogásolta az ellenőrnő, hogy *júniustól indokolatlan növekedést* észlelt tartósbérünk-kiáramlásában. Mindjárt sejtettem, hogy *belső ellenőrünk fizetésének megemelését* vette észre, (ha ugyan tényleg ő vette észre, és nem éppen ezért küldték ki olyan sürgősen hozzánk az eset kivizsgálására). Válaszomban tájékoztattam, hogy *belső ellenőrünk illetményét emeltem* meg, mert véleményem szerint méltatlanul alacsony volt beosztásához és felelősségteljes munkájához képest. „Tudom, – indokoltam intézkedésemet – hogy ez merész lépés volt a mostani pénzszűkében, de nem önkényesen cselekedtem...” Ekkor az *irodavezető úr* sietett segítségemre, megerősítve, hogy valóban kértem rá engedélyt, és az ügy egyeztetve van. Az ellenőr asszony meglepődését látva úgy tűnt, nem volt az ügyről informálva, vagy esetleg nem pont így volt informálva. Méltatlankodott is, hogy nem tájékoztattam őt már korábban az esetről, én viszont azzal próbáltam megnyugtatni, hogy *ténymegállapításai* ettől függetlenül *helyesek*, és kifejezésre juttattam abbéli megelégedésemet is, hogy ezen a tárgyaláson nem a revizor *ténymegállapításait* kell vitatnom, mint ahogy ez két évvel korábban *kolléganőjének tényállításai* kapcsán történt, hanem arról beszélhetek, hogy *mi van a tények mögött*. Ez után, hogy még a témánál maradjunk, ismét felvettem azt a gondolatot, hogy valamilyen *praktikus megoldást* kellene találni *belső ellenőrünk illetményének biztonságosabb karbantartására*, figyelembe véve, hogy ő *nemcsak a mi iskolánk belső ellenőre*. Ha már úgy alakult, hogy a mi iskolánk *alkalmazottjaként* kell ellátnia más iskolákban is a belső ellenőri feladatot, igazságtalan, hogy egyedül minket terheljen az ellenőri illetmény karbantartásának feladata. A falainkon belüli, *alkalmi bérmeztakarításokon* alapuló illetményemelések ugyanis, csak *mások kárára* oldhatók meg. Az a *bérmeztakarítás*, aminek terhére az illetményemelést most végrehajtottam, a *kollégiumunkban keletkezett*, ahol szintén volnának erre rászoruló alkalmazottak. Az lenne a méltányos, ha a többi iskola, *fizetség fejében*, a *Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskola szolgáltatásaként* venné igénybe *belső ellenőrünk munkáját*, és az ebből származó bevételeket *belső ellenőrünk munkájának díjazására fordíthatnók*. Az irodavezető úr, szerencsétlenségére, azt találta válaszolni felvetésemre, hogy az nem lenne jó, mert akkor *az iskolák nem igényelnék* ezt a szolgálatot. „De hiszen akkor ez egy felesleges állás!” — csattant fel felháborodottan kollégiumvezetőnk — „Akkor ezt meg kell szüntetni!”

Nem feladata e visszaemlékezésnek, hogy mélyebb betekintést nyújtson intézményvezetői működésem záró tárgyalásának részleteibe. A lényeg az, hogy ezúttal semmivel sem marasztaltak el, sőt, a szakképzési titkár abbéli megelégedésének adott hangot, hogy mindig megbízható partnerként tudott velem a hivatalos ügyekben együttműködni.

Szakmai kapcsolataim nem szűntek meg rögtön az iskolától való hivatalos megválás után. *Molnár Zsolt* már a következő tanévben felkért egy *félnapos továbbképző előadásra* abban a kérdéskörben, hogy hogyan hasznosíthatjuk zeneelméleti ismereteinket a zenei megformálásban. Bartók *Mikrokozmosz* füzeteinek áttekintését javasoltam előadásom témájaként, minthogy ebben a sorozatban minden szinten *jól körülhatárolható zeneelméleti elképzelések* szerint elemezhetők a kompozíciók, és megvitatásra érdemes alternatívák kínálóznak a

zenedarabok előadása tekintetében is. Előadásomat az alsó és középfokon tanító zenetanárok széleskörű érdeklődése mellett tartottam meg.

Mondandómat *előadásszerűen* kezdtem. A sorozat kiszemelt darabjait az első füzetből felfelé haladva, a *zenei textúra konkrét sajátágaiból* kiindulva dallamilag, szólamvezetésileg, hangkészletileg, hangköz-szerkezetileg, formailag és más kínálkozó szempontok szerint *kielemezve* többféle felfogásban *eljátszottam*, majd azt igyekeztem megmutatni, hogy a *különböző felfogásmódban* játszott előadások, *más-más összefüggések észlelését* segítik elő, miközben *egyéb más összefüggések* létét rejtettebbé teszik. Ennek értelmében *minden zenei interpretáció* egyfajta *állítást* a kompozícióról, valamint a kompozíció *sokrétű összefüggérendszerében* elkülöníthető *részösszefüggések fontossági viszonyairól*. Különböző tempóvételek, dinamikatervek, frazeálási és agogikai elképzelések szerint játszottam el, a kisebb darabokat, kérdezve közben a kollégákat, hogy megítélésük szerint milyen hangzási, dallamvezetési, formai, szerkesztési, tonális vagy egyéb zenei összefüggések érvényesülését kívánták *szolgálni* a bemutatott játékmódok, és *minek a rovására* történt mind ez. A „szolgálni” szó hangsúlyozását különösen fontosnak tartottam, mert arra kívántam rámutatni, hogy valamely *zenei kompozíció* belső összefüggéseinek rendszerében bizonyos összefüggések szorosabban járulnak hozzá a *kompozíció önazonosságához*, más összefüggések pedig kevésbé, viszont ezek *szabadabban formálhatók* a zeneművek előadása közben annak érdekében, hogy a *lényegi összefüggések* egyikének–másikának kifejezettebb megmutatkozását elősegítsék. Ahol csak lehetett, igyekeztem a lényegi összefüggéseket *zenei szakszavakkal* megnevezni. (Megemlítve alkalmasint azt is, hogy bizonyos zenei alapfogalmak megismertetésére a zongoraórákon akár már a kezdeti hangszer-kezelési útmutatásokkal egyidejűleg is sor kerülhetne). Példákat mutattam arra, hogy az interpretáció eszközeiként leggyakrabban használt zenei paraméterek, (dinamika, agogika), *többféle vonatkozásban* képesek az előadandó zenei kompozíció lényegi összefüggéseiből hangsúlyozni valamit. A hangerő például egyaránt elősegítője lehet a zenei események közti *fontosságviszonyok* és a zenei összefüggésekből származó *feszültségviszonyok* érvényre juttatásának. Az *agogika* egyaránt segítheti a zenei folyamat időbeli *tagolódásnak* észrevehetőségét, és a zenei folyamat észlelése közben ébredő várakozások *átélhetőségét*. Szó esett természetesen arról is, hogy a különböző interpretációs elképzelések nem egyenértékűek egymással, és kivitelezésük sem mindig tökéletes. *Ízlésünk mércéjén mérve* minősül a zenei megformálás jónak, rossznak, nagyon jónak vagy kevésbé jónak. Ha a zenei *interpretációt* úgy tekintjük, mint a zeneműről, mint *alanyról* szóló *állítást* akkor az erről való *ízlésítélet* az állítás *igazságtartalmának* szubjektív minősítése. E szubjektív minősítés *objektív kritériumait* keresvén *meghatározó jelentőségűnek* neveztem annak kérdését, hogy az interpretációban *aktív szerepet kapó* paraméterek milyen *lényegi összefüggések* megmutatását *szolgálják*, és *vitán felül áll-e*, hogy valóban *szolgálat* teljesül nem pedig *önmutogatás*. (Az *eltúlzott* dinamikai, agogikai vagy egyéb interpretációs eljárások, *önmutogatóak*, *nem szolgálják* azt, aminek megmutatkozását elő kellene segíteniük.)

Előadásszerű eszmefuttatásom az idő múlása közben egyre inkább *együttgondolkodássá* alakult át. A magasabb sorszámú füzetek darabjainak megszólaltatásába a *zongoratanár kollégák is* bekapcsolódtak. Ekkor már a tárgyalási sorrenden is változtattunk néha. *Előbb hangzott el a mű* valamilyen előadásban, és csak ez *után elemeztük ki* a zenei kompozíciót, boncolgatva közben, hogy *milyen összefüggések milyen súllyal* kaptak szerepet az előadásban. A gondolatcsere közben többször is hangsúlyoztam, hogy *nem célja* beszélgetésünknek *optimális* interpretációs megoldást találni a tárgyalt zenedarabok előadása tekintetében, hanem inkább az a célja, hogy eltérő ízlésítéletek esetén *egzakt szempontjaink legyenek* annak megvitatására, ki *milyen összefüggések* előtérbe állítását érzi fontosabbnak a zeneművek előadásában, és ennek mentén történhessék annak mérlegelése, hogy ez *mennyire sikerült*, illetve, hogy milyen más összefüggések érvényesülése szenvedett kárt ebben a felfogásban.

Két alkalommal nyílt még említésre méltó *együttműködésem* egykori iskolámmal ezek után, nevezetesen az 1999 évi és a 2002 évi *országos szolfézsverseny* kapcsán. (Az 1999 évi szolfézsverseny megrendezésére valamilyen általam ismeretlen okból a budapesti *Weiner Leó Zeneművészeti Szakközépiskolában* került sor, a 2002 évi verseny azonban, *Kozma András* igazgatósága idején, ismét visszakerült Debrecenbe.) Mindkét esetben, a verseny *zsűrijében való részvételre*, és a *versenyfeladatok* összeállításában való *javaslatlattételre* kaptam felkérést. A felkérés elfogadását ahhoz a *feltételhez* kötöttem, hogy a *legmagasabb kategória* versenyfeladatai között továbbra is *követelmény* legyen valamilyen *rövidebb zenei szemelvény* viszonylag könnyű *dallamának* zeneértően muzikális előadással való *elénekelése*, majd a zenei megformálásnak a *kompozíció formai és harmóniai elemzése* alapján történő *megvédése*. Szakmai tapasztalataim, sajnos, hasonlóak voltak a korábbi tapasztalatokhoz. A *muzikális zenei előadást* majd ennek *műelemzéssel egybekötött megvédését* előíró feladat lényegét szinte senki sem értette meg pontosan. Hallottunk ugyan muzikális előadásokat és szakszerű, lényegre mutató műelemzéseket is, de ritkán hallhattuk ezeket ugyanazon személyektől, és szinte sohasem fordult elő, hogy a versenyzők a feladatnak ezt a két követelményét egymással kapcsolatba hozták volna. Ezúttal is voltak versenyzők, (vagy inkább felkészítő tanárok), akik rosszul értelmezték a zongorahasználat lehetőségét. Nem a műelemzés szemléltetőeszközeként használták a zongorát, hanem a mű megszólaltatására, aminek színvonala szolfézs szempontból nem volt értékelhető. A 2002 évi debreceni szolfézsverseny alkalmával, amikor nem csupán egyszerű zsűritag voltam, hanem a *zsűrielnöki* feladatot is én láttam el, valamivel biztatóbb volt a kép, amikor *erre vonatkozó kérdéseket* tettem fel a versenyzőknek feladatuk befejezése után. Örömmel töltött el, amikor kérdésemre az egyik versenyző az elénekelt dallamnak olyan megformálási megoldását is indokolni tudta, amely nem a dallamszerkezet alapján volt indokolható, hanem a *kottából kiolvasva alaképzelt* harmóniai történetéből. (Némi keserőséggel nyugtáztam ugyanakkor, hogy a debreceni szakközépiskola nem indított versenyzőt ebben a kategóriában.)

Szóvá kell tennem a szolfézsversenyekkel kapcsolatban még egy szakmai kérdést, melynek megítélésében már más alkalommal is kisebbségben maradtam. Kollégáim, s így zsűritag társaim többsége is, helyteleníti azt az elvárást, hogy a népdal-lejegyzést, a tudományos lejegyzés gyakorlatának megfelelően, a szolfézsversenyeken is *g¹ finálisra* vonatkoztatva kelljen papírra vetni, bármilyen magasságban hangzik is a dallam. Ez, mint kollégáim érvelnek, „*felesleges többletmunkával terhelné az abszolút hallásúakat*”. Nekem viszont az a véleményem, hogy a *zeneművészeti szakközépiskolai szolfézsversenyeken* nem a *zenei adottságokat*, hanem a *szakmai készséget* kell versenyeztetni, és a népdalok *g¹ finális*hoz viszonyított lejegyzésének képessége az *abszolút hallásúak szakmai készségét* tekintve is jogos elvárás. Szolfézsversenyein az *atonális* dallamok lejegyzése és eléneklése is feladat. Ha ezekben a feladatokban a *relatív hallású* versenyzőktől elvárjuk azt a *szakmai készséget*, hogy *azonos mércével* mérve *versenyképesek* legyenek a náluk e tekintetben előnyösebb adottságú *abszolút hallásúakkal*, akkor az abszolút hallásúaktól miért ne lenne elvárható a versenyképesség olyan feladatok megoldásában, amelyek teljesítésére a *relatív hallásúak adottságai* az előnyösebbek?

Végezetül még egy említendő kapcsolat egykori iskolámmal: 2004-ben, hét évvel nyugdíjba vonulásom után, a Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskola tisztelgő hangversenyt rendezett egykori zeneszerző növendékeinek és zeneszerzés-tanárainak. A hangverseny műsorában, Dobos Kálmán, Jeney Zoltán, Kocsár Miklós, és Pongrácz Zoltán zenéje mellett elhangzott az én „Nyitány szintetikus zenekarra” című szerzeményem is.

LXXXIII. VERTIKÁLIS ÁTTEKINTÉS

Látványosan végére értem a debreceni Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskolában „DIPLOMÁTÓL NYUGDÍJIG” folytatott tevékenységem áttekintésének, de ez az áttekintés *horizontális* irányú volt. A *mélység* felé a szakmai oldalon hajtott ugyan végre kisebb merüléseket, a humán oldalon viszont csupán egy-egy munkatárs megnevezéséig jutott el, akik között néha egykori tanítványok neve is szerepelt. Emlékezetemben azonban nem kevésbé élénken élnek eddig meg nem nevezett tanítványaim emlékei, tanóráink emlékei, munkatársaim emlékei, vizsgáztatásaink emlékei, közös céljaink és közös eredményeink emlékei.

Mint zeneszerzés- és zeneelmélet-tanárnak, egyaránt voltak egyéni és csoportos foglalkozásaim. Természetes, hogy egyéni tanítványaim emlékképe élénkebben maradt meg emlékezetemben, de emlékezetesek kísérleti munkásságom tanulócsoporthal folytatott foglalkozásaim is. A *modernzene-ismeret* órákról éveken át készített foglalkozásnaplóimban *név nélkül jegyeztem* le, hogy mikor milyen tanulói észrevételek, feltételezések, következtetések, viták fogalmazódtak meg a különböző témák tárgyalása közben, mégis, most, hogy újraolvasom e naplókat, *földerengenek* előttem *30 év előtti tanítványaim* alakjai, kérdései, válaszai, hangsúlyai, mozdulatai, vagy az, ahol éppen helyet foglaltak a tanteremben.

Az emlékek frissen maradását természetesen az is befolyásolja, hogy milyen sűrűn és milyen intenzíven működünk együtt közös célok elérésében, maradt-e köztünk valamilyen személyes kapcsolattartás hivatalos kapcsolatunk megszűnése után, vagy hogy mely nevek forognak viszonylag gyakran a nagynyilvánosságban. Élénk szakmai vonatkozású emlékek fűznek azokhoz a *kollégákhoz* is, akik fokozott odafigyeléssel tekintettek a zeneszerzés tanszak munkájára, valamint a kortárs-zene népszerűsítésében tett erőfeszítéseimre.

LXXXIV. KOLLÉGÁIM

Hadd említsem mindenki előtt *Balla Zsuzsa* tanárnőt, (A LFZE Debreceni Konzervatóriumának szolfézs és zeneelmélet tanárát), aki iskolánkban is vállalt órákat, és elődöm, Szabó Emil tanár úr halála után *örökös elnöke* lett a *zeneszerzés vizsgáknak*. Nem zeneszerzőként diplomázott, de szakiskolás éveit zeneszerzés szakon végezte el Sugár Rezső tanítványaként, és így jól ismerte a szakközépiskolai zeneszerzés-oktatás speciális feladatait, tájékozott volt a tanszak tanulóival szemben támasztható elvárásokban. Szoros volt a kapcsolatunk abból kifolyólag is, hogy zeneelmélet-szolfézs szakos csoportokat is vezetett főtárgy-tanárként, és főtárgy-vizsgáinak rendszeresen én voltam az elnöke. Főtárgyas tanítványai már kötelezőtárgyként tanulták a modernzene-ismeretet. Különös pikantériája volt együttműködésünknek, hogy legelső főtárgyas csoportját még, mint „zeneszerző osztályt” indította az 1978/79-es tanévben, mert zeneelmélet-szolfézs tanszakos csoport, törvényesen, csak az 1979/80-as tanévtől volt indítható. „Zeneszerző csoportját”, melynek tagjai közül senki sem készült zeneszerzőnek, csak 1979-től kezdve minősítettük át zeneelmélet-szolfézs szakosokká.

Köszönettel tartozom mind azon kollégáknak, akik kiemelkedő képességű és nagyobb munkabírási tanítványaikat arra bízatták, *vegyék fel* második főtanszakul a *zeneszerzés szakot*, vagy kérjenek névsorba vételi engedélyt a *modernzene-ismeret* tárgy foglalkozásaihoz, zeneelméleti ismereteik elmélyítése, zenei látókörük tágítása céljából. Bizonyára hiányos maradna a névsor, ha mindenkit meg akarnék nevezni, akiknek köszönettel tartozom, két név azonban semmiképp sem maradhat említetlenül. *Dr. Sposné Szendery Ágnes* és *Szilágyi István* zongoratanárok számos olyan tanítványukat irányították hozzám, akikből nem lett ugyan zeneszerző, de hangszeres művészként, zenetudósként, karmesterként vagy karvezetőként „jó nevű”, megbecsült egyéniségek lettek hazánk zenei életének.

Nemcsak a tantestületünkön belüli kollégák járultak hozzá zeneszerzés tanszakunk növendék-utánpótlásának biztosításához. *Berkesi Sándor*, a Debreceni Református Gimnázium tanára, a Debreceni Kollégiumi Kántus karnagya szintén fontosnak látta, hogy tanítványai szakmailag jól megalapozott zeneelméleti képzettséget szerezzenek. Hozzánk irányított növendékeinek többsége a hetvenes/nyolcvanas évek idején felvételizett zeneszerzés tanszakunkra. Általában sikerrel birkóztak meg a szigorú tanszaki követelményekkel, néhányan bemutató tanításaimon is közreműködtek. Volt, akinek zeneszerzői ötletgazdagsága is figyelmet érdemelt. Tekintve azonban, hogy tevékenységüket mindannyian egyházi vonalon folytatták, pályájuk későbbi alakulása kiesett látókörömből.

Kedvesen élnek emlékeimben mind azon kollégák, akik speciális foglalkozásaimat (modernzene-ismeret, zeneszerzés, zenei interpretáció) megtisztelték azáltal, hogy alkalmanként vagy akár hosszabb időszakokra is, hospitáltak speciális tanóráimon.²⁴

Sok kedves emlék fűz fiatalon elhunyt énektanár kollégámhoz, *Poták Fridolinhoz*, akivel több közös akciónk volt a hetvenes években. Úgy is, mint énektanártól és úgy is, mint iskolánk *jeunesses csoportjának* vezetőtanárától több téren kaptam segítséget tőle. A már említett eseten felül, amikor bemutató tanításra készülő *povuzáviós* csoportom *mutáló fiúinak* segített célirányos hangképzési útmutatással javítani intonációs készségüket, folyamatosan érdeklődött *zeneszerző növendékeim* készülő alkotásai iránt, és részt vállalt vokális műveik betanításában. Az volt a tanítási módszere, hogy *diákokat kért meg* énekes növendékei állandó kíséreiül. (Az órarendszerűen beosztott korrepetitor tanárok szolgáltatásait inkább csak biztonsági tartalékként vette igénybe. Úgy ítélte meg, hogy diákkísérőknek könnyebben adhat zenei utasításokat, mint tanár kollégáinak, és utasításaival egyben a zongorakísérő diákok ebbeli készségét is fejleszti.)

Nemcsak zongorakísérőket keresett tanulóifjúságunk körében, hanem más hangszereket is, azért hogy különböző összeállítású *énekes kamarazene csoportokat* szervezzék. Módszeresen keresett *szakközépiskolás tanítványainak való* műveket a vokális kamarazene-irodalomból, (mindenek előtt a kortárs magyar zeneirodalomból), és előszeretettel választotta tanítási anyagul zeneszerző növendékeim alkotásait is. A hetvenes évek elején, több átlagon felüli képességű, a zeneszerzői pálya szempontjából is ígéretes tehetségű tanítványom folytatta már tanulmányait tanszakom *magasabb évfolyamain*, és szolgáltatott tanítási anyagot Poták tanár úr énekes kamarazene-csoportjainak. Zeneszerzés-tanszaki hangversenyeink műsorából sohasem hiányzott ekkor az énekes kamarazene, és gyakran hangzottak el ekkori tanítványaim kompozíciói házon kívül is, iskolánk *jeunesses csoportjának* különböző fórumokon történő műsorszolgáltatásai alkalmával. Poták Fridolin kezdeményezésére hirdetett meg iskolánk két *országos kamaraének-fesztivált* is a hetvenes években, s ezeken szintén helyet kaptak zeneszerző növendékeim szerzeményei *énekes kamaracsoportjaink versenyműsorában*. Egyik díjnyertes csoportunk éneke (Batári Márta) és társai, eminens zeneszerző növendékünk zenéjével, *Éliás Ádám* szerzeményének előadásával érdemelte ki a zsűri elismerését.

LXXXV. KÜLSŐ KAPCSOLATAINK

Iskolánk több tekintetben is ápolt kapcsolatokat Debrecen különböző oktató-nevelő intézményeivel ebben az időben. A *Debreceni Református Gimnázium* zeneileg képzettebb diákjai például azon felül, hogy néhányan közülük zeneszerzés tanszakunk létszámát is gyarapították, többször is közreműködtek *nálunk tanuló társaik* nyilvános szereplésin vagy zeneszerzés vizsgáin. *Tanszaki hangversenyeinken* vagy *jeunesses hangversenyeinken* olykor a

²⁴ A hetvenes években Poták Fridolinn, Losonczy Katalinn; a nyolcvanas években Horváth Ilona, N. Kiss Enikő; Sörös Ildikó, Szilágyi István; a kilencvenes években B. Szabó Klára, Szilágyi István; Balogh Anikó, Gurmai Éva, Mikita Ilona.

teljes kollégiumi kántus is színpadra lépett, és egyéb növendékhangversenyeinken is szép számmal jelentek meg a református gimnázium diákjai, ha *Berkesi* tanár úr ezt figyelmükbe ajánlotta. (Kellett is magyarázkodnia igazgatónknak *Straky Tibornak* e "klerikális kapcsolat" miatt a város vezetői előtt!)

Nem kevésbé szoros kapcsolatot ápoltunk a *Kossuth Gyakorló Gimnázium Fiatal Zenebarát Csoportjával* és vezetőtanárunkkal, *Pap Enikővel*. Pap Enikő tanárnő egy rendkívül lelkes, minden új iránt nyitott tanulókból álló jeunesses csoportot vezetett, és miként *Berkesi* tanár úr szavára, az ő biztatására (vagy hívására) is szívesen jöttek el tanítványai iskolai hangversenyeinkre. A tanárnő fontosnak látta, hogy tanítványai korunk legújabb zenei alkotásait is megismerjék, és *pozitív élményeket* szerezzenek a legújabb zene megismerése kapcsán. Arra kért, hogy tartsak jeunesses csoportjának egy több jeunesses-foglalkozás idejét kitöltő előadássorozatot, a XX. század különféle zenei törekvéseinek szemléltetésével egybekötve, és próbáljam a lehetőségig közel hozni tanítványaihoz a számukra szokatlan új zenét. Öt alkalomra szóló sorozatban egyeztünk meg, és *kérdőíveket* is összeállítottunk azért, hogy visszajelzést kapjunk a fogadtatásról. A zeneművek többségét *hangfelvételtől* mutattuk be, — ebben az időben sokkal jobb volt náluk a hangsugárzás minősége, mint a mi iskolánkban, — de tartottunk olyan foglalkozást is, amelyen a *mi jeunesses csoportunk tanulói* szolgáltatták a zenét, és gondolatcsere is kialakult a két iskola tanulói között.

A kérdőívek *formailag* hasonlítottak a szociológiai felmérések szokványos íveihez, de érdeklődésünk valójában *nem szociológiai természetű* volt. Arra voltunk kíváncsiak, hogy *tudatos befolyásolással* mennyire hozhatók közel a XX. század különböző korszakaiban, különböző törekvések sodrásában született zeneművek olyan *nem zenész* fiatalokhoz, akiknek többsége *soha sem* hallott még hasonló zenét. Kérdéseink mindig az *ismertetés után bemutatott művekre* vonatkoztak, és elsősorban a zene *hatására*, közelebbről, a zenével kapcsolatos *élményekre* kérdeztek rá. (Jelentett-e valamilyen élményt a hallott mű? Hogyan hatott szellemi frissességére a zene hallgatása? Kilendítette-e napközi hangulatából? Támadtak-e képzettársításai? Szükségesnek tartja-e a képzettársításokat a hallott zene élvezetéhez? Zenei élményként fogadta-e be, amit hallott? Szívesen hallgatna-e a jövőben hasonló zenét?) A kérdésekre előre megadott válaszokat lehetett megjelölni, (pl. *szívesen hallgatta, idegesítette, közömbösen hagyta, vegyes benyomást keltett; vagy fáradt volt—felfrissült, friss volt—friss maradt, friss volt—belefáradt, fáradt volt—az is maradt stb.*), de mindegyik kérdéshez tartozott egy „*egyéb, éspedig*” válaszlehetőség is. A szokványosan *szociológiai jellegű* kérdések közt természetesen szerepeltek a zenei műveltségre, zenei képzettségre és a zenehallgatási szokásokra vonatkozó kérdések is. A diákok tetszésének megnyerése érdekében az első találkozáson olyan műveket mutattam be, melyeknek címe zenén kívüli programot is sejtet. A későbbi találkozásokon már inkább programcím nélküli művek következtek, de képzettársítások lehetősége továbbra is kínálkozott. Az élmények megbeszélése közben, amennyire lehetett, könnyebben érthető formai és szerkesztési sajátságokra is felhívtam a figyelmet, s ahol szükségesnek láttam, *zenehallgatási tanácsokat* is adtam, a történeti folyamat *zeneként való élvezetének* megkönnyítése érdekében.

A sorozat *pozitív fogadtatásáról* nemcsak a kérdőíveken kapott válaszok tanúskodtak, hanem az is, hogy az érdeklődők száma alkalomról alkalomra nőtt. A válaszadók igen nagy többséggel arról számoltak be, hogy *frissen*, vagy *felfrissülten távoztak*. Élményeiket természetesen a meghallgatott művektől függően más-más jelzőkkel minősítették, de a pozitív jelzők domináltak. Többször pozitíven viszonyultak a számukra szokatlan zenéhez azok is, akik úgy nyilatkoztak, hogy a mű meghallgatása *vegyes benyomást* tett rájuk. A pozitív tapasztalat arra ösztönzött bennünket, hogy más oktatási intézményekben is meghirdessük a sorozatot. Akciónkat és a velejáró felmérést megismételtük a Református Gimnáziumban, a Kossuth Lajos Tudományegyetemen és egy debreceni ifjúsági klubban is. Amire

megerősítést szerettünk volna kapni, igazolódott. Minden fórumon azt tapasztaltuk, hogy a *fiatalság nyitott és érdeklődő a számára szokatlan új zene iránt*, ha megfelelő útmutatást kap arról, milyenfajta élményekre számíthat megfelelő befogadói viszonyulás esetén.

A kérdőívekre kapott válaszok alapján az derült ki, hogy *az új zenére azok a legnyitottabbak*, akik egyaránt kedvelik, és rendszeresen hallgatják *mind a komoly, mind a könnyűzenét*. A *csak könnyűzene* párti válaszadók közül néhányan olyasféle indoklással adtak hangot *megelégedésüknek*, mi szerint jó, hogy „nem valamiféle szimfóniával untattam” őket. *Idegenkedő viszonyulásról* kevés válaszadónk adott számot, leginkább olyanok, akik *csak komolyzenét* hallgatnak, ha zenei élményre vágnak. A pozitív fogadtatás nem függött az én személyemtől. A református gimnáziumban például egyik *zeneszerző növendékem* vezette végig a teljes sorozatot, hasonló visszajelzéseket kapva. (Jeunesses csoportunk aktivistái néha távolabbi, akár a megyehatáron túli helységekre is el-elkalandoztak egy-egy előadás erejéig, amivel nem egyszer iskolavezetésünk haragját váltották ki az iskolai munkarend megsértése miatt. — Különös volt megélni két évtizeddel később, hogy hasonlóképp váltották ki az én igazgatói haragomat is intézményünk felfokozott hivatástudatú pedagógusai és diákjai.)

LXXXVI. TESTVÉRISKOLAI KAPCSOLATAINK

Amint azt az „V. fejezetben” már említettem, felsőbb utasításra, testvérvárosi kapcsolat jött létre Debrecen, és a Szovjet-Litván Szocialista Köztársaság *Klaipėda* nevű városa között. Ennek keretében a mi iskolánk a *Stasis Šimkus* nevét viselő középfokú zeneoktatási intézménnyel (*Stasio Šimkaus Muzikos Mokykla*) került testvériskolai kapcsolatba. Évente vagy kétévente 6-8 tanulóból álló diákküldöttséget küldtünk egymás iskoláiba két-három hetes szakmai gyakorlatra. Diákküldöttségeinket általában két-három tanár vezette. Minthogy testvériskolai kapcsolatunkat a hetvenes években elég következetesen ápoltuk, kölcsönös szimpátia és egymásra figyelés alakult ki a két iskola tantestülete és tanulóifjúsága között. Nemcsak szakmai tapasztalatokat szerezhettünk kölcsönös látogatásaink során, hanem betekintést nyerhettünk egymás létkörülményeibe is.

Kölcsönös látogatásaink alkalmával diákjaink, szakáguknak megfelelően, beosztást kaptak valaki hangszeres tanárhoz, de lehetőségük volt elméleti foglalkozások látogatására is. Testvériskolánk, a mienkhez hasonlóan, középfokú képesítéssel bocsátotta el végzős növendékeit, de ez a képesítés többre jogosított, mint a mi érettségi-képesítő vizsgánk. Például tanításra is jogosított, és ez megkívánta az ennek megfelelő elméleti készültséget. Zeneszerzés-oktatás nem volt az iskolában, de a Debrecenbe látogató litván diákok között majdnem mindig akadt egy-kettő, aki zeneszerzés-óráimra kért bebocsátást. A kísérő tanárok, érdeklődésüknek megfelelő tanórákra ültek be hospitálni. Többnyire kísérte is őket valaki a vendéglátó iskola tanárai közül, hogy csendben tolmácsolja nekik az óravezetés nyelvén hangzó beszédet. A hetvenes évek elején főleg zeneelmélet-óráimra voltak kíváncsiak, (szolfézszt 1972 után már nem tanítottam). A hetvenes évek második felében viszont alkalmuk volt képet kapni vendégeinknek az akkor még kísérleti tárgyként tanított modernzene-ismeret tárgy foglalkozásairól is. (Ekkor már a synthi A:K:S. szintetizátor is birtokunkban volt.)

1974 tavaszán, amikor engem bízott meg Straky igazgató úr egy diákküldöttség vezetésével, megrémültem, hiszen (a sokéves középiskolai és az egyéves zeneakadémiai orosztanulás ellenére) egyetlen szót sem tudtam oroszul. Felmérvén, hogy orosz nyelvtudás hiányában nem vállalhatom diákcsoportunk orosz nyelvterületen való vezetésének felelősségét, intenzív orosztanulásba kezdtem három hónappal az elindulás előtt. Mint kiderült, volt is szükségem valamilyen fokú orosz tudásra, már a határátlépésnél is, és tovább is kétnapos utazásunk folyamán. Klaipėdában is többször rászorultam, hogy oroszul szólaljak meg, mert a város lakossága meglehetősen eloroszosodott, és testvériskolánk tanári karában is sok orosz nemzetiségű kollégával találkoztam háromhetes vendégeskedésünk ideje alatt. Sajnos, káros

hatását is tapasztaltam az orosztanulásnak, mert frissen szerzett orosz nyelvi ismereteim *interferáltak* lengyel nyelvi ismereteimmel, s e miatt azokkal a litván kollégákkal, akikkel három évvel korábban még egészen jól szót értettem lengyelül, nehezebbé vált a társalgás.

A klaipeđai szakmai gyakorlaton ezúttal is hangversenyadással mutatkoztak be diákjaink. Bemutatkozó hangversenyükről művészeket megillető terjedelemben számolt be a helyi kritika, személy szerint méltatva kinek-kinek kiemelkedő erényeit. Hazautazásunk előtt pedig olyan hangversenyre került sor, amelyen litván diákokkal közös produkciókban is pódiumra léphetett néhány növendékünk, a háromhetes szakmai gyakorlat eredményességének igazolásaképpen

A munkás hétköznapiakon, miután vendéglátóink körbekalauzoltak bennünket az épületben, minket, tanárokat, — iskolánk hárfatanára, *Jurecz Miklósné* volt társam kísérettanárként, — a kívánságainknak megfelelő tanórákra vezettek be. Tekintve, hogy zeneszerzés-oktatás nem folyt az iskolában, én főleg a szolfézs-, és a zeneelmélet-órákat látogattam. Ezeken a foglalkozásokon hasonló gyakorlattal szembesültem, mint Lengyelországban. A hangok megnevezésére itt is az abszolút szolmizációt alkalmazták az ábécé-neves megnevezés mellett. Megjegyzendő azonban, hogy a hallásgyakorlatokon kevesebb figyelmet szenteltek az atonális zenének, mint a lengyelek.

A szolfézs- és zeneelmélet-tanítás szakmai kérdéseinek megvitatása kapcsán vetették fel vendéglátóink a kérdést, hogy tartanék-e egy *bemutató szolfézs órát* az iskola tantestületének és tanuló-ifjúságának a *relatív szolmizáció* alkalmazásának szemléltetéséül. Néhány felkészülési alkalom biztosítását kérve vállaltam a bemutató tanítást. Diákküldöttségünk tagjai különböző évfolyamokba jártak, és egyiküknek sem én voltam a szolfézsstanára. Szükség volt tehát néhány alkalomra, hogy csoportta szervezzem őket. Nem volt nehéz dolgom, mert valamennyien iskolánk éltanulói voltak. Képességeiket is jól ismertem, mert a zeneelméletet többségüknek én tanítottam. (Legtöbbjük ma már zeneakadémiát végzett kolléga, többen is jó nevű művészek. Négyen közülük zeneszerzés-tanszakunkon is elvégeztek néhány évet.) Előzetes tréningezésre nem volt tehát szükség, fontos volt viszont a célnak megfelelő óravezetési stratégia kialakítása, és megbeszélése.

Elmagyaráztam a diákoknak, hogy Litvániában nem alkalmazzák a relatív szolmizációt, és nekünk az a feladatunk, hogy megismertessük velük, mi is az tulajdonképpen. Olyan bemutatót kell tartanunk, amiből a tanulóifjúság képet kap a relatív szolmizáció lényegéről, a tantestület pedig arról kap tájékoztatást, hogy hogyan és milyen célra alkalmazzuk. Ennek érdekében azt tervezem, hogy az óra első felében előadásszerűen szólok a hallgatósághoz, amikor szavaimat *Karczub Eleonóra* tanárnő, az iskola kárpátaljai származású tanárnője fordítja litvánra, a csoport tagjai pedig szemléltetik, amit mondok. Később, ahogy az idő előre halad, a foglalkozás fokozatosan átalakul szokványos szolfézsórává. Lapról olvasásra, dallam-visszaéneklésre, és dallamírásra azoknak a litván kottakiadványoknak a dallamanyagát fogjuk használni, melyek vendéglátó iskolánk szolfézsóráin is használatosak, így a hallgatóság többé-kevésbé már ismert dallamokat hallva figyelheti, milyen biztonsággal teljesítjük a feladatokat, és mi az, amit mi másképpen csinálunk, mint ők. (Úgy terveztem mondandómat, hogy az ne csak litván vendéglátóink számára legyen informatív, hanem diákjaink számára is. Ők, akik belenőttek a relatív szolmizáció mindennapi használatába, és gond nélkül, nehézségek nélkül alkalmazni tudták, született adottságaik különbözőségéből kifolyólag, — például, mert abszolút hallásúak is voltak köztük, — nem mind egyformán érezték a maguk számára is fontosnak a szolmizálást.)

A bemutatót egyszerű dallamokkal kezdtük. Különböző hangnemű dallamokat énekeltünk, és indokoltuk hogyan állapítottuk meg a *dó* vagy a *lá* helyét. Tisztázni kellett a *módosított* hangok szolmizációs szótagjait is, hiszen az abszolút szolmizációhoz szokott litvánok nem ismerték ezeket a szótagokat. A dallamokat többnyire ábécés hangnevekkel is elénekeltettem, hogy jobban kidomborodjék a nálunk kialakult szolmizációs gyakorlat relatív

jellege. A dallamvisszaéneklési feladatokat is egyszerű, tonális dallamok előjátszásával kezdtem, amit szómizálva kellett visszaénekelni, majd miután a kezdőhangot név szerint is megneveztem, hangnevekkel is elénekelte a csoport, vagy valaki a csoportból. A legalapvetőbb tudnivalók tisztázása után zongorás feladatokkal foglalkoztunk. Összhangzattan-példákat játszottam, különböző hangnemekben, melyeknek akkordjait tört formában, a szólamok B-S-A-T sorrendjében kellett visszaénekelni, és csak a visszaéneklés után kérdeztem meg az akkordok neveit. Fordítva is bemutattuk a gyakorlatot. Fokszámokat írtam (vagy írtattam) fel a táblára, az ezeknek megfelelő akkordok hangjait a csoport valamely megadott tonális alaphanghoz viszonyítva relatív szómizációval előénekelte, és a zongorához kiküldött tanulóknak, aki a táblán lévő fokszámokat nem láthatta, az előéneklés alapján kellett az akkordokat a megadott hangnemben megszólaltatnia majd néven neveznie. A bemutató vége felé közeledve egyre nehezebb feladatok végrehajtására kértem diákjainkat. Moduláló dallamokat énekeltünk kétféle módon szómizálva, váltással és a nélkül. A hallgatóságnak adott magyarázatomban elmondtam, hogy mi a relatív szómizációt egyfajta *szerszámnak* tekintjük, ami elsősorban a tonális zene tipikus fordulatainak könnyebb megismerését, begyakorlását, készség szintű elsajátítását segíti. Amikor szómizáció-váltással éneklünk, a megváltozott tonális alaphanghoz viszonyított skálafok-tulajdonságokat (stabil vagy labilis) és skálafok-funkciókat (az aktuális tonikához való viszonyt) fejezik ki érzékletesen a szómizációs szótagok. Amikor viszont a váltás nélkül éneklünk el valamilyen modulációt is tartalmazó zenei szakaszt, akkor az egymást követő hangnemek viszonya nyer érzékletes kifejezést az által, hogy milyen szómizációs szótagon állapodik meg az új tonális alaphang. Olyan hangmagasság-relációk visszaéneklésére, lejegyzésére vagy blattolására is sor került, amelyekre a relatív szómizáció már nem alkalmazható. Ezeket abszolút hangnevekkel vagy hangnevek nélkül, csak lalázva énekeltettem. Nagyon fontos — hangsúlyoztam — hogy a szómizációs készség fejlesztésével egyidejűleg következetesen megtörténjék a *relatív módon megragadott* zenei összefüggések *abszolút hangnevekre reflektált tudatosítása*, valamint énekléssel, és hangszeres megszólaltatással egybekötött gyakoroltatása is, mert ez az előfeltétele annak, hogy a hallásfejlesztés túllépessen a tonális zene keretein is. (Nem beszélve arról, hogy a zenészeknek a mindennapi gyakorlatban abszolút hangmagasságokat jelölő kottakép alapján kell a lejátszandó zenei összefüggéseket előre elképzelni tudniuk)

Óralátogatásaim során pozitív élményekben részesültem a népihangszer-tanszak foglalkozásain. A litván zeneoktatásban nem csupán szavakban hirdetett irányelv volt a népi kultúra ápolásának fontossága, hanem szerves része volt a litván zenepedagógiának. A hangszeres népzene gyakorlott művészei tanították e népes tanszak tanulóit. Pozitív élményekben részesültem a vokális népzene területén is. Különösen érdekes volt számomra a litván népzene egy sajátos műfaja a *sutartine-éneklés*. Ennek az az érdekessége, hogy következetesen szekundpárhuzamokban énekelnek az énekesek.

Némi irigykedéssel néztem körül, amikor bevezettek az iskola központi stúdiójába. Hasonlóan ahhoz, mint amit Varsóban láttam, itt is össze voltak kötve a tantermek a központi stúdióval, és oda-vissza kapcsolat működött a stúdió és a termbeli tanárok között. Ha a tanár szemléltetni akart valamilyen zeneirodalmi szemelvényt, csak le kellett szólnia a stúdióba, ahonnan feladták a kért zenét. Hangfelvételt is lehetett készíttetni közvetlen összeköttetés által. Mennyivel kényelmesebben taníthatnánk Debrecenben mi is, — gondoltam — ha nem naponta kellene előszednünk szekrényeinkből gyenge minőségű audió eszközeinket! (Akkor az föl sem merült bennem, hogy az ilyen központi stúdió kiváló eszköze lehet a tanteremben zajló események titkos lehallgatásának is.)

Létkörülményeinket összevetve, hihetetlen olcsóságot tapasztaltunk a Szovjet-Litván Köztársaságban a hetvenes évek első felében. Az élelmiszer-árak messze alatta voltak a mi magyarországi élelmiszer-árainknak. Olcsók voltak a kották, hanglemezek, és a mindennapi használati cikkek is (például villanyborotva). Néhány kopejka árért körbe lehetett taxizni

Klaipėda városát. Sok mindent vásárolhattunk volna abból a kevés pénzből is, amit magunkkal vihettünk, de nemigen jutott rá időnk. Vendéglátóink minden képzeletet felülmúló szeretettel fogadtak bennünket, tejben-vajban fürösztöttek, de ott-tartózkodásunk minden pillanatát beosztották. Diákjainkat leválasztották rólunk kísérő tanáraikról, egymástól távol eső helyen szállásoltak el bennünket, és külön programok szerint szervezték szabadidőnket is. Találkozni leginkább egy-egy közös kirándulás alkalmával tudtunk, amikor az iskola mikrobuszával szállítottak el bennünket valamilyen távolabb eső helyre, (tengerpartra, múzeumba vagy szomszédos településre). Ilyenkor vehettük észre, hogy minden mozdulatunkat figyelő tekintetek kísérik. Egyik tengerparti kirándulásunkon például, amikor a mikrobusz egy móló bejáratánál parkolt le, megindultam a móló felé, ahol láthatóan más emberek is nézelődtek. Rémülten rohant utánam a minket kísérő kolléga, hogy oda ne menjek, mert oda nem kértek engedélyt. Bármikor, ha valamilyen előre be nem tervezett kívánságunk támadt, érezhettük, hogy kívánságunkkal nehéz feladat elé állítjuk vendéglátóinkat, noha végül mindig teljesítették kívánságainkat. (Teljesítették, már amennyire lehetett. Egy alkalommal például, amikor azt kívántuk, hogy engedjenek számunkra egyszer egy szabad félnapot, hogy kedvünkre járkhassunk a városban, nézegethessük a kirakatokat, vásárolhassunk is, ha megtetszik valami. Kérésünket a mérlegelendők mérlegelése után teljesítették is, de úgy, hogy vasárnapra kaptunk egy teljes szabad napot, amikor minden zárva volt, és nem nagyon tudtunk mit kezdeni szabadidőnkkel. — Azokban az esetekben, amikor mi fogadtuk Debrecenben testvériskolánk küldöttségét, az itthoni magasabb árak és szűkösebb pénzügyi viszonyok miatt nem tudtuk olyan fejedelmi ellátásban részesíteni őket, mint amilyenben mi részesültünk Litvániában, de úgy tapasztaltuk, hogy litván kollégáinkat kárpótolta mind ezért az a szabadabb légkör, amit hazánkban élvezhettek.

Megismerkedtem Klėaipėdában egy *Kaunas*ból odalátogatott zeneszerzővel, *Vladas Švedas*-szal, akitől nemcsak a litvániai zeneszerzés-oktatás gyakorlatáról kaptam tájékoztatást, hanem arról is, hogy másfél vagy két éve kisebb forradalom zajlott le Litvánia egykori fővárosában. A kaunasi felkelők több mint egy hétig tartották magukat, míglen a hatalom le nem verte őket. Amit elmondott, nagyon hasonlított ahhoz, ami nálunk 1956-ban történt, azzal a különbséggel, hogy a mi 56-os forradalmunkról az egész világ tudott, míg az ő forradalmuk titokban maradt a világ előtt. *Švedas*-tól tudtam meg, hogy a litván sutartinė-éneklés, (a *szekundpárhuzamokban* való éneklés), egyik eszköze lett a szovjet kultúrpolitikával való szembehelyezkedésnek. A szocialista-realista kultúrpolitika elítélte az „elembertelenedő” *disszonáns zenét*, helyette az egészséges népzenei hagyományokon alapuló zenei gyakorlat felvirágoztatását szorgalmazta. A litván zeneszerzőknek viszont jó hivatkozási alapul szolgált a népi sutartinė-éneklés gyakorlata, hogy bátran éljenek a disszonancia lehetőségeivel. Egy kaunasi látogatásunk alkalmával személyesen is meggyőződhattunk az egykori főváros lakosságának eltökélt szovjetellenességéről. Ellentétben Klaipėdával, ahol az utcákon körülbelül egyforma arányban lehetett orosz és litván beszédet hallani, Kaunasban senki sem beszélt oroszul. Az üzletekben nem szolgálták ki azt, aki oroszul szólalt meg. Úgy tettek, mintha nem értenék. Ha mégis késznek látszottak kiszolgálni, valami más árút nyomtak a vevő kezébe, mint amit kért.

Maradandó zenei emlék számomra testvériskolánk tanári karának elutazásunk búcsúestjén felcsendült szárnyaló éneke. A mi tantestületünktől sem volt idegen, hogy egy-egy ünnepi tanári összejövetelen, amikor jókedvünk már tetőfokára hágott, dalra fakadtunk, de a mi danászásunk sohasem volt koncert színvonalú éneklés. A Šimkus iskola tanári kara szintén széles jókedvében kezdett énekelni, ám ez a spontán éneklés úgy hangzott, mintha egy operakórust hallanánk.

LXXXVII. ZENESZERZÉS TANSZAKUNK MŰKÖDÉSÉNEK JELLEMZÉSE

Zeneszerzés szakos tanítványaim, noha kevesen voltak köztük olyanok, akik *szándékosan* a *zeneszerzői* pályára készülve jelentkeztek a tanszakra, többségükben átlagon felüli képességű muzsikusként voltak, átlagon felüli kreatív képességekkel, s ezt zeneszerzői feladataik teljesítésének minősége is visszaigazolta. Többen is voltak, akiknek lehetett volna esélyük a zeneakadémia zeneszerzés tanszakán folytatni zeneszerzési tanulmányaikat, tekintve azonban, hogy eredeti hangszeres tanszakukon magasabb évfolyamba jártak, ott végeztek hamarabb, és ott tettek sikeres felvételi vizsgát a zeneakadémia, vagy a debreceni főiskola (később konzervatórium), valamely más tanszakán. A fordítottja is előfordult. Volt, aki eredetileg zeneszerzőnek készült, második tanszakként vette fel a zongorát, és furcsa módon éppen azután kérte felmentését a zeneszerzési tanulmányok alól, miután gyönyörű szakvéleményt kapott szakfelügyelől a zeneszerzői pályára való rátermettsége tekintetében; később végül *zongoraművészként* diplomázott a zeneakadémián. Bekerültek, időnként, „*vadzszenik*” is tanszakomra, akik szintén vihették volna valamire, ha nem viseltettek volna elutasítóan minden olyan feladattal szemben, ami *tradicionális tananyag*, és nem vágták volna el zenei továbbtanulási esélyeiket ez által.

Főtanszakos foglalkozásaim körülményei kezdetben meglehetősen kedvezőtlenek voltak. Tanári pályám első évében, amikor iskolánk igazgatója, Gulyás György, mindjárt hat különböző tantárgy tanításával és heti 39 tanóra ellátásával terhelt meg, mindössze *két* első évfolyamos zeneszerzőt kaptam, *összesen heti egy óra* foglalkozás biztosításával. (A magasabb évfolyamosokat nyugdíjasként továbbra is Szabó Emil tanár úr tanította.) Csodálkoztam, hogy ilyen kevés főtárgy óra jár két tanuló tanítására, hiszen Budapesten, az én szakiskolás tanulmányaim idején, *heti négy órát* foglalkozott velem és évfolyamtársammal Szelényi István tanár úr. Meglepett az is, hogy ezt a heti egy órát *nem zeneszerzés órának* nevezik, hanem *zeneelmélet főtárgy* órának, aminek tulajdonképpen célja a klasszikus összhangzattan megtanítása, és az *első két évben még nem is kötelező a komponálás*. A *zeneszerzés gyakorlat*, mint tantárgy (ekkor még) csak a harmadik évfolyamtól vált kötelezővé. Természetesen a heti egy főtárgy órát mindig *dupla* időráfordítással tartottam meg, és igyekeztem ráébreszteni tanítványaimat, hogy korunkban már *nem időszerű* az előző századok zenéjének stílusában komponálni. Kezdeményeztem egy *zeneszerzői önképző kör* megalapítását, melynek összejöveteleit szombatonként tartottuk a zeneszerzés tanszak minden érdeklődő tanulójának részvételével, kötetlen foglalkozással, de elsődlegesen a legújabb kortárs-zene megismerésének céljával. E zeneszerzőkörü foglalkozások találkoztak a tanszak diákjainak érdeklődésével. Szabó Emil tanítványai is rendszeresen részt vettek e foglalkozásokon. Ha volt valakinek valami megmutatnivalója, azt közösen meghallgattuk és megvitattuk. Ha nem volt, akkor hangfelvételeket hallgattunk a legújabb kortárs-zene terméséből.

1966 őszén indíthattam először olyan zeneszerző osztályt, melynek tagjait szeretném *néven* is nevezni, mert mindahányan *ígéretes zeneszerzői pálya* perspektíváját vetítették előre, és valamilyen téren mindahányan *ismert személyiségek* lettek hazánknak. Betűrend szerint *Éliás Ádám*, *Ludmány András* és *Veress Jolán* voltak ennek az osztálynak a tagjai, akikhez később csatlakozott még *Papp Márta* is. (Ő zenetudományi pályára készült.) Ebben az évben vált le a tanárképző tagozat a zeneművészeti szakiskoláról, és függetlenedtek egymástól a kettévált intézmény vezetői. (Gulyás György maradt a tanárképző intézet vezetője, míg a szakiskola igazgatói teendőinek ellátására *Straky Tibor* kapott megbízást.) Örültem a változásnak, mert Straky igazgató úr a *zeneszerzés tanszakon* is biztosította a *törvényesen járó* óraszámot, ami elengedhetetlen volt az előírt feladatok ellátásához. (Később, amikor Gulyás György megpróbált átszábitani a főiskolára, éppen erre hivatkozva hárítottam el magamtól a megtisztelő felkérést.)

Ennek az *elit osztálynak* a tagjai közül egyedül *Veress Jolán* készült *kizárólagosan* a *zeneszerzői* pályára. Erősen vonzódott az avantgárd kortárszenéhez. A 12-fokú hangrendszerben érezte leginkább otthon magát, ennek rendszerében tudta magát a legtermészetesebben kifejezni. Különösen a hatvanas évek lengyel kortárszenéje állt közel hozzá. Egy esetben el is kísért Varsóba a *Varsói Ősz* modernzenei fesztivál alkalmából, és azt forgatta fejében, hogy Varsóban fog felvételizni az ottani zeneművészeti főiskolára. Vonzotta őt erre többek között az is, hogy a varsói zeneművészeti főiskolán *elektronikus zenei képzés* is folyt már akkor. Elég jól megtanult lengyelül, de időközben olyan rendelkezés született, amely szerint a varsói felvételi vizsga engedélyezéséhez egy előzetes magyarországi felvételi vizsgát kell tennie a budapesti zeneakadémián sikeresen. Miután teljesítette ezt a feltételt is, úgy döntött, hogy mégis Budapesten folytatja tanulmányait. *Zeneszerzőként diplomázott*, majd a Magyar Rádió zenei munkatársaként dolgozott szerkesztőként, rendezőként, dramaturgként. Zeneakadémiai éveiben idehaza is lehetősége nyílt *elektronikus zenei tanulmányokat* folytatni, mert ekkorra már a zeneakadémián is elkezdődött *Pongrácz Zoltán* vezetésével az elektronikuszene-oktatás. Tudomásom szerint Veress Jolán, mint *zeneszerzőnő, elsőként* komponált *elektronikus zenét* Magyarországon. Hozzám eljuttatott hangfelvételeit, főleg „Zarándokének” című szerzeményét, rendszeresen leforgattam későbbi zeneszerző növendékeimnek, és modernzene-csoportjaimnak. Más újabb zenei alkotásairól nincsenek információim.

Szóban forgó *osztályom* többi tagja második tanszakként vette fel a zeneszerzést hangszeres tanulmányai mellett. *Ludmány András* volt köztük a *legsokoldalúbb zenei tehetség*. Zeneszerzés és fuvola tanszakon is sikeres felvételi vizsgát tett a zeneakadémián, (vizsgáztatói szerint jó eséllyel felvételizhetett volna a zongora tanszakra is), ő azonban *fizikusnak* készült, és csak biztonsági megfontolásból jelentkezett a zeneakadémiára. Jelenleg a debreceni *Napfizikai Obszervatórium vezetőjét* tisztelhetjük személyében, ám a zene továbbra is mindennapi lelki tápláléka maradt. Édesapját tekintette példaképének, aki amellett volt kiváló muzsikus, hogy közben valamilyen „komolyabb” foglalkozást űzött. (Szakfelügyelőnk, Sugár Rezső tanár úr még évekig emlegette, hogy legígéretesebb tanítványa lehetett volna.)

Éliás Ádám, akinek a nevét zenész körökben többen is jól ismerik, a *nagy nyilvánosság* előtt nem muzsikusként híres, hanem arról, hogy mint *építkezési vállalkozó*, megalkuvást nem ismerő elhivatottsággal harcol minden olyan visszaélés ellen, ami megrontja a vállalkozók harmonikus együttműködését. Én viszont, mint egykori zeneszerzés-tanára, inkább *zeneszerzői egyéniségét* tudom és kívánom méltatni, annál inkább is, mert tanítványaim közül ő igyekezett a legkövetkezetesebben *szakmai kapcsolatot tartani* velem tanulmányai befejezése után. Éliás Ádám, noha nem készült és nem is felvételizett a zeneakadémia zeneszerzés tanszakára, a zeneszerzést diák kora óta *hivatásának* tekintette/tekinti. Hihetetlen céltudatossággal munkálkodott világnézetileg megalapozott *eszményrendszerének* továbbfinomításán, és *zeneszerzői eszközrendszerének* kialakításán. Eredetileg *lelkésznek* készült, és néhány évig tevékenykedett is református lelkészként teológiai tanulmányai végeztével. Akármivel foglalkozott is azonban, a zenei közlés igénye és a zeneszerzés szakmai kérdései folyamatosan foglalkoztatták. Diákkorában még komolyan érdekelte a 12-fokúság hangkészletéből való kilépés lehetősége, valamint a behatárolt feltételekhez köthető aleatória. (Tanszaki hangversenyeken bemutatott műveiben még előszeretettel alkalmazott naturális felhangskálákat, negyedhangos intonációt és improvizáltan hangozó hangkészleteket.) Később azonban úgy ítélte meg, hogy a 12-fokú hangrendszer önmagában is kimeríthetetlen eszközforrás ahhoz, hogy zenei üzeneteit maradéktalanul kifejezésre juttathassa. Önművelő képességének fő pillérei: stabil *eszményrendszere*, ebből fakadó *célmeghatározásai*, kitartása, eltökéltsége, *vitatkozó hajlama*. Vitapartnerei néha úgy érezték, hogy Ádámot a

legnyilvánvalóbb érvekkel sem lehet meggyőzni, holott értetlenkedése nem okvetetlenkedés volt, hanem inkább annak a próbálgatása, hogy a vitás tétel hogyan egyeztethető össze legharmonikusabban saját nézetrendszerével. A vitatkozás sohasem volt öncél számára, hanem az önművelés természetes eszköze. Ebben az összefüggésben nyerhet megvilágítást, hogy mikor milyen vonalon tartotta fontosnak bővíteni ismereteit, mikor kikkel látott szükségesnek elmélyültebb tapasztalatcserét folytatni, mikor mit tartott fontosnak a gyakorlatban is kipróbálni, és mikor érezte úgy, hogy valamit feltétlenül meg kell alkotnia. *Hét évig* volt hivatalosan a tanítványom, holott a szakiskola zeneszerzés tanszakán négy év volt a hivatalos képzési idő, (esetleg még egy továbbképző év engedélyével). Ez úgy volt elérhető, hogy teológiai tanulmányaira hivatkozva *évisméltési* engedélyt kért az iskolavezetéstől, tekintve azonban, hogy soha semmiben sem maradt el az elvégzendő követelményektől, gond nélkül foglalkozhattunk az „ismétlő évben” a következő évfolyam feladataival, majd olyan feladatokkal is, amelyek nem számítottak szakiskolai tananyagnak. Érettebb szerzeményeinek megszületése szerencsésen esett egybe iskolánk jeunesses csoportjának akkori aktivitásával. Maga is hegedűs lévén, könnyen talált társakat művei megszólaltatásához. Személyes kapcsolatai révén vált szorosabbá iskolánk együttműködése a Református Gimnáziummal is.

Önművelési igényétől hajtva a hetvenes évektől kezdve hazánk nevesebb zeneszerzőivel kezdett *személyes kapcsolatokat* keresni. Balassa Sándorral, Durkó Zsoltal, Maros Rudolffal. *Óralátogatási engedélyt* kért és kapott a zeneakadémia zeneszerzés-óráinak látogatására. Munkatársa lett a *Zeneműkiadó Vállalatnak*. A zeneakadémia hallgatóival szorosabb kapcsolatba kerülve, tagja lett a *Fiatall Zeneszerzők Csoportjának*. Műveinek bemutatói és más nyilvános előadásai javarészt ezekre az évekre estek. A koncertnyilvánosságtól való visszavonulásával nem szűnt meg zeneszerzői hivatásának gyakorlása. Egy fontos *zeneszerzés-elméleti szakmunka*, és egy ugyancsak *figyelmet érdemlő opera* szerzőjeként gazdagította zenekultúránkat a nyolcvanas, majd a kilencvenes években. „**A TIZENKÉTFOKÚ HANGRENDSZER HARMÓNIAVILÁGA** (A koherens tizenkét-fokúság egzisztenciális összhangrendje.)” című tanulmányában²⁵ némileg hasonló feltérképezését végezte el a 12-fokú hangrendszer különböző fekvésű, különböző struktúrájú hanghalmazainak és hangmagasság-osztályainak, mint Allen Forte a „The Structure of Atonal Music”,²⁶ vagy Maciej Zalewski a „Harmonia Teoretyczna”²⁷ című zeneelméleti munkában. Ha csak a tények feltárásáig jutott volna el, azzal is nagy szolgálatot tett volna, mert a fent említett munkák *magyar nyelven* nem voltak olvashatók. Ádám azonban mind ezt, saját zeneszerzői gondolkodásával tárva fel, *sajátos zenei terminológiát* alkotva tette, ami által biztos *elméleti háttérrel* teremtett magának ahhoz, hogy bátran foghasson *nagyobb lélegzetű zenei kompozíciók* megalkotásához is. Gyönyörű példája ennek „**SZABADSÁGHARC – EURÓPA ÉNEKE**” című zenedrámája, ami nemzeti sorsunkat érintő, a mához is szóló témát dolgoz fel. A cselekmény, közvetlensége szerint az 1848/49 évi magyar szabadságharc hőseinek és mártírjainak tragédiája. Tágabb olvasatában az európai népek, nemzetek legjobb fiait egységbe tömörítő *közös szabadságharc drámája*. A zenedráma főszereplői egyfelől a szabadságharc meghatározó jelentőségű személyiségei, másfelől a háborúban tevőlegesen vagy közvetve részt vevő tömegek, (a honvédsereg, kisemberek, muzsikuskok). A muzsikuskok, akik zenéjükkel a szabadságharc minden mozzanatát végigkísérték, és játszották mind azon népek zenéjét, akiknek fiai a magyar szabadságharc oldalán seregeinkben harcoltak! Így kíséri végig Éliás Ádám zenedrámájának kifejtését is *Európa éneke* azáltal, hogy a *színpalak között* mindig jelen lévő *népi zenekar* Európa népeinek melódiáit játszva hangsúlyozza vagy ellenpontozza a *színpadi szereplők* ajkáról, valamint a *zenekari árokból* hangozva kibontakozó drámai-zenedrámái történést. A partitúra ismeretében itt szeretném tudomására hozni mindenkinek, aki operabarátként, műsor-szolgáltatóként, vagy

²⁵ Lásd MAGYAR ZENE 1985/II-III-IV szerk. Breuer J.

²⁶ New Haven & London, Yale University Press 1973.

²⁷ Państwowa Wyższa Szkoła Muzyczna w Warszawie 1972.

kutatóként fontosnak tekinti a *kortárs magyar nemzeti opera ügyét*, hogy Éliás Ádám zenedrámája *nagy értéke a magyar operairodalomnak*. Érdeemes felfedezni, megismerni, színre vinni, közkinccsé tenni!

E jeles zeneszerző osztály negyedik tagját, *Papp Mártát*, akiben jelenleg a Szabolcsi díjas zenetudóst, a Liszt Ferenc Zenetudományi Egyetem professzorát, a Magyar Rádió Zenei Főosztályának szerkesztőjét, tisztelhetjük, aligha kell bemutatnom. Érdemeit nálam sokkal jelentősebb személyek méltatták már. Rendkívül céltudatosan készült a zenetudományi pályára. A zeneszerzést azért vette fel második főtanszakként, hogy jobban megalapozza zeneelméleti készségét. Schubert volt központi témája, melynek anyagából teljesen önállóan készült fel. *Zeneszerzési tanulmányai folyamán* elsősorban a barokk és a klasszikus zene elméletének elsajátítása kapcsán kellett keményebb feladatokat teljesítenie, és kiegészítette mind ezt egy intenzív *Mikrokozmosz stúdium* is.

A hatvanas/hetvenes évek fordulója táján rendezett *tanszaki koncertjeink* szerzői közt említést érdemel még egy „vadzseni” növendékem, Sallai Tamás is, akiből nem lett neves muzsikos, nem brillírozott a zeneszerzés vizsgákon sem, de minden évben kikerült keze alól legalább egy olyan kompozíció, (rendszerint kamarazene), amely sajátos hanggal gazdagította tanszaki hangversenyeink műsorát.

LXXXVIII. ZENESZERZÉS TANSZAKUNK A HETVENES ÉVEKBEN

A hetvenes években főleg olyan diákjaink folytattak zeneszerzési tanulmányokat, akik nem a zeneszerzést tekintették elsődleges életcéljuknak. Hangszeres művészek, karvezetők, karmesternek vagy zenetudósoknak készültek, (nem beszélve a teológiai pályára készülőkől), és jobban megalapozott zeneelméleti készség elsajátítása céljából vették fel második tanszakként a zeneszerzést. (Más lehetőségük nemigen volt ebbeli céljuk elérésére, hiszen a hetvenes évek folyamán a *szolfézs tanszak* hiányzott a zeneművészeti szakközépiskolák tanszak-listájáról.) Valamennyien kiváló muzsikusok voltak és kiváló *partnerek* is kísérleti pedagógiai programom kimunkálásában. A hetvenes évek *első felében*, amikor még nem osztottuk be a zeneszerzőket a modernzene-ismeret kísérleti tantárgy csoportjaiba, a zeneszerzés órákon kerestem alkalmat, hogy *családiasabb* körülmények között tárgyaljuk meg azokat a speciális szakmai kérdéseket, amelyeket aztán *tanmenetszerűen* igyekeztem betervezni a modernzene-ismeret tárgy tananyagába. Minthogy a *zeneszerzés-gyakorlat* tárgy foglalkozásai 30 perces *egyéni* foglalkozásokként voltak elszámolhatók, és ekkor már a *második* évfolyamtól kezdve volt kötelező a zeneszerzés-gyakorlat, viszonylag könnyű volt időt megtakarítani arra a célra, hogy *több évfolyam tanuló*i lehessenek jelen ezeken a *családias* beszélgetéseken. Ekkori növendékeim többsége inkább a tantervileg előírt *stílustanulmányok* elkészítésében mutatkozott ügyesnek, de akadtak köztük néhányan, akik az úgynevezett „saját stílusú” kompozíciókban is ötletesek voltak. Invenciójuk, zeneszerzési technikájuk fejleszthető lett volna, ha a zeneszerzésre adják fejüket. Voltak is néhányan, akik fontolgatták a zeneakadémia zeneszerzés tanszakára való felvételt, tekintve azonban, hogy más tanszakon hamarabb felvételt nyertek, nem terhelték magukat a zeneszerzés szak második tanszakként való felvételével.²⁸

A hetvenes évek második felében, amikor már a zeneszerzőket is beosztottuk a modernzenei csoportokba, a „családias” tanszaki foglalkozások tematikája némileg

²⁸ Kivételt képezett *Gupcsó Gyöngyvér*, aki egy zeneakadémiai karvezető év elvégzése után a zeneszerzés tanszakra is sikeres felvételi vizsgát tett, és a zeneszerzés szak követelményeit is teljesítette.

megváltozott. Több idő jutott hallásgyakorlatokra, és *interpretációelméleti* kérdések megvitatására. (Többnyire olyan zongoraművet hallgattunk meg többféle előadásban, amit az egybegyűltek közül valaki éppen tanult, és azt vitattuk meg, hogy a meghallgatott hangfelvételek közül melyik interpretációban milyen zenei összefüggések érvényesültek inkább, illetve milyen összefüggések létezése maradt rejtettebb.) *Növendék-hangversenyeinken* természetesen az itt áttekintett időszak zeneszerző tanulóinak szerzeményei is minden évben elhangzottak, de komplex tanszaki hangversenyeket nem rendeztünk ebben a dekádban. Fontos viszont, hogy e remek muzsikusokból *kiváló zenei szakemberek*, mi több, szaktekintélyek váltak. Hadd említsek meg néhány nevet a teljességre való törekvés nélkül: *Szitha Tünde* zenetörténész, *Gál Tamás* karmester, *Kovács László* karmester és harsonaművész, *Török Géza* karmester és ütőhangszer művész, *Hennel András* zongoraművész²⁹, *Sarkady Katalin* zongoraművész, *Sőrés Ildikó* zongoraművész, *Kökényesi Zoltán* brácsaművész, *Molnár Zsolt* gordonkaművész, *Nagy Csaba* oboaművész, *Bíró Mária* fagott tanár, *Erdélyi Ágnes* karvezető, *Gazdag Gabriella* karvezető, *Gupcsó Gyöngyvér* karvezető és zeneszerző, *Mátyus Elvira* karvezető. Többen közülük zenepedagógusként is aktívak.

LXXXIX. MÓDSZERTANI KÉRDÉSEK A SAJÁT STÍLUS MEGTALÁLÁSÁHOZ

Zeneszerzés-tanári pályám első 10-15 évében nekem is szembe kellett néznem azzal a *zeneszerzés-pedagógiai problémával*, amivel egykor az én szakiskolai zeneszerzés tanáromnak, *Szelényi Istvánnak*, és feltehetően az ő kollégáinak is. A zeneművészeti szakiskola zeneszerzés tanszakára jelentkezők teljesen *kezdők voltak zeneszerzőként* akkor is és az én tanári tevékenységem idején is. Kezdőként mindannyian *ösztönösen* komponáltunk, azok szerint a zenei minták szerint, amit a mindennapi életben hallottunk, vagy amit hangszeres tanulmányaink kapcsán tanultunk. A *zeneakadémiai* felvételi vizsgán azonban már elvárták a zeneszerzés szakra felvételizőktől, hogy valamiféle *egyéni hang csírája* is kihallható legyen zenéjükből. Én például, *ösztönösen komponáló* zeneszerzőként, kezdetben a romantikus zene stílusvilágában kerestem önkifejezési vágyaim eszközeit. Szakiskolai felvételi kompozícióim romantikus hangvételű zongoradarabok voltak. Szelényi tanár úr viszont jól látta, hogy ilyen hangvételű darabokkal nem sok keresnivalóm lehet a zeneakadémiai felvételi vizsgán, és a legkülönbébb módszerekkel próbált újszerűbb, a *korstílusnak megfelelőbb* hangvételű zene komponálására idomítani. Kemény küzdelem volt, mert úgy éreztem, hogy egyéniségemből próbál kivetkőztetni. Végül, három éves gyürkőzésünk eredményeképpen, sikerült átsegítenie valami olyasféle zenei nyelvezet használatára, amelyet, a tagadhatatlan *Prokofjev* és *Ravel* hatás ellenére is, *magaménak* érezhettem. (Felvételi darabom elkészülte után tanár úr is megelégedéssel nyugtázta, hogy ezt végre már nem egy „vadzseni” komponálta.)

Zeneszerzés-tanári pályám folyamán én is kénytelen voltam valamiféle „*saját-stílus*” keresésére ösztönözni tanítványaimat, amiben elsődleges elvárásom az volt, hogy *ne az előző századok* valamely zenei korstílusának utánérzésével készüljenek kompozícióik. Emlékezve szakiskolás éveim kínjaira, melyeket önkifejezési igényeim és az ezekhez többnyire nem illő zenei fordulatok kényszerű próbálgatásának ellentmondásában voltam kénytelen elszenvedni, úgy gondoltam, kezdettől fogva *szembesíteni kell* a kezdő zeneszerzőket *korunk zenéjével*, méghozzá olyan kortárs-művek megmutatásával, amelyek minden bizonnyal *meghatározó élményemlékeket* hagynak bennük *eszményrendszerük* sokrétűbbé fejleszthetősége szempontjából. Ezért kezdeményeztem tanári pályám első éveiben a zeneszerzői önképzőkör megalakítását is iskolánkban. A *hatvanas-hetvenes évek* hangverseny-műsorait ugyanis a *barokk, a klasszikus és a romantikus nagymesterek remekművei* uralták Debrecenben. A XX. századi szerzők közül Bartók, Kodály és némely fiatalabb kortársuk zenéje hangzott leginkább

²⁹ Ő eredetileg zeneszerzőnek készült, és később választotta a zongorista pályát

városunk, és a megye hangversenyein. Nagyjából ez jellemezte a zenetanuló diákok hangszeres repertoárját is. Emiatt a kezdő zeneszerzők *hangrendszer-érzéke* erősen kapcsolódott a *diatóniához*, s ezen belül is a *dúr-moll* hangnem-világ tonális viszonylataihoz. A megszokott tonális viszonylatoktól eltérő hangzásvilág többek számára még idegen volt. *Nem vált hasznára* egyéni hangjuk keresését az a tantervi előírás sem, hogy a zeneszerzés szakon folyó tanulmányok megkezdésétől kezdve központi feladat kellett legyen a *klasszikus összhangzattan* szabályainak elsajátítása. A magasabb évfolyamokban a *zeneszerzés-gyakorlat* tantárgy tantervében előírt barokk és klasszikus zenei *stílusgyakorlatok* sem kedveztek az egyéni hang megtalálásának. A zenei *formaérzék* fejlesztésében kétségtelenül volt bizonyos hasznuk, sőt, a *központi tantervi utasítás* elvárásként fogalmazta meg, hogy a klasszikus zenei kisformák mintájára az úgynevezett „saját stílusú” kompozíciókban is *ilyen formatanulmányokat* kell folytatni. Csakhogy ez magában rejtette a *formalista eltévelyedés* veszélyét. Azok a zeneszerző-palánták, akik hangszeres tanulmányaik folyamán gyakrabban játszottak ekképpen formált XX. századi zenedarabokat, viszonylag hamarabb találtak rá valami ehhez hasonló hangmegütésre, ám a *saját stílus* csírája az ő zenéjükben is ritkán volt felfedezhető. Ezért éreztem szükségesnek *módszert* találni a tizenkét fokú hangkészlet *tizenkét törzshangjával* való komponálás készségének fejlesztésére. Nem mindenkinél volt ugyanis elegendő annyi, hogy tizenkét fokú hangrendszerben hangzó, „*diakromatikus*”³⁰ zenét mutattam be hangfelvételtől. Nehezen mérhető le a zeneszerzés órákon adott szolfézs jellegű feladatok hatékonysága is. (*Atonális dallamokat* énekeltettem, és jegyeztetem le a birtokomba került külföldi példatárakból. Magam is komponáltam mintadallamokat ezzel a céllal.)

A kompozíciós munkát tekintve leginkább az úgynevezett *cseppformák* komponálása segítette tonális zenén nevelkedett tanítványaimat abban, hogy otthonosabban formálják meg zenei gondolataikat az *atonális zene* világában is. A cseppformák nem formai sablonok követése mentén kerekednek ki *egész* jellegű kompozíciókká. Azt próbáltam megéreztetni tanítványaimmal, hogy amiként a folyadékcsepp molekuláit a *felületi feszültség* fogja össze egész jellegű képződménnyé, ugyanúgy az atonális zene rövidebb eseménysorainak (zenei gesztusainak, karakterisztikus motívumainak) együttese is összeállhat olyan *egész jellegű* formációvá, amely, mint *miniatűr kompozíció* nem igényel továbbfejlesztést. Azt kellett megérezniük a fiatal komponistáknak, hogy zenei ötletanyaguk különböző *zenei tartalmakat* közvetítő *hangkombinációi* milyen konstellációban töltenek ki olyan időtartamot, amelyet meghaladva a *cseppforma „burka”* kiszakadna. Az ilyen miniatűr kompozíciókból *tarka fűzér* is képezhető volt, és a kompozíciók különféle *asszociatív tartalmakat* sejtető *címekkel* is elláthatók voltak.³¹ Több zeneszerző növendékem ezt a feladatot teljesítve érzett rá a *tizenkét törzshang* rendszerével *jobban harmonizáló tartalomkörökre*. Olyan tartalomkörökre, melyeket *sajátjának* is tudott érezni, és kész volt nyilvános hangversenyen is bemutatni. A cseppformák világából viszonylag könnyű volt nyitni kisebb szöveges kompozíciók, dalok, dalciklusok irányába is.

XC. ZENESZERZÉS TANSZAK ÉS ZENEELMÉLET-SZOLFÉZS TANSZAK

A *nyolcvanas évek* bizonyos fokú fordulatot hoztak a zeneszerzés tanszakra történő beiskolázás gyakorlatában. Ekkor sikerült a másfél évtizede megszüntetett szolfézs tanszakot

³⁰ Éliás Ádám szóalkotása. Nagyon találóan *diakromatikus hangrendszernek* nevezi a 12 törzshangot számláló tizenkét fokú rendszert fentebb említett zeneelméleti munkájában.

³¹ Segítette munkámat, hogy a hetvenes években sorra jelentek meg a Zeneműkiadó Vállalat gondozásában olyan sorozatok, melyekben cseppformák is szép számmal fordultak elő. (Bozay Attila *Medáliák*, Borsody László *Címkék*, Soproni József *Jegyzetlapok*, Kurtág György *Játékok*. Gyűjteményes kiadványként Teőke Marianne *Tarka-barka*.) Szelényi tanár úr pedagógiája közvetve ilyen úton is hatott még, tekintve, hogy *medáliáit* szakiskolás korában, Szelényi István növendékeként írta Bozay Attila.

zeneelmélet-szolfézs tanszak néven ismét visszavetetni a zeneművészeti szakközépiskolák tanszak-listájára. Nem kényszerültünk többé arra, hogy az iskolánkba jelentkező, hangszeres szempontból kevésbé ígéretes, ám kiváló zenei adottságokkal és megfelelő szolfézs-készséggel rendelkező felvételizőkből *botcsinálta zeneszerzőket* neveljünk. Ettől kezdve csak olyan felvételizőket vettünk fel a zeneszerzés szakra, akik már a *felvételi vizsgára* is hoztak *saját kompozíciót*. Természetesen ezt követően is voltak néhányan, akik *második tanszakként* vették fel a zeneszerzést, de a *komponálás*, kezdettől fogva, mindenkivel szemben alapvető követelés lett. A *zeneszerzés* és a *zeneelmélet-szolfézs* tanszak közti kapcsolat végig szoros maradt. Csoportos *kötelezőtárgyi* tanulmányaikat a két tanszak tanulói *közös tanulócsoporthoz* folytatták.³² A kötelezőtárgyi követelmények mindkét tanszakon magasabbak voltak a hangszeresek számára előírt kötelezőtárgyi követelményeknél. A zeneszerzők számára a magasabb szintű szolfézs-képzést úgy igyekeztünk biztosítani, hogy szolfézs-ból a zeneelmélet-szolfézs szakosok főtárgyi szolfézs-foglalkozásaira osztottuk be őket, és csak azokat osztottuk át később valamilyen hangszeres (de azért viszonylag erős) szolfézs-csoportba, akikről kiderült, hogy nem tudnak lépést tartani a főtárgyi szolfézs-követeléssel. Jómagam a zeneelmélet-szolfézs szakosok főtárgyi vizsgáinak állandó elnöke voltam.

Ez időbeli tanítványaim közül többen is jelentkeztek és tettek sikeres felvételi vizsgát a Zeneakadémia *zenetudományi tanszakára* is. Őket már nem zeneszerzőként tanítottam, csak *modernzene-csoportjaim tagjaiként*, de a felvételi vizsgák évében többük számára személyre szóló *korrepetíciós foglalkozást* is engedélyezett Straky Tibor iskolaigazgató úr. Részben zeneelmélet-szolfézs szakosok voltak, (nekik kötelező tárgy volt a modernzene-ismeret), részben hangszer szakosok, akik önként jelentkeztek a modernzene-csoportba. Név szerint a következő tanítványaim szereztek zenetudományi diplomát ebből az időszakból: *Csabai Adrien*, *Kovács Ilona*, *Mikita Ilona*, *Subicz Edit*. Többségük XX. századi témát választva felvételizett a zeneakadémiára.³³ Voltak, akik már zongoratanári diplomájuk birtokában kezdték meg zenetudományi tanulmányaikat. Modernzene-csoportom *önkéntes tagja* volt még *Horti Gábor* is, aki szintén két szakon, karmesterként és nagybőgőművészként diplomázott a zeneakadémián.

XCI. ZENESZERZÉS TANSZAKUNK A NYOLCVANAS ÉVEKBEN

Zeneszerzés-tanári munkámban bizonyos fokú előrelépést jelentett, hogy a tanszakra felvételizők ekkor már több kortárszenei élmény birtokában kezdhették meg tanulmányaikat.

³² Debrecenben ekkor már kötelezőtárgyként tanítottuk a modernzene-ismeretet is e két tanszakon.

³³ A hetvenes évek közepétől kezdve én magam javasoltam iskolánk zenetudományi pályára készülő diákjainak, hogy válasszanak a jelen vagy a közelmúlt zenéjével foglalkozó témát. Többnyire két-három, esetleg négy lehetséges témát vettem fel, körvonalazva, hogy melyikhez milyen szakirodalom található, és milyen zenei alkotások kottáihoz vagy hangfelvételeihez tudunk némi utánjárással hozzájutni. A javasolt témák közül diákjaink a következőket választották: **„HINDEMITH ELMÉLETI RENDSZERÉNEK LÉNYEGE ÉS PROBLEMATIKÁJA UNTERWEISUNG IM TONSATZ CÍMŰ MŰVÉNEK TÜKRÉBEN”** (Ligeti Edit 1978 – Értesülésem szerint dolgozata és zeneirodalmi készültsége megfelelt volna, de összpontszáma nem érte el a felvételi szintet.); **„JOSEF MATTHIAS HAUSER ZENEELMÉLETI GONDOLKODÁSA ÉS ALKOTÓI MUNKÁSSÁGA”** (Szitha Tünde 1980. – Felvételt nyert.); **„A XX. SZÁZADI MIKROTONÁLIS ZENE KIALAKULÁSÁNAK TÖRTÉNELMI FOLYMATAI”** (Csabai Adrien 1984. – Felvételt nyert.); **„ALEKSZANDR MOSZOLOV ZENESZERZŐI PORTRÉJA FIATALKORI ALKOTÁSAI ALAPJÁN”** (Mikita Ilona 1989. – Bízattást kapott, hogy próbálkozzék a következő évben is.); **„AZ ALEATORIKUS ZENE HELYE ÉS SZEREPE KORUNK KOMPOZÍCIÓS MÓDSZEREINEK FEJLŐDÉSI FOLYAMATÁBAN”** (Mikita Ilona 1990. – Felvételt nyert.); **„BITONALITÁS BARTÓK BÉLA MIKROKOZMOSZ CÍMŰ MŰVÉBEN”** (Kovács Ilona 1989 – diplomás zongoratanárként felvételizve nyert felvételt, de egy évet még várnia kellett, mert csak a következő évben indult első évfolyam.)

Gyakrabban volt alkalmuk kortárszenét hallani és játszani, mint azoknak, akik 10-15 évvel korábban kezdtek zeneszerzést tanulni. Egyre gyakrabban hoztak XX. századi hangvételi darabokat már a felvételi vizsgára is.

Legígéretesebb tanítványom *Csobán Gyula Endre* volt ebben az évtizedben, aki később *zeneszerzőként diplomázott* Vajda János növendékeként a zeneakadémián, és több tantárgyam tanításában lett utódom nyugdíjba vonulásom után.³⁴ *Tizenegy éves korában* jelentkezett hozzánk szerzeményeivel, így *három előkészítő év* után került csak a szakközépiskolás életkorba. Csellista volt, de hangszerén nem járt még elég magas évfolyamba ahhoz, hogy felvételizhessen hozzánk. Zongorázni nem tanult még, kiváló szolfézs készsége folytán azonban elég jól tájékozódott a zongorán. (Szolfézsversenyt is nyert zeneiskolás korában.) Elgondolkozva zeneszerzés-tanári tevékenységem tapasztalatain, melyek alapján úgy látszott, hogy a klasszikus *összhangzattannal* és a különböző *stílustanulmányokkal* való foglalkozás *gátolja* tanítványaimat egyéni hangjuk eszközeinek keresésében, elhatároztam, hogy Gyuszinak csak akkor tanítom meg az összhangzattant, és csak azután kérek tőle barokk vagy klasszikus zenei stílusgyakorlatokat, miután elérte a középiskolás életkort. Addig megpróbállok a körülményekhez igazodva, adottságait, zenei készségét és motiváltságát figyelembe véve foglalkozni vele. Csodálatosan telt el a három előkészítő év. Bármilyen feladatot adtam, Gyuszika motiváltságot érzett abban, hogy a feladatot mind minőségben mind mennyiségben magas színvonalon megoldja, teljesítse. Ebből kifolyólag félévente újabb és újabb feladatot adhattam neki.

Munkánkat a Mikrokozmosz füzetek darabjainak elemzésével kezdtük, és ezek szellemében kértem kompozíciókat tőle. Indokolt volt ez a kezdés azért is, mert kezdő volt még a zongorajátékban, és a Mikrokozmosz füzetek darabjai zongoraóráin is tanulmányai tárgyát képezték. *Horváth Ilona*, a debreceni zeneművészeti főiskola zongoratanára, nálunk is vállalt óraadást néhány évig, és vezetése alatt bámulatos gyorsasággal fejlődött Gyuszika. Összehangolta együttműködésünket, hogy a tanárnő rendszeresen bejárt a zeneszerzés órákra, figyelemmel kísérte, hogy hogyan elemezzük a zenedarabokat, milyen kompozíciós feladatokat adok Gyuszinak, és zongoratechnikai tanácsokkal is segítette darabjai megszólaltatásában. *Zeneszerzés-technikai* szempontból azt az utat jártuk be, amelyen Bartók is végigvezeti *Mikrokozmoszával* a kezdő zongoratanulókat, címeikkel is utalva a kompozícióban alkalmazott zeneszerzés-elméleti tudnivalókra. Mi is ugyanígy indultunk ki először, különböző hangközszerkezetű pentachordokból, majd több pentachordot a legváltozatosabban kombinálva, nagyobb hangkészleteket létrehozva, és mérlegelve, milyen zenei folyamatokon keresztül kerekedjék ki valamilyen kompozíció az így kirajzolt hangkészletben. E közben természetesen tanulmányoztuk a különböző hangkészletű hangcsoportok sajátosságait, az ezt meghatározó hangköz-tulajdonságokat, egyszóval beletekintettünk azokba a *hangrendszer-elméleti témákba*, amelyeket modernzene-csoportjainknak is tanítottam. Alig egy félévi zongora- és zeneszerzés-tanulás után, már *bemutató tanítást* tarthattam Gyuszikával a zeneművészeti főiskola debreceni tagozatán egy zenepedagógiai továbbképzés alkalmával, melynek *Tusa Erzsébet* volt a díszvendége. Gyuszika egy tanárembernek is becsületére váló magabiztossággal játszotta elő és elemezte saját kompozícióit. Közbevetett szakkérdéseimre is szinte a felnőtt ember érettségével válaszolt. „*Kis hangrendszerek világa*” címmel iskolánk egyik növendékhangversenyén is eljátszotta kompozíció-sorozatát, ahol Horváth Ilona tanárnő útmutatásait követve, változatos *billentéstechnikai* megoldások felvonultatásával lepte meg a zongoratanárokat.

³⁴ Diplomás komponistaként szerzett művei közül zongoraversenyét, kettősfűgáját és „L’apostolo” című énekkari művét ismerem, közelebbről, de feltétlenül említést érdemel „Gyermekkori karácsonyunk” című kantátája is, amivel 1997-ben díjat nyert egy erdélyi pályázaton. Tudomásom szerint készült egy negyedhangos négykezese is, ami még bemutatásra vár.

Zeneszerzési tanulmányainkban, a kis hangrendszerek világa felől, a *bitonalitás* különböző megoldási lehetőségeinek kipróbálása felé nyitottunk a 12-fokú hangkészlet *tengelyrendszerében*. (Egytengelyű bitonalitás, kéttengelyű bitonalitás, mellérendelt bitonalitás, alá-fölérendelt bitonalitás, politonalitás.) Az volt a tervem, hogy félévente újabb és újabb *zeneszerzés-technikát* tanítok meg, olyan eszköz-készletet adva Gyuszi kezébe, aminek birtokában sokirányú tájékozódási lehetőséggel keresheti és találhatja majd meg saját egyéni hangját. A politonalitás felől előbb a *pántonalitás* felé nyitottunk, kipróbálva az ezzel a viszonyrendszerrel igazán jól harmonizáló zenei faktúrákat. (Például a punktualizmust). Eltöltöttünk egy fél évet a *hindemithi* alaphang-számítás és tonális hierarchia elvei szerint szerkeszthető zene komponálásával, újabb félévet a *hangszín elvű komponálás* technikájának elsajátítására fordítottunk, (különös tekintettel a különféle *hangzatszínezetek* előtérbehozásának, és egymásra vonatkoztatásának technikájára), majd végül az *aleatória* különféle korlátok közt való alkalmazását próbáltuk ki. Gyuszika minden feladatot motiváltan, szorgalmasan és elismerést érdemlő ötletgazdagsággal oldott meg. Sokat ígérően fejlődött *zongorázási készsége* is. Legalábbis az én zeneszerzés-tanári elvárásaimnak tökéletesen megfelelt. Bármilyen új zeneszerzési feladattal bíztam meg, sohasem okozott neki gondot, hogy eljuttassa szerzeményeit. Mi többet várhattam volna egy még csak az előkészítő évfolyamokban járó, zongorát alig két éve tanuló zeneszerzés szakos tanulótól. Zongoratanára azonban többet várt tőle. Úgy ítélte meg, hogy adottságai alapján *zongoristaként is jövője lehetne*, és szeretne volna, ha zongorázási készsége a továbbiakban is olyan rohamosan fejlődne, mint kezdetben tapasztalta. Úgy látta, hogy a *gordonkatanulás*, amit Gyula továbbra is folytatott a zeneiskolában, hátráltatja a zongoratanulmányokban való előrehaladást. Zeneszerzési tanulmányai szempontjából nem lett volna rossz, ha tovább is gordonkázik, és a Csobán szülők is azt szerették volna, hogy folytassa a gordonkatanulást, de Horváth tanárnő meggyőzte őket, hogy zongoratanulmányai érdekében *mentsék fel* Gyuszit a *két hangszeren* való tanulás terhéértől. Csobának ezt meg is tették, de a következő év valahogy úgy alakult, hogy Horváth tanárnő *nem vállalt* többé óraadást iskolánkban, s így Gyuszi is más tanárhoz került. Továbbra is jó kezekben folytathatta zongoratanulmányait. Dolgozott is a tőle megszokott kötelességtudással, de a túl korai tanárváltás, és elvesztése annak a perspektívának, aminek érdekében áldozatot is vállalt a csellózásról való lemondás által, nem volt szerencsés fordulat.

Elérve a *középfiskolás életkort*, Gyuszival is a központi előírások szerint tudtunk már foglalkozni. Ettől az időtől kezdve kapott beosztást a szakközépiskola első évfolyamában előírt kötelezőtárgyi foglalkozásokra, és közismeretből is az első (mai számozással kilencedik) osztályba. Ezzel egyidejűleg a róla alkotott összkép is módosult kissé a tantestületben. Az egyéni foglalkozások tapasztalatai és eredményei alapján csak, mint mintatanulót ismertük őt az iskolában. A csoportos foglalkozások tanáraitól viszont gyakran érkeztek olyan jelzések, hogy nem figyel az órákon, haszontalankodik és effélék. E panaszok hátterét keresve, a legfőbb ok az lehetett, hogy egy kicsit *más volt, mint a többiek*. Rövid idő alatt nőtt nagyon magasra. Nagyon lassan beszélt. A kérdésekre nagyon lassan válaszolt. Néha úgy tetszhetett, hogy azon is gondolkodik, amin semmi gondolkodni való nincsen. A *zenei tantárgyak* csoportjaiban gyakran olyasmiről volt szó, ami számára már nem volt új tananyag, és unta a témát.³⁵ Lehet, hogy szórakozottnak látszott, amin társai nevettek, és ezt észre vévén, maga is rájátszott, hogy viselkedése szándékosnak lássék. *Közismereti* tanulmányait tekintve leginkább a *matematikában* tűnt ki. Villámgyors felismerő képessége, az, ahogy bonyolult összefüggéseket pillanatok alatt átlátott, furcsa kontrasztot alkotott azzal a lassúsággal, ahogy beszélt. Osztálytársai becsülték matematikai képességét, és néha segítségét is kérték házi feladatuk megoldásában. Előfordult, hogy még a zeneszerzés órán is azon gondolkodott, hogyan

³⁵ Ezt elkerülendő, kezdetben a modernzene-ismeret órák alól felmentést is kapott. Magasabb évfolyamaiba érvén azonban, szolfézscsoportbeli társaival együtt Gyuszi is beosztást kapott N. Kiss Enikő tanárnő modernzene-csoportjába.

magyarázhatna el osztálytársának valamilyen matematikai tételt úgy, hogy azt a társa is megértse.³⁶

A *zeneszerzés* órákon én is a tantervi előírások szerint kezdtem foglalkozni Gyuszival. *Zeneszerzés-elméletből* a klasszikus összhangzattan volt a kötelező téma. Ezt egy fél év alatt mindenestül felfalta. *Zeneszerzés-gyakorlatból* a bécsi klasszikus szerzők által kedvelt kis formákban készülő *stílusgyakorlatok* komponálását írta elő a tanterv. Ezeket a feladatokat is nagy kedvvel és igényességgel hajtotta végre. Elérkezettnek éreztem viszont az időt, hogy lépéseket tegyünk *saját zeneszerzői hangjának* keresése irányában is, és itt váratlan meglepetés ért. A klasszikus összhangzattan szabályainak megismerése, és a sikeres *klasszikus zenei stílustanulmányok* folytatása mellett saját egyéni hangját is ebben a tonális rendszerben kezdte keresni. Hiába volt már a kezében többféle olyan zeneszerzési technika, amit nem a klasszikus zene mintái alapján sajátított el, mégis ebben a rendszerben érezte igazán otthon magát. Mintha a sok izgalmas szakmai kaland után most végre hazaérkezett volna. Nem volt probléma számára a 12-fokú rendszerben, vagy bármilyen más hangrendszerben való komponálás, de a *sajáthang-keresés* nehézségeivel ugyanúgy szembetalálta magát, mint bárki más, aki nem ilyen szakmai előzményekkel készült a zeneszerzői pályára.

Az előttünk álló *négy tanév stílustanulmányait* tekintve, a központi tanterv törvényerejű utasítása pontosan kijelölte feladatainkat. (Korál-harmonizálás, bécsi klasszikus kisformák, kisorondó Couperin stílusban, ellenpont Palestrina stílusban, kétszólamú invenciók, szonatina, esetleg szonátaforma, két- esetleg háromszólamú motetta.) Gyuszi e feladatokat évről évre színvonalasan teljesítette. Számomra az volt a nagy kérdés, hogy mind e stílustanulmányok mellett, hogyan segíthetem őt valami olyan jellegű *saját hang* megtalálásában, ami *vitathatatlanul kortárszene*. Azok a zeneszerzési technikák, melyeket kistinédzserként sajátított el, valóban huszadik századi technikák voltak, de óhatatlanul magukon viselték bizonyos zenei stílusok jegyeit. Ezek a kompozíciói, noha nem stílustanulmánynak készültek, a különféle technikák alkalmazása folytán mégis emlékeztettek a tanulmányozott zeneszerzők zenei stílusára. (A kis hangrendszerek világa Bartókra, a bitonális kompozíciók némileg Bartókra, némileg Sztravinszkijra, vagy Milhaudra, a punktualista pántonális zene Webernre, a tonális 12-fokú zene Hindemithre, a hangszín-zene Debussyre.) Megpróbáltam ugyan Gyuszi gondolkodásában elcsepegtetni, hogy azok a stílusjegyek, amelyek a különböző technikákhoz kötődnek, tulajdonképpen zenei tartalomkörök is, és ha így tekint rájuk, esetleg könnyebben beépítheti őket saját zenei stílusába speciális kifejezőeszközként. Gyuszi azonban, tanulmányainak akkori szintjén, nemigen lehetett még fogékony az efféle gondolatokra. (Talán, ha valamilyen színpadi, drámai zenével foglalkoztunk volna, könnyebb lett volna megértenie, de akkor még nem lehetett szó ilyesmiről sem.)

Úgy alakítottam tanári stratégiámat, hogy a kötelező stílustanulmányok mellett egyszerűen csak *valamilyen* huszadik századi zenét kértem, és most már nem zongorára, hanem valamilyen *más hangszerre*, vagy hangszer-együttesre. Kézenfekvő is volt ez, mert ebben az időben a *hangszerismeret-partitúrajáték* már az alacsonyabb évfolyamokon is kötelezőtárgyként szerepelt a tantárgy-listán. A hangszer-ismereti foglalkozásokon főleg azokat a terjedelmi korlátokat ismertettem, amelyeken belül vitán felüli a játszhatóság, de figyelmeztettem Gyuszit, hogy a kortárszene ezeket a határokat többnyire túllépi, és a kortárs előadók már számos olyan hangszeres trükköt ismernek, amit a hagyományos zenében még nem használtak. Az ilyen trükkök megismerése céljából tanácsos kapcsolatba lépni az illetékes hangszeres tanárokkal.

³⁶ Két évtizeddel később, iskolánk kiadványaként jelentette meg Molnár Zsolt igazgató úr támogatásával „*Hangtani és ritmustani alapismeretek*” című kitűnő pedagógiai munkáját, melyben számszerű analógiák alapján mutatta meg Csobán tanár úr, milyen hasonlóságok rejtőznek a zenei hangközök frekvenciarelációi és a zenei ritmusok viszonylataiban.

Stratégiám részének terveztem az elektronikus zenével való behatóbb foglalkozást is, és ettől sokat vártam, mert Gyuszika már kistinédzserként megtanulta a *synthi A.K.S. szintetizátor* kezelését. (Akkor még nem adtam volt efféle zeneszerzési feladatokat, de Gyuszikát nagyon érdekelt, hogy mi az a masina, ami minden órán ott áll bekapcsolva az asztalon, és ezért a tanórák végén mindig mutattam valamit abból, amire a hangszer használható. Tekintve, hogy a hangszer analóg szintetizátor, többféle egymással összekapcsolható belső modullal, forgatógombokkal, kapcsolómátrixszal, és figyelembe véve, hogy *ugyanazok a modulok*, a kapcsolástól függően *egyaránt használhatók* hangforrásként, vezérlőeszközként vagy vezérelt eszközként, kezdésül egy egyszerű kapcsolást készítettem számára, megadva, hogy melyik az a három forgatógomb, aminek a hatásait próbálgatnia érdemes. Élvezettel figyeltük Horváth Ilona kolléganőmmel együtt azt a célratörő, szisztematikus próbálgatást, ahogy e három gomb beállításainak változtatásával következetesen föltérképezte milyen hangzások képek keverhetők ki a különféle beállítások kombinációiból. Az ezt követő zeneszerzés órák végén is adtam rá mindig alkalmat, hogy fejhallgatóval a fején különféle kapcsolatokat próbálgasson, miközben én a következő tanítványommal foglalkoztam. Egyszer még nyilvános szereplésre is alkalma nyílt a szintetizátorral, amikor egy ütőtanszaki hangverseny egyik műsorszámában szintetikus hangok aleatorikus faktúráját kellett megszólaltatnia a karmesteri beintések alkalmával.) Ilyen előzmény után bízást reméltem, hogy zeneszerzői invenciója a szintetizátoron is kibontakozik majd, de Gyulát ekkor már nem nagyon érdekelt a szintetizátor. A hangszer működését már ismerte, a próbálgatás már nem jelentett igazi felfedezést számára, spontán zenei gondolatai pedig más jellegűek voltak.

Észre kellett vennem, hogy a *felnőtté válás* korába érvén, személyiségjegyei is módosulnak kisebb-nagyobb mértékben. Kezdte elveszíteni azt a minden iránt való gyermeki kíváncsiságot, ami korábban jellemezte, és ezzel együtt azt az aggály nélküli kísérletező kedvet is, ahogy kis fiúként hozzá mert nyúlni bármihez, amihez hozzáfért. (Például, amikor először látott életében ütős koncertet, az első erre alkalmas pillanatban, felszaladt a pódiumra, és két kezében négy ütővel marimbáznia próbált. Ezután gyorsan fordult egyet és máris három üstdob közt cikázva szólaltatta meg a dobokat.) Szakmai kíváncsisága kamasz korában is élénk maradt, de már válogatott abban, hogy mikor mi érdeklí igazán. Ekkor már az analóg szintetizátor kevésbé volt érdekes számára. Inkább az iskola-számológép és a különféle kommak eredetét ismertető, hangilag is szemléltető programok kötötték le figyelmét. Két-három hét alatt megtanulta a BASIC programozási nyelvet is. A zenei aleatóriának azok a lehetőségei, amelyek kipróbálásában kistinédzserként még kedvét lelte, többé nem foglalkoztatták. Nem is írt többé olyan zenét, amelynek lejegyzéséhez különleges lejegyzési módokat kellett volna alkalmazni, holott kistinédzser korában voltak e téren is ötletes megoldásai. Motiváltsága egyre kevésbé függött a napi sikerektől. Szerény bölcsességgel fogadta a szűkebb és tágabb környezete felől feléje irányuló visszajelzéseket, dicséreteket és elmarasztalásokat egyaránt.

A hangszerekkel való ismerkedésben előbb a *fúvós hangszerek* használatának kipróbálására bízattam, tekintve, hogy a vonós hangszerek kezelésében voltak már gyakorlati tapasztalatai. Tanácsomat megfogadva készített is ügyes kompozíciókat, és konzultált az illetékes szaktanárokkal. *Gyöngyösi Zoltán* kollégám mutatta a legtöbb hangszeres trükköt számára, amit sorban készülő fuvolaetűdjeiben rendre kipróbált, és a zeneszerzés vizsgán elő is adatta iskolánk egyik ügyes növendékével. Hasznos tapasztalatokat szerzett a rézfúvós hangszerekkel való ismerkedés kapcsán is.

Ügyesek voltak mind az így készült hangszeres kompozíciók, de egyik sem volt olyan átütő muzsika, ami garancia lehetett volna egy sikeres zeneakadémiai felvételi vizsgára. 1989-ben, amikor Gyuszival együtt vettünk részt a szombathelyi *Bartók Szemináriumon* Marco Stroppa computer-zenei kurzusán, tanácsomra, magával hozta minden addigi kompozícióját is, azért hogy megmutassuk a szeminárium néhány zeneszerző szaktekintélynek, és véleményeket kapjunk a következő évben esedékes felvételi vizsga előtt. Többen is megnézték

szerzeményeit, (volt, aki alaposan, volt, aki csak futólag), és tettek is különféle észrevételeket. Két figyelemre méltó hozzászólás emlékét szeretném itt felidézni, amelyek nem annyira Gyuszi számára voltak informatívak, hanem inkább az én számomra. *Kurtág György* tanácsai például *nem zeneszerzés-technikai értelemben* voltak szaktanácsok, hanem inkább a szerző, mint ember, az embert körülvevő valóság, és a kettejük viszonylatából fakadó zenei kifejezés rendszerébe való *beilleszkedés* tekintetében. (A nélkül persze, hogy mind erről *így* egyetlen szót is ejtett volna). „Hallgass meg egy kutyaugatást!” — javasolta például. Gyuszi akkor nemigen tudhatott mit kezdeni az efféle tanácsokkal. Inkább összezavarta őt, mint hogy segítette volna.³⁷ *Eötvös Péter*, azon túl, hogy megdicsérte, és adott néhány apró szaktanácsot, aggályait csak velem közölte négy szemközt. Az *zavarta őt*, hogy *nem talál* Gyuszi zenéjében olyasféle *torzulásokat*, amilyenek *lenni szoktak* az ilyen fiatal, pályakezdő zeneszerzők zenéjében.

Végül, szerencsére, sikerült *kiérlelni* középiskolai stúdiumaink végére olyan kompozíciót is, amelyről méltán reméltük, hogy *meggyőző erejű* lesz a zeneakadémiai felvételi bizottság előtt. Valóban így történt. Mint több más tanítványomnak, neki is a *vokális* zenével való foglalkozás és az ehhez való *szövegválasztás* segített olyan zenei hangra találni, amely „modern” is, és a „sajátja” is. Szabó Lőrinc versére írt „Párbeszéd” című kantatájával *felvételt nyert Csobán Gyula Endre a Zeneakadémia zeneszerzés tanszakára*.

Felvételi vizsgája idejére meghatározó élményként hatotta át személyiségét frissen ébredő vallásossága. Ő maga tudhatná csak elmondani, hogyan és mikor ébredt arra a szubjektív bizonyosságra, hogy *Istennek léteznie kell*. A zeneakadémiai felvételi vizsgához kapcsolódó *elbeszélgetésen* már ezzel kapcsolatos nézeteit is kifejtette. Később, máskor is nyilatkozott úgy, hogy zenéjét Isten dicsőségére írja. Firtatni, hogy ez a hit segítette-e alkotói munkássága kibontakoztatásában, nem tartozhat e szaktanári visszaemlékezés témakörébe.³⁸

Noha a *nyolcvanas években* már csak azokat a jelentkezőket vettünk fel a zeneszerzés szakra, akik *saját kompozíciót* is be tudtak mutatni a felvételi vizsgán, továbbra is szép számmal kerültek be tanszakunkra olyan diákok, akik valójában nem zeneszerzőnek készültek. Többségük második főtanszakként vette fel a zeneszerzést, és nem járta végig mind a négy

³⁷ Mindazonáltal nem felejtette el a tanácsot! Két évtizeddel később, amikor már kollégákként váltottunk leveleket egymással, egyik levelében részletes leírt készített kutyáinak hangadásaiból, és pontos leírást adott arról is, hogy a kutyák milyen hangot milyen körülmények mellett adnak ki. Mind ezek alapján jelentést is tulajdonított a kutyahangoknak. — Arról, hogy zenéjében is megpróbálta volna hasznosítani megfigyeléseit, nincsenek értesüléseim.

³⁸ Zeneakadémiai tanulmányainak első éveiben készült kompozíciói nem váltottak ki átlagon felüli figyelmet. Egyik vizsgáztató tanára, (akivel egyébként más jellegű kapcsolata nem volt), úgy vélekedett, hogy hiányos zeneelméleti készültséggel került be a zeneakadémiára. Akusztika tanára úgy emlékezett vissza rá, hogy a tanórákon tanúsított passzivitása azt a látszatot keltette, mintha semmit sem értene abból, amiről szó van, és csak a számonkéréskor derült ki, hogy mindent értett. Elektronikuszene-tanára olyan elmarasztaló véleményt fogalmazott meg róla, hogy azt inkább nem idézem. Néhány évvel később főtárgy-tanára is arról tájékoztattott, hogy magasabb évfolyamos korában figyelt csak fel némely valóban kiemelkedő képességére. Az alkalom úgy hozta, hogy 1991-ben együtt voltunk Gyulával egy burgenlandi alkotótáborban. Közös szobát kaptunk, sokat beszélgettünk. Kérdésekre, hogy mutatott-e új tanárainak valamit szakközépiskolai kompozícióiból, nemmel válaszolt, és nem is látta érdemesnek azt mutogatni. Úgy tűnt, hogy az a visszafogottság, vagy akár passzivitás, amiről zeneakadémiai tanárai beszámoltak, keresztényi szerénységének egyik megnyilvánulása. A táborban töltött idő legnagyobb részét bibliaolvasásra fordította. Étkezését kizárólag húsmentes ételekre korlátozta. Úgy tapasztaltam azonban, hogy a transzcendens világ felé való fordulás, és személyiségének, szokásainak e változásai mellett is élénk maradt a praktikus szakmai kérdések iránti érdeklődése, az új iránti nyitottsága, fogékonysága. Burgenlandi vendéglátóink rendelkezésünkre bocsátottak egy *kis DX7 szintetizátort*, amelyen közösen próbálhattuk, milyen hangzásminőségek keverhetők ki e hangszeren részint az additív szintézis, részint a frekvenciamodulációs szintézistechnika alkalmazásával. Jó előgyakorlat volt ez ahhoz, hogy négy-öt évvel később, iskolánk tanáraként, hozzáértéssel vehesse használatba szaktantermünk DX7-II szintetizátorát is.

osztályt, mert előtte már felvételt nyert valamelyik zenei felsőoktatási intézménybe. Jelenleg *művésztanárként* tevékenykednek: *Erdélyi Zoltán* hegedűművész, *Grünwald Béla* zongoraművész, *Hornyák Andrea* zongoraművész, *Kéry János* zongoraművész, *Römer Ádám* hegedűművész. *Egyszakos* növendékeim közül sem kívánt mindenki a zeneszerzői diplomát szerezni. Voltak többen ebben a dekádban is, akik *teológiai* pályára készültek. Többségük *felnőtt emberként* jelentkezett zeneszerzés tanszakunkra. Zeneszerzői készséget érezve magukban, az ehhez szükséges szakértelmet kívánták elsajátítani.

Felnőtt emberként jelentkezett hozzánk iskolánk későbbi stúdióvezetője, *Hauck Mátyás* is azért, hogy már megszerzett érettségi vizsgája mellé zenei kiegészítő érettségi vizsgát tegyen. Tehetsége főleg az *elektronikus zene* műfajában mutatkozott meggyőzőnek. *Synthi A.K.S.* szintetizátorra és *HT2080Z* számítógépre írt szerzeményével alighanem az első olyan érettségiző volt az országban, aki a zeneművészeti szakközépiskolák zeneszerzés tanszaki érettségi vizsgáján, *elektronikus zene műfajban* teljesítette a „*saját stílusú zenemű bemutatása*” meghatározású vizsgatételt.

Ugyancsak az elektronikus zene műfajában nyújtott átlagon felüli teljesítményt, *Csont István*, aki két rangos *nemzetközi zeneszerzői versenyen* szerzett *első díjat* „Ébredés”, majd „Ébredések” című, *Korg M1* szintetizátorral szintetizált, és effektekkel a Magyar Rádió Elektronikus Zenei Stúdiójában gazdagított kompozícióival. Ő sajnos nem fejezte be tanulmányait, mert „*vadzszeniként*” viszonyult az iskolához. Egyszer már e nagy sikerek előtt is kirúgatta magát az iskolából azért, hogy a közismereti tanulmányokban teljesen elhanyagolta kötelességeit. Zenei tanulmányaiban is csak azzal foglalkozott, ami közelebbről érdekelte. Nagy számú óramulasztása, és elégtelen tanulmányi eredményei folytán *tantestületi döntés* született arról, hogy nem folytathatja tanulmányait intézményünkben. Írásos kérvényben könyörögtem *Kökényessy Miklós* igazgató úrnak, hogy legalább az osztályismétlést engedélyezze neki. Tájékoztattam igazgatónkat, hogy kicsapott diákunk, annak ellenére, hogy tudása *fizikából* is és *németből* is elégtelen, saját maga egyedül, minden segítség nélkül áttanulmányozta a *Korg M1* márkájú szintetizátor *német nyelvű* kezelési útmutatóját. Megértette az útmutatószöveg *pszichoakusztikai fogalmakban* bővelkedő tájékoztatását, és *kezelni* tudja a hangszert, *programozni* tudja a hangszer célirányos működését meghatározó *elektroakusztikai műveleteket*.

Csont István a maga módján hálálta meg igazgatóknak, hogy nagylelkűen visszafogadta. „Ébredés” című kompozícióját a Magyar Rádió segítségével sikerült kijuttatnia a franciaországi *Bourge*-ban esedékes elektronikuszenei zeneszerző versenyre, ahol elnyerte az *ifjúsági kategória* első díját, majd zenéjét, egy újabb tétellel kiegészítve, „Ébredések” címmel Norvégia fővárosban, *Oslo*-ban is megméretésre bocsátotta, és itt már nemcsak az ifjúsági kategóriában minősült a legjobbnak, hanem az egész verseny *nagydíját* is elnyerte. E sikerek után már nem tartotta fontosnak iskolánkba járni. Kimaradt. Díjnyertes szerzeménye több országban is elhangzott. Többször szerepelt a *Patachich Iván* szervezte elektronikuszenei koncerteken. Zenéje elhangzott a Magyar Rádióban is. Neve egy ideig a sajtóban is fel-felbukkant, majd végül teljesen kikerült látókörünkől.

A nyolcvanas évek történései több szempontból is kihatottak tanári munkásságomra. Ezekben az években kerültem szorosabb kapcsolatba a *zenetudományi intézet* interdiszciplináris érdeklődésű kutatóival. Ezekben az években szűkültek és stabilizálódtak iskolánkban a modernzene-ismeret tárgy tanításának hivatalosan jóváhagyott feltételei. Ezekről az évektől vártam, hogy a *L. F. Zeneművészeti Egyetem Debreceni Konzervatóriumában* is lehetőségem nyílik a kortárs- és a hagyományos zenét közös nézőpontból megközelítő, interdiszciplináris szemléletű zeneelmélet-tanítási tapasztalataim hasznosítására, és a szakközépiskolában megalapozott modernzenei stúdiumok főiskolai szintű folytatására is.

Ilyen munkaperspektívában szöve terveimet, feltétlenül meg kellett szabadulnom szakközépiskolai túlóráimtól, sőt, keresnem kellett annak a módját is, hogy *órakedvezményt* kaphassak. Segítséget egykori tanítványomtól, *N. Kiss Enikő* tanárnőtől kaptam, aki részt vállalt a modernzene-ismeret tárgy tanításában. Végig vezetett egy modernzene-csoportot négy éven át. (Sajnos, utána munkahelyet változtatott, és elköltözött Debrecenből.) Úgy láttam, hogy a *zeneszerzés-tanításnak* is hasznára válna, ha nemcsak egyedül én tanítanék e tanszakon. Straky igazgató úr, feltételezvé, hogy előbb-utóbb más munkáltatónál szeretném folytatni főállású tevékenységemet, nem ellenezte a kezdeményezést. Hozzájárult, hogy az ügyben zeneszerzőkkel tárgyaljak. *Gémesi Gézát* próbáltam megnyerni az ügynek, aki el is indított egy kezdő évfolyamot, de később, kedvezőbb álláslehetőséget találván, nem újította meg szerződését iskolánkkal, s így a következő tanévtől mégis nekem kellett továbbvinni tanítványait. Ezzel együtt is sikerült tanóráim számát néhány évig annyira lecsökkentenem, hogy debreceni tartózkodásom napjait háromra redukálhattam, és a fennmaradó időben bekapcsolódhattam a *Zenetudományi Intézetben* szerveződő *kísérleti zenetudomány* programjaiba. Órakedvezményt természetesen nem kaphattam, de hozzájárult iskolánk igazgatója, hogy lemondjak tanszakvezetői megbízatásomról, és tanítási feladataimat töredék fizetésért, *töredékállásban* lássam el. A zenetudományi intézetben Grabócz Márta szeretett volna *ügyintézőnek* is megnyerni a csoport tevékenységének ügyeiben, ezt azonban nem vállaltam, mert éppen attól a *tartalmi munkától* vonta volna el az időt, amiben részt kívántam venni.

XCII. ZENESZERZÉS TANSZAKUNK A KILENCVENES ÉVEKBEN

Iskolánkban a kilencvenes évek zeneszerző-palántái többnyire már XX. századi hangú zenével felvételiztek, és ígéretes kompozíciókkal örvendeztettek meg tanulmányaik első éveiben. Ennek ellenére mindössze ketten fejezték be középfokú zeneszerzési stúdiumaikat nálam. Ők a zeneakadémián is zeneszerzőként tanultak tovább, és zeneszerzőként is diplomáztak. (*Dragony Tímea, Szabó Barna.*) A többiek vagy idő előtt nyertek felvételt valamelyik felsőfokú zeneoktatási intézmény hangszeres szakára, vagy más városba költözve folytatták középfokú tanulmányaikat. (Tudomásom szerint csak hangszerükön.) Egyik legígéretebb zeneszerző tanítványom két mintaszerűen elvégzett tanév elteltével, a 17. életévébe lépve *tüskéket* kezdett növeszteni, és nagy bánatomra, „*vadzseniként*” kezdett viszonyulni feladataihoz. A változás, *látszólag*, zenéjének egy nem várt fogadtatása nyomán vette kezdetét. Egyik „családias” zeneszerzés-óránkon ő is eljátszotta jól formált, ötletekben és humoros megoldásokban gazdag, gyakran humoros címeket is viselő kompozícióit, amelyek hallatán diáktársai nagyokat kacagtak. Ő sajnos úgy érezte, hogy kinevették, és megbántva távozott. Az ezt nem sokkal később követő *szülői értekezleten*, elmondtam szüleinek az esetet, hangsúlyozva, hogy társainak nevetésében semmilyen bántó szándék nem volt. Éppen a spontán elismerés hangja fejeződött ki nevetésükben. Szüleitől tudtam meg, hogy sérülékenysége odahaza is fokozódott. Egy kisebb fokú személyiségváltozás jelei látszottak megmutatkozni magatartásában. Egy időre ki is maradt iskolánkból, majd visszatérve *Csobán Gyulánál* folytatta tanulmányait. Ha jól tudom, jelenleg a jazz műfaját műveli.

Három és fél évtizedes pedagógiai munkásságom folyamán újra és újra tapasztalnom kellett, hogy *tanítványaim fejlődése* nem mindig arányos a befektetett munkával. Néha nem várt fejlődési szakasz tapasztalható viszonylag kevés munkabefektetéssel, máskor meg látni, hogy a diák majd megszakad igyekezetében, és az eredmény mégis csekély. *Nemcsak az alkotóképesség terén* tapasztalható a munkának és az eredménynek ez a viszonylagos függetlensége, hanem más mentális és fizikális képességek fejlődésében is. Tulajdonképpen *törvényszerűek* az ilyenféle deviációk *tinédzser korban*, hiszen ez az az életkor, amikor a

legtöbb változás megy végbe az ember szervezetében. Van úgy, hogy érdeklődési körének tágulása miatt nem tud valaki olyan mértékben koncentrálni napi feladataira, mint azelőtt, de van úgy is, hogy motiváltsága töretlen, szellemi energiáit mégsem tudja a kívánt mértékben feladataira mozgósítani, mert éppen más energiaigényes folyamatok mennek végbe szervezetében. *Nagy átlagban* elmondható, hogy a 16/17 éves korforduló idején jelentkezik legvalószínűbben ilyen változás, de nagyon nagyok az egyéni eltérések, és sokszor nem is tudatosul a diákban, hogy éppen olyan feladattal küszködik, amit korábban könnyedén megoldott, vagy ellenkezőleg, olyan feladatot old meg gondmentesen, amivel régebben nehezen boldogult.

Sok olyan *leánynövendékem* volt, (nemcsak zeneszerzők), akik bámulatba ejtően okosak voltak 14-15 éves korukban. Nem csupán „szorgalmas kislányok” voltak, hanem problémaorientáltsággal viszonyultak a legkülönbözőbb témákhoz, és fejlett következtető képességgel szóltak hozzá mindenhez. *Tizenhetedik életévükbe* lépve aztán többüknek is *tompulni látszott* elméjük pengéje. Némelyüknek *magatartása* is megváltozott. Emberi értékeik kibontakoztatásában más dimenziók nyertek fontosságot. Akik ebben az időszakban is egyéniségüket megőrizve, töretlen motiváltsággal igyekeztek továbbtökéletesíteni szakmai készségüket, többnyire *megszenvedték* ezt az időszakot, amely szerencsés esetben csak *átmeneti* volt. (Szerencsétlenebb esetben sikeres felvételi vizsgájuk után, felsőfokú tanulmányaik idején roppantak össze, és aligha attól, hogy ott nagyobb mennyiségi terhelés érte volna őket, mint a zeneművészeti szakközépiskolában.) A *fiúknál* – noha néhány fentebb ismertetett eset jelzi, hogy köztük is vannak egyéni különbségek – inkább e folyamat *fordítottja* volt jellemző. Több fiútánítványomnál tapasztaltam, (most sem csak a zeneszerzőkről beszélek), hogy mentális és fizikális képességeik fejlődése éppen a 16. életév betöltése után vett nagyobb lendületet.³⁹ „Vadzseni” növendékeim többnyire *kezdetől fogva* „válogatósak” voltak. Csak olyan feladatokkal voltak hajlandók foglalkozni, ami iránt motiváltságot éreztek. A hetvenes évekből való egy olyan diákunk esete, aki ma polihisztorként, pszichológiai doktori cím birtokában, mint terapeuta tart közérdeklődésnek örvendő, interdiszciplináris szemléletű, zenével is kombinált előadásokat. Mielőtt elérte volna a középiskolás életkort, óralátogatási engedélyt kért, hogy bejárhasson zeneszerzés óráimra. Jó hallású, elég jól zongorázó fiatalember volt, akinek zeneszerzői adottságai is képezhetőnek látszottak. Ha kedve lett volna elvégezni azokat a feladatokat, amit a többiek kaptak, akár óralátogatóként is teljesíthette volna az első évfolyam követelményeit, és a felvételi vizsgán mindjárt a második évfolyamba is felvehető lett volna. Minthogy ezt nem tette, felvételét csak az első évfolyamba javasolhattam. Igazgatóknak, más téren szerzett információi alapján, ezzel szemben is aggályai voltak. Emlékeztettem őt, hogy énekes alapon folyó, szolmizálás összhangzattan-tanítási módszeremmel sikerült már több, dolgozni nem szerető de jó hallású diákunknak megtanítanom az összhangzattant, és ha kapnék egy korrepetíciós órát külön erre a célra, akkor valószínűleg ezúttal is sikerülne. Tervünket sajnos áthúzta, hogy a fiatalember, eredményes felvételi vizsgája birtokában, átkérte magát egy másik város szakközépiskolájának zeneszerzés tanszakára. Nem vette azonban le végleg a gondot vállunkról ez által, mert egy fél év múlva ismét visszakérte magát hozzánk úgy, hogy a másik városban semmit sem végzett el a kötelező tananyagból, miközben mi már, évfolyamtársaival, az éves anyag felénél jártunk. Ráadásul, ilyen előzmények után, a kilátásba helyezett korrepetíciós órát sem kaptuk meg. Egy kis munkával még így is megszerezhetette volna az *elégséges* osztályzatot, és magasabb évfolyamokba jutva, zeneelméleti témák interdiszciplináris megközelítéséből is kaphatott volna speciális szempontokat, de ő készületlenül jött vizsgázni, és *emelt fővel* vállalta az elégtelen osztályzatot.

³⁹ Egykori saját fejlődésemet tekintve, huszon-éves koromba lépve tapasztaltam, hogy szellemi felfogóképességem és emlékezőképességem sokszorosára növekedett a korábbihoz képest.

Visszatérve a *kilencvenes évek* történéseihez, iskolaigazgatói teendőim mellett már nem tudtam olyan fokú odafigyeléssel foglalkozni tanítványaimmal, mint előtte. Ennek ellenére, (vagy tán pont ezért?), éppen ezekben az években segíthettem két tanítványomat a Zeneakadémia *zeneszerzés tanszakán* sikeres felvételi vizsgához. Sikeres előmenetelük ismét szép példája annak, hogy alapjában véve a diákon múlik, mit tekint legfontosabb céljának, és mennyire lesz sikeres célja elérésében. Esetükben két olyan tanítványom középiskolai éveinek emlékét idézem fel, akik számára a zeneszerzés meghatározó jelentőségű cél volt.

Szabó Barna, aki jelenleg a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Zeneelmélet Tanszékén tanít, iskolánkban egyszakos zeneszerzőként végezte el tanulmányait. Nem tartozott a legtermékenyebb zeneszerzők közé, de kezdettől fogva szakmai igényességgel teljesítette feladatait. Átlagon felüli önművelési igénnyel készült a pályára. Nem tudtam úgy benyitni könyvtárunkba, hogy ne találtam volna ott valamilyen zenét hallgatva, vagy partitúrát tanulmányozva. Sok olyan zenét tanulmányozott, ami nem volt hivatalos tananyag a szakközépiskolában. Fokozott érdeklődéssel tanulmányozta a Bach korabeli és a Bach előtti korok zenéjét, de helye volt érdeklődési körében Európa újabb kori zenéinek is. (Diákként elkísért a Lajtha László Zeneiskola által 1995-ben szervezett tanári önképző találkozóra, amelyen az iskola-számítógépek zenepedagógiai alkalmazásának tapasztalatait osztottuk meg egymás közt kollégáimmal, és mutatóba, ő is elhozta számítógépbe programozott többszólamú kánonját.) Zeneakadémiai felvételi vizsgáján figyelemre méltó műgonddal komponált zenével mutatkozott be, és a többi vizsgakövetelményt is az elvárt színvonalon teljesítette. *Zeneszerzői invenciója zeneakadémiai tanulmányai idején teljesedett ki* igazán. Doktori vizsgahangversenyén, majd később hallott szerzői estjén, egy zenei mondanivalójában gazdag, érett zeneszerző, szakmailag biztos kézzel formált zenéjében gyönyörködhettem, érezve benne azt a zenei eszményvilágot, amelynek csiszolásán középiskolás kora óta folyamatosan munkálkodott. (Alkotómunkásságának értékét nemzetközi zeneszerzőversenyen elnyert első díja is visszaigazolja.)⁴⁰

Dragony Tímea, a fiatalabb zeneszerző nemzedék egyik legtermékenyebb, leggyakrabban nyilvánosságra jutó egyénisége, évente jelentkezik újabb és újabb szerzői estjeivel, zenéje nemcsak hazánkban közkedvelt, hanem külföldön is. Számos hazai és külföldi zeneszerzői verseny győztese vagy díjazottja. Zenéjét az ország vezető művészei is szívesen játsszák. Ő maga, pedagógusként, nemcsak a legnagyobbaknak ír zenét, hanem a legkisebbeknek is.

Hivatalosan a *Nyíregyházi Művészeti Szakközépiskola* diákja volt. Én a nyíregyházi szakközépiskola óraadó tanáráként láttam el a vele kapcsolatos zeneszerzés-tanári feladatot. Zongora és zeneelmélet-szolfézs szakos diákként, két szakközépiskolai évfolyam elvégzése után keresett fel szüleivel Debrecenben, hogy megmutassa szerzeményeit. Zenei készsége, és zeneszerzői invenciója alapján egyértelmű volt, hogy van tehetsége a zeneszerzéshez, és akár a magasabb évfolyamokon elvárt feladatokat is teljesíteni tudná. Igazgatói hatásköröm birtokában felajánlottam, hogy ha átkérné magát hozzánk, kollégiumi helyet is biztosítanék számára. Tímea azonban nem akart hűtlen lenni iskolájához. Szülei felajánlották, hogy ha vállalnám privát növendékemül, biztosítanák annak feltételeit, hogy hetente Debrecenbe utazzék. Végül azonban praktikusabb megoldást találtunk. Megbeszéltem *Fehér Ottóval*, a nyíregyházi művészeti szakközépiskola zenei tagozatának igazgatójával, hogy ha óraadóként alkalmaz engem Dragony Tímea zeneszerzésóráinak ellátására, és ha Tímea vállalja a rendszeres Debreceni utazást, akkor ő is engedélyezi Tímea zeneszerzés-óráinak Debrecenben

⁴⁰ 2004 **Transformusic** I. Nemzetközi Zeneszerzőverseny – I. díj.

való megtartását. (Természetesen biztosítottam őt arról is, hogy nem fogok megfélemlíteni kötelező adminisztrációs feladataimról.)

Csodálatos volt a szakmai együttműködés Tímeával. A mellett, hogy a másik két főtanszakon is a főtárgyi követelményeknek megfelelő színvonalon teljesített, annyi mutatnivalót hozott minden zeneszerzés órára, hogy nem győztem végignézni. Ha esetleg elmaradt egy órája, a következő alkalomra kétszer annyi anyagot hozott. Látván, hogy a XX. századi szabad stílusban mindig talál magának új kipróbálnivalót, hagytam, hogy keresse a maga útját spontán érdeklődésétől hajtva. Kiváló zongoristaként kezdettől fogva tudatosan kereste az alkalmat, hogy hangszeres diáktársaival együtt muzsikálva ismerje meg a különböző hangszerek játéklehetőségeit. Különbőféle együttesekre komponálva fürkészte a vokális és instrumentális hangszerelés mesterfogásait. Társaival való közös muzsikálása közben szerzett gyakorlatot szerzeményeinek betanításában. Különböző hangszer-összeállítású kamaraműveit szinte minden alkalommal a közreműködő diáktársakkal együtt hozta el megmutatni a zeneszerzés órára. Társai láthatóan szívesen játszották zenéjét, és szívesen vállalták az alkalmankénti debreceni utazást. Nekem, mint zeneszerzés-tanárának, a bemutatott szerzeményekhez való alkalmi hozzászólásokon túlmenően, annyi kezdeményezési feladatom maradt csak, hogy tájékoztassam őt a zeneakadémiai zeneszerzési felvételi vizsga szakmai követelményeiről, és célirányosan vezessem a kötelezően előírt stílustanulmányokban. Minthogy a klasszikus összhangzattant már ismerte, gond nélkül kezdhettünk a korálharmonizálással. Korán hozzáfogtunk a Palestrina-stílusú vokális ellenpont tanulmányozásához is. Elvégezvén a két- majd háromszólamú szerkesztéshez vezető előgyakorlatokat, hamar eljutottunk a szabad mozgású szerkesztéshez, s végül a latin szövegű motetták írásához. Ugyanilyen eredményességgel vettük a hangszeres stílusgyakorlatok akadályát. Úgy értesültem, hogy zeneakadémiai felvételi vizsgáján, merültek fel olyasféle aggályok, meg fog-e nőként maradni később is a zeneszerzési pályán, Tímea azonban rácáfolt minden ilyen aggályra. Már zeneakadémistaként is sorra nyerte a zeneszerzői versenyeket. Nem volt olyan tanítványom, (sem férfi, sem nő), aki *hozzá hasonló elhivatottsággal* kötelezte volna el magát a *zeneszerzői pálya* mellett. Nagy ajándéka a sorsnak, hogy zeneszerzés-tanári munkásságomban, éppen ő lehetett utolsó tanítványom.

XCIII. TÁRSAIM AZ ISKOLAVEZETÉSBEN

Egy olyan bonyolult intézmény, mint a zeneművészeti szakközépiskola, nem dolgozhat eredményesen feladatukat lelkiismeretesen ellátó középvezetők nélkül. Különösen igaz ez, ha az intézmény nemcsak feladatrendszerénél fogva bonyolult, hanem a kedvezőtlen külső körülmények miatt is. Amikor a településen nem él annyi megfelelő szinten képezett szaktanár, ahányra a kötelező szakfeladatok ellátásához szükséges volna, s amikor az igazgatónak nem áll annyi bértömeg a rendelkezésére, hogy minden szakfeladatra főállású tanárt alkalmazzon, utazó tanárokkal és töredékállású tanerőkkel kénytelen ellátnia a kötelező feladatokat. Tekintettel kell lennie arra is, hogy az alkalmazott tanároknak más munkáltatóknál teljesítendő kötelességeik is vannak. Bonyolultabb a többi szakközépiskolánál a zeneművészeti szakközépiskola annál fogva is, hogy különböző életkorú tanulók tartozhatnak egy-egy zenei tanulócsoportba, sőt, vannak tanulók, akik más oktatási intézménynél folytatják közismereti tanulmányaikat. Ilyen körülmények mellett sokkal körülményesebb feladat koordinálni a különböző iskolai teendőket, megszerkeszteni az órarendeket, beütemezni a különböző célú értekezleteket, részt venni különböző országos programokban. Amíg csak középvezető voltam, (tanszakvezető), feladatom a csoportos zenei órák (szolfézs, zeneelmélet, népzene, zeneirodalom, modernzene-ismeret) ellátásának ügyeire korlátozódtak. Ötleteimmel, tanácsaimmal és alkalmi feladatvállalásaimmal segítettem az igazgatót. Intézményvezetőként azonban nekem szakadt nyakamba az a sokrétű, bonyolult munkakör, amelynek szerteágazó

ügyeit nehéz lett volna, munkakörüket megbízhatóan ellátó, a problémás ügyekben együttgondolkodó, együttműködő, alkalmasint kritikai észrevételeikkel is segítő vezetőtársak nélkül intézni.

Mint általában a zeneművészeti szakközépiskolákban, a mi iskolánkban is rengeteg egyéni és csoportérdeket kellett egyeztetni a feladatellátás szempontjából, melyek részben a pénzszüke, részben az időegyeztetés korlátai miatt gyakran ütköztek. Az iskolavezetésben felelős középvezetőknek, adminisztrációs teendőik mellett, fontos feladata volt a vezetésükre bízott kollektíva munkájának koordinálása, és az eredményes feladatellátáshoz kapcsolódó csoportérdekek képviselése. Ez utóbbit tekintve, egyéniségüktől függően, kisebb-nagyobb különbségek is mutatkoztak megbízott segítőtársaim vezetési stílusában. Voltak, akik a rájuk bízott kollektíva tagjaival közösen, demokratikusan alakították ki éves programjukat. Volt, aki saját művészi meggyőződése szerint próbált irányt szabni a rábízott csoport teendőinek. Voltak, akik szigorúan számon kérték, hogy a rájuk bízott beosztottak kellő lelkiismeretességgel teljesítik-e kötelességeiket. E vezetési stílusoktól függően, kisebb-nagyobb feszültségek is támadtak a kollektívák tagjai és vezetőjük között, melyek gyakran igazgatói irodámba csapódtak le panasz formájában. Ha jutott volna időm rá, hogy a szakmai munkát olyan következetesen kísérem figyelemmel, mint ahogy igazgatói állásom megpályázásakor reméltem, talán könnyebb lett volna békítőleg hozzászólni az ilyen szakmai vitákhoz, így sajnos a vita gyakran azzal végződött, hogy a panasztevő más munkahelyet választva folytatta szakmai tevékenységét. Ha a panasztevő fizikai dolgozó volt, kisebb panaszával az iskolagondnokhoz, nagyobb panaszával hozzám, az igazgatóhoz fordult. Gyakran méltatlannak találta azt az illetményösszeget, amit megkívánt munkájáért fizetünk neki. Való igaz, a közalkalmazotti törvény hatálybalépésekor csak a magasabban iskolázott alkalmazottak illetménye emelkedett meg. A fizikai dolgozók továbbra is a régi illetményösszegért köteleztettek munkájuk ellátására, miközben a forint rohamosan devalválódott.⁴¹

Intézményünk egyszemélyi felelős vezetője lévén, a munkáltatói jogokat egyedül én gyakorolhattam, és engem terhelt ennek minden felelőssége. Döntéseimben azonban támaszkodtam helyetteseim véleményére is, és többnyire kikértem a tanszakvezetők véleményét is. Előfordult, hogy véleményünk különbözött, és ilyenkor abban is döntenem kellett, hogy elfogadom-e helyettesem véleményét, vagy inkább saját meggyőződésem szerint döntök. Voltak példák mindkét esetre, és emlékezetem szerint egyik esetben sem bántam meg utólag a döntést.

Helyetteseim körében *diákotthonunk* vezetői rendelkezhetek a legnagyobb önállósággal. Mind ketten, *Szántó Lászlóné*, majd utódja *Tarné Tóth Mária* is tapasztalt pedagógusként, több éves gyakorlattal, biztos kézzel vezették kollégiumunkat. Intézményünkön belül következetesen képviselték a kollégiumi érdekeket, (ezt el is vártam tőlük), de ha úgy adódott, nem haboztak szót emelni más fórumokon összintézményi érdekeink védelmében sem. *Közismereti igazgatóhelyettesem* és szakmai *igazgatóhelyetteseim* vezetési stílusában mutatkoztak bizonyos különbségek, ez viszont összefüggött azzal a mentalitásbeli különbséggel, ami a közismereti, és a szakmai tantestület tagjainak a munkavégzéshez való

⁴¹ Egyik legszomorúbb példája ennek, hogy országos híré hangszerészünk, *Kaskötő Géza*, aki iskolánk legrégebb alkalmazottjaként látta el sok évtized óta fúvós hangszereink karbantartásának feladatát, éveken át tartva használható állapotban régi kiszolgált hangszereinket, nem kaphatott érdemeihez méltó illetményemelését alacsony fokú iskolázottsága miatt. Igazgatói teendőim megkezdésekor az első alkalmat megragadtam, hogy emeljek valamit fizetésén, de a közalkalmazotti törvény hatályossá válásakor már nem emelhettem rajta újból, mert illetménye magasabb volt a törvény szerinti kötelező minimumnál, s így nem kérhettem rá fedezetet. Nevét első helyen javasoltam, amikor a város, fizikai dolgozók kitüntetésére kért javaslatokat az intézményvezetőktől, a zsűri azonban túl kevésnek találta a beérkezett javaslatok számát, és további neveket kért. Az eredmény arra mutat, hogy a zsűri az utólag beérkezett nevek között találta meg a kitüntetésre méltó személyeket. Kaskötő Géza megkeseredve vált meg iskolánktól. Keserősége hamarosan a sírba vitte.

viszonyát jellemezte. *Közismereti* igazgatóhelyettesünk katonás rendet tartott a közismereti tantestületben, de a tantestület tagjai ezt így is tekintették normálisnak. A tanítás pontosan igazodott a tanóráknak az órarendben meghatározott kezdési és befejezési idejéhez, a tanári naplók pontosan dokumentálták, hogy melyik órán mivel foglalkoztak, ki hányszor felelve, milyen osztályzatot kapott. A tantestületi munka híven követte a tanév rendjében lefektetett programot. A *zeneoktatásban* eleve lehetetlen lett volna ilyen kristályos rendben ütemezni a napi feladatokat a sokféle külső zavaró körülmény miatt. Az ellenőrzés többnyire a tanórák megtartásának tényére, és a diákok igazolatlan óramulasztásainak figyelemmel kísérésére korlátozódott. A zenetanárok egyébként is hajlamosak voltak arra, hogy az éppen aktuális feladatokra koncentrálnak, rugalmasabban kezeljék a rendelkezésükre álló tanítási időt. Az egyéni foglalkozások tanárai nem sajnálták a többletidő-ráfordítást, ha az tanítványuk fejlődését szolgálta. Ez viszont kisebb-nagyobb feszültségeket is okozott időnként a zenetanár kollégák között, mert a megnyújtott tanórák miatt a diák nem mindig tudott pontosan érkezni következő tanórájára.⁴² Iskolavezetési munkámat tekintve minden helyettesemtől kaptam megszívlelendő tanácsokat. Igazgatói munkaköröm átvételekor *Szenderi Ágnes* megbízott igazgatótól vettem át új munkakörömet. Őt akkor mindjárt a szakmai igazgatóhelyettesi feladatok ellátásával bíztam meg. Főleg igazgatói működésem első félévében kaptam hasznos tanácsokat tőle, sokéves igazgatóhelyettesi és féléves intézményvezetői tapasztalatai alapján. Később, a szakmai munkánkat fokról fokra nyomorító gazdasági megszorítások viszonyai mellett, egyre nehezebben viselte, hogy igazgatóhelyettesként neki is közre kell működnie mindennapi munkánknak szakmaiatlan kompromisszumokhoz igazított szervezésében, és felajánlotta lemondását. Őt követő helyettesemtől, *Pallagi Tamástól* — akiben jelenleg a Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskola és Zeneiskola igazgatóját tisztelhetjük — azáltal kaptam többször is hasznos segítséget, hogy diplomatikusabb megfogalmazásra intett, amikor valamilyen intézményünket ért méltánytalanság kapcsán *túlságosan indulatosan fogalmazott* hivatalos levelem szövegét mutattam meg neki még a postázás előtt. Nehéz döntések meghozatala előtt is gyakran segített hideg fejjel végiggondolni, hogy a lehetséges döntési alternatívák milyen következményekkel járhatnak.

Közismereti igazgatóhelyettesem, *Iszlainé Torma Zsuzsa* szintén gyakran intett önmérsékletre, amikor intézményünk működését előnytelenül befolyásoló felsőbb intézkedésekre készültem túlságosan indulatosan reagálni, és ő is segítő partner volt több olyan helyzetben, amikor kényszerű döntések alternatíváin kellett hideg fejjel gondolkodni. Köszönettel tartozom neki azért is, hogy iskolánk protokolláris rendezvényeinek szervezési terhére (évnyitó, évzáró, szalagavató, ballagás, érettségi vizsgák) szinte teljesen levette a vállamról, pontosan megszabva idejét és helyét, hogy nekem, mint igazgatónak mikor és hol kell szóra emelkednem.

A szakmai munka szervezésének közvetlenebb feladatait általában tanszakvezetőim intézték. Jó kapcsolatunkat már maga az is megalapozta, hogy szinte mindannyian tanítványaim voltak hajdanán. A hangszeres tanszakok vezetői (*Molnár Zsolt* vonós tanszak, *Nagy Csaba* fúvós tanszak, *Sőrés Ildikó* zongora tanszak) főtanszakos zeneszerzők is voltak

⁴² Eltért a munkánkat ellenőrző közismereti és zenei szakfelügyelők szempontrendszere is. A közismereti szakfelügyelők fontosnak tartották ellenőrizni, hogy előírászerűen folyik-e a tanári naplók vezetése, és fontosnak tartották számon kérni, hogy a tananyagban való előrehaladás üteme korrelál-e a tantervi előírásokkal. Ezzel szemben a zenei szakfelügyeletet ellátó zeneakadémiai tanárokat elsősorban az érdekelte, hogy a meghallgatott tanulók (vagy tanulócsoporthoz tartozók) milyen eséllyel készülhetnek felsőfokú zenei tanulmányok folytatására, és kinek van esélye sikeres zeneakadémiai felvételi vizsgára. A tanári naplókra nem voltak kíváncsiak. Némely zeneakadémiai szakfelügyelőnknek halvány fogalma sem volt, hogy milyen tantervi előírások szabályozzák a közép- és felsőfokú zeneoktatást.

hangszeres főszakuk mellett.⁴³ *Kéryné Mészáros Mária*, a szolfézs és más csoportos foglalkozások tanszakvezetője, egyike volt legelső tanítványaimnak Debrecenben.⁴⁴ Tanszakvezetőimmel hetente találkoztam az iskolavezetői értekezleteken, így folyamatos tájékozási lehetőségük volt az iskolánk egészét érintő problémákról. A hétről hétre felmerülő problémák változatossága folytán elő-előfordult, hogy nem mindig értettünk egyet mindenben, de a köztünk lévő sokéves emberi kapcsolat mindig biztosítéka volt annak, hogy iskolánk érdekeit közös ügyünként tartsuk szemünk előtt.

Iskolagondnokunk – *Csíky Lászlóné* – iskolánk rendeltetésszerű üzemeltetésének felelőse, gazdaságvezetőnk közvetlen ellenőrzésével folytatta munkáját. Ő felügyelte a kisegítő dolgozók munkáját, ő tárta elém jóváhagyás végett iskolánk napi gazdasági ügyleteinek dokumentumait, ő tett javaslatokat, ha kisegítő dolgozóink foglalkoztatásában személyi változások ügyében kellett döntenem. Minthogy javaslatait többnyire elfogadtam, bizonyos mértékig a munkáltatói jogok gyakorlásának is részesévé vált. (Így, bár többen is javasolták, összeférhetetlenség miatt nem vállaltam megbízatást iskolánk érdekvédelmi szerveinél.)

Gazdaságvezetőnk, *Czére Miklósné*, jól képzett gazdasági szakember, a gazdálkodást szabályozó törvények naprakész ismerője, de a vezetői teendők ellátásába hozzám hasonló újoncként tanult bele. Mindennapos társam volt gazdasági problémáink megbeszélésében. Együtt terveztük az éves költségvetést, együtt törtük fejünket a megoldás lehetőségein, amikor fenntartószervünk valamilyen megoldhatatlannak látszó probléma elé állított. Tőle kaptam naprakész információt, amikor szakfeladat-ellátási kötelességeink teljesíthetősége érdekében kellett érvelnem fenntartószervünk illetékeseinél, és ő fogalmazott meg adatokkal igazolt frappáns választ, amikor fenntartószervünk valamely jelentési kötelességünk elmulasztását próbálta ránk bizonyítani. Ő vigyázott rám, hogy a gazdálkodást érintő intézkedéseim mindig szakszerű formát nyerjenek. Kapcsolatunkban álláspontunk néha különbözött is abból kifolyólag, hogy ő sokkal közvetlenebbül függött felettes szervünk gazdasági szakvezetésétől. Munkájának szakszerűségét elsősorban a gazdasági ügyekben illetékes szakvezetők voltak hívatottak minősíteni. Iskolánk alkalmazottjaként azonban nem volt teljesen kiszolgáltatva ennek, mert a fegyelmi felelősségre vonás a munkáltató jogköre, s én éltem is a visszautasítás jogával, amikor felettes szervünk illetékes irodavezetője velem akarta felelősségre vonatni őt olyan pénzkeret-túllépésért, amelynek előidézésében éppen felettes szervünk gazdaságvezetése marasztható el, a kötelező feladatellátás pénzügyi feltételeinek elégtelen biztosítása miatt.

Különösnek tűnhet, hogy vezetőtársaimról szóló visszaemlékezésemben szót ejtek iskolánk érdekvédelmi szerveinek funkcionáriusairól is, de az ő szerepük sem volt elhanyagolható vezetői teendőim intézésében. Olyan körülmények között, amikor az intézményvezető újra és újra arra *kényszerül*, hogy alkalmazotti vagy szakmai érdekeket sértő intézkedéseket hozzon, az érdekvédő szervezetek nem csupán opponensei az intézményvezetőnek, hanem szövetségesei is. Iskolánk testületileg megválasztott érdekképviselői (a Zeneművészek Szakszervezete, a Pedagógusok Szakszervezete és a közalkalmazotti tanács tisztségviselői), többnyire olyan érdekek védelmében kardoskodtak, mely érdekek védelmében én magam is gyakran hangoztattam szavamat fenntartószervünk illetékeseinél, és testületileg megfogalmazott véleményük alkalmasint nyomósíthatta is érvelésemet. Meg kell jegyeznem azonban, hogy meglehetősen nagy készségszintű különbségekkel szembesültem a különböző érdekvédelmi szervek képviselőivel való tárgyalások közben. Jelentős különbségek mutatkoztak egyfelől az

⁴³ Molnár Zsolt zeneszerzési felvételi vizgára is készült a gordonka mellett, és jó készséggel mérthette volna meg magát a zeneszerzési felvételi vizsgán is, de a felkészülés utolsó hetében úgy ítélte meg, célszerűbb, ha figyelmét egyedül a gordonka felvételre összpontosítva veti alá magát a megmérettetésnek. Igaza volt! Nagy Csaba két országos bemutató tanításomon is tagja volt modernzene csoportomnak, Sörös Ildikó pedig egy saját berkeinken belüli modernzenei bemutató csoportjában szerepelt.

⁴⁴ Tanítványaim közül ő volt az első, akiért zeneakadémiai felvételi vizsgáján izgultam szolfézs- és zeneelmélet-tanáraként.

érdekképviselők törvényismerete tekintetében, másfelől abbeli tájékozottságukban, hogy milyen fenntartói elvárások kényszerítettek bizonyos intézkedéseim meghozatalában. Akinek érvelése nem jutott túl azon, hogy olyan szakmai vagy szociális szempontokat hangoztasson, amelyek szerintem is alapvető fontosságúak, annak beadványát legfeljebb saját érvelésem nyomósítására használhattam fel a fenntartószervünkkel folytatott kommunikációban. A legtöbb használható segítséget a Zeneművészek Szakszervezete tisztségviselőjétől, (ifj.) Papp László gondoktanár kollégánktól kaptam, aki bármilyen ügyben keresett meg, mindig az ügyben való sokoldalú tájékozottsággal közelítette meg a problémát, és esetleges „kiskapuk” elém tárásával, vagy utólag hozott rendeletmódosítások figyelmembe ajánlásával, nem egyszer segíteni tudott a szóban forgó ügy kedvező kimenetelű megoldásában.

Végezetül szólva, a legkörülményesebb intézményvezetés is akkor lehet csak hatékony, ha a *hivatalos ügyvitel* biztonságosan, fennakadás nélkül folyik. Úgy gondolom, méltán nevezem meg vezetőtársaim sorában iskolatitkárunkat is, *Karvaly Elemérnét*, aki mindig hibamentesen, pontosan látta el feladatait. Sohasem sietett, sohasem kapkodott, mégis mindig mindent időben elintézett. Nem volt szervezési hatásköre, egyszerű ügyintéző volt, de nélkülözhetetlen részese mindennapi életünknek. Biztonsággal igazodott el sokfelé ágazó ügyeink aktáiban, mindenről tudta, hol kell keresni, mindig mindent hamar megtalált. Nemcsak az igazgató hatáskörébe tartozó ügyeket intézte. Segítette az igazgatóhelyettesek munkáját, a tanszakvezetők munkáját, kezelte a tanulmányi ügyeket, szolgálatára állt mindenkinek, aki hozzáfordult valamiért, lett legyen az tanár, diák, takarítónő, portás, hivatalos személy vagy utcáról betévedt idegen. Mindenki ügyével teljes odafigyeléssel, az ügyfélnek kijáró maximális tisztelettel foglalkozott. Azok közé az alkalmazottaink közé tartozott, akit mindenki kedvelt, szeretett.

Budapest, 2014, V. 25.

FÜGGELÉK [1]

A modernzene-ismeret órákon különböző gyakorisággal elhangzott művek listája.⁴⁵

Per-Gunnar **Alldahl**: Vércsendesítő.

J. S. Bach: Kétszólamú és háromszólamú invenciók az aktuális hangrendszer-elméleti témaától függően. / Chaconne. / Das musikalische Opfer. / Kantáták (pl. Himmelskönig sei willkommen!).

Bácskai György: Egérfogak. / Toccata (zongorára).

Badings: Káin és Ábel (konkrétzene).

T. **Baird**: Dialogi na obój i orkiestrę kameralną.

Balassa Sándor: Antinómia. / Három vázlat. / Fúvósötös. / Rekviem Kassák Lajosért. / Xenia. /

Balázs Árpád: Három rövid dal (Perc, Ringató, Tavasz van).

Bárdos Lajos: Vegyeskari művek.

Vytautas **Barkauskas**: Monologas obojui solo.

Bartók: Magyar népdalok. / Nyolc magyar népdal. / Öt magyar népdal. / Román népi táncok. / Két román tánc. / Cantata Profana. / Falun. / Táncszvit. / Vázlatok. / Szomorú nóták. / Gyermekeknek. / 44 hegedű duó. / Medvetánc. / Mikrokozmosz füzetek. / Zongora szvit Op 14. / Zongora szonáta. / Szabad változatok. / Vonósnégyesek (I.—VI). / Szonáta két zongorára és ütőhangszerekre. / Zene húros hangszerekre, ütőkre és celestára. / Divertimento. / Concerto / A kékszakállú herceg vára. / A csodálatos mandarin. / Fából faragott királyfi. / Zongoraversenyek I—III. / Kossuth szimfóniai költemény.

Beethoven: Különböző zongoraszonáták különböző tételei (az aktuálisan tárgyalt zeneelméleti kérdésektől függően). / Csataszimfónia (Wellington győzelme).

Berg: Zongoraszonáta Op 1. / Schliesse mir die Augen beide (1900-ból és 1925-ből). / Hegedűverseny. / Lírai szvit.

Bertalotti: Solfeggi (az aktuálisan tárgyalt zeneelméleti kérdésektől függően).

Bíró Mária: Fúvósötös.

L. G. **Bodin**: Primary Structures (elektronikus zene).

Bogár István: Dózsa György (oratórium). / Szonáta csellóra és zongorára. / Harsona-tió / II. fúvósötös..

⁴⁵ Az itt felsorolt művek listája nem a teljes lista, de bővebb, mint a minden tanévben elhangzott művek felsorolása. Főleg a modernzene-ismeret órákon, zeneszerzés órákon és a negyedikes zeneirodalomórákon hangzottak el, a tanulók szakirányultsága szerint súlyozva mindig az aktuális zeneelméleti, zeneszerzés-elméleti vagy zenetörténeti témától függően.

Bogusławski: Apokalipsis.

Borsody: Címkék. / Sonanta mondo.

Boulez: Pli selon pli. / Mallarmé improvizációk I II. / Szonatina fuvolára és zongorára.

Bozay: Papírszeletek / Variationi per pianoforte. / Medáliák. / Vonósnégyes Op 9.

Britten: Simple Symphony.

Herbert **Brün:** Klänge unterwegs (elektronikus zene).

Cage: Szonáták és interlúdiumok.

Chavez: Toccata ütőhangszerekre.

Chopin: Mazurkák, polonézok, noktürnök, etűdök, prelűdök, balladák, szonáták vagy zongoraversenyek, az aktuális hangrendszer-elméleti illetve műfaj-elméleti témáktól függően.

Csobán Gyula Endre: szakközépiskolai szerzői estje.

Csont István: Ébredések (elektronikus zene).

Dagar testvérek: hindu klasszikus zene.

Debussy: Prelűdök. / A tenger. / I. vonósnégyes. / Egy faun délutánja. / Nocturnes. / Images. / A boldogság szigete.

A DÉLIBÁB EGYÜTTES hanglemeze.

Demény P. János: Canon in a.

Dohnányi: c-moll vonósnégyes.

Dobrowolski: Muzyka na taśmę magnetofonową i obój solo.

Dubrovay: Oscillations N°1. / Oscillations N°2. / Oscillations N°3. (Elektronikus zenék).

Dukas: A bűvészinas.

Durkó: Halotti beszéd. / Iconographie No.1–2. / Altamira / Una rapsodia ungherese. / String Quartet No.1 / Fioriture.

Éliás Ádám: Feltámadott (Op. 1 – kamarakantáta Juhász Gyula „Feltámadott” című versére.) / Ne engedd uram, hogy gyűlöljek – dalciklus néger költők verseire (ének–nagybőgő). / Azúr.

Enescu: Hegedű-zongoraszonáta.

Eötvös Péter: Kozmoszzene. / Madrigál (Moro Lasso). / A szél szekvenciái.

Esztényi Szabolcs: Concerto magnetofon-szalagra. / Hat zongoradarab. / Intermezzo zongorára, harsonára és fuvolára.

De Falla: Spanyol tánc.

Farkas Ferenc: Prelúdium és fuga. / Gyümölcskosár. / Piccola musica di concerto. / Cantus Pannonicus. / Furfangos diákok.

Frank Oszkár: Altató (József A.). / Három vidám kórus (Weöres).

Gál Tamás: Hegedű-triók.

GAMELÁN ZENE. (Jávai zene. Bali szigeti hangfelvételek.)

Gastoldi: Csónakos.

Gesualdo: Moro Lasso.

GÉPZENE. (A bécsi Technische Museum kiadványa.)

GREGORIÁN ZENE. (A tárgyalt hangrendszer-elméleti kérdések szemléltetésére.)

R. Grinblat: Zongoraszonáta.

E. Gyenyiszov: Fúvósötös.

Alois Hába: Az anya (opera).

Hacsaturjan: Hegedűverseny. / Toccata. / Kardtánc (a Gajane balettből).

Hajdú Lóránt: Három etűd (zongorára).

J. M. Hauer: Barokk stúdiumok. / A Zwölftenspiel című kompozíciókból válogatva.

Händel: A tárgyalt zeneelméleti témáktól függően, főleg variációs tételek.

Hennel András: Kisrondó.

Hindermith: Ludus Tonalis. / Mathis szimfónia. / Kleine Kammermusik Op 24. / Schulwerk (Fünf Stücke für Streichorchester Op 44/IV). / Hegedűverseny. / Orgonaszonáta. / Kis kamarazene (fúvósötös). / Szonáta trombitára és zongorára. / Szonáta fagottra és zongorára.

Honegger: B-A-C-H. / Pacific 231. / Pastoral d'été. / Concertino zongorára és zenekarra. / II. szimfónia. / V. Szimfónia. / Jean d'Arc a máglyán.

Huszár Lajos: Életképek.

Janaček: Szonáta hegedűre és zongorára.

Járdányi: Vörösmarty szimfónia.

Jean Michel **Jarre:** Oxygen.

Jelinek: Zwöltonwerk I-II-III.

Jeney: Négy dal (Búcsú, Jel, A lányhad a kertek alján, A halál nagy). / Soliloquium No 1. / Orfeusz kertje. / Impho. / Végjáték. / Négy hang. / Arthur Rimbaud a sivatagban.

Josquin Desprez: Két kánon.

Kadosa: Szonatina. / II. zongoraverseny (Op. 47).

Károlyi Pál: Színek. / Zongoraötös.

Kátai László: Bagatell.

Georg **Katze:** Baukasten.

KAUNASI HARANGZENE. (Litván népzene és más szemelvények a Szovjetúnió népeinek zenéjéből. — A Kaunasi Városi Történelmi Múzeum lemeze.)

Kilar: Dyphtongos. / Riff 62.

Király László: Repetitív etűdök (elektronikus zene).

Kocsár: Metamorphoses. / Dialoghi. / Tizenöt kis zongoradarab (a Tarka-barka füzetből)

Kodály: Felszállott a páva. / Psalmus Hungaricus. / Magyar népdalok. / Magyar népzene III. / Virágok vetélkedése. / Bicinia IV. / Ötfokú zene IV. / (77 stb. énekgyakorlatok a tárgyalt hangrendszerelméleti témák függvényében). / 24 kánon fekete billentyűkön. / Gyermektáncok. / Meditáció egy Debussy témán. / Hét zongoradarab Op 11. / Vejnemöjnen muzsikál. / Epigrammák. / Énekszó. / Két zoborvidéki népdal. / Hány János. / Galántai táncok. / Marosszéki táncok. / Hegyi Éjszakák I-II-III-IV. / Budavári Te Deum. / Öregek. / Jézus és a kufárok. / Norvég lányok. / Mátrai képek.

Peter **Kolman:** 9 ½ (elektronikus zene).

W. **Kotoński:** Alea (elektronikus zene). / Musica per fiati e tmpani.

Krauze: Piece for orchestra. / Hegedűverseny. / Tryptyk. / Polichromia.

Kurtág: Játékok. / Fúvósötös. / Nyolc zongoradarab Op 3.

Ifj. Kurtág György: SCH N°2

Norbert **Kuźnik:** Kontrapunkt. / Piece for tape.

Láng István: Laudate Hominem. / Chamber Cantata.

Lassus: 24 kétszólamú motetta (a tárgyalt hangrendszer-elméleti kérdések függvényében).

Lendvai Kamilló: Concerto da camera.

Ligeti: Lux eterna. / Requiem. / Kamarakonzert.

Liszt: II. rapszódia. / III. rapszódia. / VI. rapszódia. / XIII. rapszódia. / XIV. rapszódia. / XV. rapszódia. / Desz-dúr consolation. / Csárdás macabre. / Csárdás Obstiné. / Magyar történelmi arcképek. / Hangnem nélküli bagatell. / Via crucis.

Ludmány András: Fuvola–zongora szonáta.. / Toccata xilofonra és zongorára.

Luosławski: Gyászzené Bartók emlékére. / II. szimfónia. / Livre pour orchestre. / Paroles tissées. / Postludium.

Machaut: Notre Dame mise.

Mahler: Lied von der Erde. / Egy vándorlegény dalai.

J. Malovec: Vyhybka (részlet)

Maros Miklós: Turba. / Manipulation I. / Descort. / Aspectus. / Lunonis (Holdkóros).

Maros Rudolf.: Eufónia I. / Eufónia III. / Sirató.

Martos László: Fehér kíséret.

Messiaen: Oiseaux exotiques.

Mihály András: Három tétel kamaraegyüttesre.

Milhaud: Szonatina fuvolára és zongorára. / Szonáta hárfára.

Mozart: A Gyermek Mozart. / Zongoraszonáták, kamaraművek, zenekari művek, versenyművek tételei, valamint színpadi művek részletei a tárgyalt hangrendszer-elméleti kérdések függvényében.

Musszrgszkij: Éj a kopár hegyen / Egy kiállítás képei (szintetizátorral is).

NÉPZENEI FELVÉTELEK (Magyar népzene, szomszéd népek zenéje, türk népek zenéje, finnugor népek zenéje, más földrészek népeinek zenéje.)

Orff: Carmina burana.

Paganini: Caprice (az aktuális zeneelméleti témától függően).

Palestrina: Missa Papae Marcelli. / Canticum Canticorum.

Papp Zoltán: Kiáltás (dal, ének–zongora)..

Patachich: Spettri. / Funzione acustica. / Movimenti spaziali.

Penderecki: Sirató Hiroshima áldozataiért. / Lukács Passió (Stabat Mater). / Vonósnégyes. / Dávid zsoltárok.

Petrovics Emil: C'est la guerre. / Vonósnégyes.

Pongrácz: Phonothese. / Zoophonia. / Közeledni–távolodni. / Luna IX. / Bariszféra. / The big bang. / Mariphonia. / Egy Cisz-dúr akkord története. / A balgaság dícsérete.

Poulenc: Pastoral zongoraverseny. / Versenymű két zongzára és zenekarra. / Taccata.

Prokofjev: Klasszikus szimfónia. / Fuvola–zongora szonáta Op92. / Szarkazmusok. / Scherzo. / Ördögi szuggesszió. / Tovatűnő látomások. / Romeo és Júlia.

Puccini: Turandot. / Gianni Schicchi.

Ravel: Daphnis és Cloé szvit. / Pavane. / Bolero. / Balkezes zongoraverseny. / G-dúr zongoraverseny. / F-dúr vonósnégyes. /

Rózman Ákos: / Két duó klarinétra és fagottra.

J. Andon **Riedl:** Studie (1959). / Studie (1962).

Zbigniew **Rudziński:** Moments Musicaux.

Sallay Tamás: Kutacska a „Momentana”-n (Károlyi Amy verse, dal szopránhangra és kamaraegyüttesre.)

Sven-David **Sandström:** Close to

Sári József: Contemplatione. / Sonanti.

Sáry László: Csigajáték. / Hangnégyzet. / Három madrigál. Kotyogó kő egy korsóban. / Voices.

Satie: Parade. / Entr'-acte. / Ernyedt prelűdök. / Öt grimasz. / Bürokratikus szonatina.

Nicolas **Schöffner** (Miklós): Chronosonor 1. / Chronosonor 2-3. / Chronosonor 5. / Percussonor 1-2.

Schönberg [Schoenberg]: Verklärte Nacht. / I. Kamaraszomfónia Op 9. / Három zongoradarab Op 11. / Friede auf Erden Op 13. / Hat zongoradarab Op19. / Herzgewächse Op 20. / Zongora szvit Op 25. / Zongoradarabok Op 33a, Op33b. / Pierrot Lunaire. / Varsói kantáta. / Hegedűverseny Op 36. / Zongoraverseny Op 42. / Fantázia hegedűre és zongorára Op 47.

Schubert: Die schöne Müllerin és a Winterreise ciklus dalai, valamint a Pisztráng című dal az aktuálisan tárgyalt zeneelméleti témától függően.

Schumann: Kinderszenen Op. 15.

Serocki: Ad libitum.

Siklósi Gábor: Intonatione per percussioni e magnetofon.

T. Sikorski: Concerto Breve.

Sinohara: Alternance (ütőhangszerekre).

Soproni: Jegyzetlapok.

Sosztakovics: IX. szimfónia.

Stockhausen: Zyklus für einen Schlagzeuger. / Prozession II. / Telemusik. Klavierstück X. / Mikrophonie.

R. Strauss: Salome. / Till Eulenspiegel.

Sugár Rezső: Hunyadi (Hősi ének).

Vladas **Švedas:** Trys sutartinės (balsui ir fortepionui).

Szabolcsi B.: Musica Hungarica. / Musica Mundana.

Szabó Ferenc: Felszabadult melódiák. / Feltámadott a tenger.

Witold **Szalonek:** Mutationi per Orchestra.

Szathmáry Zsigmond: Népdal szvit.

Szervánszky: Hat zenekari darab. / Szerenád vonószerekre.

Székely Endre: Musica notturna per pianoforte, 5 fiati e 5 archi.

Székely Iván: For Alrun.

Szkrjabin: Az ekstázis költeménye. / gisz-moll fantázia-szonáta.

Szokolay: A tűz márciusa. / Két ballada.

Szóllósi: III. concerto. / IV concerto.

Sztravinszkij: Tüzijáték. / Petruska. / Tűzmadár. / A katona története. / Tavaszi áldozat. / Pulcinella. / Mennyegző. / Duo concertante. / Zsoltárszimfónia. / Ödipus Rex. / Kettős kánon vonósnégyesre. / Requiem Canticles. / Ábrahám és Izsák. / Variációk (Aldous Huxley emlékére). / Introitus.

(Teöke Marianne): Tarka-barka.

Temesy Tamás: Szonatina.

Ungváry Tamás: Cigánygyerekek nagy-nagy tánca.

Varèse: Integrales. / Ionisation. / Density.

Veress Jolán: Változó hangok. / Tornyt építtek – dal Kertész László versére ének–fuvola). / Fúvósötös. / Látomások (elektronikus zene). / Zarándokének (elektronikus zene).

Victor Máté: Via M1 (elektronikus zene).

Vidovszky: C-A-G-E. / Schroeder halála.

Vincze Imre: Movimento sinfonico.

Wagner: Tanhäuser nyitány. / Nürnbergi mesterdalnokok. / Trisztán és Izolda.

Webern: Op1—Op31, a szerző műveinek összkiadása hanglemezen. [Passacaglia Op 1. / Entffliegt auf leichten Kähnen Op 2. / Lieder Op 3. / Öt tétel vonósnégyesre Op 5. / Hat zenekari darab Op 6 / Négy darab hegedűre és zongorára Op7. / Hat bagatell vonósnégyesre Op 9. / Öt zenekari darab Op 10. / Három darab csellóra és zongorára Op 11. / Négy dal Op 12. / Három dal Op 15. / Öt kánon latin szövegre Op 16. / Szimfónia Op 21. / Dalok Op 25. / Variációk zongorára Op 27 /. Vonósnégyes Op 28. / I. kantáta Op 29. / Variációk zenekarra Op 30. / II, kantáta Op 31.] / – Kinderstück.

Weiner Leó: Hegedű-zongora szonáta (fisz-moll).

Xenakis: Bohor. / Politope. / Syrrmos.

Ilja Zeljenka: Studie 0.3 (Malevich sirja?).

C. M. Ziehrer: Bécsi polgár (részlet)

FÜGGELÉK [2]

KÖZSZEREPLÉSEK, PUBLIKÁCIÓK ÉS KÉZIRATOK A TÁRGYALT IDŐSZAKBÓL⁴⁶

Bemutató tanítások:

- **Zeneelmélet és szolfézs óra 12-fokú szolmizációval.**
"Povuzációval." (Debrecen 1972 - a Művelődésügyi Minisztérium szervezése.)
- **Szolfézs-zeneelmélet óra** (Klaipėda 1974 - Stasio Šimkauskas Muzikos Mokykla, a Kodály módszer bemutatása testvériskolánkban alkalmilag összeállt tanulócsoporttal.)
- **Modernzene-ismeret óra.** (Budapest 1976 - A Magyar Zeneművészek Szakszervezete Országos Zenepedagógiai Szakosztály szervezése.)
- **Modernzene-ismeret óra házon belül.** (Debrecen 1976)
- **Modernzene-ismeret óra.** (Debrecen 1977 - Magyar Zeneművészek Szakszervezete Országos Zenepedagógiai Szakosztály szervezése.)
- **Modernzene-ismeret óra** (Debrecen, 1978 - Országos Kortárszenei tanfolyam.)
- **"Kis hangrendszerek világa"** (Bemutató foglalkozás Csobán Gyusziával zenetanári szakmai továbbképzés alkalmával. Debrecen 1984)
- **Modernzene-ismeret óra.** (Budapest 1984 - Országos Pedagógiai Intézet szervezése.)

Publikációk:

- **Ismertető a debreceni Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskolában 1969 szeptember 1. és 1971 december 22. között folytatott kísérleti oktatásról.** (Parlando 1972/5)
- **Gondolatok a hangköz-relációkon alapuló tonalitásvizsgálatról.** (Nyilvános levélváltás Frank Oszkárrel - Parlando 1976/12)
- **Korunk zenéje a magyar zenepedagógiában.** (Parlando 1978/1-2 a Debreceni Zenepedagógiai Napokon 1977 áprilisában elhangzott előadás szövege. Franciául is megjelent a Marsyas 1991/19 számában, Grabócz Márta fordításában.)
- **Zeneszerzői gyakorlat és zeneelméleti kutatás** (Magyar Zene 1987/4. A MTA Zenetudományi Intézetében 1983 V. 9-én elhangzott vitaindító előadás szövege.)
- **Hangrendszer-elmélet.** (Házi tankönyv a modernzene-ismeret tantárgy tanításához. A Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskola kiadványa 1997)
- **Some Paradoxes of Octave Identities** (Systematische Musikwissenschaft 1996 IV/1-2 Bratislava. - Magyarul Magyar Zene 1998-99/3)

⁴⁶ A bizonytalan évszámokat pirossal jelöltem.

Kéziratok:

- **Az általános rendszerelmélet zenei vonatkozásai.**
- **Foglalkozásnaplók** (A modernzene-ismeret órák részletes lefolyásának ismertetése I-IV. Osztály, "A" és "B" témakör.)
- **Érdekazonosságok a zeneszerzői alkotómunkában és a zenetudományi kutatómunkában.** (1983 április – Támogató szöveg Grabócz Márta interdiszciplináris kutatási koncepciójának kezdeményezésében.)
- **Gondolatok a zeneművészeti szakközépiskolai elméleti tantárgyak tanterv-módosítási vitájának megtervezéséhez.** (Budapest 1984 november, országos bemutató tanításokhoz kapcsolva szervezett OPI rendezvény alkalmából.)
- **Előbírálói szakvélemény Varga Ferenc MUSICA HUMANA című kandidátusi értekezéséről.** (1984 VIII. 21.)
- **A hangrendszer-kutatás funkciója a zeneelméleti kutatásban (I-II. Fejezet).** – A "Kísérleti Zenetudomány" nevű kutatócsoportban, 1984/86.)
- **MikroAlap I-II.** YAMAHA DX7-II szintetizátorba programozott mikrohangolású hangbankok hangolási programjainak részletes dokumentálása. (Kísérleti zenetudomány 1987/88)

Előadások:

- **A szintetizátor szerepe a zeneoktatásban és a zenetudományi kutatásban.** (A synthi A.K.S. szintetizátor kibernetikus működési elvének ismertetése, szemléltetése. Országos Kortárs-zenei tanfolyam, Debrecen 1979)
- **A zenei élet kihívásai és a zenepedagógiai gyakorlat.** (Magyar Zeneművészek Szövetsége Tiszántúli Csoportja, Debrecen 1979)
- **Gyakorlat – elmélet – kreativitás.** (Országos Kortárs-zenei tanfolyam, Debrecen 1981)
- **A modernzene-ismeret tantárgy tanításának debreceni gyakorlata.** (Magyar Zeneművészek Szövetsége Zenepedagógiai Szakosztály, Budapest 1987)
- **A DX7-II szintetizátor bemutatása.** (A hangszer működésének ismertetése, improvizatív muzsikálás egyénileg programozott mikrohangolású és aleatorikus hangzásokat szintetizáló hangprogramokkal. A Kísérleti Zenetudomány nevű kutatócsoport rendezvénye. – MTA Zenetudományi Intézete, Kodály Terem 1988.)
- **A számítógép szerepe a zeneoktatásban.** (DX7-II szintetizátor bemutatása speciális számítógépként. Fuvolahangok szintetizálásának szemléltetése. Országos Kortárszenei tanfolyam, Debrecen 1989.)
- **Oktávparadoxonok.** (A Kísérleti Zenetudomány nevű kutatócsoport szűkebb körű rendezvénye. MTA Zenetudományi Intézete, Szabolcsi Terem, 1989)
- **A DX7-II szintetizátor bemutatása.** "Éremtárlat" című szerzeményem műelemzéssel egybekötött előadása. A Szisztematikus Zenetudomány nevű kutatócsoport rendezvénye. MTA Zenetudományi Intézete, 1990 Kodály Terem.)
- **A DX7-II szintetizátor bemutatása,** működésének ismertetése, "Éremtárlat" című szerzeményem előadása. (A "Musica Futura" rendezvénye. Zánka 1994.)

- **Közreműködés a ZTI "Szisztematikus Zenetudomány" nevű kutatcsoportját bemutató TV-műsorban.** Muzsikálás szintetikus fuvolahangokkal. A szintetizálás lépéseinek bemutatása. (Zenetudományi Intézet 1994.)
- Beszámoló a pozsonyi **MELOS-ETHOS '95 Kortárszenei Fesztiválról** (Bartók Rádió 1995 november.)

FÜGGELÉK [3]

TÉMAKÖRÖK

„A” TÉMAKÖR — HANGELMÉLET

I. EMPIRIKUS VIZSGÁLÓDÁS.

1. Mi a hang?
2. Hogyan ismerhető meg a hangjelenségek természete?
1-2. Az első két téma ismétlő összefoglalása.
3. Hang – hangzás – hangzat – hangjelenség.
4. A hangjelenségek meghatározottságai.
5. A hangjelenségek elkülönülése és összeolvadása.
3-4-5. A három utóbbi téma ismétlő összefoglalása.
6. Hangmagasság – hangszín – hangzási színezet – megszólalási színezet.
7. A hangmagasság sajátosságai.
8. A hangszín sajátosságai.
6-7-8. A három utóbbi téma ismétlő összefoglalása.
9. A megszólalási színezet differenciálódása és integrálódása.
10. Különböző hangerejű hangok összeolvadása és elkülönülése.
11. Hangerő – megszólalási erő – hangerő-hatás – hangosság.
9-10-11. A három utóbbi téma ismétlő összefoglalása.
12. A hangzás szerkezete.
13. Struktúra és hangzatszínezet.
14. Struktúra-síkok és struktúra-szintek.
12-13-14. A három utóbbi téma ismétlő összefoglalása.
15. A hangzás hely szerinti meghatározása.
16. Hangzásbeli állapotok, események, folyamatok.
17. A hangzás téridőbeli megmutatkozása.
18. A hangfelület fogalma.
(Látási és tapintási képzetek kötődése a hangjelenségekhez.)
15-16-17-18. A négy utóbbi téma ismétlő összefoglalása.
19. A minőség fogalma.
20. Hangzás-minőség és a hangok önazonossága.
21. Hangzási mód és hangzási történés.
22. A hangzási történés szétágazó és összefutó szálai.
19-20-21-22. A négy utóbbi téma ismétlő összefoglalása.
23. A hangok hatása.
24. A hanghatás összetettsége.
25. A hanghatás-típusok számbavétele.
23-24-25. A három utóbbi téma ismétlő összefoglalása.

- 26. A hangzásminőség és hanghatás dialektikus egysége.
- 27. A hangok hatásából eredő feszültségek összegződésének problémái.
- 28. A hanghatás megnyilvánulása integrált és differenciált hangzási színezet mellett.
- 29. A hangzások minőségbeli és hatásbeli jellemzőinek szerepe a hangzási történet figyelemmel kísérése szempontjából.

26-27-28-29. A négy utóbbi téma ismétlő összefoglalása.

- 30. Az időszerkezet sajátosságai.
- 31. Az időszerkezet szabályosságai.
- 32. Az időszerkezetek megmutatkozása.

30-31-32. A három utóbbi téma ismétlő összefoglalása.

- 33. A hangzásminőségek elrendezettségének megmutatkozása.
- 34. Hatások és élmények.
- 35. A hangzási történet figyelemmel kíséréséhez kapcsolódó élmények.

33-34-35. A három utóbbi téma ismétlő összefoglalása.

- 36. Hanghatások és hangrendszerbeli feszültségek.
- 37. A hangzás esztétikai minősége.
- 38. Mikor minősül zenének a hangzási történet.

36-37-38. A három utóbbi téma ismétlő összefoglalása.

„A” TÉMAKÖR — HANGELMÉLET

II. AKUSZTIKAI ÉS PSZICHOAKUSZTIKAI ISMERETEK.

- 39. Mechanikai rezgések és hangzási tünemény.
- 40. A hangok fizikai tulajdonságai.
- 41. Egyszerű és összetett rezgések, hullámformák, hangszínek.
- 42. Felhangok és kombinációs hangok

39-40-41-42. A négy utóbbi téma ismétlő összefoglalása.

- 43. Frekvencia és hangmagasság összefüggése.
- 44. Műveletek hangközökkel és frekvenciaarányokkal.
- 45. A tiszta intonálás mércéi.
- 46. Komma-eltüntetés – temperált hangolás.

43-44-45-46. A négy utóbbi téma ismétlő összefoglalása.

- 47. Hangenergia és hangosságérzet.
- 48. Intenzitás és hangszint.
- 49. A fón-értékek összegződése.
- 50. Fón-skála, szón-skála.

47-48-49-50. A négy utóbbi téma ismétlő összefoglalása.

„A” TÉMAKÖR — KIEGÉSZÍTŐ ISMERETEK

III.

(ELEKTROAKUSZTIKA, KIBERNETIKA, INFORMÁCIÓELMÉLET, HALLÁSFIZIOLÓGIA, HALLÁSPSZICHOLOGIA, RENDSZERELMÉLET)

51. Elektronikus hangkeltés – elektronikus zene.
52. Realizált és interpretált elektronikus zene.
53. A szintetizátor hangforrásai.
54. A szintetizátor feldolgozó eszközei.
55. A vezérlés alapelvei.
56. Szintetikus és analitikus elektronikus zene.
57. Az elektronikus zene lejegyzésének problémái.

58. Az információ fogalma.
59. Információtartalom, potenciális információ, üzenet.
60. Hogyan történik az információk fogadása.
61. Az információ értéke.
62. Az információ mennyisége.
63. Információ – közérzet – élmény.

64. Hallószervünk felépítése.
65. Az emberi agy felépítése.
66. Az agyműködés alapelvei.
67. Alsóbb és magasabb hallóközpontok.
68. A tudat különböző szintjei.
69. Információfogadás a tudat különböző szintjein.
70. Az észlelés és a cselekvés különböző központjai.

„B” TÉMAKÖR — HANGRENDSZER-ELMÉLET

I. SKÁLAELMÉLET

0. Skálaelméleti alapfogalmak. (A szükséges előismeretek összefoglalása.)

„B” TÉMAKÖR — HANGRENDSZER-ELMÉLET

II. HANGRENDSZER-STRUKTÚRÁK HATÁSA A TONALITÁSKÉPZŐDÉSRE.

1. A diatonikus hangrendszer „mélypontja”.
2. Az összhangzatos moll hangrendszerének „mélypontja”
1-2. Az első két téma ismétlő összefoglalása.
3. Tonalitás-képződés pentachord hangkészletekben.
4. A hangrendszer struktúrájának hatása a tonalitás-képződésre.
5. A hangköz-stabilitás rangsora.
3-4-5. A három utóbbi téma ismétlő összefoglalása.
6. Hangköz-szerkezet és kombinatív tényezők.
7. A több oktávra kiterjesztett hangkészlet.
8. A tonalitás-képződés feltételei a pentaton hangrendszerben.
6-7-8. A három utóbbi téma ismétlő összefoglalása.
9. A diatonikus és az összhangzatos rendszer strukturális sajátosságai.
10. Kombinatív tényezők a diatonikus hangrendszerben – modális skálák.
11. Struktúramódosítás kombinatív tényezőként.
9-10-11. A három utóbbi téma ismétlő összefoglalása.
12. A tizenkét fokú rendszer strukturális sajátosságai.
13. Kombinatív tényezők a tizenkét fokú zenében.
14. Pántonalitás és dodekafónia.
12-13-14. A három utóbbi téma ismétlő összefoglalása.
15. Vertikális és horizontális szerkesztés.
16. A Reihe-készítés alapelvei.
17. Szerializmus.
15-16-17. A három utóbbi téma ismétlő összefoglalása.
18. Tonalitás a tizenkét fokú rendszerben.
19. A tonális tizenkét fokú zene jellemzői.
20. Tonalitás és tonikalizáció.
18-19-20. A három utóbbi téma ismétlő összefoglalása.
21. Kisebb hangrendszerek integrálódása nagyobb hangrendszerekké.
22. A hangrendszerek egymást-tartalmazása.
23. A hangrendszerek rendszere.
21-22-23. A három utóbbi téma ismétlő összefoglalása.

- 24. Feszültségen való befejezés – eldöntetlen tonalitás.
- 25. Politonális – polimodalitás.

24-25. A két utóbbi téma ismétlő összefoglalása.

1—25. Átfogó ismétlés. Az első huszonöt téma ismétlő összefoglalása.

„B” TÉMAKÖR — HANGRENDSZER-ELMÉLET

III. TONÁLIS VISZONYOK HATÁSA A HANGOK ÉS A HANGKÖZÖK VISELKEDÉSÉRE.

- 26. Harmonikus és tonális alaphang.
- 27. Melodikus, harmonikus és tonális összefüggések.
- 28. A tonális hierarchia.

26-27-28. A három utóbbi téma ismétlő összefoglalása.

- 29. Tonális hierarchia és tonális funkciók.
- 30. A funkció fogalmának tágabb értelme.
- 31. Figuráció.

29-30-31. A három utóbbi téma ismétlő összefoglalása.

- 32. A hangrendszer visszahatása a hangközökre.
- 33. A tizenkét fokú rendszer hangközei.
- 34. A hangközök intonálásának problémái.

32-33-34. A három utóbbi téma ismétlő összefoglalása.

- 35. Figuráció és pánatonális.
- 36. Hangszínek és egyéb hangzásbeli sajátosságok a zenei feszültségteremtés szolgálatában.
- 37. Aleatória.

35-36-37. A három utóbbi téma ismétlő összefoglalása.

- 38. A tizenkét fokú rendszer tengelyei.
- 39. Zenei képződmények tengelyhez rendelése.
- 40. A tizenkét fokú rendszer hangközeinek másodlagos alaphangja.

38-39-40. A három utóbbi téma ismétlő összefoglalása.

- 41. A tengelyek autentikus és plagális rendje.
- 42. Tengelyek és tonális funkciók.
- 43. Tengelyrendszer és tonális hierarchia.

32-33-34. A három utóbbi téma ismétlő összefoglalása.

- 44. Tengelyrokon kapcsolatok kisebb hangrendszerekben.
- 45. Hangkészletek és tonális rendszerek tengelyhez rendelése.
- 46. Egy- és kéttengelyű bitonalitás.

35-36-37. A három utóbbi téma ismétlő összefoglalása.

- 47. Mikro- és makrovilág Bartók zenéjében.
- 48. Kromatika és diatónia.
- 49. Akusztikus rendszer és aranymetszés-rendszer.
47-48-49. A három utóbbi téma ismétlő összefoglalása.

- 50. A hangkvalitás-készlet ciklikus struktúrája.
- 51. A ciklikus struktúra deformációja. – Rokon struktúrák.
- 52. A trópák tana. (Feltételezi az 50. és 51. téma ismeretét.)
 (52b. A trópák tana. Nem feltételezi az 50. és 51. téma ismeretét.)
50-51-52. A három utolsó téma ismétlő összefoglalása.

„AB” TÉMAKÖR — RENDSZERELMÉLET

IV. ÁLTALÁNOS RENDSZER-ELMÉLET.

- 1. A rendszer fogalma.
- 2. A zene, mint a hangok és az ember kapcsolatában funkcionáló rendszer.
- 3. Rendszersíkok és rendszerszintek a hangok és az ember kapcsolatában.
- 4. Általános rendszerelméleti alapfogalmak a hangrendszer-elméletben.
- 5. A zeneelmélet új perspektívái.

FÜGGELÉK [4]

GONDOATOK A ZENEMŰVÉSZETI SZAKKÖZÉPISKOLAI ELMÉLETI TÁRGYAK TANTERV-MÓDOSÍTÁSI VITÁJÁNAK MEGTERVEZÉSÉHEZ

ELVI KÉRDÉSEK

Lényegében minden tantervi utasítás azt fogalmazza meg, hogy mit kell és mit ajánlatos tanítani, milyen képességeket kell fejleszteni, milyen feladatokkal mikor célszerű vagy kötelező foglalkozni, és milyen követelményeknek kell a tanulóknak a tanév végén megfelelniük. Ez a tény magában rejtje azt a veszélyt, hogy a vitázó felek rögtön a látszólagos lényegre térnek, és a vita közben nem tisztázódnak azok a pedagógiai koncepciók, amelyekben a vélemények alapulnak, vagy alapulniuk kellene. Az ilyen vakon folytatott viták eredményeként megszülető döntések, lehet, hogy tükrözik a pillanatnyi realitásokat, de aligha visznek előbbre a valódi problémák megoldásában. Javasolom, hogy a tanterv-módosítási vitában fektessünk súlyt a pedagógiai koncepciók tisztázására is.

A zenei képzés hatékonysága nem csupán az egyes tantárgyak hatékonyságától függ, hanem attól is, milyen struktúrát alkotnak a tantárgyak együttesen. A tantárgy-struktúra elemzésekor tartsuk szem előtt, hogy nincsenek csak elméleti vagy csak gyakorlati tárgyak, minden tantárgy oktatása egyidejűleg jelent gyakorlati és elméleti képzést, hiszen minden tantárgyban alapkövetelmény a képességfejlesztés, és különböző szakismeretek elsajátítása. A képességfejlesztési és ismeretgyarapítási követelmények viszonyának elemzése által juthatunk el az egyes tantárgyak igazi funkciójához.

A KÉPESSÉGFEJLESZTÉSI ÉS ISMERETKÖZLÉSI FELADATOK VISZONYA A HANGSZER-OKTATÁSBAN ÉS A ZENEELMÉLET-OKTATÁSBAN

A hangszeres tanár képességfejlesztési feladatai:

1. a zenei elképzelő-képesség fejlesztése,
2. a hangszeren való megvalósítás képességének fejlesztése,
3. az önellenőrzés képességének fejlesztése,
4. az ízlés csiszolása.

A hangszeres képzés kapcsán tudatosítást igénylő elméleti ismeretek:

Olyan szakismeretek, melyek tudása az elsajátítandó képességek fejlesztését előnyösen befolyásolja. (Hangszer-kezelési ismeretek, a megszólaltatandó zeneművek hangzási-formai szerkezetére vonatkozó ismeretek, az ízlés csiszolását segítő különféle ismeretek, praktikus tanácsok, hasonlatok és egyéb tartalmi vonatkozású megállapítások.)

A hangszer-oktatásban tehát az ismeretközlés a képességfejlesztés konkrét feladataihoz igazodik, a képességfejlesztés stratégiáját viszont az határozza meg, hogy a különböző képességek fejlesztése milyen más képességek meglétében hatékony és célszerű. Ebből kifolyólag a hangszeres képzés kapcsán közölt elméleti ismeretek nem a fogalmak logikája alapján függnak össze, hanem a gyakorlatra való vonatkozás révén. (A gyakorlat elméletként funkcionálnak.)

A zeneelmélet-tanár részéről tudatosításra kerülő ismeretek:

Tipikus hangzási struktúrák fogalmai, tipikus formai képződmények fogalmai, a hangok zenévé szerveződésében érvényesülő tipikus szabályszerűségek, törvényszerűségek

A zeneelméleti képzés kapcsán fölmerülő képességfejlesztési feladatok:

1. a fölismerés képességének fejlesztése,
2. a zenei elképzelés képességének fejlesztése,
3. gondolkodási képességek fejlesztése (elvonatkoztatás, fogalomalkotás, következtetés – a tanult szabályok generatív alkalmazása).

A zeneelmélet-oktatásban tehát a képességfejlesztés konkrét feladatai az ismeretanyag elsajátításának követelményei szerint változnak, az ismeretanyag elsajátítása viszont a fogalmak rendszerbe szerveződésének elvén, az ismeretkör szisztematikus bővítésének elvén alapszik. A zeneelmélet órán a képességfejlesztés elsősorban az elméleti ismeretek jobb elsajátítását szolgálja.

ELLENTMONDÁSOK A ZENEI ELKÉPZELÉS KÉPESSÉGÉNEK FEJLESZTÉSÉBEN

A zenei elképzelés képességének fejlesztése mind a hangszeres, mind a zeneelméleti képzésben központi feladat. Az elképzelő-képesség fejlesztése lényegében hallási képzetek kiépítésén alapszik. Alapvető különbség van azonban a hangszeres tanár és a zeneelmélet-tanár képességfejlesztési igényei között. A hangszeres tanár *zenei feszültségektől telített* hallási képzetek kiépítésén munkálkodik, melyek alkalmasak rá, hogy a hangszeren megvalósítandó *zenei összefüggések előképei* legyenek, a zeneelmélet-tanár viszont olyan hallási képzeteket fejleszt, melyek *zenei fogalmaknak* képezik alapját, (fogalom-képzet egységek kimunkálásán dolgozik), és így elsősorban a hangjelenségek képszerű elképzelésének képességét fejleszti, miközben a lehetőségig elvonatkoztat a konkrét zenei feszültségektől.

ÉRDEKAZONOSSÁGOK ÉS ÉRDEKELLENTÉTEK A HANGSZERES TANÁR ÉS A ZENEELMÉLET-TANÁR MUNKÁJÁBAN

A zenét tanuló növendékek töretlen fejlődése megkívánja, hogy képességeik és ismereteik egymással összhangban, arányosan fejlődjenek. Képesek legyenek szakmai ismereteiket a gyakorlati muzsikálásban elméletként alkalmazni, és a gyakorlati muzsikálás tapasztalatai alapján elméleti ismereteiket gyarapítani, ismereteik rendszerét tovább építeni. Ennek magvalósulására az estben lehet reálsan számítani, ha biztosítva van, hogy a tanulók zenei elvonatkoztató és konkretizáló képességének fejlesztése is *céltudatos képzés* formájában történjék, aminek eredményeképpen készségükké válik a konkrétól az elvontig és az elvonttól a konkrétig vezető utak bejárása.

Mind a hangszeres, mind a zeneelmélet-tanár azon fáradozik, hogy magas színvonalon képzett, jó muzsikusként neveljen, és így elvileg közös érdekük, hogy súlyt fektessenek úgy az elvonatkoztatási, mint a konkretizálási képességfejlesztésére. (Az igazán jó tanárok valóban mindent meg is tesznek ennek érdekében.) A képzési forma keretei azonban korlátokat szabnak az ilyen irányú törekvéseknek, és a tantárgyak alapvető rendeltetésének különbségéből adódóan *érdekellentétek* is keletkeznek. A *hangszeres* foglalkozásokon több lehetősége nyílik a *konkretizálásnak*, de a hangszeres tanár, különösen a képzés alacsonyabb fokán nem tud fogalmilag rendezett ismeretekre támaszkodni, a zenei produkciók kidolgozása szempontjából ezt nem is látja elengedhetetlenül szükségesnek, és nem is az ő feladata, hogy megteremtse

ennek feltételeit. (NB. az improvizációs alapon történő hangszer-oktatás gyakorlatának terjedése azt igazolja, hogy vannak hangszeres tanárok, akik veszik a fáradságot, hogy megteremtsék az ehhez szükséges feltételeket.) Az *elméleti* foglalkozásokon viszont az *elvonatkoztatási* képesség fejlesztésének nyílik több tere. A csoportos foglalkozási forma nem túl alkalmas az elméleti ismeretek gyakorlati alkalmazásának zeneművek megszólaltatásán keresztül való kipróbálására, és az ismeretkör bővítésének sajátos logikája nem nagyon ösztönzi az elmélettanárt a hangszeres órákon játszott zenei anyag elméleti elemzésére.

A SZOLFÉZS KULCSSZEREPE

A szolfézs tantárgy kulcsszerepet játszhat a gyakorlati és elméleti képzés viszonyában beálló egyensúly-zavarok ellensúlyozására. A tanárnak itt lehetősége nyílik, hogy ugyanazon az anyagon gyakoroltassa a konkrét zenei feszültségektől elvonatkoztató hallási képzetek aktivizálását (pl. dallamírás által) és zenei fogalmakhoz vagy szimbólumokhoz kötődő hallási képzetek konkrét zenei feszültségekkel való telítését (például zenei szövetek éneklése, akár lapról-éneklése közben is). A csoportos foglalkozás nem akadály, hiszen a tanulók, ha kell, kórusban is énekelhetnek, szükség esetén a tanár, vezénnyelssel is segítheti a zenei megformálást, anélkül hogy produkció-színvonalú kidolgozásra kellene törekednie.

Az egyéb tantárgyak funkciójának elemzésekor szintén az ismeretgyarapítás és a képességfejlesztés viszonyának vizsgálatából célszerű kiindulni. Kiemeltebb figyelmet érdemel annak a kérdésnek a vizsgálata, milyen vonatkozásban várható, hogy az ismeretszerzés révén gyarapodó *műveltség*, *elméletként* funkcionáljon, és melyek azok a képességek, amelyek fejlődése a gyakorlati muzsikálásra is kedvező hatású lehet. (Példa lehet rá a zenei befogadás képessége, melynek fejlesztésére a zeneirodalom órákon kínálkozik lehetőség.)

A TANANYAG OPTIMÁLIS FUNKCIONÁLÁSÁNAK FELTÉTELEI

A tantárgyak funkcionálásának körülményeit alapvetően az alábbi tényezők befolyásolják:

1. A tanulók adottságai és előképzettsége.
2. A tanárok szaktudása, látóköre, pedagógiai érzéke.
3. A tanítási eszközök. (Hangszerek állapota, szemléltetőeszközök készlete, tankönyvek használhatósága, kottaanyag hozzáférhetősége.)
4. A tantervi előírások és a tantárgy-struktúra.
5. A szakmai képzéssel kapcsolatos külső elvárások. (Társadalmi elvárások, magasabb szintű oktatási intézmények elvárásai, jól vagy rosszul felismert kulturális érdekek.)
6. A tanulás és gyakorlás körülményei. Az erre fordítható idő.

A tanterv-módosítási vitában az egyes tantárgyak tanításának tartalmi és funkcionális elemzése az elsőrendű feladat. Ugyancsak fontos téma a tanítási eszközökkel való ellátottság kérdése. A távolabbi jövő tervezése szempontjából célszerű szembenézni azzal a kérdéssel, mennyiben várható el a jelenlegi tanerőktől, hogy optimálisan kiaknázzák a tantárgyakban rejlő lehetőségeket; melyek azok a szakmai hiányosságok, amelyek a jövőben végző tanárok sokoldalúbb vagy alaposabb képzésével kiküszöbölhetők lennének, és végül melyek azok a reális vagy potenciális kulturális érdekek, amelyek kielégítése a zeneoktatás jelenlegi rendszerében még a tantárgyak maximálisan jó funkcionálása mellett sem volna lehetséges.

**A ZENEMŰVÉSZETI SZAKKÖZÉPISKOLÁKBAN ELŐÍRT TANTÁRGYAK
TANTERVÉNEK, TANÍTÁSI GYAKORLATÁNAK, ÉS A ZENEOKTATÁSI RENDSZERBEN
BETÖLTÖTT FUNKCIÓJÁNAK BÍRÁLATA**

Zeneelmélet

A zeneelmélet tárgy tananyaga az ún. „funkciós” zene, de elsősorban a klasszikus zene összhang-rendje és formavilága. Jól körülhatárolt ismeretkör, melynek lépésről lépésre történő birtokbavételére kidolgozott módszerek vannak. A tantervben megadott tanmenet egyike a lehetséges jó módszereknek. Az előírt tananyag három év alatt kényelmesen elvégezhető. Alkalmas egy olyan zeneelméleti tudás megalapozására, amire a felsőoktatási intézmények építhetnek, s amely a későbbiekben szervesen kibővíthet a barokk zene, romantika, reneszánsz zene, és bizonyos mértékig a XX. századi zene irányában. E bővebb ismeretkör szisztematikus birtokbavétele elvileg más stíluskör tanulmányozásával is kezdődhetne, de minthogy hazánkban a klasszikus zeneelmélet tanításának évtizedekre visszanyúló hagyományai vannak, célszerű a továbbiakban is erre alapozni, mert a sokéves tanítási gyakorlat a jövőben is garantálja az eddigi színvonalat.

A klasszikus zeneelmélet tehát jó kiindulási alap a zeneelméleti ismeretek szisztematikus bővítése tekintetében, vitatható azonban, hogy elegendő-e ez az egyetlen kiindulási pont. Ha a középfokú zeneelmélet-oktatás csak a klasszikus zene tanítására szorítkozik, minden más zenei stílus tanítása a felsőoktatásra marad. Ilyen körülmények között nem várható el a felsőoktatástól, hogy minden stíluskörben elmélyült tanulmányokat biztosítson, s így a továbbiakban is csak arra lehet számítani, hogy a főiskoláról kikerülő tanerők zeneelméleti készsége hézagossá lesz.

További negatívuma az egyoldalú, klasszikuszene-központú zeneelmélet-oktatásnak, hogy túl szűk jelenséggörre nyújt a zenei fogalomalkotásnak. E szűk jelenséggör elegendő lehet a stílushoz kötődő zeneelméleti szabályok szemléletes megismertetéséhez, de kevés annak megsejtéséhez, hogy a zenében átfogóbb érvényű törvények is érvényesülnek, amelyeknek a különböző stíluskörökhöz kötött szabályrendszerek csak speciális megnyilvánulási formái.

A legnagyobb veszély azonban abban áll, hogy a zeneelméleti képzés keretében csak szűk jelenséggörhöz kötődő hallási képzetek kiépülésére kerül sor, márpedig a hallási képzetek szélesebb körének aktivizálása képességfejlesztési feladat, aminek a középiskolás életkorban való elmaradása a későbbiekben nehezen helyrehozható, vagy helyrehozhatatlan visszamaradást eredményez, és ez az ízlés beszűkülését is maga után vonhatja.

Véleményem szerint a klasszikus zene mellett a XX. századi zene lehetne a zeneelméleti ismeretkör kiépítésének másik kiindulópontja. Ez elég távoli jelenséggör ahhoz, hogy indokolt legyen külön tantárgykeretben tanítani. A XX. századi zene stílusbeli sokfélesége más megközelítési módszert kíván, mint a klasszikus zene. Lehetőséget kínál az elméleti megismerés más módszereinek felkutatására, amihez a modern szemléltetőeszközök – például a szintetizátor – nagyfokú segítséget nyújthatnak. A XX. századi zene külön tantárgyként való tanítása esetén nem fenyegetne az a veszély, hogy a bevezetést követő kísérleti évek esetleges tévútjai zavart okoznának a szakzenészek képzésében, hiszen a klasszikus zene tanítása továbbra is a hagyományos vágányokon haladna, és amit ehhez a XX. századi zenével való foglalkozás hozzáad, az mindenképpen többlet. Kérdés persze, hogy milyen széles körben, mely tanszakokon kerülhetne sor ilyenféle tantárgy bevezetésére, hiszen a jelenleg működő tanerők közül valószínűleg nem mindenki rendelkezik olyan szakmai készséggel, hogy a tantárgy tanítását vállalhatná.

Szolfézs

A szolfézs tárgy tananyaga a középkortól a XX. századig az európai zene történetének mintegy másfélezer éves szakaszát fogja át. Ez a sokféle stílust felölelő zenei anyag szerencsésen ellensúlyozza a zeneelmélet tárgy klasszikuszene-központúságát. Különböző zenei stílusokban kínál lehetőséget a tanulók zenei készségeinek fejlesztésére. A tantárgyi feladatok megfogalmazása nyomatékosan hívja fel a figyelmet a készségfejlesztés kétirányúságára: „Fejlessze a tanulók dallami, -ritmikai, harmóniai készségeit, formai tájékozódó képességét a *meghallás-elképzelés*, az *olvasás-írás*, az *értelmezés-megszólaltatás* gyakoroltatása útján!” A tanár itt viszonylagos szabadságot élvezhet annak megválasztásában, milyen elmélet ismereteket kérjen számon a tanulóktól.

A tantárgy optimális funkcionálásának gátjait nem a tantervben, hanem a tárgyi és személyi feltételek hiányában kell keresni. A barokk kort megelőző zenei stílusokban nincs elegendő mennyiségű hozzáférhető kottaanyag, ennek hiányában pedig illuzórikus a tantervi követelmények teljesítését számon kérni. Ami a személyi feltételeket illeti, egyik fő hiányosság, hogy a szolfézsstanárok nagy része nincs igazán tisztában vele, mi a szolfézs tárgy igazi funkciója. Kétségtelen, hogy a szolfézsstanítás gyakorlata kilábalóban van az öncélú szolmizálgatás korszakából, és egyre határozottabb törekvés mutatkozik afelé, hogy a szolfézs (a maga eszközeivel) a zeneelméleti stúdiumokat segítse. A szolfézs tárgy azonban többre hivatott ennél. Kulcsfontosságú szerepét az által tölthetné be, ha súlyt fektetne a vokális anyag szép, *egészséges* hangon történő megszólaltatására, s egyidejűleg a megformálás elméleti szempontjainak tudatosítására, vagyis az elméleti ismeretek gyakorlati alkalmazásának gyakoroltatásával *hidat* képezne, az elsősorban elméleti és elsősorban gyakorlati képzési formák között.

Sajnos, e kulcsszerep betöltésének nyomósabb akadályai is vannak. Fontos alapfeltétel lenne, hogy a szolfézsstanárok legalább annyira értsenek az énekhang ápolásához, mint amennyire a hangszeres tanárok értenek a hangszerkezelési készségek fejlesztéséhez. Ezzel szemben a tapasztalat azt mutatja, hogy a szakközépiskolai tanulmányok éveiben a tanulók hangképzési készsége inkább romlik, mint javul. A tanár belenyugszik a megváltoztathatatlan látszó helyzetbe, s megelégszik azzal, ha a tanulók tisztán reprodukálják a kottaképnek megfelelő hangmagasságot és ritmust. A hallási képzetek nem telítődnek konkrét zenei feszültségekkel, a zenei feszültségektől elvonatkoztatott hallási képzetek — már-már nem is képzetek, hanem fogalmak — vezérlik az éneklést. Az eredmény a mindenki által jól ismert unmuzikális „szolfézséneklés”.

Zeneirodalom

A zeneirodalom tárgy tananyaga az európai zene utolsó 400 évének irodalmát öleli fel. Szélesebb kört fog át, mint a zeneelmélet-anyag, de szűkebb stíluskörben mozog a szolfézs tantárgynál. A tananyag feldolgozása inkább az ismeretkör bővítésére ad alkalmat, (zenetörténeti és zeneelméleti ismereteket nyújt), de lehetőséget kínál a képességfejlesztésre is, így a zenei formákban való eligazodás képességének fejlesztésére és a zenei befogadás képességének fejlesztésére. Az utóbbiaknak azonban a kedvező feltételek hiánya miatt nem alakulhatott ki tradíciója a hazai zeneirodalom-oktatásban.

A zeneirodalom tárgy optimális funkcionálását számos körülmény akadályozza. Elsőként kell megemlíteni, hogy az 1x45 perces órakeret még a zeneirodalmi tananyag egyszeri meghallgatására sem elegendő, s így alig-alig jut idő zeneelméleti ismeretek közlésére, illetve zenei képességek fejlesztésére. Tovább rontja a helyzetet, hogy ez ideig nem készült olyan,

országosan is használható zeneirodalom jegyzet, amiből a tanulók tanulhatnak, és így az órák jelentős része azzal telik el, hogy a tanár lediktálja a tanulóknak az elsajátítandó ismeretanyagot.

Minthogy a tanítási gyakorlat évek óta áthágja a törvény által biztosított kereteket, az új tanterv már lehetőséget ad kiskapuk használatára, így az I-II. évfolyamban plusz órák beiktatására, a III-IV. évfolyamban a fakultatív órák zeneirodalmi célra való felhasználására. Sajnos, egy későbbi intézkedés a fakultatív órák felhasználásának lehetőségét pusztán a szolfézs- és zeneelméleti foglalkozásokra korlátozta.

A tananyag évfolyamonkénti felosztása nem a zenetörténeti sorrendet követi, hanem az egyszerűtől a bonyolult felé haladás logikáját, s így a bécsi klasszikusok tárgyalása megelőzi a barokk zene tárgyalását. Ennek, az ismeretek elsajátítása tekintetében, kétségtelen előnyei vannak, megjegyzendő azonban, hogy a zenetörténeti sorrend betartása esetén a klasszikus zene tárgyalása a második évre esnék, éppen arra az évre, amikor a tanulók megkezdik zeneelméleti tanulmányaikat ugyanebben a stílusban, és a párhuzamosan folyó képzés hatása fölerősödhetne.

Jogos igényként merül fel, hogy biztosítson a tanterv legalább egy félévet a barokk kor előtti európai zene tanítására is, ehhez azonban a szükséges előfeltételeket (óraszám, zeneirodalmi jegyzet kiadása) kell országosan biztosítani.

Népzene

A népzene-oktatás, a tanterv előírásai szerint, részben a szolfézs, részben a népzene tárgy körébe tartozik. Ebben a munkamegosztásban a szolfézs része az anyaggyűjtés és a stílusos népzeneéneklés képességének kifejlesztése. (I-III. osztály tantervi előírásai szerint), a népzene tárgyé viszont a népzene-re vonatkozó ismeretek megszerzése (IV. osztály). A képzés folyamán tehát a szolfézs órákon a gyakorlati, a népzene órákon az elméleti oldal kerül előtérbe. A tanterv világosan megfogalmazza, mit vár a szolfézsztanároktól, mit a népzene-tanártól. A tapasztalatok szerint azonban a negyedikes népzene-tanulmányok megkezdése sem zökkenőmentes. Úgy tűnik, a tantervi előírások tartalma nem mindenki számára egyértelmű. A problémát nem annyira tantervi, mint inkább *továbbképzési* kérdésnek látom. A szolfézsztanárok tudnak róla, hogy a népzene-oktatásban új szemlélet van kibontakozóban, és némi bizonytalanságot éreznek, nem avultak-e el húsz évvel ezelőtt szerzett ismereteik.

ZENEELMÉLET-SZOLFÉZS TANSZAK

A tanterv életbelépésével törvényesített zeneelmélet-szolfézs tanszak debreceni kezdeményezés alapján került bevezetésre. Az új tanszak bevezetésétől az remélhető, hogy a főtárgyi szintű zeneelméleti képzés eredményeképpen olyan elméleti készségszerű tanulóréteg nevelődik ki, amelynek tudására alapozva a felsőoktatásban is többen tehetnek a leendő zeneelmélet-tanárok szakmai felkészítésének javítása, a jelenlegi hiányosságok kiküszöbölése érdekében.

A ZENEELMÉLET-SZOLFÉZS TANSZAK TANTÁRGY-STRUKTÚRÁJA

A zeneelmélet-szolfézs tanszakon mind a zeneelméletet, mind a szolfézszt négy éven át főtárgyként tanulják a tanulók. Ebből kifolyólag már a főtárgyi foglalkozásokon a gyakorlatibb és elméletibb jellegű stúdiumok polarizálására, másfelől, a két pólus összhangba hozására. A kötelezőtárgyak listáján a gyakorlatibb oldalt a zongora, hangképzés, vezénylési gyakorlat, az elméletibb oldalt a zeneirodalom és a népzene képviselik. Megjegyzendő, hogy az eredetileg

tervezett tantárgy-listán szerepelt egy modernzene-központú, részben zeneirodalmi, részben zeneelméleti jellegű tárgy (modernzene-ismeret), amelynek tanítására azonban végülis egyedül Debrecen kapott engedélyt.

A ZENEELMÉLET-SZOLFÉZS TANSZAKON ELŐÍRT TANTÁRGYAK TANTERVÉNEK BÍRÁLATA

Zeneelmélet főtárgy – szolfézs főtárgy

A zeneelmélet és szolfézs főtárgyak tananyaga a reneszánsz kortól a romantikáig terjedő zeneirodalmi anyag feldolgozására épít, némi kitekintést engedve a XX. század felé is. Ez azt jelenti, hogy a zeneelmélet-anyag több, a szolfézsanyag kevesebb stíluskört fog át, mint a kötelezőtárgyi zeneelmélet illetve szolfézs tananyag. Ez utóbbi tény első pillantásra logikátlan és ellentmondásosnak látszik, ha azonban figyelembe vesszük, hogy ez a kétféle foglalkozási forma tananyagának szinkronizálását biztosítja, belátható, hogy végülis a tartalmi megközelítés elmélyítését szolgálja. Minthogy normális esetben a két főtárgyat ugyanaz a tanár tanítja, lehetőség nyílik rá, hogy egy időben ugyanazon a zenei anyagon dolgozva foglalkozzék az ellentétes oldali készségek fejlesztésével, mind a gondolkodásra-nevelés, mind a zenei elképzelő-képesség fejlesztése terén.

A tananyag évfolyamonkénti felosztása nem a zenetörténeti sorrendet követi, hanem az ismeretkör szisztematikus bővítésének, és az egyszerűtől a bonyolult felé való haladás elvének logikáját, elegendő időt engedve beható stílustanulmányok folytatására. Útmutatást ad a tanterv arra nézve is, hogyan egyeztethető össze a kodályi énekgyakorlatok felhasználása az éppen aktuális stílustanulmányok folytatásával. A főtárgyak tananyagának szinkronitása az első két tanévben következetesebb, a III-IV. tanévben lazábbá válik, aminek helyessége vagy helytelensége vita tárgyát képezheti.

Zeneirodalom

A zeneirodalom tantárgy tananyaga, és a tananyag évenkénti felosztása lényegében megegyezik a más tanszacosok számára előírt anyaggal, de ezen a tanszakon – valamint a zeneszerzés tanszakon is – heti két órás foglalkozást biztosít a tanterv. A zenetörténeti sorrendtől való eltérés itt még inkább indokolt, mert ilyenformán a zeneirodalom tárgy tananyaga is szinkronba került a főtárgyak tananyagával, s ez szintén az elmélyült stílustanulmányok folytatását segíti. A kétféle zeneirodalom tanterv (ez és a hangszereseknek szóló tanterv) nagyfokú hasonlósága szerencsés egybeesés, mert a vidéki szakközépiskolákban a kisebb tanulólétszám miatt nem mindig oldható meg, hogy a zeneelmélet-szolfézs szakosoknak külön zeneirodalom csoportot indítsanak

Népzene

A zeneelmélet-szolfézs szakosok számára a népzene tárgy a III-IV. osztályban kötelező. A tantervi előírás szerint a harmadikos anyag pontosan megegyezik azzal, amit a többiek a negyedik osztályban tanulnak, míg a következő, IV. osztályos év feladata az előző évben tanultak ismétlése és kiegészítése, a népdalok zenei rendszerezése. Megjegyzendő azonban, hogy a főtárgyi szolfézs anyagban egyáltalán nem szerepel a népzene, vagyis a népzene-stúdiumok megkezdésekor nem lehet építeni a szolfézs órákon szerzett ismeretekre. Így vitatható, hogy helyénvaló-e az a tantervi elvárás, mi szerint a harmadikos szolfézs-szakosoknak ugyanazt kell tanulniuk népzeneből, amit a hangszeresek negyedikben tanulnak.

A modernzene-ismeret tárgy eredetileg tervezett funkciója

A modernzene-ismeret tárgy legalapvetőbb funkciója az lett volna, hogy a középiskolai tanulmányok idején, amikor a tanulóknak még nem alakultak ki esztétikai gátlások, élményeket szerezzenek a modern zene irodalmában, és a klasszikus zeneelméleti tanulmányokkal egyidejűleg, más kiindulópontból is megkezdődjen a zeneelméleti ismeretek szisztematikus kiépítése.

(A debreceni gyakorlatban ez a másik kiindulási terület nem valamely konkrét modernzenei stílus szabályrendszere, hanem általánosabb érvényű, objektív zenei törvények megnyilvánulásainak egy speciális köre, amely a hangrendszerek és a tonális viszonyok dialektikus kapcsolatának tanulmányozása útján tárható fel. A megismerési folyamat a jelenségtől a lényeg felé való haladás elvét követi, amihez a XX. századi zene sokfélesége eleve nyújtja az általánosítási alapot. Az általánosítás alapjának még szélesebbre tárása érdekében foglalkozunk régebbi történelmi korok zenéjével is, – a gregoriántól kezdve a romantikáig, – tanulmányozzuk a népzene, és ízelítőt veszünk Európán kívüli zenekultúrák zenéjéből is. Az empirikus úton szerzett ismeretek rendszerezése után megismerkedünk a legfontosabb akusztikai és pszicho-akusztikai alapfogalmakkal. A debreceni gyakorlatban tehát a modernzene-ismeret egyfajta interdiszciplináris integráló tantárggyá fejlődött, ami szélesebb perspektívába helyezi a főtárgyi foglalkozások konkrét stílustanulmányait.)

SZEMPONTOK A TANTERVI ÉS FELVÉTELI KÖVETELMÉNYEK VISZONYÁNAK VITÁJÁHOZ

A zeneművészeti szakközépiskola feladatköre nem merülhet ki abban, hogy felkészít a főiskolai felvételi vizsgákra. Fontos feladata, hogy a leendő zenészeket felvértezze a zenei életbe való beilleszkedés alapvető képességeivel és az ehhez szükséges szemlélettel, függetlenül attól, hogy folytatják-e felsőoktatási intézményben tanulmányaikat. Ami a főiskolára való felkészülést illeti, ez sem merülhet ki a felvételi vizsgákra való készüléssel. A szakközépiskola feladata, hogy tanulóit *alkalmassá* tegye a felsőfokú képzésre, de az alkalmasságnak objektív normái vannak, melyek nem biztos, hogy egybeesnek az egyes intézményeknél kialakult felvételi szokásokkal. Annak kérdése, hogy kinek melyik felsőoktatási intézménybe sikerül bejutni, természetesen a felvételi vizsgákon dől el, de ha valaki sikerrel vette a felvételi akadályát, felsőfokú tanulmányai során azokat a képességeit és azt a tudását is hasznosítja, amit a felvételi vizsgán nem kértek számon. Ijesztően tragikus lenne a helyzet, ha a felsőoktatási intézményekbe bejutottak készülségében csak arra lehetne építeni, amit a felvételi tesztek próbára tettek.

A felsőfokú képzésre való alkalmasság *objektív normáit* az általános zenei gyakorlat és a zenepedagógiai gyakorlat viszonya határozza meg. E normarendszer feltárása és kifejtése nem nélkülözheti az általános zenei gyakorlatban felmerülő problémák elemzését, a *zeneoktatási rendszer egészére* háruló feladatok elemzését és a zeneoktatási intézmények közt kialakítható optimális munkamegosztás lehetőségeinek mérlegelését. Figyelembe véve az általános zenei gyakorlat alakulásának tendenciáit és fejlődési perspektíváit, a létező és várható társadalmi elvárásokat, az igények kielégítésének szakmai akadályait, *mérlegelni kell*, melyek azok az ismeretek, képességek, készségek, *szemléletmódbeli sajátosságok*, amivel a jövő zenészeinek rendelkezniük kell, s amelyek megszerzésére, illetve kifejlesztésére, (kifejlesztésük megkezdésére) a középiskolás életkor a legalkalmasabb.

A zeneművészeti szakközépiskolai tanterv akkor mondható sikerültnek, ha a tantervi normák, a lehetséges mértékig, a középfokra hárítható feladatok objektív normáihoz igazodnak, de tekintetbe veszik a középfokon működő tanerők szakmai készségének korlátait is. A helyesen megállapított normák betartása teremtheti meg annak feltételeit, hogy a felsőoktatásban ne olyasmivel bajlódjanak, ami középfokon is megtanítható, s ennek felismerése teheti érdekeltté a szakfelügyelő főiskolai tanárokat abban, hogy a tantervi előírások betartását is számon kérjék.

Debrecen 1984, november.

Keuler Jenő s. k.
Tanszakvezető
Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskola
Debrecen

FÜGGELÉK [5]

HÁTTÉRIRODALOM, amit zenepedagógiai munkásságom éveiben változó ráfigyeléssel olvasgatók.⁴⁷ (1964–1996 időszak, – főleg a hetvenes években.)

- Abonyi Iván:** A negyedik halmazállapot. (Gondolat 1971)
Ádám György: Érzékelés, tudat emlékezés. (Gondolat 1976)
Aknai Tamás: Nicolas Schöffer [Schöffer Miklós]. (Budapest, Corvina 1975)
ALAKLÉLEKTAN (Gyűjteményes kiadvány. Gondolat 1974)
Avasi Béla: Zeneelmélet I. — Népdalelemzés, zenei alapismeretek. (Tankönyvkiadó 1964)
Avasi Béla: Zeneelmélet II. — A XVI. század énekkari művészete. Klasszikus vokálpolyfónia. (Tankönyvkiadó 1965)
Balassa Imre, Gál György Sándor: Operák könyve. (Zeneműkiadó 1955)
Balogh Arthur: A logarléc. (Műszaki Könyvkiadó 1969)
Bárdos Lajos: Modális harmóniak. (Zeneműkiadó 1961)
Bárdos Lajos: Harminc írás 1929-1969. (Zeneműkiadó 1969)
Bárdos Lajos: Tíz újabb írás 1969-1974. (Zeneműkiadó 1973)
Bárdos Lajos: Liszt Ferenc a jövő zenésze. (Akadémiai 1976)
Bárdos Lajos: Hangzatgyakorló I. (Zeneműkiadó 1976)
Bárczi Géza: A magyar nyelv életrajza. (Gondolat 1963)
Bartha Attila: Norton (LSI Alkalmazástechnikai Tanácsadó Szolgálat, Budapest 1989)
Bartha Dénes & Révész Dorrit: Joseph Haydn élete dokumentumokban. (Zeneműkiadó 1961)
Bartha Dénes: A zenetörténet antológiája. (1848; repr. Zeneműkiadó 1974)
Bartha Lajos: PSZICHOLÓGIAI ÉRTELMEZŐ SZÓTÁR. (Akadémiai 1981)
Bendefy László: Az ismeretlen Juliánusz. (1936, repr. Győr 1963)
Benedek Marcell: Kis könyv a drámáról. (Gondolat 1964)
Benkő András: A Bolyaiak zeneelmélete. (Kriterion, Bukarest 1975)
Alban Berg: Írások – levelek – dokumentumok. (Zeneműkiadó 1965)
Lars-Gunnar Bodin, Zgorka Zivkovic: ELECTRONIC MUSIC IN SWEDEN. (Swedish Information Center, Stockholm 1984)
Bodon Pál: Az intonálás iskolája. (Zeneműkiadó 1953)
Bogár István: A rézfúvós hangszerek. (Zeneműkiadó 1975)
M. Bristiger, S. Jarosiński, J. Patkowski, M. Tomaszewski: Teksty o muzyce współczesnej 4, 6. (Polskie Wydawnictwo Muzyczne 1972)
Böhm László: ZENEI MŰSZÓTÁR. (Zeneműkiadó 1952)
Bölönyi Ferenc: A központi idegrendszer finomabb szerkezete. (Kézirat 1963)
Clement Brown: Beszéljessünk a számítógépről. (Műszaki 1975)
Brückner János: Akusztika. (Műszaki kiadó 1965)
Buda Béla: Az empátia – a beleélés lélektana. (Gondolat 1985)
Mario Bunge: Az okság. (Gondolat 1967)
Zofia Burowska: Współczesne systemy wychowania muzycznego. (Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1976)
Alfredo Casella – Virgilio Mortari: A mai zenekar technikája. (Zeneműkiadó 1978)

⁴⁷ Például a képekben és szemléltető példákban gazdagabb munkákat, a pszicho-akusztikai, hallásfiziológiai, zeneelméleti, vagy zenetörténeti tudnivalók tárgyalásakor minden évben.

- John **Chowning** & David **Bristow**: FM Theory & Applications – By Musicians for Musicians. (Yamaha Music Foundation, Tokyo 1986)
- Serge **Cordier**: PIANO bien tempéré et JUSTESSE orchestrale. (Buchet / Chastel 1982 Paris)
- Csabai** Dániel: Újdonságok az elektroakusztikában és a mágneses hangrögzítésben, (Műszaki Könyvkiadó Bp. – Szovjetszkoje Ragyio Moszkva 1974)
- Csabai** Dániel: Magnósok évkönyve (1971, 1975, 1976, a Műszaki könyvkiadó kiadványai.)
- Csapodi** Csaba: Az Anonymus-kérdés története: (Magvető 1978)
- Csepreg-Horváth** Kázmér: Oszcilloszkóp méréstechnika. (Műszaki 1976)
- Csetri** Elek: Körösi Csoma Sándor. (Bukarest, Kriterion 1984)
- Csibra** István – **Szerdahelyi** István: Esztétikai alapfogalmak. (Tankönyvkiadó 1978)
- Karel **Čapek**: Foltyn zeneszerző élete és munkássága. (Magyar Helikon 1972)
- Darvas** Gábor: Bevezető a zene világába 1—3. (Zeneműkiadó 1965—66)
- Alain **Danielou**: Inde du Nord; Collection de l'Institut International d'Etudes Comparatives de la Musique (Buchet-Chastel 1966)
- Alain **Danielou**: La Musique de l'Inde du Nord. (Buchet-Chastel 1985)
- Darvas** Gábor: Évezredek hangszerei. (Zeneműkiadó 1961)
- Dési** Illés: A titokzatos agy. (Medicina 1968)
- Dienes** István: A honfoglaló magyarok. (Corvina 1974)
- DIE REIHE** folyóirat 1. száma: Elektronische Musik. (Universal Edition 1955)
- DIE REIHE** folyóirat 2. száma: Anton Webern. (Universal 1955)
- Dobszay** László: Útmutató a „Hangok világa I—III. ” szolfézsztankönyvek tanításához. (Zeneműkiadó 1966—69)
- Mieczysław **Drobner**: Nowe wyniki badań strefowości słuchu interwałowego. (Nakładem Państwowej Wyższej Szkoły Muzycznej w Krakowie 1967)
- Mieczysław **Drobner**: Analogie i dysparacje układów zjawisk świetlnych i dźwiękowych.. (Nakładem Państwowej Wyższej Szkoły Muzycznej w Krakowie 1970)
- Mieczysław **Drobner**: Instrumentoznawstwo i akustyka – podręcznik dla szkół muzycznych II. stopnia. (Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Kraków 1971)
- Mieczysław **Drobner**: Akustyka muzyczna. (Polskie Wydawnictwo Muzyczne 1972)
- Mieczysław **Drobner**: Akustyka i instrumentoznawstwo. (Polskie Wydawnictwo Muzyczne 1972)
- Dubrovay** László: A zenei anyag fejlődése – Előrehaladás a részhangrendszerben. (MAGYA ZENE 1987/4)
- Lars **Edlund**: Modus Novus – Studies in reading atonal melodies. (AB Nordiska Musikförlaget, Stockholm 1963)
- Herbert **Eimert**: Lehrbuch der Zwölftontechnik. (Breitkopf und Hartel Wiesbaden 1977)
- Albert **Einstein** – Leopold **Infeld**: Hogyan lett a fizika nagyhatalom? (Móra Kiadó 1971)
- ELEKTRONIKAI MINILEXIKON**. (Műszaki könyvkiadó 1971)
- Éliás** Ádám: A tizenkétfokú hangrendszer harmóniavilága – a koherens tizenkét-fokúság egzisztenciális összhangrendje. (Magyar Zene 1985/II-III-IV)
- EMS**. (A stockholmi, digitális vezérlésű elektroakusztikus hangstúdió eszköztárának, és működtetésének ismertető könyve. — Maros Miklós jóvoltából jutottam hozzá.)
- Eősse** László: Az opera útja. (Zeneműkiadó 1962)
- Erdei** László: Az ítélet dialektikus logikai elmélete. (Akadémiai kiadó 1971)
- Erdei** László: Ellentét és ellentmondás a dialektikus logikában. (Akadémiai 1973)
- Erdélyi** Zsuzsanna: Hegyet hágék, lőtöt lépék – archaikus népi imádságok. (Magvető 1976)
- Ernst** Jenő (szerk.): Biofizika. (Akadémiai 1977)
- Fábián** Imre: A huszadik század zenéje. (Gondolat 1966)
- Fábián** Imre: R. Strauss. (Gondolat 1962)
- Fényes-Haraszti-Kiszely-Kocsis-Róka**: Világnézeti nevelésünk természettudományos alapjai. (Tankönyvkiadó)

- Fercsik János:** A relativitáselmélet szemlélete. (Magvető 1977)
- Feuer Mária:** 50 muzsikuss műhelyében. (Zeneműkiadó 1970)
- Feuer Mária:** Kinek kell a modern zene? (Zeneműkiadó 1976)
- Ficza Sándor – Mamusich György:** Természethű hangközlés. (Műszaki 1964)
- FILOZÓFIAI KISLEXIKON** (Kossuth Könyvkiadó 1964)
- Fischer Sándor:** A beszéd művészete. (Gondolat 1974)
- FORUM MUSICUM nr 2:** Muzyka w studio. (Polskie wydawnictwo muzyczne, Kraków 1968)
- FORUM MUSICUM nr 6:** Technologia muzyki elektronicznej. (Polskie wydawnictwo muzyczne, Kraków 1969)
- FORUM MUSICUM nr 10:** Collage w muzyce. (Polskie wydawnictwo muzyczne, Kraków 1971)
- FORUM MUSICUM nr 13:** O perkusji. (Polskie wydawnictwo muzyczne, Kraków 1972)
- Paul Fraise:** A kísérleti pszichológia gyakorlati kézikönyve. (Akadémiai 1983)
- H. Frank:** Az avantgarde támogatói (Corvina 1969)
- Frank Oszkár:** Zeneelmélet V. — A romantikus és modern zene. (Tankönyvkiadó 1968)
- Frank Oszkár:** Debussy-preüdök elemzése I, III. (Szegedi Tanárképző Főiskola 1968, 1970)
- Frank Oszkár:** A klasszikus moduláció. (Zeneműkiadó 1970)
- Frank Oszkár:** A funkciós zene harmónia- és formavilága. (Zeneműkiadó 1973)
- Frank Oszkár:** Bevezető Bartók Mikrokozmoszának világába. (Zeneműkiadó 1977)
- Frank Oszkár:** Hangzó zeneelmélet. (Zeneműkiadó 1990)
- Sigmund Freud:** Der Witz und seine Beziehung zum Unbewussten. (Fischer Taschebuch Verlag 1940)
- J. T. Frolov:** Genetika és dialektika. (Gondolat 1971)
- Walter E. Fuchs:** Az új tanulási módszerek. (Közgazdasági és Jogi Kiadó 1973)
- Monika Fürst-Heidtman:** Das präparierte Klavier des John Cage. (G. Bosse Verlag 1979)
- Gaal Mózes:** Hun és magyar mondák. (Franklin Társulat Budapest)
- (Gál Zsuzsa szerk.):** A zene szava — versek a zenéről. (Zeneműkiadó 1973)
- Gárdonyi Zoltán:** A zenei formák világa. (Magyar Kórus 1949)
- Gárdonyi Zoltán:** Elemző formában. (Zeneműkiadó 1963)
- Gárdonyi Zoltán:** J. S. Bach ellenpontművészetének alapjai. (Zeneműkiadó 1967)
- Gát József:** A zongora története. (Zeneműkiadó 1964)
- Gerényi Gábor:** MIDI protokoll. (Pixel Graphics Kft. 1992)
- Grabócz Márta:** Az elektronikus zene történetéből I–III. (Kézirat)
- Jadwiga Grawczyńska – Maria Dąbrowska:** Rytmika. (Centralna Poradnia Amatorskiego Ruchu Artystycznego, Warszawa 1963)
- Peter Grogono:** The synthy educational handbook. (E. M. S. London)
- I. Grossman – W. Magnus:** Csoportok és gráfjaik. (Műszaki 1972)
- Gulyás György:** A békéstarhosi zenei nevelés tanulságai. (Debreceni Kodály Zoltán Emléknepok 1971)
- J. M. Hauer:** Vom Melos zur Pauke. (Universal Edition) 1925
- J. M. Hauer:** Die Lehre von Tropen (Universal Edition 1926)
- G. Havas Katalin:** Formális logika. (Kossuth 1973)
- Alois Hába:** Neue Harmonielehre des diatonischen, chromatischen, Viertel-, Drittel-, Sechstel- und Zwölftel Tonsystems. (Universal No. 8769)
- Hajdú Péter:** Bevezetés az uráli nyelvtudományba. (Tankönyvkiadó 1966)
- (Hajdú Péter szerk.):** Uráli népek. (Corvina 1975)
- Hámori József:** Mi a neurobiológia? (Magvető 1976)
- Hámori József:** Nem tuja a jobb kéz, mit csinál a bal. (Kozmosz könyvek 1985)
- Hámori Miklós:** Ismerkedés a komputerrel. (Tankönyvkiadó 1973)
- Harmat Artúr:** Ellenponttan I–II. — Bevezető a Palestrina stílus technikájába. (Zeneműkiadó 1947, 1956)

- Donald O. **Hebb**: A pszichológia alapkérdései. Gondolat 1975; Philadelphia 1972)
- Heckenast** Gábor: (Hangszalagtechnika. Műszaki 1956)
- G. W. F. **Hegel**: A Logika Tudománya I–II. (Akadémiai 1979)
- Heller** Ágnes: Az ösztönök Az érzelmek elmélete. (Gondolat 1978)
- Hernádi** Miklós: A közhely természetrajza, (Gondolat 1973)
- Herneckzi** Katalin: PC DOS 3.20. (Műszaki 1987)
- Paul **Hindemith**: Unterweisung im Tonsatz I–II. (1937-39)
- Michael **Hinton**: IMPAC [INTERACTIVE MUSIC PERFORMANCE AND COMPOSITION]. (Stockholm 1979)
- J. Ny **Holopov**: A huszadik századi zene harmóniavilágáról (Zeneműkiadó Budapest – Kárpáti Kiadó Uzsgorod 1978)
- Arthur **Honegger**: Zeneszerző vagyok. (Zeneműkiadó 1961)
- Horányi** Özséb, **Szépe** György szerk.: A jel tudománya. (Gondolat 1975)
- Hortobágyi** László: India klasszikus zenéje. (Muzsika 1976 V/39, VII/43, IX/46, X/41, XI/41)
- INTART**: Spirál a tudományban és művészetben. (Felelős kiadó Tusa Erzsébet)
- INTERNATIONALE SONDERSCHAU** — Bel Dezibel Phon – Schallwellen in Musik und Technik. (Technisches Museum, Wien 1977)
- L. B. **Itelszon**: Matematikai és kibernetikai módszerek a pedagógiában. (Tankönyvkiadó)
- ÍZLÉS ÉS KULTÚRA** [Gyűjteményes kiadvány]. (Kossuth 1974)
- François **Jakob**: A tojás és a tyúk — Az élők logikája. (Európa Kiadó 1974)
- François **Jakob**: A lehetséges és a tényleges valóság. (Európa Kiadó 1986)
- R. **Jakobson**: Hang – jel – vers. (Gondolat 1972)
- Jánossy** Lajos: Relativitáselmélet és fizikai valóság. (Gondolat 1968)
- Jánossy** Lajos – **Jánossy** István: Szemléletes differenciálszámítás. (Tankönyvkiadó 1974)
- Jemnitz** Sándor: Chopin. (Gondolat 1960)
- Hans **Jelinek**: Anleitung zur Zwölftonkomposition I–II (1952-58)
- Knud **Jeppesen**: Kontrapunkt. (Veb Breitkopf & Härtel Musikverlag, Leipzig 1964)
- Tadeusz **Kaczyński**: Rozmowy z Witoldem Lutosławskim. (Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Kraków 1972)
- KALEVALA** – ford. Nagy Kálmán. (Európa 1975)
- Kallós** Zoltán: Balladák könyve. (Magyar Helikon 1974)
- Kálmán** Béla: Nyelvjárásaink. (Tankönyvkiadó 1966)
- Béla **Kálmán**: Wogulische Texte. (Akadémiai 1976)
- Kalmár** Márton: Korszerű szemléltetés. (Tankönyvkiadó 1975)
- Kardos** Lajos: A lélektan alapproblémái és a pavlovi kutatások. (Akadémiai 1957)
- (**Kardos** Lajos szerk.): Az alaklélektan (Gyűjteményes kiadás Budapest 1974, Gondolat)
- Kardos** Lajos: A neuropszichikus információ eredete. (Akadémiai 1976)
- Kardos** Pál: Kórusnevelés—Kórushangzás. (Zeneműkiadó 1977)
- Kárpáti, Kovács, Kroó, Pándi, Súlyom**: Mozart operái. (Zeneműkiadó 1956)
- Kárpáti** János: Bartók vonósnégyesei. (Zeneműkiadó 1967)
- Kárpáti** János: Schönberg. (Gondolat 1963)
- Kárpáti** János: MUZSIKÁLÓ ZENETÖRTÉNET II. (Gondolat 1965)
- Kárpáti** János: MUZSIKÁLÓ ZENETÖRTÉNET IV. (Gondolat 1973)
- Kárpáti** János: Kelet zenéje. (Zeneműkiadó 1981)
- Katona** Ferenc: Emberré válás. (Gondolat 1974)
- Hugo **Kauder**: Entwurf einer neuen Melodie- und Harmonielehre. (Universal 1932)
- Kazacsay** Tibor: Az új zene összhangzattana. (Királyi Magyar Egyetemi Nyomda Bp. 1944)
- (Keszti Imre): MAGYAR ZENESZERZŐK. (Editio Musica 1975)
- Kiss** Ferenc — **Szentágothai** János: Az ember anatómiájának atlasza 1–2–3. (Medicina 1976)
- Kodály** Zoltán: Ki a jó zenész? Zeneműkiadó 1960)

- Kodály Zoltán:** Visszatekintés 1–2. (Zeneműkiadó 1974)
- Kókai Rezső – Fábíán Imre:** Századunk zenéje. (Zeneműkiadó 1961)
- Peter **Kolman:** A Pozsonyi Rádió ARP 2000 szintetizátora (szlovák szöveg).
- Komáromy László:** Az agyvelő boncolása. (Medicina 1976)
- Komoróczy Géza:** Sumér és magyar? (Magvető 1976)
- P. **Kopnyin:** Dialektika Logika Tudomány: (Kossuth 1974)
- Włodzimierz **Kotoński:** A modern zene ütőhangszerei. (Zeneműkiadó 1967)
- Kőhegyi János:** Ismerd meg a BASIC nyelvjárásait! (Műszaki 1984, 1985)
- Krizsán György:** A ZILOG cég mikroprocesszor családjai. (LSI ATSZ – OMIKK 1984)
- Kroó György:** Schumann. (Biliotheca 1958)
- Kroó György:** Bartók Béla színpadi művei. (Zeneműkiadó 1962)
- Kroó György:** MUZSIKÁLÓ ZENETÖRTÉNET III. (Gondolat 1966)
- Kroó György:** A magyar zeneszerzés 25 éve. (Zeneműkiadó 1971)
- Kroó György:** Kortárs zeneszerzők között. (Zeneműkiadó 1971)
- (**Kroó György szerk.:**) Miért szép századunk zenéje? (Gondolat 1974)
- Ernst **Křenek:** Zwölton–Konrapunkt–Studien. (1940; Schott 1950)
- Johannes G. **Lang:** Az elektromos és a mágneses erőtér. (Műszaki 1975)
- Láng György:** A tamás-templom karnagya. (Singer és Wolfner 1940)
- László Zsigmond:** Ritmus és dallam. (Zeneműkiadó 1961)
- M. **Lázár M., Straky T., Szatmári E.:** Debrecen zenei élete a századfordulótól napjainkig. (Debrecen M.V. Tanácsa Művelődési Osztálya 1975)
- Lendvai Ernő:** Bartók stílusa. (Zeneműkiadó 1955)
- Lendvai Ernő:** Bartók dramaturgiája. (Zeneműkiadó 1964)
- Lendvai Ernő:** Bartók költői világa. (Szépirodalmi könyvkiadó 1971)
- Lendvai Ernő:** Bartók és Kodály harmóniavilága. (Zeneműkiadó 1975)
- Lengyel Dénes:** Hun-magyar mondák. (Móra 1976)
- A. J. **Lerner:** A kibernetika alapjai. (Gondolat 1971)
- Lévi Júlia, Vitányi Iván:** Miből lesz a sláger? (Zeneműkiadó 1973)
- LEKSYKON KOMPOZYTORÓW XX. WIEKU** (Polskie Wydawnictwo Muzyczne 1965)
- Zofia **Lissa:** Zene és csend. (Gondolat 1973)
- Rolf **Lohberg – Theo Lutz:** Hogyan gondolkodik az elektronikus számítógép? (Műszaki 1972)
- J. M. **Lotman:** Szöveg, modell, típus. (Gondolat 1973)
- Lukács György:** Az esztétikum sajátossága. (Akadémiai 1975)
- Wolf **Maedel – Franz Richter Herf:** Ekmelische Musik. (Schriften der Hochschule „Mozarteum” Salzburg 1977)
- MAŁA ENCYKLOPEDIA MUZYKI** (Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1960)
- Maróthy János:** Zene és ember. (Zeneműkiadó 1987)
- Maróthy János, Batári Márta:** A zenei végtelen. (Zeneműkiadó 1986)
- Stephen **McAdams:** Spectrtal Fusion and the Creation of auditory Images. (New York 1982, Music Mind and Brain)
- Stephen **McAdams & Albert Bregman:** Hearing Musical Streams. (Computer Music Journal 1979. Vol. 3 Numb. 4)
- Hubert **Meluzin:** ELEKTROTECHNIKA Kérdések – Feleletek. (Műszaki 1981)
- Ronald **Melzack:** A fájdalom rejtélye. (Gondolat 1977)
- Dr. **Meyer–Eppler:** Elektrische Klangerzeugung. (Dümmlers Verlag, Bonn 1949)
- M. **Micheli:** Az avantgardizmus. (Gondolat 1969)
- Abraham **Moles:** Információelmélet és esztétikai élmény. (Gondolat 1973; Flammarion 1958, Paris)
- Molnár Antal:** A német zene története 1750-től napjainkig. (Zeneműkiadó 1964)
- Molnár Antal:** Repertórium a barokk zene történetéhez. (Zeneműkiadó 1959)

- Dr. **Molnár Géza**: Általános zenetörténet. (Rozsnyai 1916)
- Molnár József**: A magyar beszédhangok atlasza. (Tankönyvkiadó 1973)
- MŰVELŐDÉSÜGYI MINISZTERIUM KÖZÉPFOKÚ OKTATÁSI FŐOSZTÁLYÁNAK**
MUNKABIZOTTSÁGA: FIZIKA az általános gimnáziumok IV. osztálya számára.
 (Tankönyvkiadó 1965)
- Nagy Ferenc**: A tanárok kérdéskultúrája. (Akadémiai 1976)
- Németh Imre**: Az ősi szó nyomában. (Móra 1970)
- (**Németh Gyula** szerk.): Attila és hunjai. (1940, Akadémiai 1986)
- Neuman János**: A számítógép és az agy. (Gondolat 1972)
- Seiho Nishi**: Nia korpo. (Gumma Esperanto Societo, Tokyo 1961)
- ORSZÁGOS PEDAGÓGIAI INTÉZET: Pszichológia** a gimnáziumok III. osztálya számára.
 (Tankönyvkiadó 1969)
- ORSZÁGOS PEDAGÓGIAI INTÉZET: Biológia.** (Kísérleti jegyzet kizárólag belső használatra 1988)
- Paczolay Gyula**: Tudományok és rendszerek. Budapest, 1973, Akadémiai kiadó)
- Dr. **Pajor Gábor**: Az IBM PC-ről kezdő felhasználóknak I. II. (LSI Alkalmazástechnikai
 Tanácsadó Szolgálat, Budapest 1989)
- Gerd **Pawelzig**: Az objektív rendszerek fejlődésének dialektikája. (Gondolat 1974)
- Józef **Pawłowski**: Podstawy instrumentacji. (Polskie Wydawnictwo Muzyczne 1959)
- PEDAGÓGIAI LEXIKON** (Akadémiai Kiadó 1979)
- Viktor **Pekelis**: Kibernetikai kis enciklopédia. (Móra 1976)
- Pernye András**: A német zene története 1750-ig. (Zeneműkiadó 1964)
- Pernye András**: Alban Berg. (Gondolat 1967)
- Pernye András**: Hét tanulmány a zenéről. (Magvető 1973)
- Péter Rózsa**: Játék a végtelennel. (Tankönyvkiadó 1969)
- Petrovics Emil**: Ravel. (Gondolat 1959)
- Richard **Petzoldt**: Joseph Haydn élete képekben. (Zeneműkiadó 1961)
- Richard **Petzoldt**: Pjotr Csajkovszkij élete képekben. (Zeneműkiadó 1955)
- Pikler Gyula**: Az élmény megmaradása és ellentétessége. (Grill Károly Könyvkiadó Vállalata,
 Budapest 1909)
- Pongrácz Zoltán**: Népzenészek könyve. (Zeneműkiadó 1965)
- Pongrácz Zoltán**: Mai zene mai hangjegyzírás. (Zeneműkiadó 1971)
- Pongrácz Zoltán**: Az elektronikus zene. (Zeneműkiadó 1980)
- Willard van Orman **Quine**: A logika módszerei. (Akadémiai 1968)
- L. A. **Rasztrigin**: A véletlen világa. (Műszaki könyvkiadó 1973)
- Hans Peter **Reinecke**: Höprobleme in Lichte Acustisch-Tonpsychologischer Forschung.
 (Veröffentlichungen des Instituts für neue Musik und Musikerziehung, Darmstadt)
- L. O. **Resnikow**: Erkenntnis-theoretische Fragen der Semiotik. (Deutscher Verlag der
 Wissenschaften 1968)
- Rényi Alfréd**: Napló az információelméletről. (Gondolat 1976)
- Ritoók Zsigmond**: Források az ókori görög zeneesztétika történetéhez. (Akadémiai 1982)
- Romain **Rolland**: Zenei miniatűrök I–II. (Gondolat 1961)
- Romain **Rolland**: Händel. (Gondolat 1967)
- Róna-Jas András**: A nyelvrokonság. (Gondolat 1978)
- Eric **Saltzman**: A 20. század zenéje. Zeneműkiadó 1980.
- Pierre **Schaeffer**: Taité des objets musicaux. (Paris, Éditions du Seuil 1966)
- Adam **Schaff**: Bevezetés a szemantikába.
- Scharnitzky Viktor**: Mátrixszámítás. (Műszaki 1970)
- Bogusław **Schäffer**: Nowa Muzyka. (Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Kraków 1958)
- Bogusław **Schäffer**: Dźwięki i znaki. . (Polskie Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1969)
- Bogusław **Schäffer**: Introduction to Composition. (Polskie Wydawnictwo Muzyczne 1976)

- Leo **Schneider**: Hogyan érzékelünk? (Móra 1976)
- Sigrun **Schneider**: Mikrotöne in der Musik des 20. Jahrhunderts. (Bonn, Godesberg 1975)
- Arnold **Schoenberg**: Komponálás tizenkét hanggal. (Gondolat 1966)
- Arnold **Schoenberg**: A zeneszerzés alapjai. (Zeneműkiadó 1971)
- Horst **Schubert**: Topológia. (Műszaki 1986)
- Hans **Sedlmayr**: A modern művészet Bálványai. (gondolat 1960)
- Selye János: Álomtól a felfedezésig. (Akadémiai 1974)
- Selye János: Stressz distressz nélkül. (Akadémiai 1976)
- Juvan **Sestakov**: Julianus rám talált. (Kozmosz könyvek, ed. Bede Anna 1985)
- C. **Smetana**: Zaj és rezgésmérés. (Műszaki 1975)
- S. A. **Sochacki**: Liszt Ferenc és a lengyelek. Zeneműkiadó 1963)
- Solt György: Valószínűségi számítás. (Műszaki könyvkiadó 1971)
- Somfai László: Webern. (Gondolat 1968)
- Somfai László: Joseph Haydn zongoraszonátái. (Zeneműkiadó 1979)
- Sonkoly István: A vogul és osztják zene. (Különlenyomat a TURÁN – Magyar Népróksági Szemle XXIII. évfolyamából, Budapest 1940)
- Erwin **Stein**: ARNOLD SCHOENBERG LEVELEI: (Zeneműkiadó 1974)
- Steinbach Sándor: A Magyar Rádió MOOG szintetizátora. (Élet és tudomány)
- Gottfried **Stiehler**: A dialektikus ellentmondás formái és funkciói. (Kossuth 1972)
- Karlheinz **Stockhausen**: Texte zur Musik Band 3. 1963-1970. (Verlag M. DuMont Schauberg)
- Straky Tibor: Kodály Zoltán és Debrecen. (Kodály Zoltán Emléknepok Debrecen 1972)
- ELECTRONIC MUSIC IN SWEDEN** (Swedish Music Information Center, Stockholm 1972)
- Szabó Helga: Énekes improvizáció az iskolában. (Zeneműkiadó 1976)
- Szabolcsi Bence: A Magyar zenetörténet kézikönyve. (Zeneműkiadó 1955)
- Szabolcsi Bence: A zene története az őskortól a 19. század végéig. (Zeneműkiadó 1958)
- Szabolcsi Bence: Régi muzsika kertje. (Zeneműkiadó 1957)
- Szabolcsi Bence: A Magyar zene története. (Zeneműkiadó 1958)
- Szabolcsi Bence: A Magyar zene évszázadai: (Zeneműkiadó 1959)
- Szalay András: Hanglebegések binaurális érzékelése. (Kézirat 1974, KLTE)
- Szegő Júlia: Embernek maradni: – Bartók Béla életregénye. (Megjelent a román-magyar közös könyvkiadási egyezmény keretében. (Bukarest 1965)
- Székely Júlia: Schubertiáda. (Magvető 1968)
- Szekeres Károly: Az ösztönök támadása. (Medicina 1972)
- Szelényi István: A magyar zene története I–II. (Zeneműkiadó 1959)
- Szelényi István: Gyakorlati modulációtan. (Zeneműkiadó 1960)
- Szelényi István: A romantikus zene harmóniavilága. (Zeneműkiadó 1965)
- Szomjas–Schiffert György: A finnugor zene vitája. (Akadémiai Kiadó 1976)
- Szentágothai János: Functional anatomy 3. (Medicina 1975)
- Szerdahelyi István: Az ízlés sajátosságai. (Ízlés és Kultúra, Kossuth 1974)
- (dr. Szilágyi Vilmos szerk.): Pszichológiai alapfogalmak kis enciklopédiája. (Tankönyvkiadó 1978)
- Szigetvári Andrea: Computery w Muzyce Eksperymentalnej. (Państwowa Wyższa Szkoła Muzyczna w imieniu F. Szopena, – Wydział Operatorów Dźwięku. Warszawa 1985)
- Szigetvári Sándor: Az induktív és deduktív következtetések kapcsolata az empiria síkján. (Akadémiai 1970)
- Szóllósi Gyula: Sztereofonia és quadrofonia a művelődési intézményekben. (Hajdú-Bihar Megyei Pedagógus Továbbképző Intézet 1976)
- Szóllósy András: Honegger. (Gondolat 1960)
- Szőnyi Erzsébet: A zenei írás-olvasás gyakorló füzetek. (Zeneműkiadó 1956—67)
- A. Szpirkin: Tudat és öntudat. (Kossuth 1974)
- Sztrókay Kálmán: A Z80 Assembler. (Műszaki 1985)

- G. A. **Szvecsnyikov**: Okság és állapotösszefüggés a fizikában. (Gondolat 1974)
- Tamás György**: LOGIKA a gimnáziumok IV osztálya számára. (Tankönyvkiadó 1960)
- Tarjáni Imre** (szerk): A biofizika alapjai. (medicina 1977)
- Krystyna **Tarnawska-Kaczorowska**: Aspekt praktyczny teorii struktur Macieja Zalewskiego. (Polskie Wydawnictwo Muzyczne 1980)
- Tarnóczy Tamás**: Zenei akusztika. (Zeneműkiadó 1982)
- Till Géza**: Operaszövegkönyvek 5—65 között szükség szerint. (Zeneműkiadó 1958—63)
- N. **Tinbergen**: Az ösztönről. (1951; Gondolat 1973)
- Roswitha **Trainer**: Béla Bartóks Kompositionstechnik. (G. Bosse Regensburg 1956)
- Dubovszkij, Evszejev, Szposzobin, Szokolov**: Ucssebnyik garmonyii. (Izdatyelsztvo Muzyka, Moszkva 1973.)
- Ujfalussy József**: Debussy. (Gondolat 1959)
- Ujfalussy József**: A valóság zenei képe. (Zeneműkiadó 1962)
- Ujfalussy József**: Bartók I–II. (Gondolat 1965)
- Tamas **Ungvary**: Computer Music Course 000–002. (EMS, Stiftelsen Elektronmusikstudion Stockholm 1979)
- Valkó Iván Péter**: Az elektroakusztika alapjai. (Akadémiai 1963)
- Varga Ferenc**: Musica Humana. (Kandidátusi disszertáció. Lásd Zenetudományi Intézet könyvtárában)
- Varga Tamás**: Matematikai logika I–II. (Tankönyvkiadó 1966)
- Várnai Péter**: A lengyel zene története. (Zeneműkiadó 1959)
- Várnai Péter**: Aleatória ezer éve. (Magyar Zene; Parlando)
- VERÖFFENTLICHUNGEN DES INSTITUTS FÜR NEUE MUSIK UND MUSIKERZIEHUNG DARMSTADT, BAND 3**: Der Wandel des musikalischen Hörens. (Verlag Merseburger, Berlin 1962)
- VERÖFFENTLICHUNGEN DES INSTITUTS FÜR NEUE MUSIK UND MUSIKERZIEHUNG DARMSTADT, BAND 5**: Terminologie der Neuen Musik. (Verlag Merseburger, Berlin 1964)
- Virág Anna**: Az abszolút hallás. (Kézirat. MTA ZTI Szisztematikus Zenetudomány gyűjteményében, 601 sorszámmal.)
- Virág Anna – Szirtes József – Martos Magda**: Zenei ingerek észlelésének vizsgálata kiváltott potenciál módszerrel. (Magyar Pszichológiai Szemle XXXVI. Kötet 1979)
- Vitányi Iván**: A zene lélektana. (Gondolat 1969)
- Vitányi Iván**: A zenei szépség. (Zeneműkiadó 1971)
- Vitányi Iván**: A közművelődés tudományos (szociológiai) vizsgálatának alapjai I–IV. (Népművelési Intézet 1977)
- Martin **Vogel**: Die Enharmonik der Griechen. (Düsseldorf 1963)
- Voigt Vilmos**: Bevezetés a szemiotikába. (Gondolat 1977)
- J. K. Vojsvillo**: A fogalom. (Gondolat, TIT kiadója 1978)
- Völgyesi Ferenc**: Az orvosi hipnózis. (Medicina 1963)
- Völgyesi Ferenc**: Emberek, állatok hipnózisa. (Medicina 1971)
- Glenn **Watkins**: Gesualdo. (Gondolat 1980)
- Anton **Webern**: Der Weg zur neuen Musik. (Universal Edition 1960)
- Anton **Webern**: Előadások, levelek, írások. (Zeneműkiadó 1965)
- Steven **Weinberg**: Az első három perc (Gondolat 1982)
- Weiner Leó**: A zenei formák vázlatos ismertetése. (Rozsnyai károly könyv- és zeneműkiadó hivatala 1911)
- Weiner Leó**: Az összhangzattan előkészítő iskolája. (Zeneműkiadó 1952)
- Weöres Sándor**: A lélek idézése (műfordítás kötet). (Európa 1958)
- Hermann **Weyl**: Szimmetria. (Gondolat 1982)
- E. W. **White**: Stravinsky. (Zeneműkiadó 1976)

András **Wilheim**: The Genesis of a Specific Twelve-tone System in the Works of Varèse.
(Akadémiai 1977)

Martin E. **Wolters**: Kulcs a számítógéphez. (Műszaki 1974)

Iannis **Xenakis**: Formalised Music ch. VII. (Indiana University Press 1971)

Zalai Béla: A rendszerek általános elmélete. (Gondolat 1984)

Maciej **Zalewski**: Harmonia teoretyczna. (Państwowa Wyższa Szkoła Muzyczna w Warszawie 1972)

Maciej **Zalewski**: Struktura współbrzmień Béli Bartóka. (Zakład poligraficzny)

ZENEI LEXIKON (Zeneműkiadó 1965)

ZENEI LEXIKON BROCKHAUS RIEMANN (Zeneműkiadó 1985)

ZENEI MINI LEXIKON (Zeneműkiadó 1974)

Zoltai Dénes: A zeneesztétika története I. (Zeneműkiadó 1966)

Zsilka János: A jelentés szerkezete. (Akadémiai 1975)

KEULER JENŐ JUBILEUMI HANGVERSENYE

Keuler Jenő jubileumi szerzői estje 2014. július 25-én volt a szentendrei MűvészetMalomban. A hangversenyen elhangzott **Keuler Jenő**: „A ZENE PARTJÁN” című elektroakusztikus költeményciklusa, a költemények a szerzőelőadásában. Az elektronikus zene kimunkálásában közreműködtek: Horváth István és Mátyus Attila hangmérnökök.